

64
53

વનર-પાત્ર કોષ
અમ્બ
153

અને તેના

22-3
C

પુણ-દોષ

પ્રસિદ્ધ કરનાર.

શેખ હુસેન ખુદાબક્ષ,

એમ્બલી વનર-પાત્ર-આણંદ

અરુણ સોહનલાલ દામોદર

બી. સમજાવે પ્રી-દીગ પ્રેસમાં બાંધ્યું

સને ૧૯૦૨

સંવત ૧૯૫૮

કિંમત ૦-૧૨-૦ બાર આના

229

222

વનસ્પતિ ઓષ.

અ.

અતિવીધ=અતીવીદ, અતીવીખ, અતીસ, અથવા નાગરમેથ.

અદીતવાયુ=મુખનો લખવો, અડદીઓ વાયુ, અરદીત વાયુ.

અબ્રક સત્વ=અબ્રકનો સત્વ, લોહ ભસ્મ, બોડલની ભસ્મ.

અમલતાસ=તુરસક આંખોસી લાંબુનો બેદ, અમલવેત લીંબુનો ગુચ્છો.

અગસ્ત=અગથીયા, હાદગા પાણુ કહેછે.

અસાણુ=અસાણુનું અથવા ખીખલાનું ઝાડ, આસન મોટાં ઝાડ થાયછે તેને અસા-
ણુયા પણુ કહેછે.

અંહીસા=અહીસા, માનકંદ, માયફલ.

અરના=અથવા ગાષ્ઠ.

અરીણુ=સાત જણુસ ઉપવીસ ઝેરછે, અહીફેમ, ખસખસ અરીણુના ડોડવા.

અજગંધા=તલવણીનું નામ છે હિંદુસ્તાનીમાં હુરહુર પણુ કહેછે.

અરડુસો=વ્રક્ષ, આટરસ, વાસક, મહારખ, રસા.

અજવાયેણુ=યવાની અજમો, (જવાયન) હિંદુસ્તાનીમાં કહેછે.

અજમોદ=અજમોદા.

અરણીયું=અરણી, અમનીમંથ, અગૌથ, થોર એરણુ.

અરણુ=ફળ વિશેષ થાયછે. અલાંબુઆલ, સયોનાક, ટેટુ, સોના, અલવો, અરડુસો
મોટો.

અરણી=ધરણી, થોર એરણુ, શ્રીપેણી, અગનીમંથ, ટાહાંકલી, અરની, અગૌથ,
મગ્ગઆરી, એરણી, ટાંકલી.

અભરખ=મોડેલની ભરખ.

અકલકરો=આકલકરો, આકારકરલ, કરહાટ; અકલકાલા. (અકરકરા)

અરંડકો=તેલ છંડોલીનું, અથવા એરંડીનું તેલ.

અરીયા=અહીંફેન, અમલ, આપુંનું દુધ.

અમલવેદ=ખટાશવાળું, ખાટા લીંછુનું ફળ, અથવા ખાસ મુઝા. ~~અમલ~~ ખાર

અરંડનો ખાર=અરંડ વૃક્ષની રાખ કરી પાણીમાં ઘોછ કાઢે તેને એરંડનો ખાર કહેછે.

અગનીઝાલ=સફેદ ચીત્રાવલ, ઝીલડો.

અરહડ=અરહૈડ ધાન્યછે.

અલતાનો રસ=અલતા નામછે, અલતાઇનો રસ.

અગર=અગર કાષ્ટ, સુગંધી દારૂ, કૃસણા ગરૂ.

અગસત્યાનો રસ=અગસ્તના પુષ્પ સફેદ કારતીકમાં આવેછે.

અરંડોલી=એરંડીનું ખીજ.

અરકુસાનો ખાર=અરકુસા પંચાંગનો ખાર.

અમચુર=આંખાના ફળની મુકવણી વાળી છાલ. કાચાં ફળની.

અહરણીની રાખ=એહરણુ લુવારની તેની માહેલી ભરખ.

અઘોપુસખી=ગંધાહોલી, ગંધાપ્રલી.

અંધતા=નેત્રના રોગ.

અજરત=ઔષધી ગાંધીની દુકાનમાં ગુંદર મળેછે.

અર્કદુય=સફેદ આંકડો, લાલ આંકડો.

અષ્ટવરગ=જીવક, ૧, રૂખ ભક, ૨, મેદા, ૩, મહા મેદા, ૪, કાકોલી, ૫, ક્ષીર કાકોલી, ૬, રૂધી, ૭, વૃધી ૮.

અપામાર્ગ=સુપેદ આંધી ઝાડો, રકતલાલ, આંધી ઝાડો, અધેડો, ચીચીશ, ઝોંગા, ચીરચીટા, મ. પાંઠરા.

અરલુ=દુટક, કટવંગ, અરકુસે, મરમદ, ટેદુ.

અધેડા=અપામાર્ગ, અધેડો, આધાડા, લટજીરા, ઝોંગા, ચીરચીટા, ખાર, વામુગોના અતકમ, શા, ખાસસગોના, અ. આકમ,

અતીખલા=પીતપ્રખીકા, અપાટ, વીકેતી, ટાકુ, ~~આકમ~~ કાસુલી કંગડી. પટોરી, વેલેચી, લાંડગે, ચીપટી, કહેછે.

અજમા=દીપ્યક, અજમા, ઝોવા, અજવાન, નાનુખા, કમુન મુલુકી.

અગર કાલસાર=અગર પાંચ જાતનું છે. સુગંધી અગર, કાળું અગર, ધુપનું
અગર, સ્વાદુ ધુપ, મંગલકારી ધુપ.

અર્જકત્રય. અર્જક=રાત તુલશી ભેદ. સ્વેતઆજવલા, બવધ, પલંગમુસક,
ફરંજ મુસક.

અભેડા=આમાતક, અભેડા, આંખાડા, આખચાર.

અખોડ=અક્ષાટેક, અખોડ, અખરોટ, ખરોટ, નાસુમાતી, ચરિતગ, જીજ્ઞેષ્ય
કયુમુમગજ, જોજગીરદ, ગાગચચાર.

અરીઠા=અરીષ્ટ, અરીઠા, મ. ફેનિલ, હિ. રીઠા, ફા. ફિંદક હિંદી. અ. ખુંદક.

અથમવેડી=જિંગિની. મથેડી, મોલેડું

અનનાસ=કૈતુક. આમ, અનનાસ.

અજમા ખુરસાણી=માદક, ખુરસાણી અજમો, ખુરસાણી ઓવા.

અસેળીઓ=અહાલિમ, અસાળીયો.

અમરવેલ્ય=આકાશવેલ્લી, અમરવેલ્ય, હિ. આકાશ વાવરી, અ. અફતી મુન.

મ. આકાશવેલ્ય, અંતરવેલ્ય.

અરજુન વૃક્ષ=શિવમલ્લક, કડાયો, આસુંદરાના ઝાડ, સારદાલ.

અજ્ઞકર્ણુ=અજ્ઞકર્ણુ થોર, રાલેચાવૃક્ષ, હેદ, રાલનું ઝાડ.

અરીમેદ=અરીમેદક, ધરીમેદ, ગંધીલો, ખે. ધુબ્, સૌણીઆખેર.

અડદ=માપા, અડદ.

અસોક=આસુપાલવ વૃક્ષ, અસોફ, અસોગી.

અળશી=નીળ પુષ્પી, અળશી, અતસી, શા. જવસ, તુખમેકતાન, અ, બજર.

અળવી=દીર્ઘ નાલ, અળવી, ધુધઆ, આલું.

અજગનંદ=તેધોર ગુંજના ઝાડ, કહેછે

અપરાજિતા=ગરણી, કાળા ફૂલની સંખાવળી, ખીજડા.

અરધ=રતાળુ, સકરકંદ, સકરીયા, હિંદુસ્તાનીમાં ગંજી.

અલ્પ મરઆ=ચવરાઇ, તાંદલજની ભાજી, તંદુલીય, કાંડરે, ભાંડીર.

અરડુસા=પીરટા, લજલુ, લાજરી, લાજલુ.

અમલતાસનો ગુદો=ગરમાળાની, સીંગનો ગરભ.

અમવરા=જંગલીઆંખા, કપીતન.

અખરોટ પીડુ=પહાડી પીડુ, અક્ષોટ, કરપરાલ, અકરોટ.

અજમોદા=ધુવા

અરકુસી=ખાસા, અરસા, અટરપ, અકુલેસા.

અત્રમાસી=છડ, છરીલા, દવાલા, દત્રાલી, ઉસના.

અધેડી=કાકજંઘા, અધેડી, કાંગાનું ઝાડ, મસી, જરા, ચીલેચી, આહેતો, જરી.

અસ્વકરણુ=લઘુરાલનુંવૃક્ષ, સીહાર, સાલ.

અગર=કૃસણુગર, દાહાગર, કારટાગર, સ્વાદગર, મલ્યાગર, હિ. અગર, કાળી અગર, અગરસત, ફા. ઉદગરડી, અગર ચંદન.

અજવલ=માળી તુલસ, તથા, કાળો માલી તુલસ, ઝાડ મુમારે ૧૫૫ પુટ ઈંચા થાયછે.

અરાટી=આરી, વેલા પ્રમાણે પ્રથરેલ હોયછે.

અલમ્બ=ઓવી, પ, ૬ પુટનું ઝાડ.

અલંબા=શુભ્ર ઉકરડા ઉપર થાયછે. શારી જમીનપર થાયછે. ચુડા, ચીતલા, ગવતા, કુખલા, ફુરડી બોયફોડ, મોઝાલા.

અલુ=અલવી, અલુક, અરવી, હુયા.

ઓઇન=રકતાબુન, લાલ આસોંદરાના મોટા ઝાડ થાયછે.

આસ્મંતક=ખાટી લુણીને, કંચનાર.

અસીમુખી=બીલામુને, કલગારી.

અમિશિખ=કેશર, ને કમુઓ.

અજશંગી=મરડાશીંગીને કાકડાશીંગી.

અમોઘા=વાવડીંગ ને પાડલા.

અરણુ=મજાડ ને અતવીશ.

અપરાજિતા=કાળો કુંપો ને શમેરવો, શંખાવલી કાળા પુલની.

અગ્નિ=ચીતરો ને બીલોમું, ચીત્રક વૃક્ષ, લાલ ચીત્રક, નીમખુક, મુર્વણુ.

ખીત, લીંણનું ઝાડ, ચીત્રો.

અમૃણાલ=કાળો વાળો ને ધોળોવાળો.

અરિષ્ટ=લીંબડો, લશણુ, ને મધ.

અમૃતા=ગળો, હરડે ને આમલી.

અનંતા=ધમાસો, કાળા ઘેા, ને કલગારી.

અવ્યથા=હરડે મોટી, ગોરખગુંડી, ને કમલિની.

અક્ષીવ=શરગવો, બકાન, દરિયાઇ લુણુ.

અક્ષ=તોલું. પદ્માક્ષ, રૂદ્રાક્ષ, ગાંડુ, ઇન્દ્રિય, પાશ, સંચલ, ને બેહેડાનું ઝાડ.

અશેળીઓ=હિ. આશાલખીજ ફા, હાલમતુજમ, અ. હામરરચાદ બજરૂલ
૭૨૭૨.

અતવશ=હિ. અતીસ, ગુ. અતવશની કળી, અતીવીપ.

અરીણુનાં ડાડવા=હિ. પોસ્ત. ફા. કોકનાર.

અરીણુ=હિ. અરીમ, અમલ, આડુ, ફા. અર્યુન, તિયરક, તીઆરક, અ.
લખનુલક, સંસખાસ.

અગથીયો=હિ. અગસ્તીયા, હાથીયા, મ. અગસ્તા.

અમલમેદ=હિ. અમલમેત, ફા. તુર્પક.

અડદ=હિ. ઉરદ. અ. શપ ફા. માપ.

અકાકીયા=કીકરનું દુધ, (ચીર) બાવળ બાકી અંતરજાલ કાઢી તેનો રસ જ-
માવેછે તે.

અકશ=માળુફલ, માયરલ.

અજરાકી=ઝેરકોરાલું.

અબોખુલશાર=રતનજેત, હાલએરંડ. મુગલાઈ એરંડ

અથેડોજલનો=ગુ. પાણુ આધાડ,

અજમોદબોડી=મ. અજમોદ.

અજમોદ છુવારી=ગુ. કરમાણી.

અરિમેદ=સં. મહીન, ગુ. જંધીલોખેર.

અજિદમની=સં. કમરો.

અર્જક=ચં. રામતુલશી, આદિમેદ.

અશ્વકર્ણુ=સાલવક્ષ. રાળનું આડ.

અનંતમુલ=ધમાસો, ઉપલશરી, ઉપલશાર, શારીવા.

અમિકુમાર=ચુનાનું પાણી, કળીચુનો તેનું પાણી.

અપરાજતા=જયંતી, ખરબોડીની જાત, સંખાવળી કાળાપુત્રની.

અગ્નિખીજક=અરણી, અગ્નિમંથ.

અંકોલ વૃક્ષખીજ=અંકોલનું આડ તેના ખીજ.

અંત શમાર્જન=અજમો.

અંકોટ=અંકોટ આડ વિશેષ ફળ, આડ વિશેષ મુગંધી.

અંક=એકસો, વીગેરે.

અંજન=સોખીરાંજન, સુરમોકાળો, સુરમો રાનો, સુરમા, અંજન, સુરમેઅ-

શરહાની, કુહુબધસુમુદ. શબ્દેટઓરએટીમની.

અંછર=અંછર મંજુલ, અંછર, રામેદુબરીકાણ, રાનેદુબર.

અંબાડ=આમ્રતક મોદું ઝાડ થાયછે. કોકણ કણાટકમાં થાયછે. અંબાડાની ભાજ થાયછે.

અંડી=એરડી, મુસાકરણી, ઉદરકની, રૂદંતી.

અકાલ=દેરા, અકાલ

અંબધ=મહાસીંખી, ખરશ બલ, પહારી વેલો, થાયછે.

અંબોલી=અમલાન, સુમાર ૧૥ હાથ ઊંચા ઝાડ થાયછે.

અંજન=રશવંતી, સુરમો.

અંગારવદલી=ભાંગરો ને ચણોહીને કહેછે.

અંબઘા=કાળીપાટ, જાડી લુણી, ને પીલુડી.

અકાલ=હિ. દેરા, મ. અકાલી વૃક્ષ.

અંજન ત્રય=સં. રશાંજનાદી.

અંકુશ=તેજપાત, પત્ર.

અસુમતફલા=અસુમતફલી, કેલનું ઝાડ. કદલી વૃક્ષ.

અસુમતી=શારીવન, શાલવન શાલપરણી.

અકરા=આમલા, આમલકી.

અકુપ્ય=સોનું રૂપું.

અકોટ=સોપારી. ગુવાક.

અકીકા=નીલનું ઝાડ નિલ વૃક્ષ. ગળીનું ઝાડ.

અખર=કપાશનું ઝાડ.

અગળ=સીલાજીત.

અગરી=દેવતાડ વૃક્ષ.

અગસ્તી=હાથીઆ વૃક્ષ. મુનીદ્રુમ.

અગસ્તી દ્રુ=વગસેન, અગસ્તીયા વૃક્ષ, અગથીયા.

અગરસીશપા=સીશપાવૃક્ષ, સીશમનું વૃક્ષ.

અગ્નિ ગર્ભ=અગ્નિજવર વૃક્ષ, સુર્યકાંતમણી, આતસીસીસું.

અગ્નિ ગર્ભા=મોટી માલ કાંગણી. મહાજ યોતી શમતી.

અગ્નિજ=અગ્નિજર વૃક્ષ. ઝાડ અગ્નિજલ.

અગ્નિજવાલા=જલપીપલી ધાતકી વૃક્ષ, પનીસગા, ધાવધનાકુલ.

અમિદીપતા=મોટી માલકાકણ્ડી, મહાજ્યોત્તીશમત્ત્રી.

અમિમણી=સુર્ય કાન્તમણી, આતશીશી, અગનશીશી.

અમિખીજ=અમિ વિર્ય, સોનું.

અગ્નિશાર=રશાજન, રસોત.

અત્રીમાં=લવણીકલ, સીતાકલ,

અકોટ=અકોઠ, અકોલ, અકોલક, દેરાવક્ષ.

અકોલસાર=અરીણ, સંખીયા વીઝેરે ઝેર.

અશીપ્રીય=અસૌક વક્ષ, આસુપાલવનું વક્ષ.

અંગારક=પીળો કાંટાળોઅસેળીઓ, કુરણુટક, ભંગરા.

અંગારક મણી=પ્રવાલા, મુંગા.

અંગારપરણી=ભારગી.

પુષ્પાંગારમુખ=ધગુદી વક્ષ, ગોદીનું વક્ષ, હિંગાર વક્ષ.

અંગાર મંજ=અંગાર મંજરી, એક જાતની, કરંજ.

અંગારવલી=એક જાતની કરંજ, ભારંગી, ચણોડી, ચૌટલી, રતી, અંગારવ-
લરી,

અંગારીકા=ધનુકાંડ, ઢાંક, અથવા, પલાસ, ખાખરાની કલી.

અજ=સોનામુખી, બ્રહ્મા, બકરા.

અન્યા=વિન્યા, ભાંગ, ભંગ, લીલાગર, ગાંજની પતી.

અદલ=હિજલવક્ષ, સમુદ્રવક્ષ.

અગ્નદુતસાર=ખેરસાર, ખાદીરસાર.

અધ્યક્ષ=ખીરનીનો ઝાડ. ક્ષીરનું વક્ષ. ગુ. રાણવક્ષ.

અગ્નિશીખ=કેશર, જાંજીરાન, મુળસર, મહાવશ, જોહરાજ.

અનુકુલા=દંતીવક્ષ, નેપાલો.

અનુપજ=અદરખ, અપાકસાક, ગુ. આદુ.

અપરાજિતા=સુદ્રક્ષુપ, વિરોષ, લશણીઆધાસ, જ્યંત્રી વક્ષ, અસનપરણી,
સેફલી, સમીભેદ, સંખીની, હપુસાભેદ, કૃસણકાન્તા, કોયલ, જૈતીવક્ષ,
પટસન, હારસંગાર, સંખવેલ, હાઢિવેર.

અપુરણી=સેમલાનું ઝાડ, સાલમલીવક્ષ: સેમરનું ઝાડ.

અપેતરાક્ષસી=તુલસી, જંગલી તુલસી,

અબદ=મુસ્તા, મોથ.

અમદધાર=કપુરનો ભેદ.

અબીસાર=ધ્રત, ઘી.

અબ્રમાસી=આકાશમાસી, અમરવેલ, અમરવલરી, અંતરવેલ, અશ્તીમુન.

અમર=હાલસાકળી, અસ્થીસંહારવ્રક્ષ.

અમરદાર=દેવદાર.

અમૃતકળ=નાસપાતી, પટોલ, પરવર, પરવલ.

અમતુ કેસર=છોલગ લીંબુ બીજોરા લીંબુ.

અમતુંરહા=સ્થલ પદમની, જેંદાવ્રક્ષ, હળરી યુલના ઝાડ.

અરીષ્ટા=તક, નીમ, લસને, રતીલવ્રક્ષ, મધ વિશેષ, છાજ, નીમ, અરીઠા, ઐક પ્રકારની મદવાળી વસ્તુ.

અરીષ્ટા=કુટકી, કટુકા.

અરણ્ય=અતિવીખ, સ્યામાલતા, મજ્જા, રક્ત ત્રીવ્રતા, ઇંદ્રવારણી, યુગ્મ, મુડીતીકા, કાલીસર, લાલનીસોત, મુંડી.

અર્કકાનતા=હુર હુર, હુલ હુલ, તલવણી, અર્કહીતા.

અર્કપુષ્પી=કુટુમ્બની વ્રક્ષ, અરક પુષ્પી, સુરજમુખી, સુર્યમુખી, ખરખોડા, આકા, જેવા પુલ થાયછે. તેને ખરણેર કહેછે.

અર્કપ્રિયા=જળા પુષ્પ વ્રક્ષ, ઓડહુલ, યુડહર, યુડહલ.

અર્થ સિધક=સીંદુવાર વ્રક્ષ, સમાલુ, નગડ.

અલાલુ=કડવી તુંબડી, આલાલુ.

અલ્પપત્ર=નાના પાંદડાની તુલસી.

અસમન્ન=પાળાણભેદનવ્રક્ષ, હથાળેડી.

અષ્ટમુત્ર=ગકરી, શેડી, ગાય, બેશ, ઘોડી, હાથણી, ગધેડી, ઉંટણીના મુત્રને કહેછે.

અસર=કકરદા, બોડીઓ કલાર.

અરકયા=અરકસા, મીઠા લીંબુનો ભેદ.

અગ્નીરત્ન=ત્રોકલગાય, ખીરેભુરી. ઇંદ્રગોપ.

અમુરી=રાષ્ટ, રાજકા.

અકરન=ધોડાવજ, સોસનજરદ, ઉદલવુજ.

અસાલીઉ=અસેળીઓ.

અક્ષ=ખેડ, સાંભર લુણ, (મીઠું) સંચર લુણ.

અનંતા=શ્યામાલતા, ૧, અગ્નિશીખા વ્રક્ષ, ૨, દુરવા, ૩, પીપલી, ૪, દુરાલભા,
૫, હરીતકી, ૬, આમલકી, ૭, અુકુચી, ૮, સ્વેત દુરવા, ૯, નીલ દુરવા,
૧૦, અગ્નિમંથ વ્રક્ષ, ૧૧, સુવર્ણ ક્ષીરી, ૧૨, ગૌરીસર, ૧૩, કાલીસર,
કલીહારી, દ્રુવ, પીપલ, ધમાસો, હરડા, આમલાં, ગલો, ઘોળા ઘ્રો, નીલ,
હરી ઘ્રો, અજેથુ વ્રક્ષ, ચોક.

અમૃતા=ગળો, મદીરા, માલ કાંકણી, અતિવીશ, રાતું નસોતર, અમૃત સજીવની
(ગોરક્ષદુર્ગધા) દુરવા, આમલી, હરડાં, તુલસી, પીપર, ધંદ્રામણા.

અલઅંબુસા=ગોરખમુંડી.

અગ્નિકૃત=કાળુ કલીયાની જાલ.

અગ્નિ વ્રક્ષ=અનાજના છોડવામાં થાયછે તે આગીયો છોડ, અથવા અગ્નિ વ્રક્ષ
કહેછે.

અરજુન વ્રક્ષ=કડાયાને કહેછે, ઝાડ ગીરમાં મોટા થાયછે.

અસવરગ=ગંધ પીંડમ, કપુરી મધુરી, કપુરવલી.

અખીર=અખીલની બનાવટ, કઠ, વાલો, સુખડ ને તપખીરની મેલવણીથી
બનેછે.

અલ્કલી=સોડા, પોટાશ, વીગેરે, ખાર.

આ.

આકડાનું દુધ=તેનું દુધ, અથવા તેના પાનડાનો રસ.

આમસોલ=ખાટા દાડમ.

આમલઝ=સરખુર, અમુલઝ, આંમલા, આવેલ, વિડવેતસ.

આકડો રાતા પુલનો=રક્તરંધ.

આમલ=કાળુ.

આમલવેતસ=ચુકા અથવા અંબાડાની ભાજી, આંબો, લીંચુનો ભેદ.

આશવ=તાડીમાંથી આસડ બનાવવા અગર અરકો કાઢવા તેને કહેછે.

આસગંધ=આસંધ, બેહેમનુ બરરી, ઘોડા આસંધ, આસન.

આહુલી=તરવડ, અથવા ધાવડાના ઝાડની જાલ.

આંવલી=આમલાનું, આંબળાનું ઝાડ.

આકડા=મંદાર, રંધ, દોલો, આક, ખુરક, ઉસર.

આકડો=અધાડો, ચોધારો થુવર, નીવડુંગ, થુવર, ધતુરો, કલગારી, કણેર,

ચણ્ણાડી એ બંધાનો સમાસ થાયછે.

આંધી=આપામાર્ગનાપાનનો રસ, અધેડાઝાડનો રસ.

આરણ્યા છાણ્યા=જંગલી છાણ્યા, ગુ. અડાયા છાણ્યા કહેછે.

આખી હલદી=આમા હલદી, ગુ. આંખા હળદર.

આંબલાનાઝાડનીબકલ= ઝાડના પેડની જાલ, ધાત ત્રક્ષની જાલ.

આંકનીજડ=અરકનો મુલ, આકડાની જડ, આકડાનું મુળ.

આસગંધ=અસ્વા ગંધા, નાગૌરી, આસગંધ, મ. આસંધ.

આંબલા=ધાતુ ડળ, આમરા, આમલઝ, અમુલજી.

આદાહોલી=અધો પુખ્તી, ઊંધા પુલી, નીલાપુલીનીછે. પુલ ઊંધા હોયછે, પાન
લાંબા તીખાં, પુલનો રંગ આસમાની, નાના પુલ પાંચ પાંખડીના થાયછે.

આંધી ઝાડની જડ=અપા મારગનું મુળ, અધેડો.

આસો આસવ=ઓસડનું અરક, પૃથોક્ત.

આંબલાસાર=આમલાસાર ગંધક.

આમલીનો ખાર=તેના લાકડા બાળી રાખમાંથી કાઢેછે તેને કહેછે.

આમની બકલ=આમુના ઝાડની જાલ, બકલ.

આકડા પંચાગનો ખાર=અર્ક પંચાગનો ખાર.

આમલીના ચીઆ=આમલીનું બીજ, ગુ. આંબલીયા.

આપુ=અશીમ, અમલ.

આસોપાલાની બકલ=આસોપાલાની જાલ.

આટરખ=તખ, પંચમુખી, અરકુસી.

આંખા હળદર=આ ત્રગંધ, હરિદ્રા, મ. આંખે હલદ.

આસોંદરા=અસ્મતક, આસોંદરા, અરજીન ઝાડ, મ. આપટાં, સીરહટા.

આવલ્ય=મીઠી આવલ્ય, ભો આવલા, તરવડ, આવર્તકી, આવલ્ય, તરવડ, રગ,
અરજીર, સરત પુષ્પ, આલ.

આંબળા=આમલક, આંબળા, મ. આવેલ.

આક્ષંધ=આસ્વગંધા, આખસંધ.

આકડા=અર્ક ક્ષીરપણુ, ક્ષતક્ષીર, શુકલાર્ક, રાગરહ, આકડોધોળો, આકડો,
અંક, રંધ, આકલા.

આક=સીતાશળી.

આંખા રસદી=આંખો, આમ.

- આંબલી=આમ્લિકા, આંબલી, ચીચ. ઇમલી, તમરહિંદી, આમીલી.
 આલુ=આલુક, આલુ, વીરાક, આલુ છુપારા, આલુસાં. ઇમ્મુ,
 આસુપાલો અસોક=આસુપાલો દેશી પીળા પુલનો, આસુપાલો રાતા પુલનો,
 આસુપાલો આસુપાલવ પ્રકારે કહેછે.
 આગિયા=ક્ષેત્ર નાશિની, આગીયો નાનો તથા મોટો બે જાતનો થાયછે.
 આંખ=પદમ કાજ, તિલાબા, અમનજુડી.
 આદારના દાણા=અનાર, દાડમના ખીજ.
 આમ=આમ, આંખા, સોરભ, અંબજ.
 આર=ખટેટાં, આરક, વિરસેન, આલુ.
 આસોંદરા=આપટો, સીરહટા, અશિમી લોગ, અશિમી લવીંગ, અરજુન, અરજુન
 સાદો, કોહા.
 આધન=રકતાજુન, લાલ પુલના અસુંદરાના મોટા ઝાડ થાયછે.
 આલ=અમયુત પ્રકાર, સુરજી ગી
 આલુછુપાર=આરક.
 આસેતરી=અસમતક, આપટા, આમુંદરો, આપટાનાપાંદગની ખીડી થાયછે તે.
 આંબલીવેલ=અમલા, ઇમ્મડ.
 આમલા=આમલકી, આવલી.
 આસંધ=અસ્વગંધા, આશુકંધ, અસગંધ, દોરગુંજ, અજગંધ,
 આવલકંટી=આંબલા, હરિતકી, ધાત્રી,
 આરશીતા=કાળો કુંપો મે સારિવા (જેમાંથી સારસા પેરીલા નામની દવા થાયછે)
 અર્ગવધ=ગરમાળો.
 આસોંદર=હિ. અસગંધ, મ. આસંધ.
 આસોપાલવ=મ. અરપાલ, આસુપાલ.
 આલસ=આલુછુપાર.
 આલેંદરખત=ખાન, બકાઇન, બકાન લીંબડો.
 આહક=નુરા, ચુના, ચુનો.
 આજનુલગાર=ચુવાકની, ઉંદરકની, મુસાકની, ગોસમુસ.
 આકાશમાશી=જટામાસી બેદ, સુદમ જટામાસી, બાલજડ.
 આદુ=મ. આલો, અદરખ.
 આંમા=ચીરચીટા, અથેડા, આખામાર્ગ, ચીચીરા.

આકાશ=અબ્રહ્મ ધાતુ.

આકાશમુળી=જળકુંભી.

આકાશવલી=આકાશવેલ્ય, અમરવેલ્ય.

આખુકરણી=મુસાકરણી, ઉંદરકની, ચુવાકની,

આધટક=જાલ અધેડો, જાલ ચીરચીરા, આધાટ,

આખુવિપહા=દેવતાડનજ, દેવદાલી, ધધરવેલ્ય, સોંદાલ.

આચારી=છીલમોચીકા, હુલહુલસાક, તલવણી.

આતમગુપતા=કપીકછુક, કૌંઝ, કૌચા.

આતમ મુલી=ધમાસો, દુરાલભાનજ.

આતમ રક્ષા=મોટી ઇંદ્રવાણી, મેંહેંદ્ર વાણી.

આતમ શલ્ય=સતમુલી, સતાવર,

આદીત્યપુષ્પીકા=લોહીતાર્ક, લાલ આકડો.

આનંદા=ભાંગ, બીજ્યા.

આપસત ~~મી~~મની=લીંગનીલતા, શીવલીંગી.

આપીત=સોનામુખી.

આપુશ=રાંગ, કલાઇ, કથીર.

આમલક=અરકુસા, વસૌટા.

આમીશી=ખાલજડ, કનુચર, જટામાસી.

આર=પીતળ, મુંડલોહ, (લોહું), રૈક્ષત્રજ, આરકુટ.

આરટી=સ્થલ પદમ, આલયશટીકા, ગૈદા, બ્રહ્મનેટી, ભારંગી.

આરનાલ=કાંજ.

આંબવેલ=આંખાના પાંદડાં જેવી વેલ થાયછે તેની ગલીયાટા રંગના પાંચ પાંખડીનાં પુલ થાયછે તેની અંદર બીજી પાંચ પાંખડી, પુલમાં પુલજોડો થાયછે, પુલમાં ખાસ આવતી નથી, એક દાંડલીમાં ધણાં પુલ હારદોર હોયછે.

આશન=અસાંજી, ખીખલા, કમરકસ.

આસ્ફોટા=નૌમલી, નેવરી, ખામ.

આલાંબુ=કડવી તુંબડી.

ઓખરાડ=તળાવમાં ચુકી જગ્યાએ જુરા જાતલા થાયછે તેનાં પાંદડાં ચુકાય રંગ લાલ થાયછે.

આમલપતી=ચુકાની ભાજી.

ઇશ=મીઢોળ, પારા, પારદ, ઇશ્વર.

ઇખ=શેરડી, ગત્રા, ઇખકા.

ઇદ્રવારૂણીકા=લઘુકુવડલીના ખીજ, નાના કુવાડીયાના ખીજ.

ઇલાયચી=એલચી ન્હાની, એલચી (ચુજરાતી).

ઇદ્રજવ=ઇદ્રજો, કુડાના ખીજ, કડતું મીકું.

ઇદ્રાયણની જડ=તસ્તુંખાની જડ તથા મુળ.

ઇદ્રાયણી=તસ્તુંખો, ગતુંખો.

ઇચ્છાભેદી=જુલાખની જોળી.

ઇદ્રવારૂણી=શુદ્રકંટકલા, ઇદ્રવાણીયું, ગાવસુકુ, કાવડલ, ઇદાઇન, કારીયા, ખુરપજ, તલખ, હંજલ.

ઇદ્રજવ=ઇદ્રય મા ઇદ્રજવ, કુડયાના ખીજ, ઇદ્રજવ તલખ, ઇદ્રજવ સીરીન, જખાનકુલસક, લેસાનુલ અસાશીર.

ઇગોરીયા=ઇગુદી, ઇગોરીયો. હિંગણી, હિં. હિલલજો, મ. હિંગણ્યેટ.

ઇલી=લવારો, પીળી નાઈ.

ઇદ્રજોત=ઇદ્રજવનું આડને કહેછે.

ઇદ્રજોત=હિંગણ્યેસને કહેછે.

ઇદ્રાયનની જડ=કવડલ મુળ, ઇદ્રામણાનું મુળ.

ઇદ્રવારૂણીમુળ=વિશાળ જટા.

ઇગુદી=ઇગોરીયા.

ઇદ્રજવનું આડ=કુટજ, કુડા, કૌરેયા.

ઇસેસ=શ્રીવેસ્ટ, લોખાન.

ઇક્ષુગંધા=કાંસડો, એખરો ને જોખર.

ઇદ્રદુ=આસુંદરો, દેવદાર ને ઇદ્રજવનું આડ.

ઇદ્રજવ=ચુ. ઘોળો કુડો, હિં. કુરીયા, કોરીયા કુધી, કુઆર, લીસાન, અસશીર-લમુર, ફા. જખાની ચુગીશકીતલક, ઇદ્રજવ, સં. ઇદ્રજવ, હિં. કડવા ઇદ્રજવ, મ. કુડયાચે ખીજ.

ઇદ્રજવનું આડ=હિં. કુડા, કૌરો.

ઇદ્રામણા=હિં. ઇદ્રામન, કારીય, શા. ખુરપગતસ્ય, અ. હંજલ.

છગર=સીંગર૫.

છશ્વરી=શીંગીનીચલ, વધ્યાકરકોડી, રૂદ્રજટા, નાકુલીકંદ, શીવલીંગી, બાંઝખ-
ખસા, વન કંકોડા, શંકરજટા, નાકુલીકંદ, કંદવલી,
છસ=છસપન, ઓથમીઅરં.

છરીમેદ=ખેરઝાડ.

ઉ.

ઉચકી=ઉડકી, ડચકીયાં.

ઉતપસ=ઉતપલ, કમલ.

ઉપલસુળી=ઉપલસુળી, કાંટાસરીઓ, કાંટા અસેળીઓ.

ઉંદરકની=આખુકર્ણી, ઉંદરકની, અગર ઘોળા કુલની મરણી.

ઉંબર=ઉંદુંબર, જંગુદ્ધન, ખરપત્ર, ઉંબરો, દેદ ઉંબરો, ગુલર, અંજરે આદમ,
જમીજ.

ઉધાંકુલી=અધપુષ્પી, ઉધાકુલી, પાથરી.

ઉથમીજરા=રિનગ્ધજરક, ઉથમી જરં.

ઉટકંટા=ઉટકંટક, ઉટકંટો, શુળીઓ.

ઉતરણુ=વેલ ત્રણુ જતની થાયછે. સફેત, પીળી ને લાલ કુલની.

ઉપલસરી=ઉપલસુળી, સારીવા, સરીવન, કાલીસર, ઉપરસાલ કાવરી, સંખ-
રીવેલ, ખનેડી.

ઉસીર=કાળો વાળો તેના મુળ, વીરણુમુળ, ખસ, લાજ,

ઉંદુંબર=ઉમરાના આડને કહેછે તથા ત્રાંબુ.

ઊઘાર=મરેઠીમાં હરિખ જંગલી ધાન્ય છે.

ઉગ્રગંધા=વજ અતે મવાન, અજમેદ, વચ, નાક છીંકણી, ઘોડાવજ.

ઉનાખ=ખેર, ખેર.

ઉબી ભોરીંગણી=હિં. વડીકટાખ, શા. બ્રહ્મજન, અ. બાલુહિનું જંગલી.

ઉપવન=અગીઓ.

ઉસ=વાયુ.

ઉર=છાતી.

ઊગ્ર=વચનાગ વીપ, સેણીઆખેર, સરગવો.

ઊગ્રકાંડ=કારેલાં, કારેવેલ, કરેલાં,

જિમમંધ=હિંગ, લશન, કાયશળ, અર^બમેરી બેદ, ચંપા, સરસો, રાનતુલસી બેદ
સ્વપ્ન.

જિયા=વચ, અજવાન, નાકઊંકણી, ધનીયા, ધાણા.

જિડીણુ પુખ્પ=જસવંતીનું પુખ્પ, ફુલ.

જિદરકાની=રદંતી, ભોપની. મુસાકની, સુવાકની, ઘોરોમુખ, આનનુલુશર
સરદમ્બ.

ઉસકાદીક=મુધયુગળ.

ઉદયપરણી=ઉડદ પરણી, અડદ જેવા જાન હોય તે.

ઉપવિષ=૧ આકડાનું દુધ, ૨ થોરનું દુધ, ૩ કલીદારી, ૪ કલોરમે, ૫ ધતુરો,
૬ જેહેર, ૭ કુંચીલો, ૮ વઘનાગ.

ઉભી ભોરીંગણી=થોરડોલી, વડીકટાઇ, આદ્મન, આદુમ્મન જંગલી, વાતોડી
ડોરલી, જંગલી રીંગણી, મોત રીંગણી, ચીચુરડી, વાંગી કહેછે.

ઉટકટારી=ઉતકટી, ઉટકટા, કાહે ચુંબક, ગિડીગણુ, સફેત ધુંધચી. આ આડ-
ના મુળ તથા બીજને બ્રહ્મદંડી પણ કહેછે.

ઉડણુ=પુનાંગ.

ઉતરણુ=ફલકંટકા, ઉતરંડ વેલા થાયછે.

ઉદ=લોખાન, તરસક.

ઉધરસી=મોટા આડ થાયછે.

ઉપર સાલ=સ્થામા, સારીવા, વેલ થાયછે.

ઉદગરકી=અગર, કાલી અગર, અગર સત, અગર.

ઉડકીર્ય=એક જાતની કરંજ છે.

ઉસબમગરખી=અનંત મુલ, સારસાપરેલા.

ઉર^{રૂપ}આ=ગેમ એમો નાઇ કમ.

ઉનમત પંચક=ધતુરો, કપુર, ભાંગ, જાવંત્રી, પોસ્તા.

ઉપલેટ=કુરટ.

ઉં.

ઉંબરો કાલો=અરપત્ર, ઢેઢ જાંબરો, વોખાડ, સીહાપુર, કટુબરી, અંજીર
દસ્તી, તનબરરી.

એરણુ મુલ=અરણીના મુળ, સુગંધી એલવાલુક, કપુર કાચલી.

એસન=સાતર, સાતલા, ખીજી જાત સાથેર, ચીકારવાઇ.

એખરો, એખરા, } અઘેડા જેવા છેડવા થાયછે તેના પાંદડા લાંબા અને તેના
કાલમુંદા, તાલીમ- } છેડ ઉપર ઝીણા કાંટા હોયછે તેમજ મોટી મોટી એલચી
ખાના } જેવા ડોડવા થાયછે તેમાં પણ કાંટા હોયછે ડોડવા ઉપર
મલીયાટા રંગનું ફુલ થાયછે તેમાં પણ ઝીણા કાંટા હોયછે પાંદડા ઘણા થતા
નથી છેડવાની ડાંડલી પાતળી હોયછે છેડ ઘણો ફેલાયછે. કાંટાલી બ્રહ્મજી
કહેછે.

એરંડીમુળ=એરંડીનું મુળ. તે ન મળે તો તેને બદલે કાકડાસીંગી.

એકડીયા=એક કલીનું લસણ.

એલા=નાની એલાયચી, એલચી.

એંદ્રી=ઈંદ્ર વારણી, મોટાં ત્રમુગ.

એરણુ મુળ=અરણીના આડનું મુળ.

એલ્યા બોલ=બોલ એલીયો.

એરણી મુળ=ટાંકલીના તથા ટેડુના મુળ.

એરણુ ખુરી=તેને વેલડી કહેછે, ઘઉંમાં થાયછે, સંખાવલીના જેવા ફુલ તથા
ડોડવા થાયછે, તથા વેલા થાયછે.

એલીયો=શીકાતરી, સાઓ, એલીયક, શીકાતરી એલીઓ.

એરડા=સુકલ એરંડ, ઘોળો એરંડો, રાતો એરંડો, પારસ મોદીઆ, ચાંદા
બારીક, એરંડ બેદજીર, હળુલ પીરવા.

એલચી=સુદ્ધમૈલા, એલચી કાગદી, લઘુ વેલા, હૈલ, કાકીલે સીંગાર.

એલવાલુક=કંકેલસરખુ, સીતલચીની સરખા આકારમાં, ફુલ સરખા વાસમાં
થાયછે.

એકલકંટા=એકવીર, એકલકંટો, અસાણા.

એરોદસ=મીઠા અજમાને કહેછે.

એકોનાઇટ=વજનામ.

એરકા=મોથ, તૃણ, મ. એરકા.

એરડો ઘોળો=મ. એરંડ પારસ.

એરડો રાતો=મ. એરંડ ચણા.

એલયા=મ. એલદોડો.

એલીયા=મ. કાલાએલ.

એક મુલા=સાલ પરણી, અતસી, સાલવન, અલસી.

એકરંજ=ભાંગરા.

એકવીર=એકલકંટા.

ઓ.

ઓખરાડ=તલાવમાં સુકી જગ્યામાં જુરા છાતલા થાયછે તેના પાંદડા સુકાણુ પછી લાલ રંગના થાયછે; ઓખરાડી; ઓખરાડય.

ઓંગા=અધેડા, વળ્યા, સામા.

ઓટીગણુ=ચતુર પત્રી, કુકુટક, ઓટીગણુના ખી, કુકુટક, કુરકુ, ગુઢવા, અંજરા, ખલજલ, એ ઓટીગણુના નામછે; ભોં રીંગણી.

ઓટ=શન્યટાગ, ઓટફલ, કરમલ, ચકી, ઓટીના ઝાડ, ઓટીનું ઝાડ.

ઓલીયા=નિલખાવ, ઓલીયાનું ઝાડ થાયછે, તેને નીલ્યા કહેછે.

ઓસરો=એક દીવસ, ખીજે દીવસે, ત્રીજે દીવસે, ચોથે દીવસે, એમ દરરોજ તાવ આવેછે, તેને કહેછે.

કં.

કકુંજ=કાંદાના ખીજ; અચાર તથા મસાલામાં પડેછે, કુવાડીયાને પણ કહેછે, પ્યાજના ખીજ, સોનીઝ.

કદસેલો=કાળા તથા પીળા પુલનું ઝાડ થાયછે; અસેળીયો.

કઠવર=કવીઠ, કૈથ, કટુંબર, ગુ. કોટ.

કપોત વિષ્ટા=કચુતરની વિષ્ટા, ચરક, હગાર.

કમલીના પાન=કમોદનીના પાન, કમળનું પાન.

કડવા કકૈડાના પાન=કરકટક. ગાંગેરક

કડવી લુણી=નેવરી, બામ, તોયવલ્લી, બાંખી, સરહટી.

કતીરો=કતીરો ગુંદ: જળમાં પળારવાથી પુલેછે, કથલીઓ.

કહુવાનો ખાર=કહુવો ઝાડ થાયછે, તેનો ખાર.

કહુજનની જડ=કુલીજન, નાગરવેલના પાનની જડ.

કણુ ગુગળી=દાણાદાર ગુગળ.

કડુંબર=કઠોડી, કવીકનો ગરભ.

કવીટ=કપીટ ૫ળ, કૈથના ઝાડનું ફળ; શુ. કોટ ફળ.

કવળની નાલ=કમળની નાલીના પાન.

કપુર=મીણીયો કપુર, આરતી કપુર.

કંટાલીના પુલની કેસર=પસરકંટાલી, ભો રીંગણીના પુલનો કેસર.

કચુર=નર કચુર, ભદ્ર મુસ્તા, જરઆદ, એરકુલ કાકુર.

કંટાલી=ભોં રીંગણી, પસર કંટાલી.

કણુગચ=કરંજ, કરંજઆ, બહુ કંટકી, કંટક ફા, કરાકચ.

કણુગચનું બીજ=ગજકા, સાગર ગોટા.

કડવી તોરની જડ=જંગલી કડવી તુરખનું મુળ, કડવા ઘીસોડાની જડ.

કલહારી=કલાલી, લાંગલી, ઉપવિષછે,

કમલ કાકડી=શુ. કમલ કાકડી, કમલ બીજ, પખડી.

કમલ ગટાની મીંજ } પખડીનો ગરભ, મગજ, પખડીની ચોટી.
અથવા મીંગી

કણુ ગજની જડ=કરંજની જડ, મુળ,

કરેલણુ=કારેલાની વેલ, હિં. કરેલાની વેલ પણ કહેછે.

કજલી=સુધ પારો, સુધ ગંધક, અથોક ખરેલ કરેલો તે.

કસ્તુરી=મૃગમદ, કસ્તુરી મૃગની નાભીમાં થાય છે, કસ્તુરી, જ્વંત્રી, ચીણી
કપાળ.

કડવો તેલ=સરસપનું તેલ, સરસપનું તેલ.

કપાસની જડ=ખણાના મુળ, બાણુની જડ, વણુનું મુળ.

કવલીયા પાંખડીયા=કમલા પુષ્પ, કાદલ.

કુવાંરનો રસ=કુમારીનો રસ.

કંટાલીનો ખાર=ભોં રીંગણીનો ખાર.

કદમનો ખાર=કદમ ખાર, કદમના છોડનો ખાર.

કહુવા રખની બકલ=કહુવાની છાલ, જડ.

કસની જડ=ગાડરના ઘાસની જડ,

કમોની=કંબોઇ કહેછે, લાલ તથા કાળા પુલની પીલુડી.

કવલની જડ=કમળનું મુળ.

કદમની બકલ=કદમની જાલ, કોલંબાની જાલ.

કતકી=ધાણેલ પાનને કહેછે.

કહવાપાન=કહવા ઝાડના પાન. ખાખરો.

કસૈધી જડ=કસૈધીના મુળ, કાસુંદરાના મુળ.

કપેલા=લાલ માટી, કપીલો.

કચનારની બકલ=કચનારની જાલ, ઝાડ મોટા થાયછે, તેના ૫ળનું સાક થાયછે.

કપુરી મધુરી=તે છોડ સીસાને સાફ કરવામાં ઉપયોગમાં આવેછે તેને રૂપકા પણ્ય કહેછે, હિં. અસવર્ગ, કર્પુરવલ્લી.

કંદુરી=વેલા થાયછે, મ. ટોલી, કચરી, ચીલડી કહેછે, ગુજરાતીમાં ધીલોડી અને ધોલી.

કલાર=કકરંદા, જંગલી તમોકુ તથા ગંગા જમના પણ્ય કહેછે.

કનેહરદુય=સફેદ કંડીર, લાલ કંડીર, લાલ તથા સફેદ કણેર.

કચનાર જાલ=કચનાર ઝાડની જાલ.

કઠસેલો=કઠસેલો, ધૌકાપુલ, વડની જટાનું અંકુર,

કટુકી=કટુ રોહીણી, કટુ રોહીણી, (કડવી)

કટુપટોલ=રાજપૂલ, આંખ પુટામણી, ચીચીડા,

કપુર કાંચળી=સહી, સુગંધ મુલા, ગંધ પલાસી, જરબાદ.

કડવા ખરખોડા=જયંતી, તીકત જયંતી. કડવો ખરખોડો, વીખ ડોડી.

કઉચા=કઉચા. કપીકછુ, ભેરવશીંગના ખીજ.

કટુતુંખી=કડવા તુંખડા, કટુંતુંખી, કટુ ભોપલે, તીતલાકી, કુદુતલખ, કચલમુર, કડવા દુધીયા પણ્ય કહેછે.

કડવી ઘીસોડી=તિકત કોસાતકી, સુતિક્તા, જુમખડા કડવા, કડવી ઘીસોડી ધામાર્ગવેત, કડવા તુરીયા, કટુ દોડકી, દીવાલી, કટુ સીરાલી, જંગલી તુરમ તુરીમે તલખ.

કડવી ધોલી=તિકત ખીખી, કડવી ધોલી, તીકત તુંડી, કટુ કદર, કંદુરી, કુંદર ટોલી, કચરી, ચીલડી, ગીલોડી, ધોલી.

કડા કુટજ=ફવેત કુટજ, કડો દુધલો, દુધલો કડવો.

કલોંજ જરા=કલોંજ જર, ઉપ કુચીકા, કલોંજ જરે, કલોંજ, મગરેલા.

કપુર=કર્પુર, હીમ, (૧) બરાસ કપુર (૨) ચીનીયો કપુર, કાપુર, કાકુર, કેસોરી,

કચુરા=કચુરા, કચુરો, કચોરા, કચુર, જરબાદ, ઐરકુલકપુર.

કતક ફલ=કતક, નીર્મલી, નેવલના ખીજ, ચીલહાર, ગજરા, પાયપસરી.
કણેર=કરવીર, કણેર ઘોળા પુલની, રાતા પુલની, ચુક્કાખી પુલની, પીળા પુ-
લની.

કમલ=કમલના અંગ ખીજ, કોસ તથા કમલના ફુલો પાન.

કટંભી=શ્વેત કૃષ્ણા, વાપુંગા, વાપુંભા.

કરપટી=કર્કટક, કરપટા. ખપાટની જાત.

કમરખ=કર્મરક, કમરખ ખાટા તથા મીઠાં જે જાતનાં છે.

કસુંબા=કુસુમ, કસુંબો, કમલોતર, કરંડ, કસુંબાના ખીજ.

કપાસ=વણ, કપાસી, કપાસીના ખીજ, વણ, રૂ, કપાસ, હિરવણી, કપાસીયા,
કાપુસ.

કરેકરીર=ચુદપત્રકેર, કરીલ, કેરડાં, કરીર, વાટેડી, કીકર.

કરમદાં=કરમદક, કરમદી, કરમદાં, કટવંદી, કરોંદી, કરમ ફેદક, કરવંદ.

કદંબ=નીપ, કલમ, કદમનું ઝાડ, કલંબ.

કરંજ=કરંજ, નકતમાલ, કરંજ, ચરેણુ કણુએ, ચોપડા કરંજ.

કલઘ=ત્રપુ, રાંગ, કલઘ, કથીર, ખરિપારી.

કડવી નઘ=નાહી, કડવી નઘ, કડવી નાઘ, કડવી ઘોલી.

કણેજીરા=કણુજર, કણુઝરો, કણુઝો.

કરલી=મ્રલંખીકા કરલીની ભાજી.

કસરૂ=કચરાકંદ, કેસરૂક, કચરાકંદ, કુરડમા.

કલક=ભાટણ, ચટણી.

કરટવેલ=કંટોલવેલના કંદ.

કકુ જીરું=શાહજીરું.

કપુર=સુખડ, બદલે સુગંધી મોથ અથવા તગરના ગાંઠા, ચંદન.

કચોરો=કચુરો.

કમલકંદ=કમલકાકડી.

કકુપડવલ=કડવાપટોલ, ઘીસોડી પણ કહેછે,

કસાડ=કસઘ, કાસ, કાંસ.

કરટોલી મુળ=કંટોલીના મુળ.

કસી=સફેત ઘતુરો, બહેડા પુલની કળી.

કપીત્યસ્ય=કૈથપુલ, કવઠ, કોઠકળ, તથા મરઘીનું ઇંદું.

કકુ વંદ્રાવન=ઈંદ્રાવણીના ડાળ.

કવચ બીજ=કવચીના બીજ, ખાજવણીના બીજ.

કટુડાળ=કાચડાળ.

કલ્લાવી=વજનાગની જડ, ભાટ જાંબુડી, જવાલામુખી, કુખલી.

કપોતપક્ષી=હોલોપક્ષી.

કંટકારી=મોત રીંગણી, મો રીંગણી.

કપુરી=કપુર કાચલી.

કડા=ગોખરી, જાણા.

કડો=કાળા કડા.

કન્ધારસ=ઘી કુંવાર,

કકુ=કંકાલ, કટુકી.

કપીલો=ઘેરના રંગ હોય તે, કપીલા, કનખીલાય, કીનખીર.

કલી=સેકડો, ઝાડની લાખ કે ખાર થાયછે.

કટુડાળ=મોત રીંગણી, ઝેરી ડાળ.

કપીત્ય=કવઠનું ઝાડ,

કડવા વંદરાનના ડાળ=કાવડલીના મુળ.

કડવા પંડોળા=કડવા તુરીયા, પડવેલ.

કમળકુલ=મોહની કેસર.

કસઘ=કસાડ ધાસનું નામ છે.

કલમખી=કાખી, સતપરવી, ગોખી.

કસોંટી=કાસુંદરા, કરકસ, કાસારા અથવા જાંબુના પાંદડાનો રસ.

કલગારી=ખડયા નાગ, વાગ ચબકા, કલઘ તથા કલવી પણ કહેછે.

કટેરી બેડી=બેડી ભોરીંગણીનું નામ છે પંચેત સુદ્રા, કંઠકારી.

કટેરી મોટી=મોટી રીંગણી, ભટકટૈયા.

કદળી પુષ્પ=કેળના ફુલ.

કરેઆ=મીડીખરખોડી, કીંડી, ખડખોડીના ડાળ.

કકુધ કંદુરીની જડ=કડવાં ટીંડોરાના મુળ.

કટુચર=કાળો ઉંખરો.

કસીલા=કપીલા, ઘેરના રંગ જેવા હોયછે.

કટંબી=કટભર, ટીંબરની જાત.

કંટહર=પ્રતસ, કંટકીપ્રળ.

કંદ્રલી=કેળ, રંભા, મોઝા.

કંપીલુ=ઝેરકાચલો, જલદ, કપુલુ, કુલક, કાકેદુ.

કરોંદી=કરોનકી, કૃષ્ણપાક ફળ, કરમદા.

કણુટાઇ=વીકલા, મંથીલા તથા કંટકી, વીકકંત.

કમલગટા=કમલકાકડી, ષદમખીજ.

કતક=નીરમલી, પાપપ્રસાદી, વીવલીના ખીજને કહેછે.

કરમ રંગ=એક જાતનું લીંછુ.

કપાસના ખીનોલા=કપાસીયાના ખીજ.

કકર=લકડાખોદ પક્ષી.

કપુરી=ખલ્લી.

કસેર=કપુરકાંચલી, કચોરો.

કટ્ટેયા=પીળાંપાનનો અસેળીઓ, કુરણુટક, ઝંડી.

કટસરૈયા=કાંટાળો અસેલીઓ, સહાયર, કુરણુટક.

કટુંબરી=કાળો ઉંમરો.

કલયારી=કલ્લાવી એટલે કુછલી અથવા ગજખીપર કે મજાહ.

કડવી તોરઇ=કડવા પડોળ, સાનકીફલ, દીવાલા પીળા પુલની.

કંકોડા=કરટવલી, કરકોટી.

કણુતર=પંકુકીઆ, પારૈવા.

કકાર=જેના ફળ કારેલાના જેવા થાયછે અને તેના ઉપર કાંટા થાયછે.

કચુર=ભદ્રમુસ્તા, નાગરમોથ, ભદ્રમોથા.

કડાજાલ=કડાયાની અગર અરજીન વૃક્ષની જાલ

કરીઆતુ=નેનીહાદ, કસુખુંજ, ઝારીરા, કિસઇત.

કઉચા=મરકટી, ભેરવ શીંગના ખીજ, કુહીલીના ખીજ, કીવાજ.

કસેલા=કાંટાલા અસેલીઆના છોડ.

કણેર=આકુ, ખરજેહરા, સુમલુહીમાર, દહલી, કરવીર.

કમલ=સફેદ કમલ, લાલકમલ, નીલ કમલ, નીલુફર, ગુલનીલોખર, કરણુલુમાં,
બદનીલોખર.

કલહાર=નાની જાતનું કમલ, પોંચણુ, કંગવેલ, પોઇના પુલ.

કણુજયરેલ=લાવજા, ચીરખીલવ.

કચરેઁકરચુરક, લવહા, કાદવમાં છોડ ઉગેછે.

કઠ=પુસકરમુલ, કપુર કાચલી, તે ન મળે તો એરંડીના મુલ.

કડવી કોલી=કટુ તુંખી, તુંખડી.

કડવી કવઠ=ખરટખૈટ.

કડવંચી=કટુહુચી, વેલા થાયછે.

કડુશૃક=કાળીજીરી, એરણ્યજીરક, કડુશુરે, કાળુશૃક.

કડુધોસાલી=કડવી ધોલી, ઘીસોડી, કટુકોસાતકી.

કડવા તુરીયા=મહાન્નલી, કટુદોડકી.

કણ્ઠી=કરંજ.

કનક કંદ=વેલા થાયછે. કણુગર, કણુગી, તેના પાન નાગરવેલ જેવાં થાયછે.

તેના મુળને કનક કંદ કહેછે.

કપુરવેલ=કપુર ચીનઇ ૩ હાથ ઉંચા ઝાડ થાયછે,

કપુરભેંડી=આ ઝાડ કુંગરમાં થાયછે (૧) પાંચ ફુટ ઉંચા (૨) દશ ફુટ ઉંચા થાયછે.

કરડઇ=કસુંબી, કુસુંબ.

કરખલ=ભવ્ય.

કવલા=કલાય.

કડવીકોસાતકી=મ. કડવી દોડકી.

કઠિલ્લક=કારેલી ને રાતી સાટોડી.

કણા=લીંડીપીપર ને શૃં.

કમિધન=વાવડીંગ ને હલદર.

કટંભરા=કટુ ને અરણુ.

કર્કરા=કપીલો, કાસમરદ.

કર્મુક=સોપારી, શેહેતુર, પાટીયો લોદર.

કૃષ્ણા=લીંડીપીપર, કાળીજીરી ને ગળી.

કૃષ્ણવંતા=પાડલા, સીવણ, જંગલી અડદ.

કપીતન=જંગલી આંબો, સરસડીયો ને પારસપીપળો.

કરપસ=હુણકકતુ, કરફસ, બોરોજવાન, બોડી અજમોદ.

કમુની=સોનીજન, હવઅસવદ, ધોળું જીં, કાળીજીરી, કસોજી જીં.

કપીલો=કમીલા, શા. કનિયલાય, આ. કીંબીર.

કકુ=કુટડી કાલી, ફા. ખખકેસિયહ, અ. ખખકેઅસાદ.

કરીયાતું=ચીરાયતા, યા. ને નીહાદ, અ. કસણુમઝાશીરા.

કદે દરીઆ=જીવંદુલબહેર, સમુદ્રફેણ, સમુદ્ર શીણ.

કની બલાય=કિનબીર, કપીલા, કપીલો.

કક=હિં. કુટ, ફા. કોશહ, અ. કુસ્ત બહેરી.

કસુંગો=કુસંભ, ગુલે માસૂર, અખરીજહુલઅસફર.

કનખજીલ આગમ= સીધી, ભાંગ, ભંગ.

કલગારી=કલિયારી, કરીહારી, કલહીસ.

કવાખહવીકલરસ= સીતલ ચીની, કાકલા, કખાખ ચીની; કંકોલ, કાપુર ચીની.

કખાખહ } ચીની કખાખ, ચણુ કખાખ, કાપુર ચીની.
કખાસ }

કલહાર=રાતો કમલ.

કમલ=હિં. કમલ સફેત, નીલોદર, અ. કરણલમાં.

કદખ=હિં. કદમ, અ. કદવ, મ. રાણુદખ; નિપ; રાજ કદમ.

કલથી=કુલથી યા. કિલત, અ. હણુલાકિલત.

કરલી=ગુ. કરલી, મ. કુલીચી ભાજી.

કતાન=અલસી.

કસાસુલ હમાર=કરેલા, કારેલા.

કસીસ=હીરાકસી.

કકરોંદા=કુકરછટી, રોડા.

કલાસઅન કણુત= મકડી, કીડા.

કદે મરીઅમ=કદે આસીઆ, હાથા જોડી.

કસણુ જજરા=ચીરાયતા, કરીયાતુ,

કડાયો=સાર દોલ, અરજીન વૃક્ષ.

કંદુક=કમર યંત્ર.

કપુર કાંચળી=ગુ. કપુર કાચરી.

કમરખ=કર્મર.

કંદરી=કુંગળી, ખાજ.

કમલકાળા=મ. નીલો.

કમલ ઘોળા-મ. પાંદરે.

કમલ રાતો=મ. તાંબડે.

કમલ કેસર=મ. પીલાતનું.

કમલકંદ=મ. લિલિ.

કમલનાલ=મ. દેટ.

કમલશલ=મ. ગુડધા.

કંકુરટ=મુરદા સંખ, બોદાર, રેચન, પીલીયો.

કમીલીની=મ. પદમની, કલહાર.

કરપટી=મ. કુડકા.

કેસ્તુરી લતા=સ. ગંધલતા, માંગરીજન, જવાદી.

કાકચ=મ. સાગર ગોટા.

કરકત=ખોટા પુખરાજ.

કેંદ્રખીજ=ઈંદ્રખીજ.

કન્યા=ધુતકુમારી, રથુલૈલા, વારાહીકંદ, વંધ્યાકકોટકી, ઘીકુવાર, મોટી
એલચી, ગુંડીવૃક્ષ, વાંઝખખસા.

કપટેશ્વરી=સદૈત ભોરીંગણી, ઘોળા કટેરી.

કરભપ્રીયા=સુદ્ર દુરાલભા, નાનો ધમાસો.

કરહાટ=મેનકળના વૃક્ષનું નામ છે.

કરાલ=કૃષ્ણકુકેરક, કાળી તુલસી, કરાલક.

કંદ્ર=ઘોલાં ઘોલી.

કંકોલ=નયપત્રી, એલચી.

કરક=અનારકલ.

કૃષ્ણકલી=સેસગુંદર, કરસનકલી.

કરણ ખોડી=વેણો થાયછે, પીપળાના જોવા પાંદડા થાય છે, તેની રંગ (નસ)

કાળા રંગની હોયછે, તેનું નામ કરણખોડી છે.

કમર કસ=કમર કસ આડ થાય છે, તે ન મળે તો તેજખજ, ખીજેસાર, હીરા
દખણ.

કખાખ ચીની=નાગ કેસર.

કરીસ=ખાણ, ગોખર.

કવડીનું આડ=કચ્છમાં પરખત રાષ્ટ્ર કહેછે પાંદડાનું અથાણું કવેછે.

કંઝ=કરંજ.

કંગણીની જાલ=અથવા બલખીજ. ખપાટ.

કંકાલ=મ. લુંણી.

કકર=લક્ષ્મીદેવ પક્ષી.

કલોંજ જરા=મગરેલા, કલોંજ, સોનીજ, સ્પાદાના, હાપ્તસસોદા.

કરંડ=કસુંબના બીજ.

કંભારી=ખુમેર, ગાંભારી, સીવણ.

કડવી ઘીઆ=પાતાલ ગરડી, વેવડી, કમર, રામફલ.

કલહીસ=અહીંસના, કાદની, મોટી કરંજ.

કપુરીઆ=ઝાડ થાયછે, ગુદી જેવું થડ, પાંદડા, ધુલ કેસર રંગે, પાંચ મોઢાં
ધુલને હોયછે, અરકુસી જેવા.

કપેલા=રક્તકળ, કપીલો.

કાચકા=કચવા તેના ઝાડને કાંચકી કહેછે, કાંચક કહેછે.

કાસકી=કાસકી છોડ થાયછે, તેને કંગહી પણ કહેછે, ખપાટ.

કાચણુ=પાંચ લુણુમાંનું એક ગણુવામાં આવેછે.

કાસકી જડનો રસ=કાંસકી એક જાતનું ઘાસ (ખડ) થાયછે, તેના મુળનો રસ.

કોકોલી=અસ્ટ ગણુ વરગમાં છે, તેનાં દેસાંતરમાં આડ નામ છે, (ક્ષીર કોકોલી,
આસોદ, આસંઘ).

કાગલાની બીટ=કાગ વિસ્ટા, કાગડા.

કાંગણી=માલ કાંગણીના બીજ, કાકાંગી ૨ હાથ ઉંચા ઝાડ થાયછે.

કાલો ભોડેલ=કૃષ્ણા અબ્રક, મેખચુંગી, કાકડા શીંગી.

કાડ વેલ=થોરની જાતછે, વેલો ચાલેછે. ૨-૩ ધારવાલું થાયછે.

કાથો=ખૈર, ખેરની જાલમાંથી બનાવેછે.

કાકફલ=પરિભદ્ર, લીંબડો, નીમવૃક્ષ.

કાલીપાટ=લઘુ પાઠા, પાઠા, વંતિક્તકના, પહાડ, રાજ પાઠા, પહાડ મુલ, કરે-
ડીયું, પાઠ વેલો છે, કરંદીયું, પાઠ, પહાડ મુલ.

કાયફલ=કટફલ, કાયફર, દરસીસયાન, ઉદુલબરક.

કાકડાશીંગી=કરકટ સ્ત્રી, કુલીરા, કાકડાશીંગી, કકડાશીંગી.

કાંટા અસેગીયા=સૈરેયક, કાંટા અસેગીયો, પીળાં કોરટાપીવલા, તાંઆડકોરટા,
પીઆવાંસા, કુટસરૈયા, કુરટક, કોસડી, કટસરૈયા.

કાચ લવણ=કુશ્વિદ, બંગડી ખાર.

કાળા વાળા=ચીરણ મુળ, કાળો વાળો, મોથના વાળા જેવાં ઝીણા મુળ, ઉસીર, કાલા વાળા.

કાકજંઘા=કાકતિક્તા, અધેડી, કાકજંઘા, અધેડી, હાડીયાકરસણ, કવૈયા, ચકસેની, મસી, ચણાડી, ગુંજ, ધુધુચી, કાકચીચા, કાકચીચ, કાકતિક્તા, કાકણુતીકા, કાકતુંડીકા, ચોટલી, કાકનાસા.

કાકનાસા=સુનાસીકા, થોર સ્વેત, કાવલી, કોઆ ડોડી, કાવલી.

કાસોંદરી=કંસારી, કાસોંદરી, કાસનીંદા, જંગલી તથા મોટા ઝાડ, કાસમરદ, કાસોંદરી જંગલી તથા મોટા ઝાડ થાયછે, કાસોંદી, અગૌથ, જંમલી કાસોંદરી, તાલુક કહેછે.

કાંસ=કાંસ, કાંસોડો, કાંસડો, કંસાડ, કસઘ નામે ધાસ થાયછે. થોર કસઘ ખડ થાયછે.

કાળુ કલીયા=વૃતા રૂંક કાળુ કલીયાના બે નામ છે.

કાકચ=કુબે રાક્ષી, કાંકચ તેના જળ, કાંકચી, કાંકચીયાનું ફુલ, સાગર ગોટા, કટુંકરંજા, ખાએછગલીસ, ઉતકમતક, પાડર, કઠપાડર, કટુંકરંજવા, રક્તમકત.

કાંચ=લક્ષણ કાંચ, કાચું.

કાકડી=કર્ક કડી, કાકડી, ચીજડાની જાતછે, હિં. ખીરા ખણુ કહેછે, કકડી, ખ્યાટ જોખ, અ. કીરસાકદસ.

કારેલાં=કારવેલું, કારેલાં, કડવા વેણા, કારવેલી, કારલી, કારેલી વેણા થાયછે.

કાચ=કાચ,

કાકમારી=સુવર્ણ વદલી, કાકમારી, કાકફલ.

કાંગ=કાંગુ, કાંગ ધાન્ય છે, કાકજંઘા, કાંગની, કા. ગલ.

કાસ=ખાંસી, થોસો, કસઘ, કસાણુ, કાસેગવત, કસાડ, ખડ થાયછે.

કાસમારી=ચીવણુ, મહવડાનું ઝાડ, ચંભારી, સયન, ખંભારી, કંભારી, સોનુલ.

કાવલી=કાલુડલી, કાકતુંડી, કાવલી મુળ, ઈંદ્રામણાના મુળ, કાવડલીના મુળ.

કાળો કોહોટો=કાળો કાંટાસરીયો.

કાંચનાર=કંચનનું ઝાડ, ચંપા તથા આસોંદરાના ઝાડ જેવું થાયછે.

કાલી ઉપલસરી=કાલો કાંટાસરીયો.

કાપસ્યા=સરકયા, કપાસીઆ.

કાલકુટ=ઝેરનું જાડછે તેનું નામ, વજનાગ, સુંગક, પ્રદીપન, હલાહલ.

કાંતલોહ=તીખા લોહનો કીટ.

કાનફોડી=તલવણી, ભાટવણ, કરણસ ફોટો, નીચવણ, હુરહુર, ભાટવણ.

કાંકાલી અને ક્ષીર કાંકાલી=આસંધ, આસકંદ વાપરવું.

કાકતુંડી=વાયસપેડ એટલે કાકગંધા, અધેડા અથવા ચંદન હરમીન તેલ.

કાલા નીમક=સંચલ ખાર, સંચલ.

કાયશ્લ=કાએશ્વર, રકટુ ફલ, મોત રીંગણી, કુંભી, કૃમુદીકા, કુંભી, કુંભ્યાની જાત.

કાસમીર=પુસ્કર મુળને કેસર કહે છે, કમળ મુળ ને સીવણ, તેને કાસમીર પણ કહે છે.

કાલી નંદ=તરબુજ, તરબુચ, હિં. હીનોના.

કાકમાચી=હાડીયા, કરસણ, લુણી, અધેડો, પીલુડીની જાત, કાવલી, કાકમાતા,

પાંદરી, છિક્કવૈયાના વેલા થાયછે, મક્રાય, કેવૈયા, લધુ કેવૈયા, લધુકાવલી.

કાલાજીરા=સાહજીરાને કહેછે, તીકતજીરક, કાલીજીરી, કડવી જીરી, કકુજીરે.

કાંચનાર=કેવીદાર, ચંપા કાંટી, ચંપાનો રસ.

કાય લવણુ=ખંગડી ખાર. ખાંગડ ખાર, કાંચન નોન, તમકે સીસામીલ, હેબુ-જાળ.

કાળુ=કાળુતક, અગ્નિ કૃત.

કાતર વેલ=કાતરી વેલા થાયછે,

કારવી=કરીર, ૫-૬ હાથ ઊંચા જાડ થાયછે, કણેર.

કારીદા=કારીદાના વેલા થાયછે.

કાસુંદરો=કાસમરદ, કાસવીરા, કસોદી, કમર પ્રમાણે, ઊંચા જાડ થાયછે, પીળા ફુલ થાયછે, શીંગળડીને લાંબી આવેછે.

કાંકડ=કરકટક મોટું જાડ થાયછે.

કાંકર=તોય પુષ્પી, સાગર ગોટા.

કાટા ગોખર=ચન શ્રુગાટ, સરાટે, કાંટાવાળું ગોખર.

કાડવેલ=નીવડુંજ, પ્રમાણે હોય છે. હાડ સાંકડી, થોરની જાત છે.

કાડાલી=સાર દોલ, મોટું જાડ થાયછે.

કાલો ખોત=એલીઓ, જે કુંવારમાંથી થાયછે,

કાકયુલસ=ઈનડીકસ, કાગ૫લ.

કાલસુવ=તમાલ, ટીંબર ને કાળો ખેર.

કાલાનું સાર્ય=દાર હળદર, તગર ને શીલાજીત.

કાડીખાર=કાસ્ટીક. અંગ્રેજી દવા છે.

કારવી=કાળીજીરી, સુવા, અજમોદ.

કાલમેખી=મજુદ, ખાપચી ને કાલી નસોતર.

કાગડો=પીલુડી, કોકોલી, રાતી ચણોડી, રાતી અધેડી, મોટી છંદ્રવારણી, ને
કાળો ઉંખરો, એ સાત અર્થમાં કાક શબ્દમાં પ્રવર્તે એમ વિદ્વાનોએ કહ્યું છે.

કાપુર કેસોરી=કાપુર, ખરાસ કપુર, ચીનીઓ કપુર, તથા બીમસેની કપુર.

કાકીલે સતગાર=છલાયચી, એલચી કાગદી, ઝીણી, એલચી.

કાલો વાલો=વિરણુ વાલો.

કાંગને ધઉલા=હિં. કુલકેન.

કાલી ધોળી તુલસી=તુલસ, તુલસી.

કારેલું=હિં. કરેલા, કા. કરેલાહ, અ. કીસાઉલદીમાર.

કોકો દુંખાર=મ, ખોખાડ.

કાકાંગી=મકોય, પીલુડી.

કાથો=મ. કાત, ખેર, કથા.

કાસું=મ. કાસે.

કાકતિંદુક=સં. કાકટે, ભુણ્ણી.

કાકતુંડી=કાકાદની, કોઆદોડી, અગર કાકાદની.

કાકનાસ=વિકલુકટ વૃક્ષ, ગર્ગ્ગલ.

કાકનાસીકા=રકતત્રીવૃત, મસી, લાલનીસોત, કાકજંધા મક્ષ.

કાકપીલુ=કાકતીનદુક, કાકતુંડી, સફેદ ગુંળ, ચણોડી, મકરતેંદુઆ, કોઆ
ડોડી, સફેદ ઘુઘુચી.

કાકપીલુક=કાકતીનદુક વૃક્ષ, કુચીલોં

કાકપ્રસપ=ત્રંથીપરણ, ગંઠીવન.

કાકબોડી=મોટી કરંજ.

કાકમરદ=છદ્રામણુનો બેદ, કાકમદંક.

કાકરહા=વંદા વૃક્ષ, વાંદા વૃક્ષ.

કાક વલરી=સુવર્ણવલી.

કાકમાચી=ભો રીંગણીની જાતના હોડવા થાયછે. ૧-૨ હાથ ઉંચા થાયછે, ધોળા પુલના ઝુમકા, ફલ ગોળ, કાળા રંગના.

કાવલી મુળ=મેસશુંગી, આકડા જેવા છીર, પાન ૨-૩ ઇંચ લાંબા, ઘાટા, લીલા રંગે, પુલ પીળાં, ધણા ખારીક, તેની વચમાં સફેદ, પરાગ વળગેલું, શોભાદાર દેખાય છે.

કામરૂળ જાલ=ઝાડની જાલ દવામાં વપરાયછે, અરધો ઇંચ જાડી હોયછે, ભુખરા રંગે, ખડખડાડી ખાડવાળી જાલની અંદર રતાસ, પાણીમાં પલાળવાથી લાલ રંગ થાયછે, અથવા રામપત્રી.

કાલાજની=કાલા પુલની હિરવણી.

કાંગ કડવી=ગાવકારી ૨ જાતની થાયછે.

કાલી મુસલી તથા ધોળી મુસલી } તાલમુલા, શ્વેત મુસલી, કાલી મુસલી.

કાળી સર=કાલીવનતુલસી, કૃષ્ણવલી, કાલ પરણી, તગરનું ઝાડ.

કાકોલી=આ સંઘ, ક્ષીર કાકોલી.

કાકડા સીંગ=કાકરા સીંગી, શુંગી.

કાસ મારી=સીવણી, ગંભારી, સવન, ખંભારી, કંભારી.

કાંટા સેવતી=ભદ્ર તરણી, ધોળી સેવતી, ગુલાબ સેવતી, સેવતી ગુલાબ.

કાલ=માલ કાકણ, માલ કાગુંણી.

કાલીપાટ=પહાડ મુલ, પાઠ, કાલીપાટ, કરંદીઉ.

કાકમાસી=પીલુડીની જાત, મકોઈ, કવૈયા, લલ્લુ કાવલી.

કાગલહરી=કાઠજંઘા, અથેડી.

કાકડોલીયા=વેલ થાયછે, તેની ડાંડલી રતુંખી, ત્રણ ત્રણ પાન સાથે, તેના હોડવા પરપોટા જેવા પુલેલા, ત્રણ ધારના, તેમાં ખીજ પણ ત્રણ ત્રણ, અડદ જેવા કાળા, તે ખીજ ઉપર મોઢે સફેદ રંગ.

કાલઃદાણા=નસોતરના ઝાડ જેવું, એક ફલી અંદર ચાર કાળા દાણા હાંસવાળા, હાંસે: એક ખીજ ઉપર પડી રહેછે.

કામીલ=રામ સોપારી, સોપારી.

કાંચની=હરીદ્રા, સુવર્ણ ક્ષીરી, ગોરોચના, હળદર, ઉંટ કટેરી, ને ગોરોચન.

કાંચન=નાગ કેસર, ધુસતુર, ચવક, ઉદુંબર, લાલ કચનાર, ઘોલો કચનાર, ધતુરો, ચંપો, ગુલર ને ઉંચરો.

કાંચ=કાંચ લુણ, મોમ, કાંચ મસ, કાંચ લવણ.
કાકા=ધુધુચી ચીરમરી, મકોષ, કોકોદુંખર, કડુંખર.
કાંતીસાર=બદલે ગજવેલ.

કાંગે=વચ.

કાંકલ હુરી=માલ કાકડા.

કિંદર=સૌરાષ્ટ્ર, કિંદરઘ, શેષગુંદર, સાલઘડીક, કુંદર, ઇસેસ, સેસગુંદર, એવલ
ગુંદર, ગુંદ બરોસી, કુંદરમી. ખોટી મસતકી, કુંદરેચકર, વિસતજ, સાલેજ-
ના ગુંદરને કહેછે, પાંખડીઓ ધુપ.

કિરન અજમાયન=અજમો, કરીમાણી અજમો.

કિરવીર=કામુદા, ગરમાલાની સીંગનો અંતર ભેદ, ગર.

કિંકારાત=સં. રામબાવળ, ગાંડો બાવળ.

કિરદમાન=કીરદમાન પ્રલ વપરાય છે, જંગલી જીરાના જેવું થાયછે પણ તે
ઝેરી છે.

કીરમાલો=ગીરમાલાની પ્રલી, તેને આમલતાસ કહેછે. ગુ. ગરમાળાની ફળી.

કીશોરીઆ=જીવ પક્ષી, પક્ષીનું નામ છે. તથા એક છુટીનું પણ નામ છે.

કીસ્તુરી=મૃગમદ, મુસ્ક, મીસકતી, બસી.

કીરાયતો=ચીરાયતો, ભું નીમ્બ, કકવો ભોં લીંબડો.

કીકર=બબુલ, બવલ, બાવલ.

કીકણી વાઘેટી=વાઘેટી; અતીબલા, વાઘેટી.

કીવાછ=કૌંઘ, બેરોસી, ખાજવણી.

કીખર=રાર, રાલ, ધુના,

કીટમારી=લાલ રીસામણી.

કીકી=નાળીયેર.

કુટકી=તીતક, કકુરેચની, કકુકાલી, ખરબકેસીમાહ

કુમેરેપાઠ=પાઠા, પાડલ આડ.

કુલથ=કલથી, ફલીતથ, હુલગે.

કુચીલી=કુચીલીના ખીજ ઉપવિષ છે. તીંદુક, ખીસતીંદુક.

કુંદર=રમી, મુસતકી, ગુંદ, સુગંધી, ઉડીણ પુખ્પી.

કુક=કોસ્ટની લાકડી, કુંદ, સાલમલી આડ. કુંદ.

કુડાની જાલ=ઘંદ્ર આડ.

કુચ્ચની ફળી=વાનરી મરકટી, રોમશલા.

કુકર ભાંગરો=વરસાદની મોસમમાં થાયછે.

કુંકડવેલ=દેવદાસી, કુકડવેલ, બીંદાલી, સેનૈયા, બંદાલ, દેવડંગરી ફળ.

કુડ=કુષ્ટ રોગ, કુઠ ઉપલેટ, કોસ્ટ, કુટ, કોસનહ, કુસ્તે બહેરી.

કુવાડીયા=પ્રયુક્તાટ, કુવાડીયો, ટાંકલો, તરોટા, ચકવડ, પવાડ હરમલ, સંજ સખોયા, હાકુચ.

કુલીજન=કુલીજન, ગંધ મુળ, કુલીજન નાનું તથા મોટું ઝાડ થાયછે.

કુવાર=ગ્રહ કન્યા, કુવાર, કુમારી, કોરશ્ક, ઘીકુવાર, કુવાર કાંડ, દરખતેસી-બમુસખર.

કુઆ=દ્રોણ પુરુષી, કુબો, તુંઆ, ગુમાં, દણુહલી, મ. કુંભા, દેવકુંભા.

કુંદરા શીંગડી=ગુલમોર. સંખેશ્વરી, રાસંગડી, નાની ગુલમોર.

કુસ્ટ=ઉપલેટ, કોઠફલ, શરીરે કોઠ.

કુકુટ પક્ષી=તીતર. પાણીની મુરગી.

કુડયા મુલ=ઈંદ્રજવનું મુળ.

કુલંગી=કાખર

કુડા=ઝાડનું નામ છે, કડો કુટજ, કુરૈયા, તીવાજ, કોરા, કુડચી, સ્વેતકુડા

કુસમાંડ=પતકાળુ, કોળુ, સાકર કોળુ, કોહડી, પુષ્પફલ.

કુંદરી=ટીડોરી, તુંડી, રક્તફળા, બીંચ, ઘીલોડી, ઘોલા, ટીડોસ.

કૃસણુફલા=સુવરો સમખી, કાળી વાલોળ, ભેમ.

કૃસણાગુરુ=અગર, અગર.

કુકુંદર=ખોડીયા કલાર.

કુટની છાલ=કુડાના મુળ અગર છાલ, કકુ કુટકી, ખરખેસીયાહ, કકુ-ઈંદ્રજવનો ઝાડ.

કુંદ=વેલા થાયછે ચંખેલીના જેવા, કુંદ કાગડા.

કુકરપાડાનો વેલો=દેવદાસી, દેવડંગરી, કાંટાળા ઇંદ્રાવણ.

કુરંડુ=ભુરંડુ, રાનભાજી, દેવકુરંડુ.

કુલીજન=પાનની જડ, ગુ. હિ. મહુભરી, વચા, ફા. ખીરદાર, અ. ઇકંખોલીજન મ. કોલીજન.

કુંદર રૂમી=કુંદરે જકર, ગુંદખરોસા, કીંદર, ઇસેસ, સેસગુંદર.

કુસ=હાલડો, હિ. કુસા, મ. પાંદરી કુશી.

કુલ્લુઝર=કણ્ઝર, કુલીજન પાનની જડ.

કુકરજી=કુકરાલ. નેતર જેવી સોટી થાયછે. મેંદી જેવાં પાંદડાં ધણુજ કડવા.

કુવાર=હિં. કુમારી, કુવારપાઠા, ફા. દરખતે સીત્ર, અ. મુસખર.

કૃસણુ=પીપર.

કુંદ પુષ્પ=મ. કુંદ કાગડો.

કુલધ=સુસવી, રાનભાજી.

કુદા ગવત=તૃણ, ઘીસોડા તથા ઘોસા.

કુંબો=ગુસા, હણહલી, કુંભા, દેવકુંભ ને કુંપો.

કૃસણુશળી=કરોંદા, કરમ રદક. કરમદા.

કૃસણુ પુષ્પ=કાળો ધતુરો.

કૃસણુ પરણી=કાળી તુલસી.

કુચ=સ્ત્રીના સ્તન, જાતી

કુમુમ=સ્ત્રીરજ, માસીક.

કૂટ સાલમકી=રોહીડા, રોહીતક, રગત રોહીડો, શ્વેત રોહીડો, રોહિરો તુચ્ચેર.

કૂસા=મોટા દરબ તેનું નામ છે.

કૂટકી=કકુ અથવા કંકોલ.

કૂટ=કોસ્ટ કે કુલીજન, કણ્ઝર.

કૂનદ=ડોલરનું નામ છે.

કૂઠ=કોસ્ટ અથવા મુચકંદના ફલ અથવા મોથ.

કૂરકુલા=કચરા વાળી જમીનમાં રોપા થાયછે.

કૂલીતથ=કલધી, હુલગે, કુલથ.

કૂવા=નાગીણીવૃક્ષા.

કૂવાડીયા=ચક્રમરદક, ટાંકલા, હાકુચ, ચકોડ, કુવાડીયાના પાંદડા, હી. પવામ,

શા. સંજસમોયા, મ. ટાંકલા.

કૂઠરીકા=નાદુલકી, કડવી કોસાતકી.

કૂંબીફલ=કાયશળી.

કૂલક=ધીસોડી, ઝેર કોચલા.

કૂટનટ=અરલુને, કેવડી મોથ.

કૂનટી=ધાણા, મણુસીલ.

કૂંડલી=ગળો ને કચનાર.

ફુંગડો=હિં. ફુંગ.

ફુંમહેર=રા. રેહાન, ભુર કોળું અથવા પેડા.

ફૂદૈયા=કુડા, કુટ.

ફૂકુટી કંદ=સેમલાના મુળની ગાંઠ, તેનું નામ ફૂકુટીકંદ છે.

ફૂરટ=કરંજ, કુટજ,

ફેરા=મ. પટી તથા કરી કહેછે તેનું આથણું થાયછે.

ફેચવ ફેચવા=અણસીયા તથા ગુંફલ, વરસાદમાં ઉકરડાના કીડા.

ફેવડો જંગલી=ખારી જમીનમાં થાય છે.

ફેલી=કેલાના ઝાડ.

ફેસર=કુકુમ, બરનીમાસા, બદરાન, મુળસર, કરકુમ, માધવી. વાસંતી, કરતુ રી, મોઘરી, મધુ માધવી, જેહેરાજ, અગ્નિ સીંગ, મહાવશ, કુકમ, ફેસર, ક સુંબાના ફુલ,

ફેવડાનો ખાર=ફેવડાના પંચાગની રાખ.

ફેળ=કદળી, કેટય, મુડેલી, લોખંડી, ચાંબેલી, ચવછ, કેલા મોઝ, રાતી ફેળ.

ફેતકી=તણુ ફેતકી, ફેતકી, શુદ્ર ફેતકી, ધાયલ ફેતકી, થોરની જાત છે.

ફેતસ્થ ફળ=ઓલે, નીચલી, નીરમલીના ફળ, મ. નીચલી,

ફેરાળ=ફેરાવ દાણા, કલાય, સતીમ, વરતુલ, વટાણાના પાંદડાં. વણુ,

ફેઉના બીજ-કવચ બીજ અથવા ખાજવણી, ખાજ કુહલીના બીજ.

ફેતકી કંદ=ફેતકી, ફેવડાની જાતનું ઝાડ થાય છે તેના મુળની ગાંઠ.

ફોટ=ફોટું, કવીં, કૈથફલ, કુકબેલ.

ફેરોસીવ સખલીમેટ=રસકપુર.

ફેસરાજ=લાંગરાને તથા બીજલાના ઝાડને કહેછે.

ફેવડો=ફેતકી, ફેવલા, ફેવડો, ઘોળા, પીળા, ગગન લુળ ફેતકી, કરંજ, કાંદા.

ફેવડીયા મોથ=કૈવરત મોથ, ગુડતણ, કાકરહુલા.

ફેર=નેખતિ, કરિલ, કખાર, ફેરડા.

ફેરડો=કરીર, નેખતી, કરેલ, ટેટી.

ફેસરી ચંપા=સુવર્ણ ચંપક, હેમ પુષ્પ, સોનચંપા.

ફેવડી=વેઉટ મોથા, ફેવડી મોથ.

ફેળું=મ. ફેળ, મોઝ, તના.

ફેસુલાનો ચુરણુ=ખાખરાના ફુલનું ચુરણુ પલાસ.

કેલનો ખાર=પંચાગનો ખાર બનાવેછે.

કેલ્ય=ગુ. સોનવેલ્ય.

કેલ જંગલી=અકલગેર, કરવલ્લી.

કૈથ=કવીકનું ઝાડ, કોટનું ઝાડ,

કૈકિયનુંખીજ=કૈકિયખીજ, બાનરી, મરકટી ખીજ, કૈકિયાના ખીજ, ખાજકુલી ના ખીજ, ભેરવસીંગના ખીજ.

કૈથગુદા=કપીતથ તથા કવકનું ઝાડ.

કૈથી=કોટપુષ્પ ૨ળ, કપીતથ, કૈથ, કવકનું ઝાડ.

કૈવર્તમુસ્તા=સં. પરિપલ્વ.

કોલકંદ=પાણુ કંદા, સુકર કંદ, વિસણુકંદ, સુપ્રટ, ધ્યાયાના કંદા, જંગલી કું-ગળી.

કોલકનું ખીજ=કોલલી બેલ, અપરાજીતાનું ખીજ.

કોલીદાર કાંચનાર=કોલીદાર ત્રામ પુષ્પ, ચંપાકટી, ચંપો કચનાર, જેના પાંદડાને ચંપા ભાજી કહેછે.

કોકમ=તિતિંડીક, કોકમ, કોકલ, આમસોલ, કોકલ સોલે, વિષા ખીજ, રક્ત પુરકા, રાતાખા.

કોટ કપીતથ=કોટું, કોટ, કોઠવડી, મ. કવીડ.

કોડાં=છીપ, કચાદીકા, સુક્તા, શુકતી, જલ શકિત.

કોડી મોતીની છીપ=કોડી, મોતીની છીપ, દરીયા તથા નદીમાં થાયછે.

કોકરદા=ભો ભુરંડી, કુકુદર. કોકરદા.

કોદરા=કોર દુષક, કોદરો, કોડ્ય, હરિક, કોદુ.

કોખી=કેમુક, કોખીની ભાજી, વીલાયતી છે, કોખીજ, વિલાયતી મુળા, કિંકે, કેલુટપેપાં, ફા. કલામ, અ. કંદકચળ.

કોસટક=કોસટ, ઉપલેટ. કોટકલ,

કોલીસ્તા=એખરો.

કોરફડ=કુવાર.

કોસ્ટ=કુલીજન, કણ્ડર.

કોહડી=કોળા, કૃસમાડ, પતકાળુ, સાકર કોળું, મહૈડા.

કોહ વૃક્ષની જાલ=અરજુન વૃક્ષની જાલ, કળ્યાની જાલ.

કોસમી મોથ=કેવડી મોથ, ગોપુર, દાસપુર.

કોમલીયા=આંખાની ગોઠલી, બગડેલી કેરી.

કોશામ્ર=સુકોસક, સુકોસક, હલકી જાતના આંખાં

કોવીદાર=ગરમલો.

કોવાડેડી=કાવણીના મુળ.

કોહા=કુકુલ, આસોંદરા.

કોટ=કોહું. કવીઠ, કૈયફળ, કુકમેલ.

કોથમીર=કસ્તુંબરી, કોથબીર, ધાણા.

કોરલા=કોવીદાર, કચનારની જાત છે.

કોસીબ=કોશામ.

કોસાતકી=જીમખડા ને મોટાં ઘીસોડા.

કોસ્તહુ=કુસ્ત બેહેરી, કુટ, કઠ.

કોકનાર=પોસ્ત, ખસ ખસના ડોડવા, ટેરી વૃક્ષ, અશીણના ડોડવા.

કોળુ=હિં. નિલ પેઠા, શા. જુરાદુદુ, અમહદેવા,

કોહોરાટો=કાંટાસરીયો, અસેલીયો.

કોળી=હિં કીવાઠ, મ. કેલુટપેપા, શા. કલામ, અ. કંદકલબ.

કોસણા=મહાકોસાતકી, તપુસી. નેનવા. તુરધ, ખીરા, કફડી, કાલ-મુલ, પીપળા મુળ.

કોઠર પુખ્તી=વૃધદારક, વિધારા વૃક્ષ, વરધારા.

કોઠીલ=કોયલા, કોઠીલો, કોયલ, કોયલી,

કોચ્છ=ખાજ કુચલી, ખાજવણી,

કોચ્છાં=હિં. કીવાઠ, મ. કુહીલીના બીજ.

કોચ્છ=કચકોરી, કુકિયા, મરકટી, કુહીરા, જેર કોચ્છું.

કંદ પત્રીકા=દેવ કચર, કચુર.

કંડીરપાન=કનેરનાં પાન, લાલ તથા સફેદ કણેરના પાન.

કંટકી=સોમવલક, ખેર, ગોરક.

કંકુસ્ત=રેચન, પીલીયો, તાડીકા, કંકુસ્તતા.

કંથાર=ગંધનખી, કંથાર.

કંકોલ=સીતલ ચીની, કાપુર ચીની, કબાખા ચીની, ચીણકબાખ, એલચી, જાવંત્રી, વેલા થાય છે. કોસણ.

કંચન=કચનારક, કંચનનું ઝાડ.

કંદ=સુરભી વીગેરે કંદ, આલુ કંદ. સુલી વીગેરે.

કંઠા=કરંજ, કાકસ, કાકસના બીજ.

કંગડી જાલ=ગલબીજ, કંગડી, ખપાટ.

કંગડી=લેંચી, લાડજે, કુતરી, તથા ખપાટ, સદ્દેવી, ગુલ સંકરી નાગખસા, ખપાટ પીલા દલની.

કંક=સફેદચીલ, બગલા, ગીદડ.

કંકોડી=કંકોડાના ફળ થાય છે. વાંઝ કંકોડા.

કંટોલા=ખસખસા, કંટોલા જેમાં ફળ નથી બેસતું તેનું નામ, વાંઝખસખસા અગર, કંટોલા કહેછે. ફાંગલી, બેકસા.

કંચનાર=હિં. કંચનાર, કારેલ, કાંચન વૃક્ષ.

કંભારી=ખુમેર, ગંભારી, રીવણ.

કંદપુષ્પ=કુંદ કાગડો.

કંદક્ષીરાં=વીદારી કંદ.

ખ.

ખસ=ગાડરની જડ, સુગંધી ખસવાળો વિશેષ, ફુણવાળો, કાળો વાળો.

ખરેટી=ખલાખલ, ચીકણા મુળ, ઝીપટા.

ખપરીઓ=ખરપર, દેશી ઝાડ હોયછે.

ખરવટાનો રસ=ખારવટાના પાનનો રસ, પંચાંચ.

ખરેટીની જડ=ખલની જડ, ખલાના મુળ, ખલામુળ.

ખસખાન=ખસખસનો પાંખો, પડદા, તેની વાસ સુગંધી છે, તે દવામાં પચ્ચ વપરાયછે, વાળો, ખસ.

ખરખોડી=જીવંતી સુવર્ણજીવ તી, ખરખોડી, મીઠી ખરખોડી, તેને હરણુવેલ તથા હેમહરણુવેલ કહેછે.

ખરણુર=અર્કપુષ્પી, ખરણુર, સીરડોડી.

ખજુર=ખર્જૂરીકા, ખજૂરી, ખજુર, ખારેક, સીંદી, પીંડખજુર, ખુરમાન, તમરરતળ.

ખરખુચા=ચીલડાં, પદ્મજનનીઓ, સકરેટી, ખરખુજ, દસાંચુવ.

ખદીરસાર=તીખાં લોદાનો કાટ.

ખરીટ=ખલા, ડાવ, ડવલા, ચીકણા મુળ, ખપાટ.

ખખસદાના=ખસખસ, અશીલુના બીજ.

ખરખર=ખાપરીઓ, કાળું મંજન, દવા બખરમાં ગાંધીની દુકાંને મળશે,
ખટખટી=ઝાડ ઉંચા ને લાંબા થાયછે.

ખડખુચ=કાલીંગડા, મધુપાકાં, મધુફલા.

ખપાટ=બલા, ચીકણી, થોંરલા, તેના બીજને બતબીજ (ચીકણા) કહેછે.

અથવા સેદરડી પણ કહેછે. વરીયાલા, ખરેટી, ચીક, ચીકણા.

ખરસાડીયો=સીરીસ, સીરસ,

ખરસાડી=લદ્રચુડ. પત્રગુપત, સલીવાલું શુવર.

ખસખસ=ખાખસ, અશીલુનું ઝાડ, તેના બી ખસખસ દાણા.

ખરમંજરી=આપા માર્ગ, ચટછર, ભેડલા, અંબેડો.

ખરબકેરીયા=ખરબક અવરીદ, કુટકી કાળી, કકુ.

ખડસલીઓ=પીત પાપડો, દવન પાપડો, શા. શાતરા, અ. બજલ લતલુ.

ખતગીનાબીજ=શુક્રખેરના બીજ.

ખરમંગ=સરતાન, પાણીનો ખેખડો જનાવર.

ખરમોરા=કવડી, કોડી.

ખખાં=ખાખસી, ખુબકલા.

ખરખોડી કડવી=ચુ. વિપડોડી.

ખદીર પત્રીકા=દુરગંધ ખેરના પાત, ગંધીલોખેર.

ખદીરપત્રી=લબલુ, છુછમુછ, રીસામણી, ખરતવક અથવા ભોપાતરી ને
ગુલર, ઊમરો, ઉંબરો.

ખરદલા=ક્ષેમાફલા, ગુલર, ઉંબરાના ફળ.

ખરદુસણુ=ધતુરો.

ખરપત્ર=નાના પાંદડાની તુલસી, તલેના ઝાડનું નામ, ખુરક.

ખરપુષ્પ=વન તુલસી.

ખવલી=અમરવેલ, આકાશવેલ.

ખડસીંગી=ખરસુગીકા મોટા ઝાડ થાયછે.

ખરમંજરી=અંબેડો, આપામાર્ગ.

ખેચર=પારદ, પારા,

ખ=અખરખ, અભરક.

ખં=ગજવેલ.

ખારી લુણુ=વિરસ લુણુ.

ખાલનો ધૂવો=ચરમનો ધ્રુમ, ચામડાનો ધૂવાડો.

ખાસ=અધીકંટક, જવાસો.

ખાદીર સાર=ખેરસાર.

ખારા=ઓખર, ખારો.

ખાપરીયા=ખર્પરીયો, ખર્પરે, ખાપરીયું કાળું, કલ ખાપરો.

ખાખરા=ટાંક, અગપીલા, કિશુક, ખાખરો મ, પલરા, હિં. છીકલ, પલારા.

ખાટ ખટુંખો=અમલપણી, ખાટ ખટુંખાની વેલ, તેને આખટ વેલ પણ કહેછે

ખાજવણી=વૃથી કાળી, ખાજવણી, ખાજ કરલી.

ખાખણુ=ખલના ઝાડના ફળનું તેલ ઘાટું તેનું નામ ખાખણુ.

ખારી લવણુ=સંચલ, કાલુ નીમક.

ખારી મટોડી=ખીડખાર.

ખારો=રહેગહુ, ગવા, પ્રભુતી. ખારીમીઠ.

ખાદીર=ખેરના ઝાડનું નામ છે.

ખારા=ખારા, ખાર નીમક, ખોરે અરમની. જોદક વહલોજ. કારખોનેટ
ઓફ સોડા, ખારીનોન.

ખાપરીયું કાળું=કલ ખાપરી, ખાપરીયા, કાલામંજન, સંગળસરી, તુતીયા
કીરમાની મકસુલ અથવા જસત.

ખારક=સુલેમાની, ખુરમા, ખુસક, હિં. સીહોરા.

ખાજ કાતલી=ધ્રુમ પુખા, ખુજલી અડવાથી અતીશે થાયછે, તેનું નામ
ખાજ કાતલીછે.

ખાય ઇઅલીશ=અકત, મકત, પાડર, કઠ પાડર, કટુ. કરંજવા, પાણ, સાગર ગોટા, તથા કાકચ.

ખારાનું લુણુ=જે લુણુ પોતાની મેજેજ જમીનમાંથી થાય છે, તેના ઓદ્ર-
ભીદને પાસુ લુવણુ કહેછે.

ખાટાં ગાળ લીણુ=હિં. નિંણુ, ફા. લીમુને તુશી, અ. લીમુને હામીજ.

ખાગવાળા ઝાડ તથા વેલા=૧, ખાખરો, ૨, થોર, ૩, સાજી, ૪, આમલી,
૫, અથેડો, ૬, આકડો, ૭, તલસરા, ૮, જવ ખાર, ૯, કેલ, ૧૦,
સરગવો, ૧૧, કરંજ, ૧૨, ચરેલ, ૧૩, ઘાવડા, ૧૪, મરઘા, ૧૫, પાટલ
૧૬, સીરીસ, ૧૭, ત્રપુસડા, ૧૮, કડવી કાકડી, ૧૯, કડવી ઘીસોડી,

૨૦, અરણી, ૨૧, વાય વરણા, ૨૨, ચીત્રા, ૨૩, કુકુવેલ, ૨૪, ગોખરૂ,
૨૫, કેસુડા, ૨૬, થોર, ૨૭, લાંગલી, ૨૮, અડદ, ૨૯, કકુ. ૩૦,
કમલ.

આ તમામ વનસ્પતીમાંથી ખાર નીકળેછે, પંચાગને બાળી રાખ
કરી પાણી તૈયાર કરી મુકવવાથી ખાર થાયછે.

કુકુ વેલનો ખાર ઉદર રોગ મટાડેછે. કડવી ઘીસોડીનો ખાર
દમ, ઉધરસ મટાડેછે ગોખરૂનો ખાર સ્તોત્રને સાફ કરે છે, ખાખરાનો
ખાર ગર્ભપાત કરેછે, કેસુડાનો ખાર કફ, વાધ, મુળ, ગળાના રોગ મટાડે
છે, થોરનો ખાર અગ્નિ સરખો છે.

ખારેક=પ્રલય ખરવત ઝાડ થાયછે.

ખાડ=સાકર, સફર.

ખાટાં આંબળા=હરદા રેવડીના પ્રલ, વેવડી.

ખારા=કાર બોનેટ ચોફ સોડા.

ખિંપની જડ=પ્રસારણી, સપર સકકુ.

ખિપનો રસ=પ્રસારણી, ખીપડાનો રસ.

ખિપ=પ્રસારણી, ટુટુધા પ્રલી, તેનું શાક બને છે.

ખિગડો=રાબી પર્વત્રા ખીજડો, નાની ખીજડી, લઘુ સમી, થોર સમી

[સમલી]

ખિરદાર=ધરક ખોલીગન, કુલીગન પાનની જડ.

ખીલ=ભીતની ધાણી.

ખીરા=વોલમ ખીરા. ત્રપુસ, એક જાતની કાકડી.

ખીન=પોરસમી, સફેદ કીકર.

ખીજડો નાનો=સમી, લઘુ સમી, સફેદ કીકર,

ખુરસાણી અજવાન=દ્રવા, ખુરસાણી, ખુરસાના, ખુરસાઇન અજવાઇન, અ
જમો.

ખુવખુલો=મુણ પુખીકા.

ખુરસાણી અજવાન=પારસી કવચી, થુકલા, હેમવતી, એ ખુરસાણી વજના
નામછે, દ્રવા ખુરસાણી.

ખુરાસાની થોર=હિં. થુકુર. સેહુડ, રા' લાઠના, અ. જકુમ.

ખુળાની=મસમસ. જરદા.

ખુરદીલ=રાધ.

ખુનસીઆ વસાન=દમુલઅખવીન, હીરા દમ્બજી.

ખેર=ખદીર ઝાડ, દુસ્ટકંટ, વાંકો કાંટો, મ. ખેર.

ખેસારી=મકાષ, ત્રીપુટ, ખંડીક.

ખેરવેલ=આરીખેર વેલ, આરમ્બ,

ખેડા કંખોઇ=કાંખોજી, ખેડા કંખોઇ, ચિકલી.

ખેરસાલ=ખેરનો ગરભ, કડવા લીંબડાની જાલ.

ખેખસા=કડવી ઘીસોડી, કરકોટીકી, પીત પુખ્યા. મહાજલી.

ખેર=ખોડીના મુળનું નામ, ખેરડીના મુળ.

ખેરસાર=મ. ખેરસાર, ખદીર સાર.

ખેર ઘોલા સારનો=આ ખેર સ્વસ્થ ગણાયછે. ગોરડ ખેર, પાદરા ખેર.

ખેર રાતો=તાંબડા ખેર.

ખેચર=પારદ, પારા.

ખોરેલ=ફલગુ, ખરવત, ઝાડ થાયછે.

ગ.

ગવાર પાઠો=કુમાર પાઠો, કુમારી પત્ર, ધી કુમાર.

ગજવેલના પત્રા=ખેડી તથા પાકા લોહાના પતરા.

ગરધલ દાંત=ગરેડાના દાંત.

ગડુખાની જડ=છદ્રામણીનું મુળ, તસ્તુંખાનું મુળ, જડ.

ગરમાળો=કૃત માલક, ગરમાળો, બાહવા, અમીલતાસ, ધન વહેરા, ખ્યારે સંખર, આરગ વધ, રબ્યારે સંખર, અમલતાસ.

ગળી=નીલી, ગળી, લઘુ નીલી, થેર નીલી, નીલ, લીલ.

ગડ લવણુ=ઐદ્રીદ, વડાગરૂં મીઠું, સાંભર લુણુ, ગજદેસજી.

ગજ પીપર=ગજ પિયલી, ગજ પીપર, પીરવે લીલા, ગજ પીપરી, ચવકના વેલાના ફળછે, બાહવા.

ગલકાં=મહા કોસાતકી, ગલકાં, નુનુઆ, ઘોસા, ખીયાર, ખીરા.

ગરમર=ગિરીસતી, ગરમર અથાણું કરેછે.

ગજ પીપર=મોટી પીપર, પીપરામુળ, મિરિ વેલીયા, લીંડી પીપર, ખીજી જત નાની થાયછે.

ગધમ=તેને દાઢી પણ કહેછે.

ગવત=પડેરા, તેને ગવત કહેછે.

ગડીવન=ગ્રંથીક, તગર, નિલ પુરુષ.

ગર કેકુઆ=ગવે ધુકા, થેગી.

ગવાદની=ચારોલી.

ગબુનીઆ=ખપોરીઆ.

ગંધીસમેરવો=સાલ પરણી, વીદારી ગંધા, નાનો સમેરવો.

ગરણી=ગો કરણી, કાલી પાંઢરી, સુપલી, સફેદ ગો કરણી, કાલીઝેર, હરિમલ,
મજર ચુરન, હિં. ગો કરણી, અપરાજીત, સુપલી કાજલી.

ગજ દણડ=સહોરા, પારસ પીપલા.

ગલ તુરો=સંખોદરી, ગલ તુરા.

ગહુલા=પ્રીયગુ, ઘઉંલા, પુલ ફેન.

ગળો=ગુકુચી, ગુલવેલ, ગુલંચ, ગુરવેલ, ગરોલ.

ગંગાવતી=ભાભુરંડી, વન આવરી,

ગડીવન=ગઠોના, ગેઠના, તગરની ગાંઠ.

ગલ જીભી=ગોભી, ભોં પાથરી.

ગસ્ત બર ગસ્ત=મરોડ ફલી.

ગગન=અક્ષરખ.

ગજકંદ=હસ્તિકંદ.

ગજચીર મીઠા=ઘંદ્રામણા, મહેંદ્ર વાણી, ગણ કરણીકા.

ગરૂમની=પના.

ગજપ્રીયા=સાલઘ વૃક્ષ, સલકી વૃક્ષ, ગજ ભક્ષા, ગજ વલક્ષા, પાહાડી કેલા.^૧

ગળડ=પીંડ મુલ, સલગમ.

ગણરૂપ=આકડાનું ઝાડ.

ગણરૂપી=ધોળો આકડો.

ગણસ કુસુમ=રાતી કનેર (કણેર)

ગદ=વિષ, જહેર.

ગજ પીપર=અદલે પીપરા મુળ.

ગંધા બીરોજન=સરલ ઝાડનું રસ, ટરપીન્ટાઇન તેલ અતે છે તથા બેરજન.

ગંભારી=સીવન, સીવણ, કુટની જાલ, કુટાના મુળ.

ગવાદની=ચોરોલી.

ગંધ પ્રયાક=વાઘેટીના મુળ અથવા રાલ [વાઘેટી]

ગ્રંથ પરણી=દુરવા.

ગ્રંથસી=કમરમાં ભરેલી ઉણ્ણ, વાયુ રોગમાંનો એક જ્વતનો રોગ.

ગંધારી=જવાસો, ગાંજો.

ગંધ મુલ=કુલીજન.

ગાંગેરણીની જાલ=નાગખલા, ગુડ સંકરી, ગુલ સંકરી.

ગાંગડી=ગંગાટી, ગાંગડી, ગંગેડા.

ગાડરનું મુત્ર=લરડી, મેંઢીનું મુત્ર.

ગાજર=ગૃજન, ગાજર, પતાળું ગાજર, અડખાડિ ગાજર, દુકુ, જરદક,
ગજર, જજર, જજર બરી, બજરલ જજર.

ગારો=કાળી માટી, કદંમ કૃષ્ણ ભુત્રક, ગારો, કાળી માટી.

ગાંગેર=તોડણુ કાકડાનું ઝાડ.

ગાંગેરકી=નાગખલા, એક જ્વતની ખપાટ, ચીકણા, ગવેસક, ગંગેરન.

ગાંજો=ભાંગ, વીણખા.

ગાયત્રી=ખેરનું ઝાડ.

ગાવજખાન=ગલજબી, ભો પાથરી, હીંદુસ્તાનમાંથી ખીજી જ્વતના પાંદડા તથા
લાકડીઓ આવેછે.

ગાઉ જખા=ઉંઘાપુલીના મુળને પણ કહેછે, તથા વાપરેછે.

ગીલવે=નીમ ગુડચ અથવા ગીલો તેને લીંબડાનો ગલો કહેછે.

ગ્રીમંથ=અરણી, એરંડ મુળ.

ગીલે મુર્ખ=ગેર.

ગીરિ કરણી=સફેદ પુલની વિદ્યુકાંતા, સંખાવલી.

ગુલમોર=ગુલમોર ઝાડને સંકચુર કહેછે.

ગુલહર અંકર=ઝાંઘુબરના કુંપળા, ઉંખરો.

ગુલહવાસના પાન=હુણાસ, ગુલયાસના નાના ઝાડ વરસાદમાં વાવેછે તે.

ગુડહલ=ગુડહલ નામની જડ પ્રસિદ્ધ છે, અથવા ગુલતરો, રીસામણી, ચીતરો.

ગુકુચી=ગલો, ગુલવેલ.

ગુગલ=ગુગુલ, ગુગુલ, ભેંસા ગુગલ, દ્રસા ગુગલ.

ગુદા=ખે જ્વતના, શ્લેષ્માતક, લઘુ માતક, ગુંદી મોટી, ગુંદી નાની, પટેરે,

• ગોદણી, ગવત પટેરો.

ગુલાબ=તરણી, રામ તરણી, ચાર કેસરા, સેવતી, મોસમી ગુલાબ, સેવતી
સદા, ગુલ. ગુલે સુર્ય, ગુલે મુસકી, બરદે અહમર, નસરીન, જર જખીન,
ગુલકંદ, માઉલ બરદ અરક.

ગુચાર=ગોરાણી, ગુચારની સીંગુનું શાક થાયછે.

ગુલવેલ=ગરોલ વેલ, ગલો.

૦ ગુલર=ઉંચરો. ધાયના ફલ, ધાય ફલ, ધાવડીના ફલ.

ગુરખીહ=શુકુ રાઇતી, ચીલડા, ચરખીટ, ગોરક્ષ, કરકટી.

ગુમા=કુઆ, દોણુ પુરખી, કુંપો.

ગુહેરી=આંખની આંજણી.

ગુગળ=મેંસા ગુગળ, બોઇજ હુદાન, મુસીકલે અરજક બોઇ, જહુદાન, મુસ-
કીલે અરજક.

ગુંદા=લીસોડા, સીપી સ્તાનું, સેરી સ્તાનું, સ્લેસ માતક.

ગુંદી નાની=ગુંદની, અદક, લધુ સપાતક, ભોંકર, ભોંકરી.

ગુર મુલી=ઉંચલી વેલો થાયછે.

ગુલદાવરી=દવણુ, સેવતી, સીવ વલભા, ગુલદાવદી કુલના નાના ઝાડ.

ગુલબાસ=વકતા, સાયકાલી.

ગુલ છબો=મરજકા, નલીકા, ગુલસબો.

ગુંદ્ર=મોથને બર.

ગુંદર=વહલો તથા ભદ્ર મોથ.

ગુલે માસફર અખરીજ=હબુલ અસફર, કુસુંબ, કસુંબો.

ગુંદ્ર ખડ=પટેરે, ગુદ્ર પટેર.

ગુગરદ=કળરીથ, ગંધક.

ગુર પત્રા=આમલીનું ઝાડ.

ગુલા=થોરનું ઝાડ, સ્તુહી વૃક્ષ, ગુલી.

ગુલમ મુલ=અદરખ, આદુ.

ગુહા બદરી=રમી મુસ્તકી ઝાડ, સાલપરણી, સાલવન.

ગુહા પુરપ=પીપળનું ઝાડ.

ગુઠ પત્ર=કરીલનું ઝાડ, આકોડ વૃક્ષ, ઢેરા વૃક્ષ.

ગૃધ્ર પત્રા=ધુમ પત્રા, તમાકુનું ઝાડ, ગૃધ્રાણી.

ગુહ કરંજ=ચરેલનું ઝાડ.

ગુમા=તથા સેતવડ, કુંભાના પાંદડાનું નામ.

ગુહેરી કંદ=ગુવારી ઝાડનું મુળ, કંદ.

ગુલવેલ=અથવા ગરોબ.

ગુડહલ=ચીતરો.

ગુલાબ સેવતી=ગુલાબના ફુલ.

ગુલાબ જળ=પુરુષાક, ગુલાબના ફુલનું પાણી.

ગુર પત્રા=રાંગ, કલષ. રાંગા.

ગેર=સોના ગેર, મુવણું મંજની, તથા ગેર એ બેને સુધારનાર કલષ.

ગેબદ્લ=ચીટોલ.

ગોરીસર=હંશરાજના નામ, જડીપર સુસીયાન, ચણોડી.

ગોખી=ગીલ જીભી, બો પાત્રી, બો પાયરી.

ગોખર=દમણી ગોખર, ત્રીકંટકી તેને સરતા કહે છે, તુખમે ખાર ખસ્ક, બહુલ ખસ્ક.

ગોરખ કાકડી=ગોરખી, ગોરખ્યા.

ગોલ કાકડીની જડ=ટીંકુરની જડ, પટોળનું મુળ.

ગોરખ મુંડી=મુંડી અથવા બોડીયા કલાર, અથવા મજા.

ગોલની ભાજી } તે છુણી, તથા ચીલની ભાજી.
ઝીણાપાનની }

ગોહાનો તુસ=ધંહુના આટાનો ભુસો.

ગોરોચન=સુઅંધી પદાર્થ, હજરલબકર, ગાયના મસ્તકમાંનું પીતછે, તેને ગૌ લોચન પણ કહેછે, પિંગલા, ગોરોચંદન, ગોચના.

ગોપીચંદન=ગોમતી તળાવની માટી, વલ્લભીચંદન કહેછે.

ગોપાલ કાકડી=એરંડ કાકડી.

ગોળ=ગુડ, ગોળ કંદેસીઆ, કેદે અસવદ, ગુલ.

ગોમેદ=રાહુ રત્ન, ગૌ મુત્ર જેવું પીળા રંગનું, પીલી મણી.

ગોમા=કુંપાના ફુલ, દ્રોણ પુરુષા, કુંપો, કુખા.

ગોદી=ભોવરીનું ઝાડ.

ગોખરની ભાજી=તરખાર, ખુસક, બદુલ, તલુખાર, કુસર.

ગોખર બોડો=ગોશ્વરક, ગોખર, ગોશ્વર.

ગોઠમડી=કરકચી બેટી, સેંદણી.

ગોડાલ=ગોડાલા, પાણી ઉપર વેલા થાયછે.

ગોરાડ=નાગરવેલના જેવા પાન થાયછે, વેલો થાયછે.

ગો.ધેણી=લઘુ સેણ.

ગો મેટો=વનતુંડી.

ગોરખ આંગણી=ગોરક્ષી, ગોરખચીચ

ગોલણ=ગવતની પેટે જમીનપર થાયછે.

ગોલોમી=ધોળી દ્રો ને વજ.

ગોમેદ=તમાલ પત્ર, પત્ર, રાસ, કીમતી પથર, રાહુ રત.

ગોતસી=સરપના આકારની વેલ થાયછે.

ગોસાદ=જાંતીઆના, પાસાણ બેદ.

ગોરખમુંડી=નાની મોટી ગોરખમુંડી, મુંડી, મુંડતીકા.

ગોખર ઉભો ખેટો=સરાટ.

ગોરી પાસાણ=સંખીયા ઝેર.

ગોજાહા=ગવૈધુકા, ગોબી. વનપત્તી, ગર હેકુઆ, આવજખા, ગલજબી.

ગોપુરક=કુંદુર, લોખાન.

ગોરખ તંખોત્ર=સુમારે આડ ૨ હાથ ઉંચા થાયછે, પાંદડા સુમારે ૧ આંગળાં
લાંખા થાયછે. પાંદડા નીચે ઝીણાં રવાટાં હોયછે, તેની ડાલમાં તુરા અથવા
માંજર થાયછે તેમાં ખીજ થાયછે. પુલમાં જરા સફેદ રંગ હોયછે.

ગોરખમુંડી=જંગલી તુલસી જેવા છેડ, પાંદડા, પુલ, પુલની નીચેના ભાગમાં
લુખખા લટકેછે, ખાવળના પરડીયા જેવા ચપટા, ખીજ ભુરા, તે ખીજ
ઉપર અરધા ચંદ્ર જેવો ગોળાકાર હોયતે.

ગંધક=ગંધક લાકડીયો તથા આમલસારો, ગોગીરદ, કીષ્કીન.

ગંધી પર્ણ=નિલપુરપ, ગડોના, ટીવ, ગડીવન.

ગંભારી=સીવન, સીવણ, કુટની જાલ, કુટના મુળ.

ગંગેરનની જાલ=ગાંગે રૂટી અથવા નાગવલા, ચીકણા મુળ, ચક્ર ભીંડી, કીપટા
તથા ગણુગેટી, ગંગેટી,

ગંધ પ્રયગુ=વાઘેટીના મુળ અથવા રાલ.

ગંધ પરણી=દુરવા, દુળ, ધરો, દ્રો.

ગંધીસો ખેર=કાલસ કંધ, ગંધીયા હીબર, દુર ગંધી ખેર.

ગંડીર=એક જનનું શાક અથવા મજીડ.

ગંધારી=ધમાસો તથા ગંધ પલાસી, જવાસો, ગાંજો.

ગંધકલી=ધઉંલો તથા ચંપાકલી.

ગંધ પલાસી=નાનો કચુર, કઠં, એક જનતનો કચુરો.

ગંધ કોકીલા=ગંધ માલતી, ગંધ કોકીલી, રિન ગંધ.

ગંધ પ્રસારણી=પ્રસરન, પ્રસારની, ચાંદવેલ, નારી.

ગંડુર દુર્ગા=મત્યાક્ષી.

ગંડ માલીકા=છુછ મુછ, રીસામણી.

ગંડરી=મજીડ.

ગંધક=સોભાજન વૃક્ષ, કૌણ્ડને વૃક્ષ, સરગવો.

ગંધકંદ=કસેર, કસેરકંદ.

ગંધ જનત=તેજપાત, પત્રજ, ગંધ પત્ર.

ગંધના=રાતી તુલસી.

ગંધ પત્ર=સફેત તુલસી, મરૂબક વૃક્ષ, મરૂઆ વૃક્ષ, બરબર કાલી, વન તુલસી,
નારંગી વૃક્ષ, ખીલીનું ઝાડ.

ગંધ પત્રી=અજમોદા અથવા જંગલી પુદીના.

ગંધ પલાસીકા=હળદર.

ગંધ પાસાણુ=ગંધક, ગંધ માદન.

ગંધાસ્તક=ચંદન, અગર, કપુર, ભટેઉર, કેસર, ગોલોચન, બાલજીડ, સીલારસ.

ગંધમુલ=કુલીજન.

ધ.

ધઉં=ગોધુમ, ધહું, ધઉં, ગોહુ, ગદુમ.

ધઉંલા=પ્રીયગુ, ધઉંલા, પુલ પ્રીયગુ, પુલફેન, ગહુલા.

ધણુસરી=વાણુસુરી, મોટાં ઝાડ ચાયછે.

ધધર વેલ=સોનૈયા, દેવદાલી, કુકડ વેલ, ઘોરા.

ધાયડી પુલ=મહવડાના પુલ,

ધાપાન=અનનાસના ઝાડ જેવાં (આગીયો) ઝાડ.

ધાસ=પીત પાપડો, પર પટકં ઝાડ, જમીન બરોબર પસરેછે.

ધામારી=અસથી લક્ષ્મી, ૨ હાથ ઉંચા ઝાડ ચાયછે.

ધાઝેટીના ડુલ=ખદલે મરેહીમાં મોહાએ ડુલ.

ઘીતેલા=કમલના ફલ, કમલ કેસર. કમલ કાકડી, કમલનું નાલ (મોહ)

ઘીસોડી કડવી=કડુ દોડકી, કડવી તોરમ્.

ધુધુચી=ચણોડી, ગુંજ, ગુંજ.

ધુની પ્રીયા=અતિવિષા, અતીસ, ધુન વલસા.

ધેવડા=નીસપાવી વેલો થાયછે.

ધેટુડી=સાટોડી, પુનરવા, બીસ ખપરા.

ધોડાવજ=ઉઝા, ઉઝગંધા. જટીલ, ધોડાવજ, ખુરસાણી વજ, વાલા વજ, ખજ, સોસન જરદ, અગનતરકી, ઉદલ જુજ, વેખજુ.

ધોટી=ચુલ ઘંટીકા, ધોટ, ધોટખોર, રાનખોર.

ધોટીવેલ=ઝાડ ઉપર ચડેછે.

ધોલી=તુંડીકા, તોડલે કડવી તથા મીઠી બે જાતછે.

ધોલકા=ઘોલ.

ધોસાલી=ધોસકા વેલો થાયછે.

ધોટા=સોપારી તથા ધુટ ખોરડી.

ધોધે=નાનાસંખ, સંખુક.

ચ.

ચબ્ય=ચખ, પીપળા મુળના ડાંડા, ચવક.

ચતુરપણુ=મીરચ, સુંઠ, પીપલ, પીપલામુલ.

ચમાર દુધલી=મેઢા સક્ષીરા, ચમાર દુધલી, નાગલા દુધી, ઉતરણી, મેઢસીંગી.

ચવક=ચાવીકા, ચવક, ચીરવેલીના મુળ, ચખ, ચવક વેલા થાય છે, તેના ફલ ગજખીપર છે. મરીના ઝાડની ડાળી તથા થડના લાકડાને ચવક કહેછે.

ચણુકખાખ=કંકોલ, ચણુકખાખ, કાપુરચીની, કખાખચીની, રીતલચીની, કખાખહ, કખામુ, હણુતુઉરખ, કખાલા જરનખ, તાલીસફર. તાલીસપત્ર.

ચણોડી=ગુંજ, ઉંચટા, ચણોડી રાતી, ધોળી ગુંજ, ઉનટ ગુંજ, ગુંજ માંડલવેલ ધુધુચી, ચીરમીટી, ચરમે ખરસુ, કુચગુલાહણસુરખ.

ચમેડ=ચશ્તુચ્યા, ચમડય, બિબલ્યા, આંખનું ભરણુ, વનકુલથીચાશ્તુ, ચરમક, ચરીમજ, તરચીજ.

ચંબેલી=વર્ષભિયા, ચંબેલી, પાસપીત, પસમતુ, સુરપ્રીયા, જાતી માલતી,

જામના પુલ.

ચણ્યા=ચણકા, ચેના, નખુદ, હુસમ, ગ્રામ.

ચકમદ=કુવાડિયા, અડગજ, મેખલોચન.

ચકવડ=કુવાડીયાના પાન.

ચણક=ચણાના પાંદડાં.

ચણકલોની=ચણાનો ખાર, ચેના ખ.ર.

ચણા મોટા=હરિ મંથ.

ચર્મકષા=હાથલો ને કકુ.

ચતુષ્પણ=તેમાં ત્રીકુટીના ગુણો અધીક રહેલ છે.

ચસમે ખરાસ=ધુધુચી, ચણોઠી, ગુંજ.

ચરક તીલા=સોનામુખી, ઉપધાતુ.

ચરક નુકરા=રૂપામુખી, ઉપધાતુ.

ચણપત્રી=રૂંદંતી વૃક્ષ.

ચમતકાર=અધેડા, આપામાર્ગ, ચીરમીટા.

ચક લક્ષણ=ગલો.

ચકવતિતી=પદમાવંતી, પાપડી, ચરેલ આડતું નાન છે,

ચરમ કારાત્રક=એક જાતનું કંદ છે. પાણી વાલા દેશમાં થાય છે. તેના ઉપરના રંગ સુવરના રંગ જેવા થાય છે.

ચંદન=વાલો, કપુર,

ચકારનાસા=કુવાર. ઘી કુવાર, કુવાર પાઠા.

ચંદુસ=સરલ આડનો ગુંદર તેને ખેરજો કહે છે.

ચંપો=નાગ ચંપો, ખડ ચંપો, સોન ચંપો, જુ ચંપો.

ચરેલ=પાપડી.

ચલ પત્ર=પીપરનું ઝાડ, દલદલ.

ચારોલી=ચીરંજી, નુકલે ખાળ, હજીસમાના, ચાર વૃક્ષ ખીજ, પ્રીયલ્લે, ચારો લી.

ચાતુર જાત=દાલ ચીની. ઇલાયચી, તમાલ પત્ર, નાગ કેસર.

ચાતુરામ્લ=આમલવેત, આમલી, મોટા જમીરા લીખુ.

ચાહુ=ચવિકા,

ચાંદવેલ=ભરૂચી ભાજી, ચંદન બટવો.

ચાંજેરી=અહુ ખાટી લુણી, દંત સઢા, સફરી, પીસલી.

ચાકવત=ચકવરતીની ૧ વેંતનું ઝાડ તેનું શાક થાયછે.

ચારોલીનું ઝાડ=રાગદાન. ચાર વૃક્ષ ખીજ, ત્રીયાલ.

ચાંબેલ=મહાયમલ પત્રક ઝાડ થાયછે, કચનારના જેવા પાંદડાં થાયછે,

ચાપેય=ચંપક, નાગ કેસર, ને કમલના કેસરા.

ચારદાણા=મેથી, અસેળીયો, કાળીછરી, ને અજવાન, ચારે મળીને ચતુર ખીજ અથવા ચાર દાણા, માલ કાંચણા, માલ કાકણા.

ચારમગજ=અખરોટ.

ચીત્રક=દાહક, ચીત્રો, જેખખરદા, સીતરસ ઝાડ થાયછે.

ચીચીડાં=પડોલા, શ્વેતરાજ, પડોલ.

ચીતાની છાલ=ચીત્રકની છાલ.

ચીહાર કોડા=સંચલ.

ચીમડ=કાસુંદરાના જેવું ઝાડ થાયછે, ખીખલા, વનકુલથી.

ચીલડું=ચીખીરટકા.

ચીરખોટ=આ ઝાડ વરસાદની રૂતુમાં થાયછે, દોઢ હાથ ઉંચું થાયછે.

ચીણુ=ચીના, ઉરગન, ખારેગા, ચીનાક ચણા.

ચીકસોની=ધોળા અધેડાની જાતછે. ધારવાલો, ડાંડલીમાં ૧ પાન મોટું, તેના થડમાંજ ખીજ પાનની ડાંડલી થાયછે, તેમાં ૬ પાન થાય છે, પાંદડાં લીલા વધારે થાયછે.

ચીકણા=ખપાટ, બલા, કાંસકી.

ચીચીકા=નાગશણી, આંબલી.

ચીત્ર=અદલે નેપાલાના મુળ અથવા અશ્વેપ્રનો ખાર.

ચીણી કુઆખ=અદલે જાવંત્રી.

ચીલગોળ=પીતસા, દાર ફલ, સંકેચ, નીકેચક.

ચીત્રક=ચીતાની જડ, સફેદ ચીત્રાવલ અગ્નિ છે, નેપાલો, દાંતી મુળ, ચીત્રક મુળ.

ચીમતકારી મણી=ખરા સીંહની ઉત્તમ મણી, ગુણુ યુક્ત.

ચીરપોટણુ=મકો, કાકમાંચી, અધેડો, મકોય, પીલુડી.

ચીરમીનો પંચાગ=ગુંજની વેલનો પંચાગ.

ચીફળ=ચારોલી.

ચીલવો=અથવો, ખાસ્તુ નાનો તથા મોટો, ચીલ બચુછ.

ચીડચીડા=કાચકી.

ચીલડાં=ચીત્રાં ફલ, ચીલડાં, રાજગરા, કાઠીયા.

ચીકણા મુલ=કાંકસીના મુળ, ઝીપટાના મુળ, બલા.

ચીર ફલ=કાંગફલ, ધાણી, તેજબલ ઝાડની છાલ છે, તુંબર, ધનીયા,

ચીલ=ટાંકાની ભાજી.

ચીત્ર પંચક=ગોલ યુગળ, ચણોડી, ઘી, મધ. ટંકણખાર.

ચીચોટા=કસેલાની ન્તતછે (કારેલાની) વેલા થાયછે, ફળ કારેલાંના જેવા કડવાં,
મુળની જગોએ ગાંઠ હોય તે કંદ કહેવાયછે.

ચીત્રા=છંદાવણી ને મોટો નેપાલો.

ચીત્રો=ચીત્રક, ચીત્રો, ખેખખરંદા, શીતરઝ, ધોળો, રાતો, કાળો, ચીત્રક.

ચીરચીટા=ઝોંગા, અધેડા, આપા માર્ગ, ચીરચીટા.

ચુકાની ભાજી=ચુકિકા, ચુકો, ખાટી ભાજી,

ચુકયાનો રસ=ચુકા, અંખાડાની અથવા ખાટી ભાજી.

ચુકમ=ચુકા, ચુકીકા, ચાંગેરી,

ચુંક=ચોક તથા ચુંક, ચુક.

ચુક=ચુકા, અમલવેત નામનું લીંબુને કોકમ.

ચુકા=આંખવટી ચુકા, તુરસક, હામેળ.

ચુડામણી=ચણોડી, છુવુચી, ચુંડાલા.

ચકા=આમલ પત્રિકા, આંખવટી ચુકા, તુરસક, હામેળ.

ચેત ચીવર=કુંભાના કુલ, કુંપો.

ચેવુતા=નાડી પવત, ચીંચાં, ચંચુકી, છુંછ.

ચેર=દરીયાની ખાડીમાં મોટાં ઝાડ થાયછે, બળતણ કરવામાં આવેછે.

ચોખ=જડ હોયછે, ખસ ઉપર ચોપડવાની દવા, દારૂડીના મુળ.

ચોલાધ=તાંદલજો, તાંદલી ચંદલધ, તાંદલીયો, ચૌરાધ.

ચોપચીની=અમૃતો, ચોપચીની, વ્યાધી નાસન વેલા થાય છે, કંદ પણ ચીની
જેવું છે (રવત, રાયન) પાંતરવયા.

ચોલા=રાજમાશ, ચોલા, ચવલી, ખેસારી, લોળીયા, ફરીકા.

ચોટલી=ગુંજ ચણોડી.

ચોધારી=કાડવેલ થોર, કાહાડવેલ.

ચોક=પહેલીનો છોડ, ચીલડાના વેલા જેવો થાયછે, દાણા પીળા રંગના, ભીંજના દાણાની અકૃતી જેવા થાય છે, દેસી મગ, કળધીની માફક ખેતરમાં થાયછે.

ચંદન=સફેદ મળ્યાગર, રકત, ઘટવો, ચંડીલ, ચીતરો વાલો, (કપુર સુખડ) રતાંજલી.

ચંદ્રોદય=સુવર્ણ, સુધ પારો, ગંધક વીગેરેથી બનેછે.

ચંદ્રકાંતમણી=ચંદ્રકા, ચંદ્રકાંત, ચંદ્રના તેજથી તેમાંથી પાણી ઝરેછે.

ચંદનનું તેલ=સુગંધી પદાર્થ, ઉમદું તેલ.

ચંદુસ=સરલની જાતનું ઝાડ થાયછે, ખેરજો તેનો ગુંદર.

ચંપક=અથવા ગેરૂ.

ચંપો=ધોળો ચંપો, ખુર ચંપો, નાગ ચંપો, સુલતાન ચંપો, લીલો ચંપો, છુ ચંપો.

ચંદસ=શ્રીવાસ, સરસાડીક, ખેરજો.

ચંપો પીળો=સુવર્ણ ચંપો, અથવા સોન ચંપો.

ચંદ્ર પુષ્પા=ધોળા ફુલની ભોં રીંગણી, ચાંદી.

ચંદ્ર પ્રભા=આપચી, ચંદ્ર રેખા, ચંદ્રલેખા, ચંદ્રી.

ચકવડ=કૃવાડીયાના પાન.

છ.

છડ=છડ, છડીલો, સુગંધી બાલછડ.

છત્રપત્ર=સ્થલ પદ્મ, ગેંદાનું ઝાડ, ગલગોટાનું ઝાડ, હજારીગુલ.

છાપણુ=ગિસ્ત્રો, સજીયો.

છાલો=ચણા, હરીમંચ, સકલપ્રીય.

છાલીનું દુધ=ગકરીનું દુધ, ગાયનું દુધ.

છીવારો=ખારક, છોહારા.

છીવારસ=પલાસ, ઢાક, કોયલના પાંદડાનો રસ, ખાખરો અથવા ખલ્લઝાડ.

છીલાખાર=પલાસનો ખાર, ખાખરાનો ખાર.

છીલાના પાન=પલાસ પાન, ખાખરાના પાન.

છીલહીટા=વાસનવેલ, પાતાલ ગરૂડી.

છીપ=મેતી ની સમુદ્રમાં થાયછે, યીછ નદી ની તે સંખ્યાની જાન છે.

છુંતરા=અરીણના પુલના ડોડવાની ઊલ.

છુંવારી અજમોદ=પારસી જંતુ વિનાસન, છુંવારી અજમોદ, કરમાણી, દીવેચી,
છુંવારી અજમાન, તુખમ ઇંસ.

છુંઝ=ચચુ, છુંઝ, રાજગરાની બાજી.

છોટી કંટાલી=પસરકંટાલી, ભુરંગણી સફેદ ફલની, લક્ષમણા.

છોટા ચાંદાં=નાકુલી, હરકાઠ, સાપસંદ, મુગસવેલ, નાઇ, નોરવેલ.

છોકરા વૃક્ષ=હારસણગાર, અપરાજીતા, પાપસમની, સમીવૃક્ષ, પરીજાતક.

જ.

જવાસો=દુરલભા, બહુકંટકી, સીતલખવાસ, દુલાહ, ફરાકયુન, અલગુલહાજ,
પુસકર મુલ, કાંટે ચુંબક મોટા છોડ થાયછે.

જલભાંગરો=મર્ગરાજ સફેદ, કૃષ્ણમાંકો ભાંગરો.

જમાલ ગોટો=નેપાળો, દંતખીજ, સુધગ્રામ.

જમેરી રસ=જંબીરી ખાટાં ફલનો રસ, એક જાતનું જમીરા લીંબુ.

જવખાર=જવના આડમાંથી કાઢેલો ખાર, કારળોનેટ ઓફ પોટાસ, તુચુન,
યક્ષખાર.

જમીકંદ=ચુરણ વીગેરેના કંદ, જમીનમાં થાયછે તે જમીન કંદ.

જવ=જવ ધાન્ય, સાતુ જવ, જૈજવ, સધર.

જલક્રીડા=જલમાં સ્ત્રી પુરૂષ રનાત કરે તેનું નામ જલક્રીડા.

જલકુંભીની રાખ=જલકુંભીની જકની રાખ, સેવાલ પાણી ઉપર વેસા થાયછે.

જવાલામુખી=ભાટજાંબુડી, કદસાવી, વજનાગનું આડ તથા અરણી.

જટામાસી=સુગંધમાસી, બાલછડ, સુંબુલ, સુગલુતીય, જટાશંકર, છોડ વેસા
જેવો થાયછે.

જસત=ચસંદ, જસત. જસા, જરતા.

જયંતી=જલામોટી, નાની ખપાટ.

જલ જાંખવા=જલ જાંબુ, જલ જાંખવો, જલકણેર, પરેલ.

જપ=વોડહલ, સામશી, જાસુદી, જાસવતી.

જલવેતસ=પલસ કહેછે, લોખ, લોખ.

જલ સીરીસ=ટીટીણી, જલસરડીયા.

જયંતી વૃક્ષ=અરણી, થોર એરણ. ત્રીપર્ણી, અગ્નિમંથ, દાહકંઠી. અરની,

અગૌથ, મન્ન, આરી, એરણી, ટાંકલી.

જલપીપલી=પુનીસગા, રતવેલીયા, જલપીપલ.

જવાણુ=અજમો, અજવાણુ, અજબાયન, ચવાન.

જસતના ડુલ=કાસા અંજન.

જયોતીસમતી=કાંગુણી, માલકાંગણી.

જલધરી=તેજબલ, તેજની. તેજવંતી.

જરદ્યોત્ત=ઉરકુચુર, હલદી, હલદર,

જરબાદ=એરકુલકાકુર, કચુર, કચુરો.

જવંત્રી=ખીસબાસા, જવંત્રી.

જવખાર ને સાજીખાર=ચુહાગા, નુતરન સંજી, સંજર કલીયા, કલીબસત,
બખુલઅસકુર.

જવાસો તથા ધમાસો=દુલાહ, ફરાકયુન, અલગુલ.

જલ ઉપરના વેલા=જલકુંભી, તુહીલ, જંવાલ, સેવાલ.

જખમે હયાત=અંગ્રેજી આડ અજવાનના પાંદડાં જેવા જાડાં પાંદડાં હોય છે,
તેને ચીકણો ચીર થાય છે, જખમ ઉપર પાટો બાંધવાથી તરત આરામ
થાય છે.

જરનબ=તાલીસકુર, તાલીસપત્ર.

જયંતી=શેવરી, અરની, અગથીઓ.

જલ જાંબલા=પાન આવરે.

જલ શિરસી=અંબુ શીરસીકા.

જખમેદખાત=નાનું આડ જમીન ઉપર ફેલાયલું હોય છે તેની નીચે જમીન
ચીકણી દેખાય છે, આડ ઘડીના ખેતરમાં તથા નદીને કીનારે થાય છે, ઘણાં
આડ થાય છે, તેની પત્તી ઘણી ઝીણી હોય છે, અને ખીજી જાતના આડના
પાંદડાં મોટાં થાય છે.

જદવાર=નીરખીસી.

જલબ્રાહ્મી=હુરહુરસાક, હીલમોચીકા, સાક.

જટીલા=જટામાસી, પીપલી, ઉંચટા, દમનકવક્ત, વચા, વચ, બાલજડ, પીપલ
ઉંચટા ઘાસ, દવના, દોનાવક્ત, વચ.

જલે રહા=સુરજમુખી, કટુંબની વક્ત.

જલકમુતપલ=કપુલ.

જયા=લંગ, છોકરા ભેદ, હરીદુખ, હરડા, અગેયુ, ગણીઆરી વક્ષ, જૈત વક્ષ.
જલ પદમની=પૌંચણા, કમલ.

જયપ્રલ=જનતીફલ, બહુ ખીજ, પેર, જોઝે જુલા, જોઝઅલતીખ.

જાંગી હરડ=થોડા હરડે, જાહાંગી, મોટી હરડે,

જામુણની ગુટલી=જાંબુપ્રલતું ખીજ.

જાવંત્રી=જાયફલ, જયપ્રલનો વેસ્ટન પુષ્પ, જાતી પત્રી, ખીસખાસા.

જામુલના પલવ=જાંબુ, અંકુર, પાન કાચા, કમર, કુંપલા.

જાલ=પીલુ ઝાડ, ખારી તથા મીડી જાલ, સોસની.

જાકં=આકડો, ધોળો આકડો. -

જાંબુ=જાંબુરાજ જાંબુ, રાજ જાંબુ, રાવણા, વેલરીયાં જાંબુ, કુંગરી જાંબુ,
જોર જાંબુલ, ફરદે જાંબુ વક્ષ, જાંબુલફરદે, થોર જાંબુ, રાજલે, રાવણા
તથા જંગલી થોર જાંબુલ.

જામફળ=પેરક, દ્રઢખીજ, જામફલાપેર, અમરત.

જાધ=ધોલી તથા પીલી જાતી વર્ષા જાધ, સાધલી, થોર જાધ, લવારો, પીલી
જાધ.

જાસુસ=જાસુસ, જાસવંદ, આડહુલ, જપા.

જાર=ચાવનાલ, જુવાર, જોધલા, જાર્ય.

જાયપત્રી=જાવંત્રી, લવીંગ, ખીસખાસા.

જામુની=નદી જામુની, સાદુજાંબુ, જલ જાંબુકા.

જાનવેલ=ચોમાસામાં ઉગેછે.

જાંબો=કાળુના ઝાડ જેવો થાય છે.

જાડી એલચી=મોટી ધલાયચી, એલચા, હેલકલા, કાકલેખીઆર.

જાડી તજ=દાલચીની, દાર્ચીની, સાલીખા,

જાવંત્રી=ખદલે લવીંગ.

જાધના ફુલ=ખદલે લવીંગ,

જાકસજ=જાજ અખજર, હીરાકસી.

જા પોતાની મીજા=પુત્ર જાવા, પતાજાવા ફલની મીજા, પુત્ર જાવ, ખીતોજા-
આ, પુત્રવંત્રી, મોટાં ઝાડ થાયછે, તેના ખીજ.

જાવંત્રીની જડ=ખરખોડી, ડોડીમાંથી પીળુ છીર નીકળે, સુવર્ણ જાવંત્રી.

જાવંત્રી=જાવંત્રીના મુળ, કેત, ચીતંકુલી, જાય પત્રી, ખીસખાસા, રાડાડી,

વાઈંટી, ડોડી રૂ નીકળેછે તે, તથા વેલો થાય છે, હરણુવેલ, લધુ જીવંતી,
સીંગરોટી, મુડીયાનો વેલો

જરા=જરીક, ચાકનું જરૂં, સાદું જરૂં, પાંદરે જરે, ખામુન, કમુન, જરૂં ધાણા,
જરક, જરા.

જવક=જોંવકહોણું, વિજયસાર, વીદારીકંદ.

જતેલી=નાગવજા, ગાંગેરકી, ૧૫ હાથ ઉંચું ઝાડ થાયછે.

જીવંતી=ગજો, મીઠી ખરખોડી, અને ઝાડ ઉપર બીજીનું ઝાડ થાયછે તે કડવા
ખરખોડાનો વેલો, તથા આંખાના ઝાડના મુળ, ખાંટા.

જીંજીલીતર=જીંજીલીતર તલ, અદ્રખ, આદુ.

જીંતીઆના=પાસાણુમેદ.

જુધ=ધોળી તથા પીળી, યુથી, સુવર્ણયુથી, જુધ, જગરી, પીળી જુહી, જાહી,
યુથીના વેલા થાયછે, પાંદરી, પીવલી જુધ.

જુગરાન=દહીં, ગોરસ.

જીવંતી=આમ, કેરીના ઝાડના મુળ ખાટાં.

જેઠીમધ=ચણીમધુક, જેઠીમધનું મુળ, જેઠીમધનો શીરો, મુલહટી, મીઠી
લાકડી, અસલુસસુસ, મધુક જેષ્ટમધ, જેઠોમધ, યષ્ટિમધ.

જેયેષ્ટીમધ=જેઠીમધનું તથા મહવડાનું લાકડું.

જેહેરમોહોરાખતાઈ=સંખજરા જેવું થાયછે તેમાંહરો (લીલો) રંગ થાયછે તથા
પીળો રંગ પણ હોયછે.

જેઠીમધ=ધાવણી.

જૈજીલકૈ=મેનફળ મીઠોળ.

જૈપાલ=જમાલગોટો, નેપાળો.

જેક=જલો, જલવા, જેક, જલજંતુ, જળો,

જેઝેબુલા=જેઝઅલતીખ, જાયફલ.

જેવાસા=અરકુસો.

જેજલકી=મીઠોળ તથા મેનફળ.

જંગલી સુરણ=ચીતદંડ, ચીતલ કંદ. ઝેરી સુરણ, ખાજર સુરણ.

જંખીરા=ખાટા લીંબુ, જંખીરા, મીઠા લીંબુ.

જંખીરી=લાંબા લીંબુ.

જંજખીલ=મુંદ.

જંગલી સામી=રાસુન, રાસન, રાસના, નાવલીના મુળ.
 જંગલી હલદર=જંગલી હલદર. વન હલદર.
 જંગલી કેળ=અકલ જેર તથા કરવલી,
 જંગલી પ્યાજ=પાણુ કંદો, પાણુ કંદ, કુંગળીના જેવી ગાંઠ થાય છે.
 જત્ર=કાગળ, પાંદડા, ભોજ પત્ર ઉપર બનાવાય છે તે તાવીજ.
 જંગલી વેલ=ચીખલીઓ ડોલર, ભોગરાની જાતનો છે.

અ.

અરેર=બુલ પુષ્પ. અરેર, તેના પાંદડા રીસામણીના જેવાં હાથ લખાડેથી સંકો
 ચાય છે. હાજર.
 ઝરસ=ઝરસી આડ થાય છે ૧ વેત પથરાયેલી હોય છે, તેની ભાજ કરે છે.
 અઝ ભોર=કોકન ભોર, લઘુ ભોર,ભેર.
 આંબુની જડ=આઝરખ નદી કાંઠે પીસસ પત્ર થાય છે તેના મુળ.
 ઝાંઝરખની બકલ=આંઝની જાલ, ગુગરીયાની જાલ.
 ઝાંઝરના દાતણ=ગુગરાના દાતણ, ગુગનું દાતણ.
 ઝાડ=ઝાડ ખેરી જેના પાનનો વાળો હોય છે. કંટક ઝાડ.
 ઝાડ સેવાલ=૧ હાથ ઊંચું ઝાડ થાય છે. તેનું કદ કુંગળી જેવું થાયછે, બોયુ.
 આંગાર=દુધનું શીણ.
 ઝીપટો=ચીકણ, બલા, ચીકણા મુળ.
 ઝીલનું દાતણ=ઝીલનું દાતણ હોયછે.
 ઝીઝટા=ઝીઝરાટી, ઝીપટો.
 ઝીલ્ય=લિલ, ઝિલ્ય, મુરકદુ.
 ઝીઝરટુ=ઝીરાઉ, બહુ નાગબલા, ૩-૪ હાથ ઊંચા ઝાડ થાય છે, તેને લેંચી
 કહેછે.
 ઝીણી એલચી=ઇલાયચી, એલચી કાગદી, કાકીલે સતગાર,
 ઝીપટો=ખીરયારા, ઝીઝીરડા.
 ઝુખમડ=ઝુખમડ.
 ઝેરીવેરીની જડ=નાની ભોરડીનું મુળ.
 ઝેરીકાંદા=સરપકાંદો કહેછે.
 ઝેરીકચોલા=ને કચલાના ખીજ કહેછે, ઝેરકોચલુ.

ઝેર કાચલા=વિષ તિંદુક, ઝેર કુચલો, કચુરજરબાદ, ઝેરકુલ કાપુર.
ઝેર કાચલાનું ઝાડ=વીખ મુંડરી.

૨૧.

ટાંકલી=ટાકડ્યા, કુવાડીયો, ચઢૌક અથવા ઝેરણી,
ટીંબર=તિંદુક, તેંદુ, ટીંબરવો, તેંદુગવચ, ટેંભુરણી, અખનુસનું ઝાડ.

ટીંદુક=મરમઢ.

ટીકલી મુળ=મ. ઝેરણી મુળ.

ટુટુક=ટીકોરા.

ટેડુમુળ=લોઢ્રમુળ અથવા કરેંડના મુળ.

ટેડુ=ભોપ, અરકુસો, રચોના પાઠ.

ટેસુ=ખાખસના પુલ, છીવલ પુલ.

ટંકણુ=ટંકણુખાર, સુહાગો, સોગીતેલીઆ.

ટંકણુખાર=ટંકણુક્ષાર, દ્રાવી, ટંકણુ પાઠીયો, ટંકણુ પુલીયો, બોરાક્ષ, રવાગી
ખાર, સોહાગા, તીંગાર, ભુરગ.

૩.

ઢેરા=અંકેટ, અંકેલ.

૩.

ડમરા=દમન, ડમરો, દમનક, દવણ, આગીદવણા, દોનાદોંગા. રાનદવણા બરંજ-
સીફ. અપ્પ સતીન, કુસ સુરમી.

ડમરો=વેધી. સખળે, તુક મરાબ, જંગલી તુલસીના જેવાં ઝાડ થાય છે; દોના,
બરંજ સીફ, કુસસુરમી.

ડાંડરા=ફલના ડીટીઆ.

ડાસરીયા=તંતડીક ખીજ, ખાટાં રળ, અશીલુના ઝીંડવા, શીંડવા.

ડાલની જડ=દર્લની જડ, દર્લમુળ. કુસમુળ.

ડાંભા=મારીપ, મરપા, ડાંભો, લાલ મરસા, માદ,

ડાંભ=દરભ, ડાભડો, કુસ ધાસ થાય છે.

ડાંગર=ડંગરી, ૨૦-૨૫ હાથનો વેલો થાય છે. બોપાલુ, દેવ ડાંગર પણ કહે છે.

સાલીલાત, સાલ; કમોદ.

ઝાયર=મોટાં ઝાડ થાય છે.

ડીંડીસ=કંટોલા, રોમસ ફળ.

ડીકામારી=નાડીહીંગ, ડીકામારી, કનખાખ હીંગુશ્લા, ડીકેમાલી, મોટાં ઝાડ થાય છે.

ડીંડીખ=કરૈંદા, કૃષ્ણ પાક ફલ, કરમદા.

ડીંડીર=સમુદ્રદેન.

ડુંગળી=પંડાણુ, ડુંગળી, પલાણુ, કાંદા, ખ્યાજ, ખસણુ કંદક, ખસલ.

ડુકર કંદના પાન=નાગરવેલના પાન જેવાં થાય છે, સુવર તેને ખહુ ખાય છે, વારાહીકંદ.

ડુલી=ચીલીસાક, અથુઇ.

ડોરલી મુળ=ભોંય રીંગણીના મુળ, મોતરીંગણી,

ડોડાનાં ખીજ=પોસ્તાના ખીજ, ખસખસ, અશીમતા ખીજ.

ડોરડી=સુહતી, વૈગુના, કટેહરી.

ડોડી=સેદરડી, ધહું, બાજરાના ખેતરમાં થાયછે, ધણીજ કડવી.

ઢે.

ઢેકણુ=માકણુ, ખટમલ.

ઢેરા=અંકેલ.

ઢોર ચણાડી=આસોંદ.

ઢોર રઆનો=ઢોર આંગાનું ઝાડ થાયછે.

ત.

તખકખાસ=અભાંડખાસ.

તગર=તગરનું લાકડું, ઉપલેટ, આસાફન ઝાડ થાયછે, તેને બદલે કદ, પીંડતગર મોટાં ઝાડ થાયછે, ગોડતગર,

તરાયમાણુ=તરાયમાણુ, તરાયમાન.

તજ=વરાંમતજ, દાસ્યાની, તાલીકા, તાલીખા, તવકપત્ર.

તમાલપત્ર=પત્ર, તમાલ પત્ર, સંભાર પત્ર, તેજપાત, સાદરસુ, સાજીજ.

તખખીર=યવજી તખખીર, તખાસીર.

તલવણી=અજગંધા, પીત પુષ્પા, તલવણી ઘોળી, ખાંચ પત્રાની તલવણી,
પીળી ત્રણ પત્રાની કાનફોડી, હુલહુલ, હુરહુર.

તમાલતા પિત્થ=તમાલ.

તવરિયા=તુવર, તવરીયા, ચેરીયા, તીમર વૃક્ષ.

તમાકુ=વજ્જસંગી, તંબાકુ, તામ્રકટ.

તલ=તિલ, તિલી, તલ, કુજંદ, સીમસીમ.

તડબુજ=કાર્લિક. તડબુચ, કાલીગડું, હિનોના, તરબુચ.

તતંડીક=કોકમ, આંગલીની છાલ, આમલી.

તળીયુ=ચીલડું, ખરબુચ, ખડખીખ.

તરટી=રકતખીજના મોટાં ઝાડ થાયછે.

તવખીરવૃક્ષ=તવક્ષીર, આરાઈનું ઝાડ.

તમ્બુ=કાચડલનું નામ તમ્બુ છે

તખાસીર=ખંસ લોચન, વંચલોચન, વાંસ કપુર.

તગરની ગાંડુ=ગડીચન, ગઠોના.

તકમરીયા=અર્જંક, તેવરસી.

તરવડ=આવલ.

તમાલ=તમાલવૃક્ષ.

તમર=રાંગ, કલઝની ખાખ, ભરમ.

તલકંદ=નાના ઝાડ, છોડત્રા, તેના પાંદડાં લાંબા, ડાંડલી રાતી, ધુલ સફેદ થાય
છે, તેનું નામ તલકંદ.

તગર=બદલે કઠ.

તંત્ર=રસાયણ વીધ્યા.

ત્રપુસડા=કડવી કાકડી, ત્રપુસ.

ત્રપુસ=મોટી ઇંદ્રામણી.

તૃપડા=તૃપસ, જીર્ણીની, કડવી કાકડી, ત્રપુસડા, કાંકણા.

તાલીસપત્ર=તાલીસપત્ર, તાલીસના પાત્રાં, જરનવ, તાલીસફર બદલે મુવળું
નાલી અથવા ભેંં રીંગણીના મુળ, લઘુ તાલીસપત્ર.

તાલીમખાના=એખરો.

તાંબુલ=નાગરદેલના પાન.

તાલપત્રનો રસ=તાલફલનો રસ.

તાલમખાણુ=અકુર, અહીખરો, ઝોખરો

તાલેશ્વર રસ=હડતાલનો રસ, ખાક, ખાખ.

તાંજલલ=તાંદુલળ, અલ્પમા રિપ, તાંદુલ્ય, ચવરાઈની ખાજી, તાંજલળ, ચ-
વલાઇ, ચોસાઇ, સુપેજ મરજ, યુકલેયમાનીય.

તાડતાલ=તાડ, શ્રીતાલ, હિતાલ.

તાલ=તાડ, તૃણરાજ, લેખ પત્ર, તાર હીતાળ, તાલ વૃક્ષ.

તાડક=અકલકરો, જીભુતક, દેવતાડ, કૃતકોસ, આંબુ, વેણી, દેવદાસી, ગરગરી.

તાલપણી=કાલી મુસ્લી, મુરામાંસી.

તામૃપુષ્પી=ધાવણી, પાડલા અને કાલી નસોતર.

તાતુરા=જેજમાસીલ, ધતુરા, ધતુરો.

તાડ=લેખ્યપત્ર.

તામડા=ખેટા માણેક.

ત્રાયમાણુ=ત્રાયમાણુના પાંદડા જાંબુના જેવા થાય છે, અથવા ધોળી (સફેદ)
રીંગણી તથા ઉભા મુળાના મુળ, ત્રીયંતી, ત્રાહીમાન, અસપ્રક, ભોં પાથરી
સરખાં પાંદડાં જાંબુની રંગે જમીન ઉપર પથરાઈ રહે છે, વચમાં ઉભી
સળીઉં નીકળેછે, તથા ઉભા મુળાની જડ.

તાલકંદ=તાડની જડ, મુળ.

ત્રાહીમાણુ=ત્રાયંતી, નેત્રવાળો.

તીતલી ડળ=નાલીના ડળ, એલચીના જેવા ડોડવા.

તીવરસા=તીવરનું ઝાડ.

તીલનો ખાર=તલસરાનો ખાર.

તીલાની નાલીની રાખ=નીલાં કાંડરાની ભરમ, તલના તલસરાની રાખ.

તીલક વૃક્ષ=તિલક પુષ્પ, તિલક વૃક્ષ,

તીતલીકી=કડવી તુંગડી, તુંગા, મહાફલા, તીતલી.

તીનીસ=વંજાલુ, તીનીસ.

તીસી=અલસી, નિલ પુષ્પી, પારવતી, અતસી, ઉમાક્ષીમાં.

તીવસ=તીનીસ, મોટા ઝાડ થાયછે.

તીમાની=ત્રીપરણી નાના વેસા થાયછે.

તીલક=તીલક વૃક્ષ.

તીંગાર=ભુરગ, ચવાગી ખાર, ટંકણુખાર, ટંકણુ પાટીયો, ટંકણુ પુલીયો.

તીતલી=સુદામ , નાલી, ધઉના ખેતરમાં થાય છે, સુંડીયાના જેવાં પાન, પુલ
ચુલાખી, હેકના ભાગમાં પુલ સફેદ, અને પુલની જગોએ ડોડવા થાય છે,
તેમાં એલચીના જેવા હાંસાવાળા ત્રણ ખીજ જીંડીના દાણા જેવા ખીજ
થાય છે.

ત્રીફલા=હરડા ૩ ભાગ, ખેડાં ફલ ૬ ભાગ, આંખળા ૧૨ ભાગને કહે છે.

ત્રીપંખ=સરફેકા. શ્રીપંખ, સરપંખો.

ત્રીપરણી=લાલચંદન, રતાંજલી.

ત્રીક્ષાર=જવખાર, સાજખાર, ટંકણખાર.

ત્રીમુળી=વેલની જડ, ત્રીમુલીની, સીવલીંગી.

તીક્ત લાંબુ=કડવી તોરછ, કડવી ઘીસોડી.

ત્રીક્ષણ તૃણ=ખારીજલ, પીલુજલ, તીક્ષણ તર.

ત્રીક્ત પત્રા=મામેજવા, નાના કીરાયતા.

ત્રીક્ષણકંદ=અલવી, આલુ, બટેટા, સુરણ વીગેરે.

તીક્ષણગંધ=સરગવો.

તીક્ષમંધા=રંધ.

તીક્ત છવંતી=કડવા ખરખોડા.

તીક્તા બીજ=કડવી તુંબી.

તીક્તોતમ=કડવા પટોલ, આંખ પુટામધુનો વેલો.

ત્રીજટા=ખીલી.

તીની=નાવની, નીવાર, પ્રસાધીકા, તૃણાત.

તીક્ષણ=પોલાદ, ગજવેલ.

ત્રીજ્વત=ત્રી સુગંધી, દાલચીની, ઇલાયચી, તમાલ પત્ર સમ ભાગ.

ત્રીકુટ=તુંક. મરી, પાપર,

ત્રીપુટા=નસોતર ને ઝીણી એલચી.

તીક્તદુગ્ધા=દારૂડી, સત્યાનાસી.

તુવર=અનાજ, તુવર, તુર, અરહર, અરહરિ.

તુરટી=ફટકી, ફટકડી.

તુલસીના પાન=ગૌર તથા રયામ, ઘોલી તથા કાળી તુલસીના પાન.

તુકમરીયાના બીજ=તુકમ વાલંગા, તકમરીયાના બીજ.

તુસ=જવ, ગઉ વીગેરે, ચુનનો છાણેસ, ચુસો.

તુણની જાલ=અપ્પાના આડની જાલ.

તુંબર=તરતુંબો, ઇંદ્રાયણી ફલ, નેપાલ દેશના ધાણા, ચીરફલ, કાલામરી જેવા ઘાણા.

તુંબડી લોહી કાઢવાની=વાર, વારમડી, લોહી સાફ કરવાની સીંગડી.

તુલસી=સુરસા તુલસી, રેહાનું ઉલસી અદુરત.

તુર=પાઢકી, તુરદાળ, ચરહર.

તુરીઆ=ધામાર્ગવ, તુરીઆં, ઘીસોડાં, કોસાતકી, દોડકી.

તુની=તુત, નદી પ્રક્ષની જાલ, તે આડ પીંપલા જેવું થાયછે.

તુત=સેતુર, રથુલ, મુંગ, બ્રહ્મદાર.

તુલસી=વન તુલસી અથવા કાસોંદી, આસોંદરા.

તુવર ફલ=તુંબર, તીરફલ, તીસલી, ગાવસુકડા.

તુંડી કેરી=કપાસનો ડોડો, જેમાં કપાસ થાયછે તે. ધોલું છાંડવું.

તુખમે ધસ=ખુશાસાની અજમોદ, છુંવારી અજમોદ, કરમાણી.

તુખમે કસનીઝ=કજખુરા, ધનીયા, ધાણા,

તુખમે સમપીત=વજફલ, હુલયા. મેથી ઘાણા, તયા મદલ.

તુવર ફલ=તુંબર, સૌરભ, સૌર, વનજ, સાતુજ, અંધક, એ તુંબરના નામછે,

તુખમે ખાર=અજફલી ખસક. ગોખર.

તુખમે અંજરા=મોટીગણ, ભોં રીંગણી.

તુરખત=નસોતરનું નામ છે.

તુંબડી કડવી=કડુ ભોપલે.

તુરીયાં કડવા=કડુ શીરાલી, ધામાર્ગવ.

તુવરી=ગોપીચંદન.

તૃણ=ચીઆને કહેછે, પથરવાળી જમીનમાં ભોથાં થાય છે, તેના પાંદડાં ખડની સળી જેવાં અને ઝીણાને લાંબા, પુલ સફેદ કાંટાવાળાં, કાંટા ઝીણા થાય છે,

તુરંજખીન=જવાસાના ખીજ.

તુલ=આકડાના પુલનું ર.

તુરસક=ઇંસુખ, એક જાતનો મુંદર, ધુપ પણ કહે છે.

તુકાક્ષીર=વંસ લોચન, તુંગા, વાંસ કપુર.

તૃણ પંચ મુલ=રાતા ચોખાના છોડના મુળ, સેલડીના મુળ. દરબના મુળ, કાંસ

પ્રના મુળ, પાન બાજરીયાના મુળ, બરના મુળ.

તેબરસી=કાકડી, તેબરસી, ત્રીપુસી, ખીરા, તકમરીયાં, અર્જક.

તેજબલ=તેજવંતી, તેજબલ, તીરપાની, જલધરી, તેજેવતી આઃ થાયછે.

તેંદુ=ટીંબર, ટેટુ, તીંદુ, ગાવ સુકડા.

તેજન=મરૂ અને વાંસ.

તેજની=તેજબલને પીલુડી.

તેનબુનીલ=નીવ, નીમ, લીંબડો.

તેલકંદ=નાના છોડવા, ડાંડલી રાતી, પુલ ઘોળા ઉનાળામાં, તેની જાયા નીચે

તેલના જેવી ભીનાસવાળી જમીન હોયછે.

તૈન=અંજીર.

તોર=તુરાઇનું શાક, ઘી તોરખ, (ઘીસોડા)

તોરખ=શ્રુમકાવાળી તુરખ, પીતપુષ્પ, નીલીની.

તોડી સેતી=રાતા પુઠ વાલી તુવર દાળ, રાતી જાલની તુવર દાળ.

તોરણુ=કરમદા જેવાં આઃ થાયછે.

તંદ્ર=ધેન, અરધું ભાન.

તંદુ=ટેટુની જાલ, તીંદુ, ગાવ સુકડા,

થુ.

થુણેર=કિતવમ, થુણેર, ભટોર, ભટીઉર, થુનેર ભરૂક, તગરની ગાંઠનો ભેદ.

થુવર=અથવા નગડ, નથોડ.

થોહરની લાકડી=થોરીડા, થોરપટી.

થોરનો ખાર=તેના લાકડાનો બને છે, છીરનો પણ ખાર થાયછે, અગ્નિ સરખો.

થોર=ડાંડલીયો, કાંટાળો, કંટાલો, હાથલો, તરધારો, ચાર ધારવાળો, ચીકડા,

સેહડ, લાદના, જકુમ, ધરકુન, સ્તુહી, વધ, નીવકુંગ, થુરીઓ.

દ.

દસમુળ=લઘુ પંચમુળ, અહત પંચમુળ બંને મળી દસમુળ.

દરીયાઇ મીઠુ=અક્ષીવ મીઠું, નીમક, મીલે હંસોરી, સૉલ્ટ, લુણુ, લવણુ, પાંગા,

સમુદ્ર નીમક.

દરભ=દર્ભ, દરભગભ, કુસ, દાભવડી, એક જાતનું ખડ.

દહિના=દધિત્રાસ, દહી, તક, જાસ.

દરાખ=કીસમીસ અથવા સીવણીના કુલ, રસાલાહા, રહુરા

દહી=અથવા જાસ.

દવન પાપરા=ખડ સલીયાના પાદડા.

દમાના=દમાના આડને દીપરા કહે છે.

દવના=ડમરા.

દવણા=દમનક આડ થાય છે. ૧૧૧ વેંત ઉંચું આડ થાય છે.

દક્ષીણી થુરીયો=હાથલો થોર, નામકણી થોર.

દડધલ=કુકરડી તથા તેને સાગર પણ કહે છે.

દધ્યાની=સુદરશન.

દંતખીજ=અથવા દાડમ, કરક, અનાર.

દસમુલ=સીંચુ, સૈજનાનું આડ, સરગવો.

દસનામી=અધેડી, જહાંસવાલી ડાંડલીનો.

દાર હળદ=દાધી હલદી, દાર હરીદ્રા, દારચોખ, કટકટેરી, દાર હલદ.

દ્રાખ=મનુકદ્રાખ, દ્રાક્ષ, ગોસ્તીની અંગુર, કીસમીસ ઇંચુ.

દ્રાખનું નીમક=કીમ, ઓશ ટારટર.

દાકુના ગુલ્યા=અનારના ખીજ, દાડમના ખીજ.

દાંતુણી=જમાલ ગોટાની જડ તથા આડ, નેપાલો તથા તેના મુળ.

દાર=મધ, મદિરા, માધવી, વારણી.

દારડીના મુળ=દારડીના મુળનું નામ એક છે.

દાળ ચીણી=દીસાવરી, તજ.

દાકુની જડ=અનાર, દાંડમના મુળ.

દારડી=સુવર્ણ કીરી, દારડી રેચક, કાટે ઘોતરીઆ, ૫૨ંગી ઘોતરીયા, કાંસોલા,

સ્ત્યાનાસી, સીઆલ કાંટા, કટુ પરણી.

દાડમ=દાડ મીસાર, દાડમ, અનારના ખીજ, દાડમ સાર.

દ્રાક્ષ=દ્રાક્ષા, રસાલા, હારહુંરા, દરાખકાલી, દરાખ, કીસમીસ, દ્રાખ, અંગુર,

દ્રાક્ષ, એટલાં નામ દ્રાખના છે. દ્રાક્ષા, મધુરસા, ગોસ્તની, રસીલી, મુનકા

જવીલ, મુનકાનું ખીજ, દાડમ ખીજ, હમ્મુમુજ ખીજ.

દાંતણી મુલ=જમાલ ગોટાનું મુલ, નેપાલાનું મુલ, દાંતી મુલ.

ઘડિદખાની=સધળા સાળીયોમાં ઘડિદખાની ચોખા ઉત્તમ છે.

દાડીમ=અનાર, રમાન હામીજ, રમાન હુતુ, અનાર સીરી.

દાલ ચીકણુ=એક જાતનું ધોળું ઝેર, રસ કપુરના રંગે,

દાર સીસયાના=કાયફર, કટુફલ, કાયફલ.

દાર ચોખ=દાર હલદ, દાર હલદી, દાર હલદર અથવા કટ કટેરી.

દાર ચીની=સાલીખા, દાલચીની, તજ.

દાર હલદર=મદલે હલદર.

દીખરી સુપારી=ચીકણી સુપારી દક્ષીણમાંથી આવે છે.

દીંડા=મંડુક પરણી, લોકો તેની ભાજી કરે છે, તેનું નામ જંગલી ઝાડ છે.

દીપમાલ=માણસના માથા ખરાખર ઉંચું ઝાડ થાય છે.

દીવ્યક=ચંદાનને અજમોદ.

દીર્ઘમુલ=જવાસો ને સમેરવો.

દુધીયો વજનાગ=ઘાંગલી, દુધીયો વજનાગ, કલહારી, કલીયારી, ખડ્યા નાગ.

દુધલી=દુધિકા, ક્ષીરીણી, નાગાર્જુની, દુધેલીઓટી, દુધેલી ઝીણી.

દુધ પુખી=અડદવેલ, કાગડોલીયા,

દુગ્ધા પાપાણુ=દુગ્ધાસ્ત્રમ, દુધીયો પાણો, દુગ્ધવર્ગ, દુગ્ધ દુધ.

દુરટ કોદ્રા=કોદવ, કોદ્રા ધાન્ય છે.

દુર્સ્પસા=કેહિયના ખીજ, ખાજવણીના ખીજ.

દુધી=અલાંણુ, ઇક્ષવાકુ, દુધ્યા, ભોપસા.

દુદુરલી=દુદુરલીના વેલા થાય છે, આકડાના પુલ જેવાં પુલ થાય છે.

દુરપર્શ=જવાસો, કૌચા ને ભોંય રીંગણી.

દુધેલો=સ્વેતકુડા.

દુધ=મદલે મગ અથવા મસુરનો રસ લેવો.

દેવ દાર=દેવદાર કાષ્ટ, તેલ્યા દેવદાર, સુર દાર, દેવદારે, સુરકાષ્ટ, સજર, તુલવક, સજર તુલજન,

દેરી બદામ=બદામ, બદામ લીલી, આલમંડ.

દેવ ડાંગરી=કુકડવેલ, દેવદાલી, કરકટી, વેણી, ધધરવેલ, સોનૈયા.

દેવનલ=વાંસડાની જાત, નરેડી, નલી.

દેવદાલી=દેવ ડાંગરી, સોનૈયા, કુકડ વેલ, બંદાલ, ધધરવેલ, અકલકરો, તાડકવે-

ણી, દેવતાડ.

દેવબાવલી=ગરમાલા, કૃતમાલક, બાહવા, અમીલતાસ, ધનવેહેરા.

દેવ બાવલીયો=કીકીરાટ, કંકર,

દેવીયુ=પીણી ને કપુરી.

દેવદારનો ગુંદર=૩૫ ધુપ, સરલનો ગુંદર.

દેવલતા=નેવરી, નવ માલીકા, બામ.

દોળનો રસ=દોલડીનો તથા દુરવાનો તથા ધ્રોનો રસ, ધ્રો.

દોનું હલદ=હલદી, હરિદ્રા.

દોડલી=તુરીયાં, ઘીસોડાં.

દોગ=હાં, હાસ, મહીજ.

દ્રોણપુષ્પી=કુંથો, કુંભાના ફુલ, ઉતરણી, ગુમાના ફુલ.

દંતી=દંતી રેયની, ઉંદુંઅર, ચણીદાંત એટલે નેપાલાના મુલ, દંતખીજ એટલે નેપાલો, જમાલ ગોટો, તીરીશલ.

દંત શઠ=લીંબુ, કોઠ.

દંતસડા=આંખલી ને જાડી લુણી.

ધ.

ધતુરો=શીવપ્રીય, કનક આડ, જોજ માંસીલુ, તાતુરા, ધોત્રા, ધતુર.

ધતુરા ફલની રાખ=તેના, ડોડવાની રાખ, ભસ્મ.

ધવકહુવાનીઅકલ=ધાવડાની અથવા ધોતી જાલ,

ધતુરા પાનનું તેલ=તેના રસમાં તેલ પકવે છે તે.

ધમાસો=ધમાસો, દુરાલભા, ધનયાસ, ધહમાહા, બાદ્યવધ, સુકાધ, તેને બદલે ચવાન.

ધાવ=ધાવણ, ધ્રામણા.

ધમાસો=અતંત મુળ, ધમાસાને જાંબુના રંગનાં ફુલ થાય છે. પાંચ પાંખડીના અરધા આગળને છેટે કાંટા અણીદાર હોય છે, પાંચ હાંસ વાળું (ધાર પાંચ) ઝીણું ફળ, પાંદડાં ઝીણાં, લાંબા તથા પાતળાં, કાંટાની વચમાંજ જળે પાંદડાં.

ધાણુ=ધાન્યક, ધાણા, કાથમીર, ધનીયા, તુખમે કરનીઝ, કંજબુરા.

ધાવણી=તામ્ર પુષ્પી, ધાવણી, ધાયડી, ધાવઘ, ધાતકી, ધાવરી.

ધાવડા=ધવ, ધાવડો, ધાવા.

ધાન્ય વર્ગ=શાલી, શાલ, ચોખા વીગેરે.

ધાયના પુલ=દ્રાશ્મેરીના પુલ.

ધામીન=ધ્રામણુ, ધનવંગ, સુતેજન, ફાલસા.

ધાકટા=સંધીની, ૧ વેંતથી ૧ હાથ સુધી ઉંચા ઝાડ થાય છે, તે ઝાડનું અરકું પાન તોડીને જોવાથી તે તરત સંધાઈ જાય છે.

ધાવડી=ધાતાકી. ધાયડી,

ધારા=ગળો તથા ક્ષીર કાંકાલી,

ધામાર્ગવ=રાતો અથેડો તથા બ્રુમખડ તથા ઘીસોડાં.

ધ્રામણુ=પુરયા, ફાલસા, પાલસા.

ધાત્રી=આંખળા. અવરા.

ધ્રાખ=અદલે સીવણુના પુલ, બપોરીયાના પુલ.

ધુપ સરલ=ખીજો ખેરજો.

ધોળી ગુંદ=ધાવડાનો ગુંદર.

ધોજો તથા પીજો કેવડો=કેતક, કેવડો, ૩-૪ જાતના થાય છે.

ધોળી મરી=પાદરે મીરે, સફેદ મીરચ, હલુપીજોગેરદ, શીલુ શીલે અખીદ.

ધોળી ફલી=ફલી ઘુસરી, સુમારે ૧૫ હાથ ઉંચુ ઝાડ થાય છે, તેના ૫ળ.

ધોળી=એક જાતનું ઝાડ થાય છે,

ધોજો ચંપો=ચેત ચંપો, ખડ ચંપો.

ધોળી રીંગણી=લક્ષ્મણાનું નામ છે.

ધોળું જીંડું=જીંડું સફેદ, કાળીજરી તથા કલોંજી જીંડું, કમુનીશોનીજ હલ્લઅસવદ.

ધોજો તથા રાતો એરડો=એરડું, ખેદજીર, ખીરવા.

ધોજો તથા રાતો આકડો=દોનો આક, ખુર્ક, ઉસર, મંદાર તથા ડોલર આંકડો.

ધોળી તથા રાતી કણેર=સફેદ કનેર, લાલ કનેર.

ધોળી મીઠી આવર=ભુખખખસા, ભુખ તરવડ, બલી, ભુમી, પસરણુ સીલા.

ધોજો ધમાસો=સરખંખાની જાત છે, એક જાતનો સર ફેકા, અગર શ્રીપંખ છે.

ધોળી ભો રીંગણી=અદલે મેરસીખા.

ધ્રો=સખ્ય, ધ્રો દુરવા, હરીયાલી, ગંડુ દુરવા, દુવ, ગંડુર દુવ, નીલ દુવ, સફેદ, દુવ.

ઘોળી ગરળી=અથવા ઘોળો કુંપો, કુંખા.

ન.

નદીનો ખાર=નદી કીનારે સફેદ ખાર થાયછે,

નસોતર=ત્રીવૃત, નસોતર ચાર જાતનું થાય છે, કુલના રંગ પશુ જુદા જુદા થાયછે, નસોતર સફેદ તથા કાળું, કાલું દુધ, કુંભલી, તુરખુદ, નીસોચ.

નખલા=ખુર, સફ, શાર્ફુલ, પૌરષ, નખલા, સાવજના નખ, શુકિત, દોનો નખ, નાખુન, દરીયાના જીવના નખનું નામછે.

નવજરી=તરતનો આવેલ તાવ.

નદી વૃક્ષની જાલ=નદી વૃક્ષ પીપળા જેવું ઝાડ થાયછે. નાદાર, ખીવડની જાત છે, કુઠેરક, વેલીયો પીપર તથા પારસ પીપળો.

નખદ્રવય=સીવ.

નરસલ=ખાંબુ, વાંસ, દેવનલા, ખરં.

નવ સાગર=નવ સાદર, ખુરસાની, અમોનીયા કલોરીડમ.

નકસ વામીકા=ઝેર કાચલો.

ન્ય ગ્રોધ=વડ, બટ. ચરગદ, ન્યુ ગોધ્ર.

નમક સંગ=મીનહે હીંદી, સેંધવનોન, નીમક લાહોરી, સીંધાં લુણ.

નલિકા=સુગંધ બલા કૃતિ, વિદ્રુ બલતા, પવારી.

નરગીસ=વિલાયતી કુંવાર પાઠો. તેની પીક (હેઠલનો ભાગ) ઉપર લાલ રંગને ઉપરના ભાગમાં હરે રંગ (લીલો) હોયછે.

નાગપાઠા=વિલાયતી કુંવારના ઝાડ જેવા પાંદડા, ને સરપ જેવા લીટા ઘોળા કાખરા, તથા પાન ૨ હાથ સુધી લાંબા થાયછે,

નરકી=તમાકુના ઝાડ જેવા લાંબા પાંદડાં થાય છે, અને તેની ખરાબ ગંધ છે તેથી માણસની વિષ્ટાના જેવી આવેછે.

નરખરી=કીંમતી લાકડી થાયછે, જદવાર.

નખુંદ=હમસ. ચણા.

નકુલકંદ=નાકુલી, નખનો વેસો તેની ગાંઠ, નાગગંધા.

નલદ=ખસ.

નકતમાલ=કરંજ.

નકટી=મરખાના ફલ.

નખલા=અદલે લવીંગના પુલ.

નલી=માલકાંકણા.

નગડ=નીરચુંડી, સમાહ, પંઝચુરટ, અસલુક.

નખ સાવજના=વાધ નખ.

નાગકેસર=નાગ પુષ્પ, નાગની જલ્ક, ચાંપેય, તાંબડા નાગકેસર, નારમુસક, કમલનો કેસર.

નાગરમોથા=મુરતા, મેઘ, સુગંધી મોથ, હ્રદમોથ, જટામારી, મુસક જમીન, સાદકેરી.

નાગ દવણુ=નાગ દમની, નાગ પુષ્પ મોટું વિયછે, નાગ ચંપો, ઝીપટો, નાગ દોવડી, નાગ ધામણુ, પોયણુ.

નાદખણુ=હીરવણુ, મોટીવણુ, કપાસ, હીરવણી.

નાગખલ=ચતુરલા, ગંગેટી.

નાલી=નાલીકા પવારી, નલ, દેવનલ, ચેર દેવનલ, આછીવાંસ, વાંસ કરતાં પાનળી ઝુંગળી હોય છે, તે ઝાડ વાંસની જોતછે, નાની કાતળી તથા પાંદડાં થાયછે.

નારંગી=નારંગ, નારંગી લીંણુ છે, તારંગ, મુખપ્રીય, નાગરંગ, નારંજ, કૃમાધેવલા.

નાળીએર=નાલીકેર, નાલીયર, નારલ, ખોપરડ, જોજહીંદી, નારંગીલુ નારજલુ, દ્રદરલ, લાંગલી, તુંગ.

નાલીની ભાજી=નાડી શાક, નાલીની ભાજી, નારી, નલ, નાલી, તીલીલી વેલા થાયછે.

નાક છીંકણી=ધ્રાણુ, દુખદા, નાક છીંકણી. નાક શીકણી, છીંકી પત્રા, ભુતા કેસી, બેખગાડેજ્યાં, ઉપરકકુદુસ.

નાગડમણુ=નાગદમની, નાગડમણુ, ડમરો તથા મુદરસન પણુ કહે છે.

નાગલી=વરક, નાગલી, નરતક, બહુદલ, નાયણી, ધાન્યછે.

નાગરવેલ=નાગવલ્લી, નાગરવેલ પાન.

નાગખલા=ચકર લીંડી, કાંસકી, એક જાતનો ઝીપટો, ગંગેટી, ગોડ ધ્રામણુ, તુપકડી, ગાંગેરઆ, ગુલ સંકરી.

નાગચાકા=નાગ ફેણુ જેવો પીળા પુલનો ચંપો.

નાગા અરણુન=દુધી, દુધલી.

નાગ દમની=ઝીપટા.

નાગ પુખ્તી=ગાવસુકડાને કહેછે, નાગદંતીના વેલા થાય છે, હસ્તીદંતી, નાગલી,
મોટી ઇંદ્રવાણીના મુળ તથા નસોતરના ગુણને મળતો છે.

નાનો વરધારો=નાનો વૃદ્ધ દાર, ફાંગ, ઝીણો દાર.

નાગફણી=સાર પરણી.

નાગ છત્ર=પેવે, નાંગોલી. સેકડી જેવા ઝાડ થાયછે, ને તે નીચે જમીનમાં કંદ
હોયછે.

નારી=પ્રસારણી, ચાંદવેલ, ગંધ પ્રસારણી, રાજ્યલા વેલા થાય છે, કરલી,
ગાંડીક, નરી.

નાલ=વરસાદના દહાડામાં થાય છે, તે ભાજી કરવાના કામમાં આવે છે, ૧ હાથ
ઉંચા છોડ થાયછે.

નાણા=જંગલી ઝાડ. સીતારાજના ઝાડ જેવા થાયછે.

નાદર્શન=નદી વૃક્ષ પીપીરના જેવા પાંદડા થાયછે, તે ઝાડ મોટાં થાયછે

નાદેથી=મોટી અરણી, જલ જાંબુ, જલમાં થાતું નેતર.

નાગ=સર્પ, હાથી, ઘેટો, રીસુ, નાગકેસર, નાગરવેલ, ને નાહાનો નેપાલો, એ
સાતમાં નાગના અર્થનો સમાવેશ થાયછે.

નાનખવા=ઝીનીયા, ધુરાની, કતીયા, તાલીખઉલખસુઝ, કાચુનઉલ મુલુકી,
યવાન, અજમાની જાત, જવાઇન, અજવાયન.

નાહાની પીલુડી=મકોઇ, રોખા તરીખ, એનવસુ સાલવ.

નારમુસક=નાગકેસર, નાગ, નાગપુખ્ત, નાગની જલ્ક, ચાંપેય, તાંખડા નાગકે-
સર.

નાખુન પરીયા=અજીરાશતીય, દોનો નખ, નખલા, નખલી.

નાગર વેલના પાન=પાન, બર્જ તાંબોલ, ફાન, તાંબલ.

નાગ ત્રામ=કેચવાનું ત્રાંબુ, અણુસીયમાં પેદા થાય છે.

નાદન વન=નરમા કપાસ.

નાગ દમણી=વાંઝ કરકોડા.

નાગ ચંપા=નાગ દોવડી, નાગ ધામણુ.

નાગ ફેન=અશીણુ.

નાગ ડલ=પરવલ, પટોલા.

નાઈ=એક જાતની રાસના છે, કડવી, મીઠી, નાઈનો વેલો જે જાત છે.

નાગીની=નાગની, નાગર વેલ, ઇદ્રામણા.

નાહી=કાલીગડાનો વેલો, તેના ફળમાંથી રાખ જેવું નીકળે છે.

નીરગુંડી=નેવરી, નગેડ, સમાલુ, નીરગુંડી, શાડરા, દલાચી, પંઝગુસ્ટ,

અસલુક, હથુલુકુકા, વણાખજરલ, કાળી નગોડ, સેફાલીકા, નીલીકા, સુવહા.
નીસોત=તીગડ, તીરતા, કાલી તથા સેફેદ તુરવત, નસોતર, નીસોથ.

નીરધુમ=વીના ધુમ અગ્ની, ધુવાડા વીનાનો દેવતા.

નીરસરતો ઓસધી=રંગસોસી, પથરચટી.

નીરમલી=કનક ઝાડના ફલના બીજ, જલસોધની, કતક, સથફલ, નીવલી,
પાયપસારી.

નીલોથુથો=તુતીઓ, થુથો, મોરથુથો.

નીમના પાન=પરીભદ્ર પાન, પીચુચંદ, નીવ, નીંચ.

નીલટાંકની બીટ=ગરડ પક્ષીની વિષ્ટા.

નીલ=નાના નીલ ઝાડ જેમાંથી લીલો (હરો) રંગ થાય છે, ગલીનું ઝાડ.

નીલા ફુલનો કટસેલો=પુષ્પ, ઝાડ નીલ, પીત પુષ્પ, અસાલીઓ.

નીવિષી=વિષ્ણુ, નીવિષી, પાણીમાં કચરા સાફ કરનારી નીરબસી.

નીલમણી=શનીરત્ન, નિલમ, કાલું નંગ.

નીલ કમલ=કુમુદરાની, વીકાસી કમલ.

નીલુ=ચુલી, ચલી.

નીરમલીના બીજ= કતક બીજ અથવા કંટકના મુળ, કતક ફલ, નીરબસી.

નીલો તપલ=કમોદ-ફુલ, કમળ ફુલ, નીલ કમલ. પાણીમાં થાય છે.

નીવડુંગ=ચુવર, ચોર.

નીલના પત્તાં=ગલીનાં પાંદડાં, તેના ફુલ અસમાની થાય છે.

નીલોફસ્=કમલ સફેદ, પોયણાં, કુમેદની, કમલ.

નીમક સીયોહ=મલા અસવદ, ચોહાર કોડા, કાળું નીમક, સંચલ લવણ, સંચલ.

નીલી=ધ્રો અથવા અરણીનું નામ છે, ગલીને ચુલી.

ન્યુ ગોધ્રા=વડને કહે છે, બટ, બરગદ.

નુતરન=સુહાગા, યવખાર, જવખાર, ટંકણખાર.

નેત્રવાલો=ત્રીયમાલુ, કમલતંતુ, સુગંધી વાળો.

નેતર=વેતસ, નેતર, બેત, વેત, ખલાફ, ચોરવેત, જલવેત.

નેવરી=નમાલી પુષ્પી વૃક્ષ, વાસતી, નેવરી, રચને વાલી, નેવાલી, નેવારી,

નેત્રવાલો=ત્રાપમાણ, ક્રમક્ષતંતુ, સુગંધીવાલો.

નેતર=વેતસ, નેતર, ખેત, વેત, ખલાષ, થોરવેસ, જલવેત.

નેવરી=નમાલીપુષ્પી વૃક્ષ, વાસંતી, નેવરી, શયનેવાલી. નેવાલી, નેવારી,
વનનેપાલી, કડવી લુણી, બાંબ.

નેવાલી=વનમાલીની જુદા જેવા વેલા ચાયછે, તેને વેસ પણ કહેછે.

નેનીહાદ=કસબુઝ ઝારીરા, ચીરાયતા, કરીયાતું.

નેપાલો=દંતબીજ.

નેનુઆ=મીઠાં તુરીયાં, હસ્તી પરણ, મહાશલા.

નેસાદાર=ખાર વિષેસ, નવ સાદર.

નોહ્યાની વીટ=નકુલવીરટા, હગાર.

નોરવેલ=તેજે મંથ, મોટા વેલા ચાયછે, નાલીકુ, હરકાષ, છોટાચાંદા, મુંગુસ
વેલ, નાષ, સાપસંદ, નોલવેલ.

૫.

પસર કંટાલીનો પંચાગ=ભો રીંગણીનો પંચાગ, પથરાણી.

પદમાક=પદમ કાષ્ટનું લાકડું, પદમ કાષ્ટ, પદુમકનું લાકડું, મલૈય, પડિરવા.

પટોલ=કડવી તોર, કડવી તુંબડી, ગોલ કાકડીની વેલ, ધીસોડી, પંડોલ, પર-
વલ.

પત્રજ=તેજપત્ર, તમાલ પત્ર.

પલાસ પાપડો=છીલાના બીજ, પીત પાપડો, ખાખરાનું બીજ.

પકાયો જમીકંદ=આમલીના પાંદડામાં સુકવેલું તથા પકવેલું સુરણ.

પર પટીરસ=પંચમૃત, પરપટી રસ, વૈદ લોકો બનાવેછે,

પકપેઠાના બીજ=સફેદ પેઠાના અથવા ભુરા કોલાના બીજ.

પટોલનો પંચાગ=જંગલી તુરછ, તુંબી કડવી તથા ગોલ કાકડી કડવીનો
પંચાગ.

પલાસનો ખાર=છીલા અથવા ખાખરાની જાલનો ખાર.

પકાલીઆના ફલ=ખીઆ તોરછ, ઘીસોડા તથા જુમખડા.

પતંગ=પતંગના ઝાડનું લાલ લાકડું.

પથરફોડી=પથર ચટ્ટી, છડીયો, સીલા પુષ્પ, સાટોડો ધોલા પાનનો.

પટોલનો ખાર=પટોલ બાળીને ખાર કાઢેછે.

પઠાણી લોદ=લોદર સફેદ.

પસ્ત છુડાવણી=સીર છુડાણી, સીરા મોક્ષ, રકત શ્રાવ, ફસખો લાવે છે તે.

પરપટી=ચરેત્ર ઝાડ, પપરી, પાપડી, પદમાવંતી.

પ્રયસાલ=સુકલસાર, મીઠો લીંબડો, કીરીયાપાત.

પરપટ=કવચ, રેણું, ખડસલીયો, પીત પાપડો.

પત્થર કુલ=પલ્લિલ, પથર કુલ, છડીલો, સીલા પુષ્પ, દગડ કુલ, છલીરા.

પસ્તા=નીકોચક, પંતા, પીરતે.

પતકાળુ=પીતફળગુડ, યોગફલા, પતકાળુ, સાકરકોળુ, ડાંગર, સકરી, કુમરા, બાદરંગ, તાંબડા, ભોપડા.

પપોટી=ચિરપોટા, પપોટી, ચીરપોટાણી.

પરખેલીયા=ખડગ સીંખી, પરખેલીયા, તરવારડી,

પરવાળા=મોંપરતન, પરવાળાં મુંગાં.

પડોવલ=પડોલું, ચીચીડા, ટરકાકડી.

પરખની છાલ=જલ કનેર.

પઠવણુ=ભાલ, ડાવલા, નવરી.

પ્રસારણી=લખમણી, નારી, ચાંદવેલ.

પ્રદીપન=વીખભેદ, વીધભેદ.

પધરા=પથરા, પથર, પાણા,

પદર રોગ=ચીના પેસાખની જગોનાં દરદ.

પરલ=લોઢાના રંગનું ઝાડ, હીભુલ, વાભુલ, ભાંગરાના જેવાં પાન, તેના દીંટ લાલ ને પાંદડાં લાખા નદી કીનારે થાય છે.

પલાસ=દાંક, પલાસ પાપડો, પીત પાપડો, ખાખરાનાં કેસુડાં, ખાખરો, કપુર કાંચલીને એખરો.

પલકી=ટાંકા, છુરીકા, ને ચીરીતછદા.

પુટુઆ=અલવી, પટસાક, નાડીક.

પરવર=પરવલ, પટોલ, કુલક, પરવગી; વેલા થાય છે.

પટોલ પત્ર=પડવલના પત્રાં, પાંદડાં.

પત્ર કમ=તમાલ પત્ર, પત્રજ.

પવારના ખીજ=ટાંકલીના ખીજ. કુવાડીયાના ખીજ.

પદમ કાસ્ટ=કમલ કાકડી, પદમક, પદમની લાકડી.

પ્રતીસ=અતિવિષ.

પ્રલાપ=અડ બડવું, પ્રલાપ, અકવું.

પતંગ=લંક, પતંગ, પતંગ વૃક્ષ.

પ્રપૌંડરીક=પાંડેરવા, પંડેરીયા, પકુરીક વૃક્ષ, સ્થલ કમલ. ગેંદા, હુઝરી ગુલ.

પટલું કટુ=કડવી પડવણ, કટુ પડવલી.

પતુર=પાનુંદા, મોટાં આડ થાય છે ખીલી જેવાં પાંદડાં થાય છે.

પરીપાક=કાચમીર જેવું ઝાડ.

પલસી=પલાસી, આખરાનાં પાંદડાં જેવાં વેલા.

પરિભ્ર=રક્તકેસર, પાંગરા મોટાં ઝાડ, તના લાકડાં તલવારનાં મીયાન, વીગે-
રે કરવાના કામમાં આવે છે.

પરિવ્યાધ=કણેરને જલ ભાંગરો.

પદ્મક, પદ્મમાં=કમલીની ને ભારંગી.

પૃથ્વિકા=કાલીજીરી, મોટી એલચી, બહુફલી.

પલકંષા=ગુગળ, ગોખર, ને લાખ.

પથસ=દુધને પાણી.

પદ્મકાળું=સફરી, કુમરા, આદરંગ, તાંબડા, મોપલા.

પદ્મની=કમલ, નીલોશર, કમલનું ફુલ.

પપેરી=પાપડી, પરપટી. પદ્મા વંતી.

પલંગેમસ્ક=શરજેમસ્ક, જંગલી તુલસી.

પરસેવો સાન=હંસરાજ, હીમી.

પડવાસ=પટવાસક, પરદેશથી આવે છે, પપડી, ચણા જેવડી થાય છે, ખત્રી
લોકો વાપરે છે.

પરસ્ટ પરણી=પિઠવણ, પ્રસન પરણી, પુસ્ટ પરણી, પીલુડી, પોપટી, રાન
ગાંજ.

પદ્મ રાગ=માણેક.

પડસુલી=ધઉંનો મેદો, લોટ.

પનીસંગા=જલપીપર, રતવેલીયો.

પદ્મકંદ=કમલકંદ, ભસીંડા, સાલુક.

પથર ચટી=ધોલા પાનના સાટોડા. પથર વાંલી, જમીનમાં થાય છે.

પાઠ=પાઠા ઝાડનું મુળ અથવા કાષ્ટ, પહાડ મુળ, કાલીપાટ, બાંચના મુળ.

પાન=નાગરવેલના પાન, રાજબલા, નાગવલ્લી.

પાખણા ભેદ=પથર ભેદ, પથર ફેાડી, પથર ચટી, ગોસાદ, છાંતીઆના, લાલ રંગનું મળ ધાએછે.

પાકરી=પીપર જટા, પરકટી, પીપરની વડવાછ.

પ્યાજનો રસ=પલાંકુનો તથા કાંદાનો રસ, કુંગળીનો રસ.

પાડલ ઝાડનો ખાર=પાટલાનો ખાર.

પાપડખાર=પાપડીયો ખાર, નદી વીગેરેમાં થાય છે, સંચોરા.

પારવેમુલ=પારસ પીપલાની જડ.

પાડલ=પાટલા, પાંડુરી, કડયાકુંરી, અંધરીયો ખાખરો, કડાયો.

પારસ પીપલ=ભેંડ, પારવર, પીપલા, વીલાયતી બીંડી, પારીસ તુત. શ્વેદાદ, પારસા પીપલ, ગજદંડ, અસ્ટ કણેર, કડે પાડર.

પાટલા=વસતદંતી, ફલેરહા, પાડલ, પાંડરી વેલને પાટલી કહેછે. ઝાડને પોટલ કહેછે, પાડલ રાતા ફુલની તથા સફેદ ફુલની અથવા કાંકચ, કાંકચ.

પાપાણુભેદ=પાપાણુ ભેદ, શૈલગર્ભ, પાપાણુ ભેદ લાલ રંગનું લાકડું, પાપાણુભેદ ગોસાદ, છાંતીઆના, અથવા ગોરખ ગાંને.

પાપડી=પપેટી, ચરેલ, પાપડી, રંગઆસા. પપરી, વાયડી.

પાન્ય=એરકા, પાન્ય ઘાટાડી, પાની ગવત, કુંડી, ઘાકુંડી,

પરા=પારદ, પારો, સીમાખ.

પાની અમલક=પ્રાચીના મલક., પાણી આંબળાં.

પાતાલ તુંબી=ભુતુંબી, પાતાલ તુંબડી, નાગ તુંબી.

પાણુ કંદા=કોલકંદ, પાણુ કંદો, પાયન કંદ.

પાલખની બાજી=પાલકી, પાલખની બાજી, મધુ સુદની.

પાનાલીલા=મુદ્ધ રત્ન, લીલું પાનું.

પાડલી મુળ=પાઠ મુળ. ઘી કુંવારના અથવા કાલીપાટના મુળ.

પામુલવણુ=સંચલ.

પાખરણી મુળ=પુરકર મુળ અથવા એરંડ મુળ.

પ્રાચતી=વરશા રતુ.

પાતલ ગરૂડી રસ=તાણુના વેલાનો રસ, છીરહીટા, વાસન વેલ અથવા વેવડી, અથવા કુંવારનો રસ.

પાયરી=પીપલી, પાખર.

પારસો પીપલ=અથવા જીંડીની છાલ.

પારબ્યા=અગર, ચંદન, અથવા વાળો.

પાખાન ભેદ=લકડ પાખાન ભેદ.

પાખરની છાલ=પાયરી કે પીપલી ઝાડની છાલ.

પાઢલી જડ=પહાડ મુળ. કાલીપાટના મુળ.

પાઢલ મુળ=પાઢલ, પાટલા, કડાચો જંઘરીસોખ, ખરો તેના મુળ.

પાંગ=દરીયાના પાણીનું મીઠું, પાંગા, સમુદ્ર નીમક, કરકચલવણ.

પાડલ=પાટલા, સીરસ, ઘોલી કાંકચના નામ છે, પાંડરી.

પાખર=પાયરી, પીખશી.

પાડલ રાતા ડુલના=કુલેરહા, પાડરી,

પાલેવત=આલુ જુખારાને મળતા ગુણુ છે, આરેવત.

પાંદડી=મજારીસ્ટા, ઝાડ ૧ હાથ ઊંચું થાય છે.

પાંડેરવા=પાંગરો, પાંરીગા.

પારાવ પદી=માલ કાંકણી, ને રાતી અથેડી.

પાકચ=ખીડલુણુ, સંચલ ને જવખાર.

પારિભદ્ર=લીંબડો, પારીખતને દેવદાર.

ખ્યાજ=અસલ, કાંદા, કુંગલી.

પાતલી તજ=તનુત્વક ને દારસીતા, દાલચીની.

પાન=પાન બાજરીઆ તથા મુંજ, રામસર, સરપતા, ઘોર, મુંજતણુ.

પાતલ ગરૂડી=છીરછીટા, પ્રીદ છુંરી, તાનીનીવેલ. છુંયપાડ, વેવડી, આલય, વતસાદની.

પાણુકંદા=ખ્યાજ દસ્તી, ઈસ્કીત, અ. સીલા, પાણુકંદો.

પાઠા=કાલીપાટ તથા કરંઢીઈ, આંગ્યના મુળ.

પાહાડમુલ=અથવા સફેદ મુસલી.

પ્રાણુયામ=આસને પેટમાં ઘુટવું, બહાર નીકળવા દેવો નહીં તેને કહે છે.

પાકેલો=ખીંદુ પતકની ભાજી કરે છે.

પીતપાપડો=પરપટી, ધાસીયો પીતપાપડો, પલાસ પાપડો, ક્ષેત પાપડા, પીત પરપટા, કવચ, દમન પેપર, સાતરા, ગરમ તર, બકુલતલમલીક, ખાખરાના ખીજ.

પીપલી=કણા, કૃષ્ણા, પીપર નાન્તી, ગજ પીપર મોટી.

પીલી કોડી=પીત કપરદી.

પીલી કોડીની રાખ=પીલી બરાટકા, કપરદીની ભસમ.

પીપલીનો ખાર=પીપળના લાકડાનો ખાર.

પીળી હરતાલ=તવડીઆ હરતાલના પત્રા, વરગી હરતાલ.

પીષર=માગધી, લીંડી પીપર, પાકરી, મરી, પીપરી વૃક્ષ, પીલુ પીલુ દરાજ, ગરાશીલુશીલ.

પીપરીમુળ=અંધી કૃમ, પીપરી મુળના ગંઢોડા, પીપલા મુળ, શીલુશીલમોમા, અસલુલુશીલુશીલુ.

પીલુડી=કાકમાચી, પીલુડી, લઘુ કાવલી, કામોની, મકોઈ, રોખાતરીખ, ધનવુચ્છ સાલવું.

પીલુ=૧, પીલુ, ૨. મહો પીલુ, ૧. ખારીજલ, ૨. મોટીજલ, ગુલફલ, સી-તાફલ, દરખતે મીસવાક.

પીતલ=રિતિ. પીતલ, પીતર, સોના પીતલ.

પીપલા=પિંપલ. પીપલો, દરખત કરંજો.

પીળો ચંપો=સ્વર્ણ ચંપક, રાય ચંપો, પીળો ચંપો, સોન ચંપો, ચંપા આફીન.

પીતોજીઆ=જીઆપોતા, પુત્ર જીવ વક્ષ, પુત્ર જીવક.

પીપાક=વિપાક.

પીળો કોહોટો=પીળો કાંટા સરીયો, અસેળીયો પીળો.

પીળો કાળો કોલીસ્તો=કોહરાટો, પીળો, કાળો, કાંટા અસેળીઓ.

પીસોલા=પીળા પુલનો ધતુરો,

પીપલ=પીપર બદલે મરી.

પીઆવાંસા=કોહરાટો, કાટા અસેળીયો. સહુચર, કોહરાટો.

પીપળની લાખ=અથવા અંતર છાલ.

પ્રીયગુરલ=વાધાટીના મુળ અથવા રાલ.

પીલીચંબેલી=પીલી જાઈ, સુવર્ણપુષ્પી, કાંટા ધતુરાના પીળા પુલ, નાગકેસરના પુલ.

પીડતગર=નદી વક્ષ, પીડી તગર.

પીલુમુહા=મોટી જલ, થોરપીલુ, સુમારે રાઠ હાથ ઝાડ ઊંચા થાયછે, પીલુડી,

પોપટી, પ્રસનપરણી.

પીઠવણુ=નાનો સમેરવો, પુષ્ટપરણી, રાન ગાંભ,
પીળો ધતુરો=એખરો, સુવર્ણ ક્ષીરી, કાંટા ઘોત્રા, વીલાયતી ધતુરો, તેને દારૂડી
કહેછે.

પ્રીયગુ=ઘઉંલા, કાંગ, ઘહુલા, ગુંદીના ફુલ.

પીલુપરણી=પીલુડી ને ઘોલાનો વેલો.

પીચિછલા=સેમલો ને શીશમ.

પ્રીયક=ઘઉંલા, કદંબ ને બીબલો.

પીત દારૂ=હલદર, દેવદાર ને સર.

પીલુ પીલુદરાજ=ડારશીલુરીલુ, પીપરી, લીંડીપીપર,

પીત ચંદન=પીલો ચંદન, કલંબક, સંદલ, અખીર.

પીલો ખેરજો=ધુપસરલ.

પીલી કણુર=કનેર, ખરજેહેરા, સુમુલ હીમાર.

પીએસહમ=ચરખી.

પીપરવૃક્ષ=પીપલ વૃક્ષ, પીપલનું ઝાડ.

પીલાઝેરીપાસાણુ=પીલો સુમલ.

પીરોજન=કીંમતી પથરની જાત છે.

પીત=કાલજનનું પીત.

પુનરવા=સાડી સફેદ, તથા ખાપરીઓ, ઘેટોલી, લાલ સાડી, વીસખાપરો,
સાટોડી.

પુર્વા=મોરવેલનો વેલો.

પુરાણીસાલ=કમોદ, ડાંગર, ચોખા.

પુસ્તા=રાજકસેરક, મોથ, નાગરમોથ.

પુસ્કર મુલ=કીસમીસ, પોકરમુલ, કુલીંજન,

પુસ્ટીપરણી=પીઠવણુ, પીકાની, ડાખડા, દોલા, પીલુડીના મુળનું નામ, રાત્રી મ
ગ, ગંધીસમેરવો, તેને બદલે ખાટાં દાડમ.

પુષ્પાજન=કુસુમાજન, કસાજણુ, જસતનાફુલ.

પુત્રજીવ વૃક્ષ=પુત્રજીવ, પુત્રીજીવક, જીઆપોતા.

પુનાગ=પુત્રાંગ, સુરપુત્રાગ.

પુખરાજ=ગુરતન, પુખરાજ, પીળુંરતન, સર્વથી મોટી કીંમતનું પીળા રંગનું મણી

પુનેરા=પવનાથ.

પુહકર મુળ=દેવલા મુળ, એરંડા મુળ, પોખર મુળ, પદકર મુળ. પોખરણી મુળ, પુસકર મુળ, અથવા ઉપલેટ અથવા કુલીનન.

પુંડરીક=કમલ.

પુરપ=કુલ, ગુલ, બરદ.

પુગલવેલ=વૃક્ષ પત્રીકા, પુગલી, બોકડી, ગુલબાસ જેવા પાંદડાનો વેલો થાય છે.

પુષ્પફલ=કાઠને કોળું.

પુસ્તીક આસીડ=હલાહલ, ઝેર છે.

પુનાંગ પત્રીકા=નાગ ચંપાના ઝાડ, તેની કલી નાગ કેસર.

પેઠા=સફેદ, કાલો, પીલો, ગોલ મરદંગી, ભુરંગાળું.

પેઠાનો રસ=ભુરા કાલાનો રસ, પેઠાનો તથા કુસમાંડનો રસ.

પેટારી=અતિબાહ્ય, મુદ્રિકા, ચુંચા મુદ્રાવલ, ચંદની, ચક્ર બેદી ઝાડ થાય છે.

મ. ચક્રલીંગ.

પેંડલી=વેલો થાય છે.

પેદુર=પીંડીર ઝાડ થાય છે.

પેદુબાજર=બકરીના પેટમાં એક જાતનો ગાંઝો થાય છે. તે.

પોપયાં=વાતકંભકત, પોપૈયાં, એરંડાકડીનું ઝાડ, કાષ્ટ ચીમડી, વાતકુંભફલ, પપ્પ.

પોથી=ઉપોદની પોથી, પોષ, મયાલ.

પોખર મુળ=અથવા એરંડા મુળ.

પોતકી=પોથી, માલવા, અમૃત વલરી.

પોસ્તા=અશીલુના ડોડવાની છાલ તથા ખસખસના ફળ.

પોકલો=મીંદુક પત્ર, જેની ભાજી થાય છે તે.

પોટગલ=ખર અને કાંસડો.

પોસ્ત દાણા=ખસખસ, ખસખસ દાણા. અશીલુના બીજ.

પોષ=પોથીનો વેલો, રંગ લાલ થાય છે.

પોયણા=અથવા લાંગલી, એક જાતનું ઝેર છે, તેને બદલે કઠ, કમોદની, નીમો-ફર.

પોટે આમોડા જવ=અધ કાછો જવ, વાંકી શલર.

પંવાડ=પાપડીયાનું ઝાડ, દધુલન, દાદખાજ, કુવાડીયા, ટાંકલા.

પાંડેરવો=પ્રભદ્રક, પાંડેરવો, કંટકી, કીસુક,
 પાંડોલા=અહીફલા, પાંડોલા, પટોલીકા, પડવલ, પરવલ તેના વેલા થાય છે,
 અને ફલનું શાક થાયછે, ચીચીડા, ટરકાકડી.
 પંચકોલ=પીપલ, પીપરી મુળ, ચવક, ચીત્રો, સુંક,
 પંચ ગુરુટ=અસપ્તલ, સંમાલુ, કાલી નીરગુંડી, નગડ.
 પંચામૃત=૧. ઘી, ૨. દુધ, ૩. દહીં, ૪. મધ, ૫. સાકર; ૧. સુંક, ૨. મુસલી,
 ૩. ગુલવેલ, ૪. સતાવરી, ૫. ગોખર.
 પંચ લવણુ=મીઠું, ટંકણુખાર, સીંધવ, બીડ લુણુ, સંચલ.

૫.

પણુસ=૧ પનસ, ૨ કુદ્ર પનસ, કણુસલ કુચ, કકફલ, કંટ કીફલ.
 પણુસી=રોયણી, ફડશી.
 પલેંદ્રા=ખાંભુ, મોટા ઝાડ, નંદ, રાજ જાંભુ.
 ફરેસા=ફાલસા, પરસ, પરાવલ.
 ફરફેંદુ=ઈંદ્રામણુ, ફરફેંદુ.
 ફરંજી=ફંજી વેલા થાય છે.
 ફળ વગરના કંટોલા=વાંઝ ખખસા. વામુ ખખસા, વાંઝ કટીંણી.
 ફનસ=કટહર.
 ફરહદ=૧ ખાય ઇખલીસ, ૨ કંજા, ૩ કરંજ.
 ફદક હીંદી=અદક હીંદી, રીકા, અરીકા.
 ફજલ=મુલા, મુલી, તુરખ.
 ફણુસ કુદ્ર=ખહાર ફલ, લકુચ.
 ફલ=ખએફલ.
 ફાલ સાફલ=પરષક, દ્રામણુ,
 ફાલસા=દ્રાવણુ, દ્રામણુ, પરસા, પાલસા દ્રામણુની જાત છે, પરષક.
 ફાંગલો=ફણીજી, રાન તુલસી જેવો થાય છે.
 ફાંગ્ય=ફંજકા, ફાંજ વેલા થાય છે. તેના કંદને વીદારીકંદ કહે છે. ભોંય
 કાહોલું.
 ફીટકડી=ફટકી, તુરટી,, સોરડી માટી, સકેદ તથા લાલ જાકસે પુત, જાજક
 લુકતાર, તુઅરી, અથવા સોરડી માટી.

ફીરંગી મુળ=ફીરંગી મોટાં ઝાડ થાય છે.

ફીલ ફીલ અસવદ=સ્ત્રીયાહુ ગીરદ, ફીલફીલઅખીદક, કાલી મીરચ, કાળાં તીખાં

ફીલ ફીલમોયા=અસચ્ચુલ ફીલ ફીલ, પીપરી મુળના ગઠોડા, પીપર મુળ.

ફીઆ બાસા=જલ જાળવો.

ફુલ=રાતાં, કાળાં, પીળાં, ને ઘોળાં ચાર જાતના,

ફુલ કેસર=મોટાં ઝાડ થાય છે.

ફુલ ફેન=પ્રીયયુ કાંગ, અને ધર્જીલા,

ફૂલ પ્રીયયુ=ચુંદીના ફુલ, ફીલર, વાઘાટીના મુળ, અથવા રાલ અથવા કડુ, કાંગ.

ફોદીના=પુદીન, ફોદીનો, નાના રોપડા થાય છે.

ખ.

ખકુલ=ખોલીસરી ઝાડ, સ્વાદુ કંટક, વૈહુકલ, ગલ્લગોટી કરમદાં જેવું કાંટાવાળું ઝાડ થાય છે.

ખચ=ઘોડાખજ, ઉગ્રગંધા, ખચી, ઘોડાવજ.

ખકાણુ જાલ=મહાનીંખની જાલ, ખકાન લીંખડો.

ખડનું અંકુર=વડ પત્રનું મુળ, વડના કુંપળાં.

ખનાલના પાન=ખનાલની વેલના પાન,

ખનાલના ડોડા=કંટક ફૂલ, ઘોડાના મસાબ્રામાં નખાય છે તે ખંદાલ.

ખધાયરો=વરધારો, વૃધ દાર, લકડી ઝાડની હોય છે, ખંદાલ.

ખડી હરડે=મોટી હરીતકી.

ખકરી=અજા, કાલાવાલવાલી.

ખહુફલી=સહસ્ત્ર ફલી, કવરી, હરણુ ખુરી, ચીકણી જડી હોય છે, હીંગપત્રી, વાફલી.

ખડો સંખ=કંણુ, મોટા સંખ.

ખકાણુનો ખાર=ખકાન, મહા નીંખની લાકડીનો ખાર, કડવો લીંખડો.

ખહુડાના ઝાડની ખકલ=ખીભીતક ઝાડની જાલ.

ખરણુયુ=ઝાડ છે, ખરણો, વરણો.

ખડની જડની જાલ=અથવા ખીજડાની જાલ.

બડનું દુધ=વડ દુગધ્ય, વડ.

બલધ=વૃસલ.

બંદાલ=બનાબના ફલ, કંટક ફલ.

બલાચંતુરસ્વ=૧. બલા, ૨. મહાબલા, ૩. અતીબલા, ૪. નાગબલા.

બદામ=વાતદ, વાતવૈરી, બદામ મીઠી, બદામ કડવી, લોજર મુળ, બદામ ગોડે, બદામગુલ.

બકુલ=કલહાર, કમલ તેના પુષ્પ મુગંધી, મોલસરી, બોલસરી.

બકરીનું દુધ=બકરી, મેઢીને ગાયનું દુધ.

બહી સમરજની=અજમે.

બકાણુ લીંબ=બકાન. બકાણુ, લીંબાના પત્રાને કાત્રા હેાય તે બકાઈન.

બથવા=ચીલ અથવા બથવાની ભાજી.

બનગોબી=ભોં પાતરી.

બલ્લપુત્ર=ભારંગ મુળ, હુકરકંદ.

બલ્લુત્ર=હરીદ્રા, સકતુક, સૈરા સ્ટીક, આ જાણુસ મહાવીપ (ઝેર) છે

બક પુષ્પ=શીવલીંગી.

બહુઆર=ગુંદી, સીત, ઉદાલ, સેકું.

બલા=બપાટ.

બલ=ચક્રભેદ.

બબુલ=માવલ, કીકીરાત વૃક્ષ, કીકર.

બકાણુ=આગ દરખત, બાન ઝાડ, હબુલ બીજ, બકાણુ નીંબ.

બલદાણુ=મલા, ખરેટી, લઘુ ચીકણા, થોર ચીકણા, દ્રાઢીયા, વારીયારા, ખી રહટા.

બરબર=બાબર, ખેરની જાત.

બપોરી=મધ્યાની હક, અંધુક, દુપારી ઝાડ થાય છે. બપોરીયા, રતનજોત.

બપોરીયા=દુપારીનું પુલ. દુપહરીઆ, માધ્યાનિહ.

બદરા=તલવણી, આસોંદ ને વારાહીકંદ.

બરંગ કામલી=બરંજકામલી, બાયળી રંગ, વાવડીંગ.

બરગંતબોલ=નાગરવેલના પાન.

બર્મરી=વર્વરી, બલા.

બટેટાં=કડાણું.

બકમ=પતંગની લાકડી.

બઝનાગ=ઝેર, વિપ, વઝનાગ.

બલાદર=ભીલામા, ભીલામો.

બવરે ચંદન=કાકું આખર.

બડીમાધ=મકાનના બીજ, કડવો લીંબડો.

બહંતી=મોત રીંગણી.

બહાબીજ=આખરાના બીજ.

બહાજડી=એખરો, કાંટાલી.

બલબીજ=બલદાણા, ચીકણા, બલા.

બનભાટા=કટેલી, બોં રીંગણી.

બનપસા=કુલ, પાંદડાં, હીંદુસ્તાનમાંથી આવેછે.

બબુલની બકલ=આવળના છાલની કરકી.

બંગ=રાંગ, કલહની ભસમ.

બદરી ફળ=બેર, બોર,

બકલ=એટલે છાલ.

બહાદંડી=૧. કંટ પત્રાફલા, કંટફલા, તલકંટો, અધપુષ્પી, તેના કંદને ગુંદર થાયછે, ૨. એક જાતનો ધમાસો છે, તથા ઉટકંટો પણ કહે છે, અથવા કપાસના મુલ અથવા ઉંદરકની.

બહાંડશ્વાસ=તબકશ્વાસ. હીંદુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે જનમ મરણ નથી તે શ્વાસ.

બાલ=કેસ, ૩૫.

બાયવીડંગ=વીડંગ, વાયવીડંગ, વાવડીંગ.

બાબુરેત=ખારીક બાલ, બારાહીકંદ, સુકરકંદ.

બાંઝ કનેરીની જડ=વંધ્યા કરકોટીના મુળ.

બાબચી=વરવરી, વન તુલસી, ચીની કબાખા, બાબચાં, કૃષ્ણ રક્ષા, બાકુચી અથવા કુવાડીયાના બીજ.

બાંદા=વૃક્ષસાદની, બાંદો, બાંદામુલ, ચરેલી, લાવરંબી, કામરૂખ, બંદાત, બંદાક, બાંડતી ડાલોની અંદર થાયછે, જમીનપર થતો નથી.

બાવલ=મંબુલક, બંબુલ, નિયસી બાવલ, બાવલનો ગુંદર, બબુર, કીકર, બરબુર, કાલી કાકર, બાબુલ.

બાજરા=ખર્જૂરી, બાજરો, બાજરી, સાજક, રાજગુરા.

બાવચ્યા=બાવચી તેના બીજ, ટાંકુલાના બીજ.

બાલબેલ=ખીલીના ફળ.

બાફલીયા=બહુફલી.

બયાહાડ્યા=બહેડાં.

બાફલી=હીંગુપત્રી.

બાંબ=જલ બ્રાહ્મી, છોડવા જમીનપર પસરેલા હોયછે.

બાદહીક=કેસરને હીંગ.

બાદગન=બાલુહીનું જંગલી, વડીકટાઈ, ઉભી બોં રીંગણી, થોર ડોરલી.

બાલછડ=સુંબલહીંદી, સુંબલ લતીબ.

બાદનગન=બેગન, રીંગણા.

બાણુપુષ્પ=સરપંખો.

બાબરકાલું=કાલીપાટ તથા ખેરકાલો તથા ધોળોબરબર.

બ્રહ્મીકંદ=વારાહીકંદ, ગેડી.

બ્રાહ્મણી=પાંદડી, રૂષ્ટ્રા, અસ્પરક, ભારંગીને કપુરી.

બાદીયાન=અતસરલ, સોંફ.

બ્રાહ્મી=અહમદંડી, મોટા તથા નાના પાંદડાની ચમાર દુધલી, મંડુક પરણી, ૨. મેધાકૃત, વીધ્યા બ્રાહ્મી, ખડ બ્રાહ્મી, મત્યાદી. ૩. વરંલી, કમોત વંકા, સરસ્વતી, જલસમીપરથ, તીકતરસ, સુદ્રપલસાક, અહમ્મ રટીકા, સોમવલી, મહાજ્યોતીસમતી, વારાહીકંદ, હુલહુલ સાક. ૪. ચરેલી, વારંભ, બ્રહ્મી, ફંજકા, ભારંગી.

બીજેરાની કેસર=માતુલીંગ, મહાલુંગા, કટકલી, પારી.

બીજ્ય સાર=ઝાડ વીશેષ, અસન.

બીસ બાખરાનો રસ=લાલ સાટીનો રસ, પુનરવા.

બીજેરાની જડ=માતુલીંગ, મહાલુંગા, તુરજતી જડ, મુળ.

બીદારીકંદ=કોબ્બીકાંદો, કોળી લોક વણાતના લુગડામાં દીએ છે

બીસણુંકાંતા=વીસણુંકાંતા, તીલકંટો, કાળા પુલની સંખાવ

બીડલુણુ=પાંચ લુણુ, બીડલવણુ.

બીજબોલ=સીલાજીત.

બીલનો ખાર=બીલવના ઝાડની રાખનો ખાર.

બીલી=ખીલવ, ગંધ, ગરલ.

બીજેરા લીંબુ=બીજપુર, બીજેરૂં લીંબુ, મધુલું લુંગ, મીઠું બીજેરૂં.

બીયાં અસન=મીયા, હીરા દખણ, બીયાનો ગુંદર.

બીરમંડી=તે ઉટકંટાના મુળને કહેછે, ગેરખ તંબોલને કહેછે.

બીરબુંદી=છંદગોપ, વરસાદમાં લાલ કીડા થાયછે તે, ગોકલગાય.

બીબલાક=બીબલાનું ઝાડ, બીબલા અથવા ગરોલ.

બીબલા=એટલે બીજક, અસાણી, અસાણા.

બીજેરાના=અથવા દાડમના ફળનો રસ.

બીજરો=બીજપુર, માતુલુંગ, ફલ પુરક, એક જાતનું લીંબુછે.

બીરખટુંડી=છંદ વદુભી, લીકીટી, વરસાદમાં લાલ કીડા થાયછે તે.

બીડ લવણ, બીડ લોણ, કટીલાનોન.

બીયાં=હીરા દખણ, બીબલા, બીજ્ય સાર, બીજ્ય સારનો ગુંદર.

બીચવા=નીરવીચી, ૧ હાથ ઉંચા ઝાડ થાયછે, ભાણ કરેછે, કોખડા પણુ કહેછે.

બીહી=તેના બીજને મુગલાઇ બે દાણા કહેછે.

બીવલી=૭-૮ હાથ ઉંચા ઝાડ થાયછે, તેના ફલોને આંબલીને બદલે ઉપયોગમાં લેછે.

બીવલો=બીજક, બીબલા મોટું ઝાડ થાયછે.

બીલાદુર=હણુલ કલખ, બીબવા, બીલામો, બીલાવો.

બીડલુણ=વિરીઆ, સંચર નીમક.

બીલી=બેલ, બેલ વ્રક્ષ, બેલ ફળ.

બીજેરૂં=મધુ કકરી, તુરંજ, ઉતરંજ, મહાલુંગા.

બીસ ખપરી=ગુ. વીંછુડાના ઝાડને કહે છે, કાલાફલ, તેને વીંછુ જેવા બે કાંટા થાયછે, આ. દકુકા, શા. દેવ અસપત કહે છે.

બીછુ=કસદમ, અકરખ, વીંછુ.

બીનોલા=પુબેદાન, હુણુલ કતન, કપાસીયાના બીજ.

બીરંજ=ઉરજ, ચાવલ, ચોખા.

બીંદુકુસાદ=હાથરસ.

બીંબીમુળ=કુંદરની જડ, મુળ.

બીલવદલા=ચાલોર, સેમ, વાલોલ.

બેહેડા=વાલીતકફલ, ધાટીંગ વ્રક્ષ, બલંતે. બલેલજ, વીલીતક, બહેડાં.

બેદની જડ=વેત ઝાડના મુળ.

ભેરજો=ગંધી ભેરજો.

બંગલુની જડ=વતાંકના ઝાડનું મુલ, રીંગણા મુળ-

બેડી ભેં રીંગણી=સુદા વ્યાધી, લઘુ કટાઇ.

બેલની જડ=ખીચ મુળ.

બહેડ=બહેડા, ખીખીતક.

બે ખખરદા=સીતરજ, ચીત્રા, ચીતા, ચીતરક.

બેબેમેહકુમુજ=અસલુસસુસ, મુલહૈટી, જેડીમધ.

બેદંજીર=ખીરવા, એરંડ, એરડો.

બે જતતી ચીલી=મથુવા, ટાંકો, ચીલ, મુસેલેસા, સર, રોકગાતુલ બજામેલ.

બેલ=બેલફળ, બીલી.

બેખ ગાઉજખા=ઉફરકકુદુસ, નાક છીકણી.

બેનઉરા=કપાસીયા.

બૈલીના પાન=બંબુલીના પાન, બંબુલીનો ભેદ, ગરલછે.

બૈલી=બંબુલી, બંબુલભેદ.

બોલ ઝાડ=ખીજબોલ.

બોલસીરીની છાલ=કંદના ઝાડની છાલ, મોલસરી.

બોડી અજમોદ=મસ્તમોદા, બોડી અજમોદ, બોરો જવાન, કરપસુ, હથુલક તુકરફસ,

બોરડી=બદરી, કંટકી બદર, મોટી બોરડી, નાની બોરડી, બદરીના બોર, બૈરી.

બોદાર=બોદાર, બોદાર કાંકરા, મડદા સીંગ.

બોરસલી=તેને રાન સુખડી તથા બકોલી પછુ કહેછે, વરસોલી, બગોલ, મોલસરી, બનહુલો.

બોખાડ=ગરમાલો.

બોડીયો કલાર=મુંડી, કલાલી, બોડીયો, કુકરોના, તેને બદલે કંદ.

બોરડી=વૈરીકુનાર, સીદર નવક, બોરી ઝાડ, બંદરી, કંટકી, બંદર બદરીકા, બોર, બેરી.

બોરડી નાની=ઝરબેરી, કુનાર દસ્તી, ગખીરા.

બોલસરી=બકુલ, બકુલી, એવલી મોટાં ઝાડ થાય છે, આંખાના પાંદડા જેવાં પાન થાયછે. મોલસરી, બનહુલા, બગોલે, તેને બદલે કલહાર અથવા ઉત-

પલ, સીવપુષ્પ, ખોલસરી, અરસોલી, બકુલ.

ખોર=વારકાંડક, અરુનું આડ.

ખોલ=ખોલ વક્ષ, હીરાખોલ.

ખોએજહુદાન=મુસકીલે અરજક, બેંસા ગુગળ, ગુગળ.

ખંજુલની બકલ=અવલની જાલની કરકી.

ખંજુલ=અવલવક્ષ, આવલ.

ખંગ= રાંગની લસમ, કલકની ખાખ.

ખંટી=નીવાર ખંટી.

ખંદાખલ=આખુટી પોલાદની ખાખ કરેછે.

ખદાલ=દેવડંગરી, દેવદાલી.

ખંક=પતંગ, પતંગ વક્ષ.

ખંધુક=દુપહરીઆ.

ભ.

ભમરની જાલ=ભમર સાલી, તેની જાલના તરવારના મીયાન બનેછે.

ભસુંદા=તેના આડને ગોટા છુટી કહેછે.

ભટા=રીંગણી, વતાંક, ભંટાકી.

ભસીડા=કમલનો કંદ,

ભદ્રમોથ=ભદ્રમોથ અથવા કપુર.

ભદ્રમુસ્તા=નાગરમોથ.

ભમરડીનો વેલો=બ્રગાવહા, ભોવરી, બાલક તેના ક્ષણમાં કાંટે ખોસીને ભમરા બેસું કરેછે.

ભરૂંદ=(તગરની-ગાંઠનો ભેદ) યુનેર.

ખટેઉર=(ત્રંથી પરણીની એક જાત)ની સાચર, ધનહાર, ધીનવતે, ગણ દાસક.

ભાંગ=ભૂંગીખુટી, સીવપ્રીયા, ભંગ, કનખ, જુગ્મખઆજમ, ભંગ, વીજળા, અજળઆ, યરસ.

ભાંગરા=ભૂંગરાજ, ભાંગરો, મારકવ, ભાંગરો સફેદ તથા કાળો જે જાતનો થાય છે, ભંગરા, માકો.

ભાદરવેલ=તેને ભાદર કંદ કહેછે.

ભામની=તલકંઠો.

ભીંડાવેલ=કરકરીઆલા પાન, પાંચ પાખડી દીંટથી, ભીંડી, વણુ સરખા ૧૭,
ભીંડી જેવા બીજ, ૧૪પાકે ત્યારે બીજ, જમીન ઉપર પડી જતોછે, કુલ
ઉપરનો ભાગ સફેદ, હેઠલો ભાગ પોથીના રંગે છે.

ભારંગી=બદલે તાલીસ, તમાકુ પત્રની જાત છે. તેને અથવા ભોંરીંગણીના મુલ
વાપરવાં. ભારંગ મુલ. ખુરખુખા, ભાંચી, મોહરા સુતરે, ભારંગ, ભુમ
યામલકી, વલનેટી, પદમાં, ૧૭, ભૃધુભવા.

ભારંગ જાલ=અથવા ભાંગરાના મુળ.

ભીલાવા છોજ=કેવલ ભલાતક.

ભીમસેની કપુર=ચુદ્ધ કપુર, બરાસ કપુર.

ભીલામા=ભલાતક, ભીલામા, બીખવા, બીતે, ભીલાવા, મેકા, બીલાદુર, હણુલ
કલબ. તેને બદલે રતાંજલી દવામાં નાખવી.

ભીંડા=ચતુ, પંકુ, ભીંડા, ભીંડીન, ચતુસખંડ, ભેંડે.

ભીલાવા=ભીલામા, ભીલાઇ, બદલે રાતો ચીત્રક, બીલાદુર, ભલાતક૧૪, હણુલ
કલબ, ભીલામો તેનું ફલ અથવા ચીત્રક મુલ અથવા નેપાલો.

ભીંડી=અંબસટા, અંબાડી.

ભુર જરીલ=સીલા ખુખ, જડીલો, પથર કુલ.

ભુંધસહા=સાગ, વરદાર, દુવારદાર.

ભુંમી આમલા=ભુઆમલી, વેકરીઆ,

ભુનાંગ=ગાંકુલ, વાલા, કેવચા, કાડેવે, ઉકરડાના કીડા.

ભુતાક સીસી=ભુતાકુસ, મોટાં ઝાડ, હરડાના ઝાડનાં પાંદડાં, જેવાં પાન થાય
છે.

ભુપા સીરડ=૧ વેંત ઊંચુ ઝાડ, તેનું દુધ ભીલામાની પેઠે લગાડવાથી ઉડે છે.

ભૃંગ=ભાંગરો, તજ, ને બ્રમર.

ભુતીક=કરીયાતુ, રેહીસખંડ, લાંપડા નામનું ખડ.

ભુચંપક=ભુચંચાંપાં.

ભુનીખ=કરીયાતુ, ચીરાયતા,

ભુમીક્ષાર=મુલા, મુલી.

ભુતકેસી=નીલ સમાલુ, નીરગુંડી, નગડ.

ભુરાકોલા=કૃસમાંડ, ભુરંકોલું.

ભૂતૃણુ=માલાતૃણુ, પરીમલદ ગજણી, સરવાણુ, પજ્યાતીલ વાળા, તથા ખસ,

માલા તૂણ.

બેડીનો ધૃત=લરડીનો ધૃત, ગાડરનું થી.

બેંસ=મહીસી,

બેંસા ગુગળ=ગુગળ.

બેહ=પોંચણાના બીજ, કુમુદ બીજ.

બેરવસીંગ=કવચાં શીંગના રવાડાંથી ખુજલી વણી થાય છે, કઠિયા બીજ, કવચ બીજ.

બોઆંબલી=ભુય આંબલી, પતાક આવરાં, બોમીઆવરાં, ભુમઆ મલકી, વેકરીઆ,

બોરીગણી=બેડીને ઉભી એવી જે જાતની થાય છે. ડોરલી, ઉભીને બેડી.

બોંકર=સલેસમાતક, ગોધણી.

બોંય તરવડ=ભુમ્યાહુલી, ભુષ તરવડ, કુવાડીયાની જાતનું ઝાડ છે, સોના મુખી પણુ કહેંછે.

બોય કોળું=વીદરી કંદ, બદીનો વેલો કહેછે, ઘોડાવેલ કહેછે, પાંદરાં, બોમકોલા, હલકા કાંદા, ક્ષાર, વીદરીકંદ,

બોંય ચંપો=ભુમીચંપક, ભુષ ચંશ.

બોંય આવદ્ય=આવદ્ય.

બોજ પત્ર=ભુજ, બોજ પત્ર, ભુજપત્ર.

બોપાથરી=ગોત્રિકા, બોપાથરી, ગાઉજાના.

બોકરી=ગુંડા, સેલવટ, બોપરી.

મ.

મનુકા=મોટી સુકી ધરાક.

મધ=રાની મધ, જુનો ગોળ, મદીરા.

મરી=મરી, લરીંગ, તીખાં, કાલી મીરચ, પીણીસેઅરવદ, શણુ શીસે બજીદ.

મગ=મગ, મઠ, ધાન્ય, મુંગ.

મમુર=મમુર અથવા અડદ, લાલઅન, દાલ મમુર, રાગ દાલી મમુર.

મહામેદા=આસંધ.

મગરેલા=કલોંજ.

મકોઝ=પીણુડી, પીણુ.

મધુસુકત=કામદી લીંબુનો રસ.

મહુવો=મધુક ઝાડ, મવડાનું ઝાડ.

મહુલોટી=જેઠીમધ, મીઠી લકડી, મુલેટી, મુલેહટી.

મહુવાનો ગુંદર=મધુ ગુંદર, મવડાનો ગુંદર,

મટર=વટાણા, દાણા.

મહેંદી=મુદીકા, મેંદી.

મસ્તગીગુંદ=રંગીગુંદ, કેંદર, કીંદર.

મમાધં=એક જાતની દવાનું નામ છે; બહુ ગ્રાહકારી છે, વૈદ સોફા બનાવે છે.

મદન બાણના કુલ=રામ બાણના પુષ્પ.

મખો=સુગંધી ઝાડ, મરચક.

મઠો=દહીનું માખણ.

મધુપકહરડે=હરડે ઉત્તમ, સેહેત, મધમાં પકવેલી.

મરડા મીંગી=આવર્તકી, મરડા સીંગી, આટડીની સીંગ. મુરડા શીંગી, મરોડ-
૪લી.

મહાબલા=સહદેવી, બોલુરંડી, બલદાણાની જાત છે.

મરી=મરિચ, મરી, તીખાં, ઘોળાં મરી, મરીચ વેલા થાય છે. જેની સીંગને
ગજ પીપર કહે છે, તેના મુલને ચવક કહે છે.

મણસલ=મનશીલા, મણસલ, મીણસાર, જરનીખ.

મરવા=મરચક, મરવો, ફૂળીજક, સખળ, મરવા, ગેંદ, રેન, મરજગુસુ, મર-
જબુસુ, મોકડી, મોખા વૃક્ષ, ૪રવાહ.

મહુકા=મધુક, મહુડો, મહુવો, ચકા, મોટા વૃક્ષ,

મહારખ=મહાવૃક્ષ, રખડો.

મરખા=મોક્ષક, મરખી, મોખાવૃક્ષ.

મર્યાદવેલ=સાગરા, મારવલી, વેલાને આસોંદરા જેવાં પાંદડાં થાય છે.

મખાણા=મખાન, મખાણા, કમલ કાકડી.

મરેઠી=નરદિકા, મરેઠીના કુલને ચકલકરા બદલે વાપરે છે.

મઠ=મહારાષ્ટ્રી મઠ, મીઠ.

મઠર=સતીનક, મટર.

મટાણા=કલાયક, મટાણા.

મકાધં=મહાકાય, મકાધ, મહાયાવનાસ, ચકા, જુટા.

મસ્તકી=તે સરના આડનો ગુંદરછે.

મહુઆ=મવડા, મોહા, અથવા જેડીમધ.

મનીઉમવરા=પ્રાચીન મલક, પાણીમાં ઉગેલા આમલાના ઝાડ.

મખાના=માખાન, પદમ બીજ, પાનીય ફલ.

મહુવા=વમનહુવા, મહુડા, મધુક, ગુડપુરુષ, મધુપુરુષ.

મસુરી=મસુરીકા, મસુર, મુસલી.

મગરેલ=કલોંજી, સુવા.

મજ્જ=ચરખી.

મકોય=કાંગોણી, પીલુડીના છોડ.

મજ્જા=રનાસ, મજ્જા, કુખતુસિઅંગ, મજ્જા.

મખમલી=વીરંજની ૩-૪ વેંત ઉંચા ઝાડ થાયછે.

મયાલ=ઉપોદ્ધકી વેલા થાયછે, તેને ગંગવેલ કહેછે.

મરચી=મરીસ, મરચી, કાળી તથા ઘોળી મરી.

મસક=ડાંસ, દસ્ટ લક્ષણ.

મહા તિક્ત=અકાન લીંબડો,

મતરય=માછલા.

મરખક=મરવોને મીઠોલ.

મધુલીક=પીલુડીને પાણીનું જેડીમધ.

મર્કટી=કૌચા, અથેડોને નાની કરંજ.

મધુ પર્ણી=ગજો, શીવણને ગળી, સોનાપાઠ.

મહૌશધ=સુંક, લસણને ઝેર.

મધુ=મધ, ફલનો રસને મધ.

મદન=મીઠોલ, ધતુરોને મીણુ.

મયુર=અથેડો, અજમોદને મોરથુથુ.

મચુરસા=ધ્રાખ, પીલુડીને કપુર કાંચલી.

મહાનીલ=કાળા રંગનો ગુગલ.

મત્સ્યાક્ષી=મછેછી.

મરવો=મરવા, સખખ, ગેંદ, રેન, રૂણીજક, મરખક.

મગસ=માખી.

મવેજજાળીય=મુનુકા, ધ્રાખ.

મસસખાસ=ત્રાંખુ.

મરવાણા=મખાન.

મરમદ=ટેટુ, ડીટુક.

મવેડી=મોખમોક, મોલેકુ, પારવતી, આ ઝાડના ગુંદરને હીરાખોલ કહેછે.

મહારખ=ગોરખ ચિંચ.

મણી=રતન.

મમીરા=પ્રપૈંડરીક, ગેંદા, સ્થલકમલ, હી; યુંડેરી, છોડવા થાએછે.

મન્યાસ્તંભ=ગરદન જકડવી, દરદ.

મહાસાર=અમલવેતઅ લીંખુ.

મહાકંદ=મુલાખીજ, મુલાકલી.

મલેછકંદ=મુકલકંદ, લસણ.

મહાતીકતા=આંખ પુટામણી, સંખવેલ.

મરીચ કંકોલ=અમેલીના પુલ.

મધ=ખદલે જુનો ગોળ.

મહાવલી=માધવી લતા, કઠીલતા.

મધુ તણુ=જેડીમધ, મુલેડી, મુલેટી.

માકા=માકયા, માકયો, ભાંગરો, જલ ભાંગરો.

માક્ષીક=સોનાગેર.

માસર્પસી=માંસના લોચા, કટકા.

માકયા=માકાના પાંદડાનો રસ.

માર બેંગણુ=મારવાડી વૃતાંક, મોટું બહુ ખીજનું રીંગણું.

માખી=મક્ષીકા.

માંડુર=લોદાનો કીટ તેની લસમ.

માયોસાર=લોદાની લસમ, લોહસાર.

માલ કાંગણી=કાંગણી, જયોતીસમતી, કંચુની, માલ કાંકણા.

માખ પરણી=ઉડદ પરણી, સુર્ય પરણી.

માનપાત=રામખાણુ.

માહાકુંભા=ખખેપલ.

માહાકસામા=કુંબીના ઝાડને કાયફલ કહેછે.

માષપર્ણી=કાંખોજી, કૃષ્ણ વૃતા, અડખાઉ અડદવેલ.

માલકાંકડા=જ્યોતિષમતી, માંલ કાંકણી, માલ કાંચુરી.

માંડ=માંડ, બેલીમાંડ, માંડુ.

માંડવી=માંડપી, માંડવી, મુંગદલી, ભેંચ સીંચ.

માધવી=માધવી, માધવીલતા, રક્ત પીતી, પીતવેલ.

માલતી=વાસંતી, માલતી, વસંત માલતી.

માબુદ્દલ=માયાદલ, માયા, માયદલ, તુરટે.

મામેજવા=મામેજક, મામેજવો, તાનવડીના ઝાડ.

માણીક=રત્ન, મણી, ચુની.

માખણુ=મવનતી, માખણુ, ધૂત, ઘી.

માલ કાકણી=નેવજદંતી કહે છે, એનો વેલો ચાલે છે, માલકાંચુની, માલકાંકણી.

માખ પરણી=રાની અડદ, રાની ગાંજે કે સાલવણુ, અડબાઉ અડદવેલ, ઉડદ.

માલીકા=મોગરા.

માલકાકડી=પીગવી, માલ કાંચુની, ઉમીજની, ફા. કાલ.

માખમુલ=માચીની, માખણુ મુલ, અજવાનના ઝાડ જેવું થાય છે.

માહુલી=મહાયલ પત્રક વેલા થાય છે, કંચનારના જેવા પાંદડા થાય છે.

માધવીલતા=પતિવેલ.

માલતીવેલ=તુલદલા.

માણેક=લાલરંગની મણી, આદત.

માલવેલા=જીવંતી, ખરખોડના વેલાની જાત છે, પાન તોડેતો દૂધ નીકળે છે, ડોડી ત્રણ ધારવાલી, સારસા પરેલા બને છે.

માખણી=પથરવાળી ધાર તથા જમીનપર છોડ થાય છે, તેના પાંદડા રૂવાંટાદાર, જુલ પીળાં તથા રાતા હોય છે, જમીનપર છાતલાં હોય છે.

માલડી=ડીકામરી.

મારેલું સોનું=અથવા રૂપુ ન મળેતો કાંતલોહ, કાંતીસાર, ચમક લોહું લેવું.

માઃ=મારીખ.

મીંગી=મગજ, બીજનો ગરલ.

મીસરી=સીતા, ખડી સાકર.

મીનદા દ્રાખ=મનુકા દ્રાક્ષ.

મીઠા બોર=ખડ બોર, મીઠા બોર, મીઠા બોર.

મીઠાંની સ્ત્રીંગ=મેસુસંગ, લરડાની સ્ત્રીંગ, બેટાનું સ્ત્રીંગકુ.

મીઠોલ=મદન, મીઠોલ, ગેલફલ, મેનફલ, જોજુલકે.

મીઠીયાવલ=માર્કડી, મીઠીયાવલ, સોનામુખી, સોના મકાઈ, સના.

મીણુ=સારધમ, મીણુ ધોળું, પીળું, સીકુચકમું, મુમેજદસમા.

મીણુ હરમા=તીનીસ, હર્મી, મીણુહરમો, તીવસ.

મીઠાં દુધલાં=ભર્યા લાંબુ દુધીયું, દુધેલું.

મીયાલ=ચીરોંજી, ચારોલી.

મીજ=શેરડીના મુળ.

મીનાક્ષી=મહલી અથવા ચુકા અથવા સાટોડી, મત્સ્યાક્ષી, અરથ, કુટકી અથવા બ્રાહ્મી.

મીઠો લીંબડો=કૃષ્ણનીંબ, બરસંગ, કીરીયાપાત.

મીઠી લીંબડી=કૈટર્ય, કહીનીંબ.

મીઠલનું ઝાડ=ગેલફલનું ઝાડ, ચંદન.

મીણુસાર=મણુસીલ.

મીરજનન=પરવાલા, મુંગા.

મીડુ=મીડ, નીમક, સોલ્ટ.

મીણુ=મેણુ, સિકથ.

મીઠા તેલીઆ=કાલો વજનાગ, તેલીયો વજનાગ.

મીડું લીંબુ=મધુરજંબીર, સાકરનાંબુ.

મુરવા=મધુલીકા, મધુરસા, ગોકરણી, મધુસેણી.

મુરદાસીંહી=બોદારસીંહ, બોદાર.

મુંગ=મુદ્ર, ધાન્ય, મમ.

મુલીના બીજ=તેના તથા ગાજરના બીજ.

મુલીનો ખાર=તેને બાળી રાખ કરી કાઢેછે.

મુંગયા=પ્રવાલ, લાલ મુંગે, પરવાલા.

મુચકુંદનું ફલ=મુચકુંદ, ક્ષત્ર ઝાડ, વીસણુંકુંદ.

જગના ફલ=મૃદ પુરુષ.

મુંડી=મુંડી, આવણી, ભુક દંબામુંડી, ગોરખમુંડી, બોડીયો કલાર, બરસ બોડી, બોડથરા, કમાદરમુસ, લાગલુ બેદ.

મુરાખ્ખોરમાસી, મુરામાસી, કપુર કાંચલી.

મુળા=મુલક, મહાકંદ મુળા, મુળાફલી, મોધરી, તુરબફજલુ, બાબરફલ ફજલુ.
 મુખમલ કુલી=ઝંકુક, મુખમલ, ઝંકુકપુરપ.
 મુરવા=મોરવેલ, મુરહરા, પુરાહરી, ગલો, મુલેટી, જેદીમધ.
 મુદ્દપર્ણી=રાનીમગ, રાણી લાલ કે પીઢવણી.
 મુચરે નીમક=સંચલ.
 મૃતફલમ=નાસપત, અમૃતફલ.
 મુસક વક્ષ=ધંટા પાનલી.
 મુસાકરણી=ઉંદરકની, રદંતી.
 મુલીનો ખાર=મુલીની ડાંડલીનો ખાર કરે છે.
 મુગ પરણી=સુર્ય પરણી, અડબાઉ મગવેલ, રાનીમુંગ, મુંગવણી, રાની ઉડદ,
 મુંગ, મુદ્દગ પરણી.
 મુરામાસી=મુરા, એકાંગીમુરા.
 મુલા=મુલક, મુલી, તુરબફજર, બબરફલકજલુ, મહાકંદ.
 મુચકંદ=ઝાડનાં પાંદડાં ખાખરાનાં પાંદડાં જેવા થાય છે. તેના કુલ પીળાં ચાર
 પાંખડી વાળા, ક્ષત્ર વૃક્ષ.
 મુદ્દગર=કરમર ઝાડ.
 મુંગવેલ=મુંગણવેલ,
 મુગીલા=અમુગીલા, સીમમગ.
 મુલતા=મ. ગાડવેલ.
 મુગામ=સાખરલોધ, લોદર, પહીયા લોદર.
 મુસક=મીસકતીયતી, મૃગમંદ, કરતુરી.
 મુસક જમીન=સાદકોશી, નાગરમોથ, મોથ.
 મુરામાસી=મોરમાસી, મુરામાસી.
 મુસલી=મુસલીચ્યા, મુસલી સફેદ, સફેદ તથા કાલી પાંદરી.
 મુસખર, સખરસ કાતરી=એલવા, એલીઓ.
 મુકલઅરજક=મુગલ.
 મુંડી ગોરખ મુંડી=મોડચરા, મુંડતીકા, જલુ.
 મુરા એકાંગી=મોરમાસી.
 મૃગપીડા=ખીર જુડી, ગોકલગાય, ઇદ્રગોપ.
 મુંડાપાતી=મુંડાપાતી, મુંડી, ગોરખમુંડી.

મુલ પોથીના=અંત મુળ કહેછે, પોથીના મુળ.

મુસ્ક જમીન=સાદકોરી, મોંથ, નાગરમોથ.

મુંઝ=ઝાવ, ઝાખ, પાણીમાં ચનારા ચીઆની એક જાત છે.

મેસસુંગી=મેધસુંગી, મેંઢા સીંગી, મરઢા સીંગી, ચમાર દુધલી, મેટ સૂંગીની વેલ અથવા મીંઢીઆ વલ, સોનામુખી.

મેઢા, મહામેઢા=મદલે જેઠીમધ.

મેધસુંગી=કાકડાસીંગી, મેંઢા સીંગી, ચમાર દુધલી.

મેન રલ=મીઢોલ, ગેલફલ.

મેઢા લકડી=સચીક, ઊલ તથા લકડી પરદેશથી આવે છે.

મહેઠી=મેંઢી, રાગાંગી, મેંઢી, મેધીકા, યવનેસ્ટા, ઇસખંધ તેના ખીજને કહેછે મેંઢી રંગનું ઝાડ.

મેથી=મેથીકા, નવમેથી, રાની મેથી, અસ્વાખલા.

મેંઢાસીંગી=મેઢાસીંગી, ભેંસસુંગી, મેહસુંગીનીવેલ, ખરસીંગી, વેસસુંગી, મેસવલી, ચમાર દુધી.

મેથી તથા ગદલ=તુખમે શમપીત, અ. વજરલહુઆ.

મેહક=મીખ કકરન ફુલ, લોંગ, લવીગ.

મેઢા=મદલે સતાવરી, જેઠીમધ, આસોંદ.

મૈલુસીલ=મૈલુસીલ, મલુસલ, મૈનસીલ, જરનીખ, અહેમર.

મૈંડલ=મેડફલ, મદનરલ, મીઢોલ.

મોતી=મોતીની છીપ, મોકતીક, મોતી.

મોરવેલ=ચુરનહાર, મોરવેલ, તજ, મોરટા, મુરવા, નાગરવેલ જેવાં પાંદડા હોય છે, પીલુડી, ભુંઇ પીલુડી.

મોચરચ=સાવરીનું ઝાડ તથા તેનો ગુંદર, શેમળાનો ગુંદર, સેવરીના ફુલ, સાલમલી નીરારચ.

મોઠ=વનમુદ્ર, મઠ, ધાન્ય.

મોહરાનો મંત્ર=આળકને દૃષ્ટી દોષમાં જલમંત્રી પાણી પાયછે.

મોરના પાંખની ચંદ્રની રાખ=મોર પીંછના ચંદ્રની રાખ.

મોહાના ફુલ=મધુક વૃક્ષનું ફુલ, મધુ પુષ્પ. મહુવા, મવડાં.

મોર સીંખાનો રસ=મયુર સીંખાના મુખનો રસ.

મોર પાંખ=મયુર પક્ષી, મોર પક્ષીની પાંખ.

મોટી જીવંતી=મહા જીવંતી, મોટી ખરખોડી, ત્રણ ધારની સારસાપરેલા ખનાવેછે.

મોટી એલચી=ચુલૈલા, એલચી, ઘોરવેલા, અલદોડે, હૈલકતા, કાકલેડીંબાર. મોરચુથુ=તુથ, મોરચુથુ, મોરચુક, નીલાથોથા, નીલા તુતીઆ, દુધીઆતુતીઆ અજકર.

મોરશીંબા=મયુર શીંબા, ભારાશંબા, અથવા લજ્જેલુ, રીસામણી, લાલમુર્ગ, મણીયાર શીંબા, અથવા વજ, યત્રાની, અજમોદ, ક્ષત્રઅજવાયન, ખરાસ્વા.

મોક્ષ પલાસ=પરવત પ્રક્ષ, જંધરીઓ ખાખરો પહાડમાં થાયછે.

મોગરી=ભુદગર, બટ મોગરો.

મોગરી એરડો=તીકેતરંડ, મોગલી એરંડો, મુગલાઇ એરંડ.

મોથ=જલતૃણ, લવહાલા, નાગરમોથ, મુસ્તા, મુસ્ક જમીન, શાદકોટી.

મોરસીંબા=મયુરસીંબા, મણીઆર સીંબા, મોરસેંડા એક વેંત ઉંચુ થાય છે, મોરની શીંબા જેવા તુરાં થાયછે તે મોરપક્ષીના માથા ઉપર કલગી થાય છે, તેવીજ રીતના (તુરા, માંજર અથવા ચોટલી) આ છોડવા ઉપર થાયછે.

મોચા=કેળને સેમજો.

મોરવેલ=ચુરનહાર, ગોનસપત્રા, ભોઇ પીહુડી.

મોશમી ગુલાબ=સેવતી ગુલાબ, ગુલે સુર્ખ, બદઅહમર.

મોરટ=સોરા અથવા ખેર.

મોરવેલ=બદલે મજાની છાલ અથવા તજ.

મોતી=બદલે તેની છીપ.

મોલસરી=ગોલસરી, મોરસલી, બાકોલી.

મંદાર=આકડો, આકડીયો મંદાર કહે છે; આ ઝાડ ધોળું અને જુરા રંગઉપર હોય છે, ફળ ધોળાં હોય છે, લમચ ધણું મેસે છે, તેના દુધમાથી ગટા પરચા કરેછે.

મંડ=લોટની ઘણી જાડી રાખ. માંડ, રખડી.

મંકુક=દેડકા.

મંકુક પર્ણી=અરજુ, મજા, ને બ્રાહ્મી, (મજાને બ્રાહ્મી કહેનારો મંકુક પર્ણી શબ્દ છે).

મત્તકંબુ=આંબળા તથા કાળા રંગના સોમલને કહેછે.

યથાવરીઆ=નામે અનાજ, યોખા.

યવાચુ=ખીચડી, માવો.

યથાસન=ખીજ્યસાર, ખીજલા,

યલો આરસીનીક=આરખીમેંટ, હરતાલ તથા પીજો સુમસ.

યવફલ=ઘેંટજવનું ઝાડને વાંસ.

યવાન=અજમાની નતછે, જવાઇન, અજમો, અજવાયન, અજયવાન.

યારક=સરખીજ, રાજગરા.

યાસમીન=ચમેલી, ચંબેલી.

યુસાવીધી=કાંજ, ઓસામણની બીધી.

યેલવાલુક=સાકર ટેટી ફલ.

યોગનાહી=સીંગીઆ વીગેરે ઝેરને કહેછે.

રકત ચંદન=રતાંજલી, સુખડીવાલો, રતાંજણી. લાલકારટ.

રસાંજન=દાર હળદર તેનો બકરીના દુધમાં માવો કરવો, રસવંતી, રસગર્ભ.

રકત ધમાસી=તેને બદલે બોંચ રીંગણી,

રસતી=ઝાડનો રસ, જમાયો, જમાવવું, નમવું.

રતનજેત=ખસુંદી, નસુંદી, ચોરદંતી, વહદંતી, સુગલાઇ ઝેરંડી, જપા.

રતન=૧. હીરો, ૨. પતુ, ૩. માણેક, ૪. નીલમણી, ૫. પુષ્પરાગ, ૬. ગોમેદ,

૭. વૈકુર્ય, ૮. મોતી, ૯. મુંગા.

રતાંજલી=રકત ચંદન, રતાંજલી, લાલચંદન, સંડલ સુખી, સંડાલે અહમર.

રતવેલીઆ=જલ પીપલી, રતવેલીયો, પીપલખાંખી, શીલશીલમાય.

રતાલુ=આલુ, સકરકંદ, શ્વેત આલુ.

રતનોપરતન=હીરક, હીરો.

રધ=રવૈધ, દુધ વલોવવાની.

રસોત=રસાંજન.

રહરી=તુવર દાલ, આઢકી, મુણ પુખ્પીકા, રાહર,

રકત સરીયો=ખીખરી, સરીસો, સરસપ.

રતન ગુંજ=લોખંડાના ઝાડ જેવું થાયછે.

રસા=રાસના, સરને કાળીપાટ.

રસ=માસ, દ્રવ, સેલડીનો રસ, પારો મધુર, આદી, સ્વારોગ, ઝેરને પાણી એ
નવ અર્થમાં રસ શબ્દ પ્રવર્તેછે.

રક્તસાર=રતાંજલી, પતંગને ખેર.

રવન=રાવન. ચોખ્ખીની, ચોખ્ખીના.

રવીઆરે સંજર=અમીલતાસ, ગરમાલો.

રસવંતી=રસબત, હુબુજ, રસાંજન.

રસ કપુર=રસ કપુર.

રસક=ખાપરીઆ.

રસરાજ=પારો, પારદ.

રખ સમડા=કેતકી, કુવારની જાતછે.

રસાયની=મલો.

રસવંતી=મદલે સારી દાર હલદર, રસાંજન.

રતાંજલી=મદલે નવાવાલા.

રજની=ગુડા રોચતીકા, નીલી, મજુસ્ટા, સેફાલીકા, હરીદ્રા, પરપટી, કવીલા,
નીલનું વ્રક્ષ, નીરગુંડીભેદ, હલદર, પપરી, પદમાવંતી.

રક્ત કંદ=વારાહીકંદ; પંચ મહાલના જંગલમાં ધણું થાયછે.

રાસના=રાસના વેલ, તાવલીઆ મુળ, રાસન, રાસુન, જંજળીલસામી, સુગંધા
સુરસા, એલાપરણી.

રાનીમગ=રાની અડદ, અનાજ, અઃસંધ,

રાનવાંગ=ચન વેંગણુ, ભોંય રીંગણી.

રાણીગાંજે=સાલવણુ, ડાવ, ડવલા, સાલપરણી.

રાની ભાલ મુળ=પૃસ્ટી પર્ણી, પીકવણુ.

રાની વેંગણુ=મોત રીંગણી.

રાઘ=રાજુકા, આસુરી, મોહરી, રાયા, તુરીઆ, કાલીસીરસીઉ, બરદલસુરે-
બ્રીજ, રાઘ, જંજુસરીને દેશી.

રાલ=નીરયાસ, રાલનીયારસ, મગરેબી કીખર, સાલ ઝાડનો ગુંદર છે, અ.
કીખર, રાર.

રંગ=કલી, કથીર.

રાસના=રાયસેણુ, મારવાડમાં રાઠ કહેછે, યુક્ત રસા, રાસન, જંજળીલસામી.

રાતા અથેડો=રકતાપામાર્ગ, ઝીપટો, લાલઝોંગા.

રાજખલા=પ્રસારણી, પ્રસારણુવેલ, નીતરણુ વેલ, આંદવેલ, નારી કહેછે.

રાળ=ક્ષણુક, રાલ, રાર, સરજઅજકરણુ.

રાયણુ=રાણુ, રાગદન, રાયણુ, ખીર્ની, તે રાન સુખડીના ઝાડને કહેછે, ક્ષીરીકા, ખીરણી.

રામફલ=રકતફળ, રામરળ, નહીવ, મોટાં ઝાડ થાયછે.

રાજગરા=રાજગેરી, રાજગરો, રાજગીરા, હલગાધાંસ, હમાહમ.

રાજમૃ=હાપ્રુસઆંખા, ટંક, રાજપુત્રક.

રાજમાસ=મહામાસ, મોલા.

રાડાડી=જીવંતી, રાડાડી, વાછંટી, ખરખોડાની જાત છે,

રામઆવલ=ધીકીરાત, કકરા, મધીમાનું.

રતું કોળું=મહામધુફલા, ભોપતું, પતકાલું, કોલા, કાસીફલ.

રાનતુલસી=વૈજયંતી, જંગલી તુલસી.

રામઆણુ=પાનઆજરીઈ, પાણુકણીસ.

રાય આંખલી=મહતપાસુ, હરફારોડી.

રાલા પ્રીયમુ=સવા, સાંખા, કાંગ જેનું ધાન્યછે, કાંગ જેવાંજ ગુણુ છે.

રાતી રીસામણી=હંસપાદી તથા હંસરાજને કહેછે.

રાજહંસ=જમીન બરાબર છોડ થાય છે, પાંદડા બારીક જોડાયતાં હોય છે, રાતા રંગના ઝીણા પુલ, ઝીણી સીંગો થાય છે, જુની લીંત ઉપર પણુ થાય છે.

રાસગંડી=ગુલમોર નાની, સંખાચુર, ધાકટી ચુલમોર, ગુલપરી, ગુલતોરા.

રાઠ=મ. ગેલફલ.

રાગદન=દુધેલીને રાણુ,

રાલા=કાંગ, પ્રીયગુ.

રાગ્ય ત્રસ્ત=ખેટી, દક્ષણી ભાખામાં, ગોવીંદ મણી.

રાસમડી=શેરડીના વાડમાં ઝાડ થાયછે, પાંદડાં આંખલી જેવાં. સોટીઈ થાય છે, પુલ આવળના જેવા, ફલી ૧ વેંતથી વધુ લાંબી, તથા ઇકડના ઝાડને કહેછે.

રાતો ધમાસો=નદેલે સાધારણુ ધમાસો.

રાધ્ન=અસુરી.

રાકાગાલી=તાંગલી, પંચમહાલના કુંગરોમાં ધણી થાએછે,

રામપત્રી=ગોળ લાંબા પુલ્લ જાવંત્રીના રંગે થાયછે.

રીંગણી=ભોંય રીંગણી અથવા કડવો લીંબડો, બાદજન, બાદગાન.

રીધી=અરટ ગણુ વરગમાની.

રીંગણા=માસફલ, રીંગણા, રીંગણી.

રીફા=અરીફા, ફનીલ.

રીસામણી=સામણુ, સંકારણી, સરવાની, છુછ મુગ્ધ.

રદવંતી=રદર વંતી, જંગલી ચાણા, રાણુચણા, લાણા, વજરદંતી, જંગલી ચણાના છોડને કહેછે, રદંતી, પલીતક, પલીઓ.

રદી ઝાઢિ=કુકરકંદ, વારાહી કંદ, અષ્ટ વરગની, હરણુવેલ.

રપુ=રોષ્ય, માક્ષી. રપામુખી, રપાની લસમ, લોહલસમ, રપરસ.

રસમક=ઝપમક, વંસલોચન, અષ્ટ વરગની, બદલે વીદારી કંદ.

રદાક્ષ=માલાર, દાક્ષની ને તેના બીજ, શિવાક્ષ, હરિમિય,

રપામુખી=તારામુખી, મુરકસીસારીદા, આયરનપાછરાષ્ટસ.

રચક=સંચેત ને બીજેફ,

રહા=ધોનેકકુ.

ઝખ્ય પ્રોકતા=અતિયસા, મહા સતાવરીને કૌચા.

રનાસ=કુખહતુસ્તંબગ, મજ્જ.

રસા=અકુસા, વાંસા, વાંસક, ટેદુ, અકુલસા, અરકુસા.

રુનાસ=અરકુલ મુખાઇન, મુજેઠ, મજ્જ લાકડી.

રૂખડો=રૂખ, સેમલાના ઝાડ જેવું થાયછે પણ તેના થડને સેમળા જેવી ગળુ ને ગાંઠુ નથી, ગોરખચીંચ, ગોરખ આમલી.

રૂખક=એરડીના મુગ્ધ.

રૂપા=અદલે રૂપામુખી.

રેણુના બીજ=મેંદીના બીજ, નીરચુંડી, નધોડના બીજ, દાણા કાળાશે હોયછે.

રેવતચીણી=પીળી લાકડી, રેચક.

રેતીસીકતા=રેતી, વેળુ.

રેહનું નીમક=ચાંગડખાર, રેહનોખાર, રેહ.

રેણુકા=રાજપુત્રી, કંપીઓ.

રેવંચીનીનો શીરો=પીળાચો, રેવંચીની, રેવતચીની.
 રેવંચી=રેચની ઝાડ, તાવીર.
 રેડઆર્સનીક=રીચસગાર, મણસીક તથા લાલસોમલ.
 રોહીસત્રણુ=લઘુ રોહીસ, રોહીસધાસ.
 રોપમાક્ષીકા=રૂપામુખી નામે ઉપધાતુ.
 રોહીસગવત=અથવા કરીયાતું, રોહીસતૃણ.
 રોહીનક=રગત રોહીડા, રોહી, રગતરોડા.
 રોહીસ=નીકીદુવ, ઘાંસ, રોહીસખડ, ગંબેજવાસ.
 રોસના=કટતૃણ, રોહીસ.
 રોણ્ય=રોહણી, રોણ, માસ રોહીણી.
 રોચન=કપીલોને ગૌરોચના.
 રોચાતરીખ=એનલીસસાબવ, મકોઇ, નાનીપીલુડી.
 રોગન=તેલ તથા ઘી.
 રોગનઅસપ્તર=એટલે કડવું તેલ.
 રોહીસત્રણુ=કરીયાતુ, ચીરાએતા.
 રોહીસખડ=અથવા વાલો.
 રોહીણી=મજક, કુંટકી, કાયફર, કુમેર, હરડે, માસરોહીણી.

લ.

લવંગ=લૌંગ, દેવ પુષ્પ, લોંગ, મેટક, ઝીખ, કુકરને ફુલ, દેવ કુસુમ,
 લહસણુ=રસોન, ઉમ્રગંધા, કાજુવા, સીરસુમુસુમલૈયાર, ઇસકુદીરપનલહસુન.
 લગ્નલુ=લગ્નવંતી ભુટી, લગ્નલુ, લાજેરી, રીસામણી.
 લઘુપંચમુળ=સાલપરણી, પુસ્ટપરણી મોટી કંટાલી, પસર કંટાલી, ગોખર.
 લક્ષમણુ=મયુરશીખા.
 લક્ષમણા=સફેદ રોંગણીનું મુળ, હનુમાન વેલો, નાગરવેલ જોવાં પાંદડા તેની
 વચમાં રાતી ટપકી અથવા ડાઘ દરેક પાંદડામાં હોયછે.
 લાવખોઆ=ગૃહલીઆ, મીંકી તુંખડી, અલાંબુ.
 લવલી=હરફારી, હરફા રેવડી, સુગંધ મુલા, લવલી માંડુ.
 લઘુબ્રાહ્મી=કારીવણા, ઝાડ વેલા પ્રમાણે વધે છે.
 લતા=સારીયા, ધર્મજાનૈ માલ કાંકણી.

લક્ષ્મી=લક્ષ્મિ. વૃદ્ધિ, ખીજડી.

લરડીમાસ=લરડાન, કેસર.

લધુકટાઈ=કંટકારી, ખેડી ભેંં રોંગણી, લધુ રોંગણી.

લથારો=વેલ, સાટહી મોગરાનો ભેદ.

લટજરા=સરચીરા અથેડા લાલ ફલનો આના ખીજની દુધમાં ખીર કરીને
ખાધાથી ભુખ લાગતી નથી, બાના, ફડીરના કામમાં આવે છે.

લસોરા=ખડગુંદા, મોટા ગુંદા, બહુવારફલ.

લકુચ=ભુદ્ર ફળુસ,

લાવો=તીતર પક્ષી, મેદ, બહેર,

લાહોરી ફીટકી=તુરડી, લાલ ફટકડી.

લાલ એરંડની જડ=રકત એરંડના મુળ.

લાખ=પીપળની લાખ, લક્ષા, લાખ. લુકમકસુલુક, લાક, લાંહી.

લામજજ=લામજકા, મુગંધી પીળું, મુગંધ દ્રવ્ય, ખડખડ વાળો, પીળાવ,
પીળોવાળો.

લાજરી=સરમાલ વેલ. રીસામણી.

લાંગત્રી=દેશી વજનાગ, ખડયા નાગ. દુધીયો વજનાગ અથવા નાળીયેરનું
પાણી.

લાવચ્યા=ચીની કપ્પાલા.

લાલ ધમાસા=અથવા ભેંં રોંગણી.

લાલ ચંદન=લાલ રતાંજલી.

લાલ રોહીડા=રગત રોહીડા.

લાદના=જકુમ, થુહર, સેહુડ, ખુરાસાની થોર.

લીંબુ=જવીર, દંતશઠ, મીઠ, નીંબક, કાગદી લીંબુ, દોડંગ લીંબુ, મીઠાં લીંબુ.

લીંબુને તુરા, લીંબુને હાજમ.

લીલામોચા=મોરચુચુ.

લીલક=તલ આવરડી.

લીંબડો=નેનબ, ગરમ તર, સરદ ગરમ, કાકફલ, નેનબુ, નીમ, નીવ, નીંબ.

લીંબુ દોડીંગા=રાજ નીંબુ, લીંબુ કાગદી મીઠા.

લીંબુ માકર=ચુલનીબુક.

લીંબુ મીઠાં=સંતરા, મીઠા લીંબુ, લીંબુનેસીરીન, લીંબુને હુલુ.

લીંબુ નારંગી=નારંજ, નારંગી.

લીંબુ બીજોરા=મહાલુંગ, તુરંજ, ઉતરેજ.

લીંબુ બીજોર=મીઠું બીજોર, ગોડ મહાલુંગ, મધુ કકરી, સીટરીક એસીડ.

લીલો ચંપો=હરીચંપક.

લીમડો કડવો=કકુનીંબ.

લીમડો મીઠો=કાડયાનીંબ, ફીરીયાપાત.

લીલાગર=ગાંજો, ભાંગ.

લુણખવાનો રસ=લુણકયા સાગનો રસ, ખાટી ભાજનો રસ.

લુણસીયો=શાક, પતર, ખાટી ભાજ તથા લુણી.

લુવાલક=અથવા એલવાલુક.

લુતા=કાતરણ, કાતણ.

લુશી તથા મોટી લુણી=લોની, ખુરશ, હુમકા, લોણીકા.

લેંચી=લાંડગે, કુત્રી, કાંટા ભરેલા ગેરનારંગે લેંચીફળ.

લોહવાન=ઉદકોડીયો, લોહવાન, લોખાન, ધુપ.

લોદર=પહાણી લોદના સફેદ છોડવા અથવા આંખળાં, લોધુશાખરક, પટીયા-લોદર, મુગાસુ, સાખરલોધ.

લોહસાર=તેની શુધ્ધ ભસમ.

લોઢા=લોહ, લોટુ, મોળું ગજવેલ, ચમક્યાણુ, લોખંડ, કાંસુને અગર.

લોટું ગજવેલ=કારખોતેટ, ઓફ આયર્ન.

લોધવૃક્ષ=લોધરનું ઝાડ.

વ.

વરધપાન પીપસ=પીપરામુળના ગંઠોડા.

વતસાદની=ગલો. •

વડગુંદા=ગુંદની તથા ભોંકરા પણ કહેછે.

વરધારો=લાકડી ચીકણી છે, જેવેત વરધારો, બે જાતના વરધારા, વૃદ્ધદાર, વરધારા અજાંત્રી વરધારો, અદ્ધધસવેલ,

વધારો=વધાયરો, વૃદ્ધદાર એકજ છે.

વરીયાલી=મધુરા, મીઠી, તાલપર્ણી, વરીયાલી, વરીયાલીના મુળ, મોટી સોફ, બાદીઆન.

વૃક્ષ=ઝાડ, વટ, વડ, બે જાતના વડલા, વડ વીંતેરે.
 વરણા=વરણ, વરણો, વાયવરણા, જરણા તથા સેતુ.
 વત્સનાભ=વઞનાગ, સૌંગીમેઠોરા, વીંધ, શીંગડીઓ વઞનાગ.
 વરણુ=વીંધ, નામુર, શરીરના હાડકામાં થાયછે.
 વરણુદીક=એટલે વાયવરણાદિક તથા મુખગુગલ.
 વરવરી=વરીયાલી (રાની તુલસી), વન તુલસી.
 વચ્ચ=વેખંડ તથા થોડાવજ, ઉચ્ચગંધા, વજ, વચા, તજ, કોલીજન.
 વક્રમ=પતંગ, સુરંગ, રકતસાર.
 વડહર=મુદ્રકનસ, કુહ, લકુચ.
 વહીલા=સરસા, રીરસા, સીરીસ.
 વસુયતી=ખજુરી.
 વરીયાર=સહદેવી, કકલીઆ, ગુલસંકરી, બલા, ખપાટ.
 વરવેલ=ગલોતરા.
 વસંતી=નેવારી, ખટ મોગરો.
 વસા=હાડકા.
 વડાગર મીઠું=સાંભરલુણ, સાંભરમીઠ, નમકે સાખર, મીઠહેઅવશીર.
 વગડાઉ તાંદળને=કાંટાળો ટીંગડો.
 વડ=અર્ધવટ, ખર, દરખતેરેસા, જાતુદવાઇઅથ, આખ, વડ, વડો.
 વડની વડવાઇ=રેસાઇઅરગદ, આખ.
 વગડાઉ અલવી=વનાલુક, જંગલી અલવી.
 વગડાઉ તુરીઆં=રાન દોડકી, જંગલી કડવાં તુરીઆં.
 વમડાઉ સુરણુ=વજ્રમુસ્તીલુત, જંગલી સુરણુ.
 વરધારા મુળ=નસોતર મુળ.
 વરી=વરક, પ્રીયગુ, ધાનેરા, નાયણી જેવું ધાન્ય છે.
 વંતાકડી=જતાંકી, વારતાકી, વાંગી, બેગન, રંગણા, ભટક.
 વંધુક પુષ્પ=મ. મોહાંતા પુલ.
 વસુક=સાંખર લુણુ ને હારસિંગાર, પરી જાતકનું નામ છે.
 વરદા=તલવણી, આસોંદ નેફંગીયાની ગાંઠ, વીંદારી કંદ, ફગવેલાની માંઠ.
 વસિર=રાતો ગલ, પીપલ ને દરીયાઈલુણુ.
 વજુલ તવા=તુખમસીસ. મોટી સૌંદ, સુવા, વરીયાલી, ખનસોદા.

વણુ=કપાસ, કપાસી, યનૌર.

વૃક્ષ ઉપર અન્ય વૃક્ષ=વાંદા ગુંદી, બાંદાગુલ, બદામ ગુલ.

વટ પત્રી=વટપત્રી, વડના પાંદડાં.

વટ મોગરા=નેવારી, બટમોગરો,

વટાણા=કેરાવ, વાટાણી.

વાંસખીજ=વાંસ, વાંસડાના યવ.

વન હરિદા=શોલી, જંગલી હલદર.

વરણા=વાંચ વરણા.

વજ્ર કંદ=ધોરનું મુળ, જડ, સુરણ.

વરણા=વરના ના પાંદડાં ખીલી જેવાં ત્રણ ત્રણ થાયછે, ફક્ષ પંણ ખીલીથી
નાના લાગે છે, પાંદડાં પણ ખીલીથી જરા નાનાં થાય છે.

વજ્રવૃક્ષ=સેહુડ, થોર.

વજ્ર વૃક્ષ=હાડસાંકલી, હાડ સંકરી.

વલ્લમીક=ભાંખી વવડર, રાશડા, વારલની માટી.

વનજાટા=નાની મોટી ભોં રીંગણી.

વજ=બદલે મોરવેલ, કુલીંજન,

વજ્રવલી=હાડ સંધારી, હાડ સાંકલી.

વલ્લનેટી=બદલે ભારીંગણી મુળ.

વજ્રદંતી=આવલ.

વાવડીંગ=વાવડીંગ, કારકુની, બાયખી રંગ, બરંગ કાબલી, બરંગ કાબલી,
વાયવડીંગ, વીડંગ.

વારાહીકંદ=વૃદ્ધિ, સુઅરીઆ, સાલીવણા, કુકરકંદ, ગોટી, ખીરખોલીકંદ
નો વેલોં, બખે જોડે કંદ ગાયત્રી ખરીની પેઠે થાયછે, ગુસ્તીં કહે છે, ચર-
મકારાહુકકંદ.

વાંસ=વાંશ, કીમક, વાંસ, વેલુ, બાંસ, કસબ.

વાદામ=વાતાદી, વાતવૈરી, બદામ.

વાધાટીના મુળ=વાધેટીના મુળ તથા રાલ, કેરડાની જાતનું ઝાડ છે.

વાય વરણા=વાવડીંગ, વાયવરણા, વરણા ઝાડ થાય છે. અથવા ઘોળી સાટોડી.

વાસનવેત્ર=ગરૂડ ફળ, તાણાવેત્ર, પાતાલ ગરૂડી, વેવડી, વેલા થાય છે,

વાલો=નાગર મોંચ, કપુર, ઉસીર, વાલા, બસ, બસબાના.

વામસ્થેડ=કાવલી.

વાંગરનીમક=અંગડીખાર.

વાસ્થ=અરકુસો, વૈદમાન.

વાલુખસા=ફલ વમરનાં કંટોલાનું નામ, વનદયા, કરકોટા, વાંઝકંકોડા.

વ્યઘ્રીકંદ=ગુહરીકંદ, ભોં રીંગણીની જડને પણ કહે છે.

વાંઝકંટોલા=વાંઝ કરટોલી, બાંજકંકોરા, વાલુખસા.

વાઘાડી=વ્યાઘ્રધંડી, વાઘાટ મોટા વેલા થાય છે, કરમદાના જેવાં પાંદડાં થાય-
છે; મોટી કંથાર-

વાલપત્ર=ખેરને જવાસો.

વારી=વાળોને પાણી.

વાલ=નિખાવ, ઓલીઆ, વાલોળ, પાંદડી.

વાલોર=સંખી, સેમ, ખીનૃસ, વાલ પાપડી,

વાલુ પુખ=સરપંખા, શ્રીપંખ, સરફેંકા.

વાલુકકચ, વાલો.

વિકલો=મૃદુફલ, વિકળો, બહેશલ. કંટાળ, કીકણી, વૈકકંત.

વિપપાવ=વાલ, વલક, રાજસીખી.

વિર્તુગ્ગક=ધાણા ને મોરથુથુ.

વિશ્વા=સુંઠને અતવસ.

વિસંધ્યા=કલગારી, વાળો, નહાનો નેપાલો, રતન જોત, ચુકચી, કલીહારી, દંતી
મક્ષ, અજમોદા, અજમોદ.

વિર=આસુંદરો, વાળો, કાંકોલી.

વિશ્વ કાંતા=જેડીમધ, મહુરેડી, મધુલીકા.

વિરતરૂ=આસોંદરો, વાળો, બરૂ.

વીધજેર=વઘનાગ, હારીદ્ર, પ્રદીપન, સૌરાસ્ટીક, સંગક, કાલકુટ, હલાહલ
બલપુત્ર.

વીખા=સ્થાપકંદો, અતલસની કલી, અતીવીસ.

વીડલ વણુ=કૃતિમ લવણુ, ખીડલવણુ, સંચર નીમક, વીરીઆસોંચર.

વીધાયરા=વીધારા કેવરધારાના મુળ, તે ન મળે તો નસે.તરના મુળ વાપરવાં,
બલમસવેલ.

વીજક=ખીંચલા કે અસાણી.

વીસામી બલ=કોકમ, તંતડીક.

વીખરા=તમ, તીજ.

વીશ્ણુકાંતા=કાયલ, વિશ્ણુકાંતા, ગોકરણી, સંખાવલીકાલાપુતની, ગરણી,
અપરાજિતાના મુળ તથા ઝીંઝણી.

વીદારી કંદ=ભોંય કાઢોલું, ડગ વેલાનો કંદ, અથવા સતાવરી, ખીલારીકંદ
પણ કહે છે.

વીજ્ય સાર=મીઝા અથવા અસાણા, અસન તેને વન કુલથી પણ કહે છે.
વીમીત=ખેડાં.

વીરીયા સોંચર=મીડ લુલુ.

વીર્ણિયમ=કાલોવાળો, વીરતર, વીરણુ મુળ, ઉસીર, ખસ.

વીદારીકા=સીવણી.

વીસેસ ધુમ=ધસેસ.

વીસાલ=કવડલ,

વીમલા=સોનામુખી અને રૂપામુખીને કહે છે તેનો ભેદ છે.

વીપુસા=પલાસી.

વીસ ખોખરા=બીલામા, અગ્નિમુખ.

વીપ પાસાણુ=સુમલ, સોમલ,

વીજ્યા=નાની અરણી, જ્યાંતી પ્રક્ષ, જૈત, વચ, હરડા, નીરચુંડી, મજાદ.
છોકરા ભેદ, અરણી, ભંગ, ભાંગ.

વીસાલા=ઈંદ્રવારણી.

વ્યાધીકંદ=ભોં રીંગણીના મુળ.

વીળુંકંદ=મુચકંદ.

વદ્ધી=અશ્વગુણ વર્ગમાંની, વારાહીકંદ તથા મહાખલા.

વદ્ધત પંચમુલ=ખીલગીરી, એરણી મુળ, સીવણી મુળ, રયોનાકમુલ, પાડલ
મુળ.

વદ દારક=સમુદ્રસોસ, કોટર પુખી.

વક્ષાદની=વાંદા, બાંદે, આંખા વીગેરે આડ ઉપર એક જાતના વેલા થાયછે, તેનાં
પાંદડાં કરમદાંના જેવા થાય છે, ફલ પીળા, ગુલાબી, સીંદુરી રંગે થાય છે,
ખીરણી જેવાં નાના થાયછે, જે આડે થાય તે આડના ફળનો નાસ કરેછે.

વસયક=વીંધી.

વૈડયુર=કેતુ રત્ન, મીંદડીની આંખો જેવું, લસણીયું.

વેરમુલ ખીજ=કચુંખાના ખીજ, વરટા.

વેત્ર=ખીલી, સ્ત્રી ફલ, ખીલવ, ડોલર, જંગલી ચીખડીઓ, મોતીયા, ધંધર મોતીઆ, વાર્ષિકા, રાજ મોગરો.

વેતસ=નેતર, ખેત, પરલ.

વેતદોડાના દાણા=એલચી દાણા, ઇલાયચી.

વેત પ્રેતસ=જલ વેતસ.

વેતની જડ=ખીલમુળ, ખીલીમુળ.

વેતગીરી=ખીલમુળ, ખીલરળ, ખીલીના રળનો ગરલ.

વેતતુર=વેતતર, વરવેલ, એલતર નાના ઝાડ થાયછે.

મેકાંત=ખોટો હીરો, કાંસુલા.

વેઢીગારા=મોટાં ઝાડ થાયછે, તેની ડાંડીઓમાં ગાંડ નથી, પાંદડા લીંબુના જેવાં થાયછે.

વેલીયો પીપલ=અસ્વત્થપત્રી.

વેસ્ટન=લપેટવું, ઢાંકવું.

વેરી=ખોરડી, કરકધુ, બદરી, કેલી.

વેદમાના=અરડુસો, વાસ્ય.

વૈકાંતમણી=તરમરી નામનો હીરો, કાંસુલા.

વૈરાટ=હમખત, સુરજના તેજથી ખોતાના શરીરને જીવેછે, તે લક્ષણ.

વોડહલ=સામણી, જામુદ, જપા, જાસુદી, જાસવંતી.

વંધ્યા કરકાટી=શ્રીકંદા, વાંઝ કંટોલી, વાંઝ ખખસા, કંટોલા,

વંસ લેાચન=તુગાક્ષીરી, વાંસ કપુર, તગાસીર, તગારીર.

વંદાલ=દેવડંગરી, કુકડવેલ.

વંસપત્રી=ડીકામારી.

વંગસેન=અંગસ્ત, અગથીઓ.

વંજુલ=અસોપાલવ, નેતર, તીનીચ.

શ, ધ, સ.

સણુ=સણુ પુખ્તી, શણુ, ચોરતાગ, સણુનું ઝાડ, ટાટના કેથળાનું ઝાડ, જુલ જુલા, ધુગર. લાદના, તાગ.

સતાવરી=સતપટ્ટી, સતાવરી, એકકકંટા, સાપના મુવા, મહા સતાવરી, નાની મોટી સહસ્ત્ર મુળી, ગુર્જ દરતી, શતમુલી, શતવર, બરી, શકા-કૃત્તમીત્રી.

શરસવ=સર્સપ, શરશવ, શિરસ, સરીસ, સરસરો.

શરકાંડ=આણુનું થોયું, તીરકાંડ, શરપતી, શરપતની, આણુનાતીર, કાંડ, થોર તીર, કાંડે ભેટસ, શરપતના આડના લાકડાં તોર બનાવવાના કામમાં આવે છે.

શરપુંખા=શુરપંખા, શ્રીપંખા, શરફેંકા, ઉઠ્ઠાલી, રાનતીનીત્ર, કંટકશરપંખો, પણ કહેછે.

શટી=કચુરોને ગંધપત્રારી.

સકુલાદની=કકુને રતવેલીયો.

સતપર્વી=વાંસ, ધ્રોને વજ.

સણ પુખ્તી=સણહુલી, સણતાગ.

સમી=ખીજડી.

સરગવો=સેગવા, સેહીજના.

સરવસીધી=શ્રીફલ. તથા બીજીનું આડ.

સરવ ઔષધી=સરવ ઔષધી ગણ, ૧. કપુર કાંચલી, ૨. જટામંતરી, ૩. વચ, ૪. કુંક, ૫. ભુંધ છરીજા, ૬. હળદર, ૭. દારૂ હળદર, ૮. કચુરો, ૯. ચંપો. ૧૦. મોથ.

સહજણા પુલ=સોભાજનના પુલ, સાહીજણો, સરગવો.

સરાવો=સરાવ, મૃતીકાના દીવા મોટા, માટીના મોટા કોડીયા.

સરપાક્ષીની જડ=મુંગુસ વેલ, લાલ પુલની સંખાવળી, સરફેંકા, સરહરી, નાગણી.

સહજણની જડનો ખાર=તેના મુળનો ખાર, સરગવાના મુળનો ખાર.

સમુદ્રજળ=સમુદ્ર સોસના જળ, ઉદધીફલ, સમુદ્રજલ, કૈથફલ આડ.

સહદેવ=મહાગલા, સહદેવી.

સરસીઉચ્ચુફેદ સરસપ.

સરકનાની જડ=મુંજની જડ, મુળ.

સહજણાની જલી=સોભાજણની જલી, સરગવાની ફલી.

સમુદ્રાતા=ધમાસો, કપાસના ડોગ, કપુરી.

સંરપંખો=નીલ, સરફેંકા, ઘે.જો ધમાસો અથવા લાલ લોદર, પાટલા.
સમાણુ=તીરગુંડી, નગોડ.

સકુખડ=પીપળા, પીપળા મુલ, ચચ, ચીતક, સુંડી, કાળી ખીરચ, (તીખાં)
સંમલાગે.

સવન=કાસમારી, શ્રીપર્ણી, સવન ઝાડ, સીવન, ગંબારી.

સ્પૃષ્ઠા=સ્પૃષ્ઠા, ગગૌના, બ્રાહ્મણી, અસપારક, સપટકવા, પાંદડી, દેવી, કપુરી
મધુરી.

સરલ વ્રત્ત=ચીડા, સરલ વ્રત્ત, ચીડા દેવદાર.

સમપર્ણી=છત્રપર્ણી, સમપર્ણ, સાતિવણ, સતીવણ, છીતવણ.

સમુદ્રશીલુ=સમુદ્રદેન, સમુદ્રશીલ, સમદરશીલ, કફે દરીયા, બુખ્દુલ બહેર.

સરધવા=શિયુ, સરધવો. સોભાજન, સેગટા, સરગવા, સ્ફીજના.

સ્થત પદમ=ચારટા, સ્થતકમલીની, માનકંદ, પ્રપૌડરીક, ગેંદાનું ઝાડ, હમ્મરી
ગુલનું ઝાડ.

સ્થત કમલ=ગેંદા, ગુલાબ, સેવતી, ગુલદાવલી, મોલસરી, વિગેરે.

સ્ફાટીકમણી=સ્પટીક, શટકમણી.

શ્રવણુ=મુતર, ગૌ મુતર, મધુ દૌદ, મધ.

સપીઠંદ=સાતવીણ.

સફેદ ઉપલસરી=સફેદ ઉપલસુત્રી, સંખવેલ.

સફેદ ચંદન=સુખડ, વાલો, કપુર.

સફેદ શરૂં=ખંભાતી શરૂં.

સરાટે=ગોખર.

સફેદ પરણુ=સાતવણા ઝાડની જાલ.

સ્વેત પરસા=નવડા, મારસ, ડાંબા, મરસા.

સહોડાની જાલ=સાગના ઝાડની જાલ, સહોડાની જાલ.

સંચોરા=પાપડખાર.

સહોરા=સાખોટ.

સમી=ખીજડી, તુંગા, સીવા, વક્ષમી, સમીર.

સર્ગ=રાલનું ઝાડ, સર્ગ વૃક્ષ.

સરસવ=સરસીઉં, સરસપ, સિરસ, સરસો, સરસક ઉરસ ખીચદ.

સતોના=માતપર્ણ, સાતવણાનું ઝાડ.

સરસો=સરસપાન. સીરીસપાન.

સફેદ સરસો=ઘોળી રાઈ, પીળી રાઈ.

સફેદ સાઠ=વીપ ખાપરા, સાટોડા.

સધાન=સધાને તાડી.

સમર=સાવરી,.

અર્વેક્ષાર=કરંજ, ચરેલ, આઢડો, ધાવડો, મરખો, પાટલ જૂલ. સીરીસ, ત્રપુ-
સડા, કડવી કાકડી, કેલ, તલસરા, સરગવો, કડવી ઘીસોડી, અરણ્ણી,
અધેડો, વરણો, ચીતરો, કુકડવેલ, ગોખર, ખાખરા, કેસુડા, થોર, પંચાગ
ખાળીને ખાર કાઢે છે.

સરલ ગુંદ=ઝાડનો ગુંદર તે ગંધો ખેરજો.

સરકાંડ=ખાણું થોથું, ખાણના તીર, કાંડ, થોર તીર, કાંડે બેટસ, સરપતના
તીર કરવાના કામમાં ખડની લાકડી કામમાં ભીએ છે.

સરીસ=સરસડો, સીરીઆ, દરખતે જકરીઆ, તુખમેદરખતેજકરીઆ,
મુલતાનુલુ અસખર.

સરપાક્ષી=થોર મુંગુસવેલ, તેના મુલને રાસના કહે છે.

સવલા=વજ્રમુરટી.

સ્કાવડ=સીવર ડોલી, આઉલ, આવલ.

સતાપ=સરપદસ્ટા, વીસાહપા, સીતાખ.

સમુદ્ર સોખ=સમુદ્ર સોસ, વેલા થાય છે.

સમેરવો=શાલપર્ણી, સાલવણ, શારીવન. રાનીગાંજો, જમસુડીના ઝાડ જેવું
થાય છે.

સરગવો=સીચુ, સેગવા, શજના; કાળો. ઘોળો, રાતો, શહીંજના.

સવા=સત પુષ્પા, સોફ, ખાલત સોપ.

સહદેવી=આસોડી, પીત પુષ્પા, મહાખલા, ખલ દાણા જેવો ગુણ; ઝીપટા થોર
નીતી, ચીત્રડી, અથવા ઘોલા ફુલના, કુદડના વેલાને કહે છે.

સ્થલ કમલની=જંત્ર પદમાવતી, પદમવારીણી, પાણીમાં વેલા થાય છે.

સર=સરલ.

સપીલા=મ. વાલીક.

સદાભદ્રા=રક્ત સીવણ.

શાતપદી=અગધ, બગાધ.

સ્વાન=કુતરો.

સ્વામ સુંદર=કાળા પુલનો ગોખર.

સ્વાદુ કંટક=ગોખર. વીકસો.

સમંગા=મજાક, રીસામણી.

સહવીર્યા=કાલી ધ્રો, મહા સતાવરી.

સહસ્રવેધી=અમલ વેતસ નામનું લીંણુ, કસ્તુરી, હીંગ.

સદા પુષ્પ=ધેંગો આકડો, રાતો આકડો, સદા સ્વાગણુ.

સહા=જંગલી મગ, ખપાટ ને એક જાતનો ગુલામ,

રતેયરી=હરડે, રાસના, ગજ પીપર.

સસકય=મોરથુથુ.

સજરતુલજન=દેવદાર, દેવદાર.

સરલ કાષ્ટ=ધુપ શરલ, પીસો ખેરજો.

સત્તારસ=સીતહાક, તુરસક, સેત્રારસ.

રથલ કમલ=ગેંદાના પુલ, ગલ જોડાના પુલ, હળ્મરી ગુલ.

સખેષ્ઠમાત્રી=જાજ સફેદ, ફટકડી.

સફેદ મીરચ=શરગવાના ખીજ, ઘોળાં તીખાં.

સફેદ જોકરણી=કાલી ઝેર, હરીમલ, મજરયુનએહીદી, ગરણી.

સથોણેયક=યુણેર.

સ્ત્રોતાજન=સુરમો.

સરપાક્ષી=શરફાંકા અથવા નાગણી.

સકુદ્ધ=ચુરણુ.

સશતાલુ=આકુ, અરકુસો.

સલગમ=પીડમુલ, ગંજાઇડ.

સટી=કચુર, પલાસી, આંખા હલદર. મંધપલાસી, નાનો કચુર, કપુર કાંચલી,

સક=તગર, કેસર, લોટુ, ઘતુરો, કચુરો, કીડમારી.

સંખર કંદ=વારાંડી કંદ, ગેડી.

સરપોખા=ઝાંઝેર, ઝુંઝર, સરપંખો, શ્રીપંખ, સરફાંકા.

રથુલ કંદ=લાલ લસણુ, સુરણુ, હસ્તીકંદ, માનકંદ.

સમ સુવાગો=જાગલા પક્ષીની નલીનો જુકો.

સમેર=ખડની જાત છે.

સત પરણી=લગ્નવંતી, બીજો સાર, રીસામણી.

સરલ ગુંદર=ધસેસ, અંધાળેરીજો.

સરવસાર=મીણા હરમાં.

સંગમસરી=ખાપરીયું.

સંચલ=ખડલે દરીયાઈ લુણ.

સદ્દુરીક એસીડ=ગંધકનો તેળખ.

સદ્દેટ એક આયર્ન=હીરાકસી.

સંવીર=સમીનું ઝાડ.

સંખદ્રાવ=એકવા ફોરટીસ, હાઈડ્રો કલોરીક એસીડ, મીઠાનો તેળખ.

સકતુક=ઝેરીબેદ.

સતીગ્ધ=ચીકાસ, સુવાણુ, માખણ, ઘી, તેલ.

સંખાહોલીનો રસ=સંખ પુખી, બક પુખીનો રસ, સંખાવળીનો રસ, સહોર.

કારીકુરી.

સાગ=ખરછેદ, સાગ.

સામા=સામાક, સામો.

સારદી=સારીવાન, રતવેલીયો.

રયામા=સારીવાને ધઉલા, કાંગલા.

સાહજરા=કૃત્તણુ જાજરા, જરેસીહા, કમુન ફીરમાની.

સાલબેદ=અશ્વકર્ણ, લધુરાલીનું વક્ષ.

સાંબર નીમક=સાંબર લુણ.

સાતલા=ચોરની બીજી જાત, સાતલા, એસન, સાથેર. ચીકારબાધ.

સાટી=પુનરવા, પથર ચટ્ટી, સાટોડા, જુરા, ધોળા, પાનનેહ.

સાલીચોખા=ચાઉર, ખીરંજ, ઉરંજ.

સાલવૃક્ષ=અશ્વકર્ણ.

સાલીપર્ણી=સાલવણુ, રાની ગાંજો, ગોરખ માંજો, મોટો સમેરવો તેને બદલે

મીઠાં દાડમ.

સાલેડું=ધુપસલઘ, ધુપસરલ.

સાર=સુધ લોહું, લોહ બસમ.

સાટીનો ખાર=સફેદ સાટીનો ખાર.

સાટાની જડ=ધસુની જડ, મુળ.

સાલમ મીસરી=પુરુષકંદ.

સામરાની ખાલ=સામરાની ચમર, ખારાસીંગાનું ચામડું.

સાકાનો રસ=છક્કુ રસ, ઇંધનો રસ.

સાખોટક જડ=સહોર, કારીકુસ, પીતફળના ભુતવાસ, કરચઈંદ.

સાલરની જડ=સાલરનું મુળ.

સારીવા=ઉત્પલ સારીવા, મુગંધ મુલા, કપુરી કાલીવેલ, ફરીઆસાઉ, ગોરી આસાઉ.

સાતલા=સાતલા, વિમલા, સાથેર, ચીકારવાઈ, નીવડુંગનો ભેદ, પીળા રંગનો થોર તથા ઇરાનું શાતર.

સાટોડી=શુદ્ધ વર્ષાભુ, ૧. રકત પુષ્પા, ૨. મંડલપત્ર, ૩. વર્ષાભુ, ૪. પુનર્નવા, ૫. ત્રિપખર, પરીકીકા.

સાજખાર=સાજખાર, કારબોનેટ ચોફ સોડા.

સાકર=લફેરા, શાકર, મીચરી, ખડી શકર, નખાત, શકરે અખીઅદ.

સાલેડો=સદ્લકી, મુશ્વવા, સાલેડું, ધુપેડો, શલઘંઆ ઝાડના યુંદરને કોંદુર અથવા ઇસેસ કહેછે.

સાજડ=વીરદુ, સાજડ.

સાકા=સફેદ દુધીયુ, નઈ, તુંબડી, શાકતી, તથા કડવી.

સાલધના મુળ=શાવડીના મુળ, સર.

સાલી=જાલ શાયે ચોખા, ભાત.

સારક=નેપાલો, તુંબરૂ, પીળામગ.

સાવરી કંદ=સીમલાનો કંદ, સેમલાના મુળ.

સાલધ=અક્રોડ ઝાડ તથા તેની જાલ, સરનું નામછે.

સાખર=સાંખરીનું મીઠું.

સાંગર=ખીજડાની સીંગ, ડાંતી.

સાલેય=લઘુમુલક, મુલી.

સારીવા=ઉપલસરી, કપુરી.

સાંબર નીમક=સાંબર મીઠું, વડાગરૂ મીઠું, ગડલવલુ.

સાખરલોધ=પાટીઆ લોધ, લોદર.

સાકન ભરી=સાંબરલુલુ.

સાદડની જાલ=ખદેલો લોદર.

સાલમલી=અદલે સેમલા.

સાટોડી=ધેટુલી, પાંડરી, ખરપરીઆ, મદહપુરેના, વીખ ખંપરા, હંદકુકી,
પુનરવા, વસુ,

સાજડ=કૌહ, એમન.

સાતવીન=સપ્ત પરણુ, છતીવન, મોટાં આડ થાય છે, ડાંખળીને સાત પાન
થાય છે.

સાપસુન=અહી ગંધા, સાપસદ. ઇસરમુળ વેલા થાય છે.

સારશલ=સખ, સાલુપ્રક્ષ, સાલાધ તેના ગુંદરને કુંદર કહે છે, ગુગળ જેવો ધુપ છે.

સાલમ=સાલમ કંદ, સાલમ મીસ્રી.

સાંવા=સામાક ધાન્ય છે, વરી જેવું મળતું પાન છે, શીણો.

સાંધરખ=લવીંગ, સાંધરખ મોટા આડ, ૧ વેંત લાંબા પાંદડાં હોય છે, લાંગી
ગયેલા હાડકાને સાંધે છે.

સાસપ=સરગવો.

સારન=તગર, ગોડે તગર.

સાદરમુ=સાજી, તેજપાત. તમાલપત્ર.

સાગ=સાગવન, શીલધોસ, શાક.

સામો=સાવા. શામાખ.

સાતરા=અકસ, બનલ, શ્વેત પાપડા, દવન પાપડા, પીત પાપડાં, ખડસલીઆ.

સાતકુશી=મુસક જમીન, નાગરમોચ.

સાકર જવાસાની=ચવાતસ, સર્કેરા, જારના સાંઠાની યાવનાલી,

સાકર કુલની=પુખ્ત સર્કેરા.

મારીવા=સદેહ ઉપલસરી, કપુરી, મધુરી, દુધલી, ઘોળી ખનેડી.

સાગરગોટા=કાંકચીયા, કાકસના પીજ.

સાલરી=સોનાસલી, શોનેલી.

સારશ્રેષ્ઠ=નવસાર, નવસાગર.

સાલવીત્ર=શેમલો.

સાકર=અદલે ખાંડ.

શિવલીંગી=વાકુંવલી, હાકદોડ, લિંગીની, શીવલીંગી વેલ, રાતા કસ બળે નાના
ખેર જેવા થાય છે, ઇશ્વરી, નોરવેલ.

શિયાલી=પ્રાજકત, શીયાળી, હાર સણગાર.

શિંગોડા=શંગાટ, સિંગોડા, શિંધારા, જલ વલીના ૫ળ.

શિલાજીત=શિલાજીતુ, શીલાજીત, અમળા મુરોખાર.

સિંદોર=બ્રાદુર, સેંદુર, ઉસરેજ.

સિંધાલુણ=સેંધવ, સીંધવ નોન, નીમક લાહોરી, નમકેસંગ
બીલોરી, નમકે સંધવ, મીલહે હીંદી. કલોરાઇડ ઓફ સોડીયમ.

શ્રીવાસ=શ્રીવેસ્ટક, ચંદ્રસ, જનાર્જન, મંધો ખેરજો, ચંદુસ, સરલનો ગુંદર.

શિંદુર પુખ્તી=વીર પુરુષા, શીંદુરી, શેંદ્રી.

શિતાખ=સતાખ, સર્પદંષ્ટા.

શિંહી=ઉભી ભોંય રીંગણી, અરકુશો.

શ્રીપર્ણી=સીવણ, મોટી અરણી, કાયરલ.

સીસી=સીરસ ઝાડ.

સીંગરોટી=જીવંતી, લધુ જીવંતી, મુડીયાના વેલા, લધુ હરણ વેલ, સીંગરેટી.

સીણવી=પાંડુફલી, સીણવી, પાંડર ફલી.

સીંખી=મુદ્રગા, મગલીલા, કાળા, કાળાકચ્છી; વાલોર, પુસ્ત બીંબી, શેમ.

સીતસીવ=સીંવવને છડીલો,

સીમા=મણસીમ, શીલાજીત, ગેર.

સીપીસ્તાન=ખડ ગુંદા, મોટાં ગુંદાં.

સીસમ=સીસવ, કાલા સિસવ, પાસીસમ.

સીયામ તુલસી=કાલી તુલસી, હરીપ્રીયા.

સીંહરાસી=સીંહજરા, ઘીઆપીખાણ.

સીરસની જડ=સીરસ ઝાડનું મુળ, સરસઝાડનું મુળ.

સીરધ્વજમણી=સીરામોક્ષ.

સીખરણુ=દહીંમાં સાકરનો યોગ. સીખંડ

સીલાજીત=પાસાણુનો રસ. ત્રીરમ રૂતુમાં હોય છે, પાણુનો રસ.

સીણના બીજ=સણના બીજ.

સીંગી મોહોરો=વજનાગ, હલદીઓ વજનાગ, સીંગડીયો વજનાગ.

સીંસા=સિસક, નાગ, સીંશુ.

સીવણુ=સીવણી, ગંભારી, સાલ પર્ણી, કાસમરી.

સીરસ=સીરસવ, સરસડો. સરસડીયો.

સીખી=મેંતીની ધીપ, સીપ,

સીતકાંઠ=સરદી, ઠંડીનો વખત.

સીધારા=સીંગોડા, સીંગાટક, જલદ્રલ, ત્રીકાણુ દ્રલ, સીંધાગ.

સીસવ=કપીત વરણી, સીસમ, શીશીપા ઝાડ થાય છે.

શ્રીવાસના=ચંદ્રસ, જનરજન. ગંધો ખીરોળો સરલાડીક, અંદરસ, કાહર્યા,
સ્ત્રીવેસ્ટીક, સરલવૃક્ષનો યુંદર.

શીકિખાઇ=સ્ત્રીવલી, સપતલા,

શીતાદ્રલ=આતુર્ય. ગંણાત્રક, ખાલીશ, આક.

શીરદોડી=જલકામુકા, અર્કપુરુષી, મોટીકાવલી.

શીરગોલ=વજરાભ, સફેદ કાચ જેવું પાણી થાય તે.

શીંગોડી=સંગાટ, શીંગાડા, સીધારા, તલાવમાં વેલા થાયછે.

શીતીવારક=રકુરકુ.

શીરસુમ=ઇસકુદીરયુન, લહસુન, લસણ.

શીલસ ગ્રીનસદફેટઓફ કોપર, મોરથુયુ.

શીવણુ=કંભારી,, પુમેર, શીવણુ.

શીમાખ=પારા, જીખક, પારો.

શીખા મુલા=ચીત્રાનું મુલ.

શીંગરફ=વશીનાગ, હીંગળો.

શીંહીકા=ઉભી ભોય રીંગણી, કચેરી, કટેરી.

શ્રીપરણી=સીસમ.

શીતા=સાકર, મીઠી, ખડી સકર, સીતોપલા.

શીધાર્થ=સરશો, ઉગ્રગંધ.

શીયામ=અદલે કુમુદ (રાતી વીકાશી કમલ), ઉતપન્ન.

રટ્ટીકનીયા=ઝેર કાચલાનું સત્વ, કુતરા મારવાનો ઝેરછે.

શીરસ તેલ=સર સપનું તેલ.

સુંક=સુંકી, મહોખધ, કટુભદ્ર, આદ્રિક, સુંક, આદુ, વિશ્વા.

શુગ=કામલ પાંદડાંની કલી.

સુવા=ખાલત શોંષ.

સુફ=મોટી શોંફ, વરીયાલી, બાદીયાન.

શુદ્ધરશન=તાનીનો વેલો કહે છે, ને કુંબાર તથા કેતકીના ફેલાવ જેવોથાય છે
અથવા કુવાડીયા.

શુવારીખાર=પૃંગીશ્ફલની બરમ, શોપારીની ખાખ.

શુસ્પા=સસણુ જનાવર, સસું.

શુરતી ખપરીયો=ખરપર, શુરતી ખાપરીઓ,

શુફેદ કલહારીની જડ=કલહારીના મુળ, ઘોળા કમલના મુળ,

શુફેદ દ્રોળ=શફેદ દુરવા, ઘોળા દ્રો.

શુફેદ સરસીઢે=શ્વેત સરસપ, ઘોળા સરશો.

શુફેદ બાળચી=ખરખરીસફેદ, ખોલીખાપચી.

શુફેદ ઝેરંડ=શ્વેત ઝેરંડ, ઘોળા ઝેરંડ.

શુફેત કંડીરની જડ=શ્વેત કરવીરના મુળ, ઘોળા કણેરના મુળ.

શુદ્ધાગો=ટંકણુ, સોગી, ટંકણુખાર.

શુધા=ખુરસાણી, થોરનું નામછે.

શુસીખો=સસો, શુસત્યો, કીરગો, સજીવ જંગ.

શુંકનો ખાર=તેના આડની રાખનો ખાર, વરીયાલીનો પંચાગ ખાર.

શુરધ્રત=જંગલી શુકર, ભુંડની બસા, ચરખી.

શુરદાંત=શુકરદાંત, વનખારાહદાંત.

શુકરવીણા=વનશુકર, વાગહની વીણા, હગાર.

સુકરકંદ=કુકરકંદ, વારાહીકંદ.

શુવા=શેત પુખ્પા, શુવાની બાજી, શુવાદાણા, ખાત્રતસોપ, સોવા, શુતસીખત.

શુરાખાર=અર્કક્ષાર, શુરોખાર, શુર્યખાર, વાજી, શોરા, અબકર, સાદુ પીટર.

શુરજપુલ=આદિત્ય ભક્તા, શુરજમુખી, સોચડી, કુરુકુજ, શુભેઅફનાવપર-સ્તી.

શુર્યકાંતમણી=શુર્યકાંત, અગનચસમાનો કાચ.

શુરણુ=કંદનાયક, શુરણુ, અરશોધન, ઓભ.

સંગક=ઝેરનું નામ.

શુફેદ કોહોટો=સફેદ કાંટા સરીયો, કાંટાઓ અસેળાપો.

શુવર્ણ માક્ષીકા=શોનામુખીઉપધાતુ, અથવા ભોહ બરમ.

શુર્યફલ=સુરજફલ.

શુદ્ધ કપુર=ભીમસેની કપુર.

સુવર્ણ પુરુષી=પીલી જામ.

સુવાની બાજી=સેપુની બાજી.

મુદ્ર ખજુરી=છોહારા, ખારેકડી, ખલેલાં.

શુરા=મધ, દારૂ.

શુર્યકાંતી=શુરજવેલ.

શુરજમુખી=અર્ક પુખી, શુરજગલ, શુર્યકુલવલ્લી.

સુકત=તાડી, સરકો.

શુરમાં=રસાંજન, શુરમો.

સુંદ=સોદ, જંજખીલ.

શુખડ=ચંદન, સફેદ ચંદન, સંડલેશુરખ, સંદલેઅહમર, સફેદ સંડલ, સંદલે અખીયદ.

શુગંધી=અવંતી, અવંતી ચાહ, ચાના ઝાડ જેવાં પાંદડાં થાય છે, શુગંધી ખડ.

શુગ્રીણી=થોરલા, મલેખંધ, મોટા ઝાડ, ઈંદ્રજવ જેવાં પાંદડા થાય છે.

શુરવીણુ=શુર પર્ણીકા, શેમલાની જાત છે.

શુરખંધ=પંચપત્રી શેવતી જેવાં પાંદડાં ૨-૩ ફુટ ઊંચા ઝાડ થાય છે.

શુર્યમુખીપ્લ=આદીત્યપત્ર, શુર્યાવર્ત, શુર્યફલ, શુરજમુખી.

શુરંભી=શરૂ, મુરામાસી, કાળો વાળો.

શુવહા=રાસના, નોરવેલ, કાળા કુલવાળી નગડ.

સુંખુલ=સુંખલેતીય, જટામાશી, બાલછડ.

શુગંધીવજ=અથવા નાગરવેલના પાનની જડ.

શુદ્ધરસન=જંગલમાં વાડોમાં થોર પ્રમાણે વાડ થાય છે, તેમાં કેતકી ઉગે છે, તે કેતકીની જાત છે, પણ શુદ્ધરસનના પાંદડાં ૧ અથવા ૧૫ હાથ લાંબા હોય છે, કેતકીના ઝાડના પાંદડા જેવો હરો રંગ, તેની પીઠ પછવાડે પીઠની વચોવચ મોટી નસ (રંગ) થાય છે, તથા નાની નાવેલાને કહે છે.

શુંગક=શીંગીયાવછનાગ, શીંગડીયો વછનાગ, શીંગી મોહોરા.

શુક્ષીયો=છોડ થાય છે, દરેક દાંડીમાં એક આંગળ છેટે કાંટાવાળા ડોડવા તથા નાની શુળું, લાંબા ચાના પાંદડાં જેવાં પાંદડા, મુળ સફેદ, તે મુંઝારાના દરદ વાળાને ઉકાળો કરી પાવાથી તુરત મટે છે, મુળને બ્રહ્મદંડી કહે છે, ઝુડીઓ.

શુર્યખાર=સોરા, શુરોખાર.

શુર્યવર્ત=કાળો ભાંગરો.

શુભા=વંસલોચન.

શુખડ=અદલે કપુર અથવા રતાંજલી.

સુંગી=અતીસ, કાકડાશીંગી, પાખર આડ, તથા સુંગીઝેર.

શુરંજન=એક જાતના શીંગોડા, હિંદુસ્તાનમાં વાપરેછે.

શુપક=પાકા.

શુપારી=ઘાટે, પુંગી, કેમુક, ચીકણુ, વલકલતર, પૌફલ.

શુરંજનમ=અંગ્રેજીમાં કાલચીકમ કહેછે.

શેરડી=ઘણુ, શેરડી, ઉસ, ઉખ, ગન્ના ગાંઠા, પોડા.

શેતુત=તુતતુદ, શેતુત ગ્રીણા તથા મોટાં બે જાતના છે, નાનાને જેતુન કહેછે,

તુતસારી, તુતહામીજ, સેતુર, પુર્ય, તુત.

શેમલા=૧. શામલ્લી, ૨. મોચરસ, સેમલો, શેમલાનો ગુંદર, શેવર, સાવરી.

શેવાલ=જલ મંડપી, જલકેશ, શેવાલ લીલી.

શેલારસ=શિલ્હાક, સલારસ, શિલારસ, તુરષ્ટક.

શેવફલ=સીચીનીના ફલ, બદર, શેવ.

શેવગુંદર=ઘશેસ.

શેઠ્ઠ=ખુરસાણી થોરનાં પાંદડાં.

શેમરના મુસલા=સાવરીનું કંદ, શેમલાનો મુલ.

શેમલા=શેમલાના ફલ બદલે મોચરસ, સાલમલી, સાવર, કાંટે સાવર તેના

ગુંદરને મોચરસ કહેછે, સેમર.

શેવતી=ગુલાબના પત્ત,

શેદરીઆ=રાતા ઝુલની જાશુદ, જાશુદી, જાસવંતી.

સેલારસ=સીલહાક, સલારસ, ઉસારેકમીઆ, મીઆહસાખલા.

શેરણી=હપુશા, શીવની, ૨-૩ ઝુટ ઉંચા આડ નદી કીનારે થાયછે, આડની લાકડી

નો રંગ રાતો તથા કાળો છે, લીલી લાકડી ચીકણી હોયછે.

શેટ ઇંગ્રેશીઅસ બીન=પીપટા, પપીટા.

શેવ્ય=વાળો ને કાળો વાળો.

શેવફળ=શેબવિહી, શેબ, તુફહા.

શેદરડી=કોડી કરયાતુ ધર્મ બાજરામાં થાયછે, ઘણીજ કડવી થાયછે, સહદેવી,

ઓશારી.

શેમલા ગુંદર=તેને બદલે શુપારી.

શેલડી=બદલે બર,

સેંદાડ=મૃગાશી, કોડીમડા જેવા વેસા થાયછે.

સોમવલી=ગળો, સોમલતા, બાબચી, વેવડી, બાહરખડ, શુદરસન આવેલા મંદ્રપ
ક્ષમાં ૧૫ પાંદડાં આવેછે, અને અંધારીઆમાં ખરી પડે છે કંદમુળ રાતા
તથા ઘોળા. સોમવલીના વેલા ૨૪ જાતના થાયછે; સામક્ષીરી, બ્રાહ્મી. પાતા
લગરૂદી, પત્રવલીકા.

સોમલ=ગૌરીપાષાણુ, સોમલ, સોમલખાર, શંખીયો ઝેર.

સોપારી=સુપારી. પુંગીફળ, પોપીંડુ, ફોશીલ.,

શોનામુખી=સુવર્ણ માક્ષીક, તારમાક્ષીક, રૂપામુખી.

શોનું=કનક, હાટક, કંચન.

શોનાંમુખી=સ્નાય નીલી, મરકસીસાજહુખી, મીઠીઆવલ.

શોધી શીલાજીત= સુદ્ધ શીલાજીત, ત્રીફલોમા અથવા દુધમા શોધેછે,

શોધ્યો યુગળ=યુગળ ત્રીફલાના પાણીમાં શુધ કરેલો.

શોનાગેર=ગૌરીગેર, સોનાગેર, હડમચી, સુવર્ણગેર, ગીલેકફેદરીયા, તીનેમગરેખી
અહમર.

શોઠી=સોઠ, સોંઠ, ગજપીપર, ભીંડીપીપર.

શોરઠીમાટી=ફટકી, ગોપીચંદન.

સોમયતીર્ય=શીતલગુણુ.

શોભાજન=સરગવો, સહેજના.

શોઠનીજડ=પુનરવા એટલ ખાપરીઓ, ઘેટીલો, સાટોડીના મુળ, સાઠની જડ.

શોંફ=વરીયારી.

શોનારવેલ=વેલો થાય છે, પીપળા જેવા પાંદડા, પાંદડાની પહોળાઇ ૧ વેંત,

લંબાઇ ૧ વેંત છે, વેલાની જડાઇ ૧ આંગળી જેટલી, રંગ રાતો ઘોળો

હોયછે. પાંદડાં જુના થયા પછી તે ઉપર રાતા રંગના આઠાં પડેછે,

શોનવેલ=સુવર્ણવલી, આકાશવેલ, નાગરવેલ.

સોમવલક=કાયફળ, ઘોળો ઝેર, ને પરબડીયા વાળી કરંજ.

સોસન જર્દ-ઉદલવુજા અકરન, બજ, શોડાવજ, વચ.

સ્થોનાક=ટેટુ, મોટો અરકુશો.

સોમરોગ=સફેદ પ્રદર, સૂીનું દરદ.

સોરઠી માટી=બદલે ૪ટકડી.

સોના=બદલે સોનામુખી.

સોના મુખી રૂપામુખી=બદલે સોનાગેર.

શોભૈલતા=મોટી માલ કાકણી, વારાહી કંદ, મહેછી.

સૌરાષ્ટ્રીક=કાંસુ.

સૌરણ્ય=સુરત, જમીકંદ, સહોજનની છાલ, શેકટાની છાલ.

સૌગંધીક=કલહાર નામનું કમલ, રોહીતખડ ને ગંધક.

સૌવીર=સુરમે, બોરનોએકજાતનોઆથો.

સંખવેલ=ચવતિકતા, અક્ષીખીડ, સંખવેલ, આંખુ કુટામણી, ભંગલીખી, ભંગલીગી, ટીટીલી.

સંખ=દર, સંખ, દરીઆમાં ઘણી જાતના નાના તથા મોટા સંખ થાય છે, જીવડાથી પેદા થાયછે.

સંધેસરા=શીદેશ્વર, સંધેશ્વરો, ગુણેતુરી, કૃષ્ણચુર.

સંખજરા=સંખજરક, શંખજરં.

સંજરકલીયા=કલીયાસણુલ અસદ્ગર, સજ, સાજખાર.

સંખાવલી=કોડીઆલા, શંખાહુલી, શંખપુષ્પી, શંખોલી ઘોળા પુલ્લની, બહુપુષ્પી, કોડીઆલા કાળા પુલ્લવાળા તેને વિશ્નુકાંતા કહેછે.

સંખની=સંખવેલ, શંખાહુલી, શંખપુષ્પી, શાયવેલ, શંખાવલી.

સંખની=સ્ત્રીની જાત, ૧. સંખની, ૨. ડંખની, ૩. નાગની, ૪. પદમની.

સંખની નાભી=તેનો મધ્ય ભાગ.

સંચરણુ=કાળું લુણ, પાદેલુણ, સૌવચ્ચલ.

શંખની રાખ=શંખની ભરમ.

સંચદ=જશાકઉચ્છીલંઘ, પુચ્ચ, મીંદડાની બળી, તથા બોંફોડ પણ કહેછે.

શંખપુષ્પ=શંખાવલીના પુલ.

શંખુક=નાના શંખ, છીપ, કાલુની છીપ.

શંચલ=પાદેલુણ, સોચરનોના, કાલાનોન, ચહારનમક, સીયાહ, મલાહઅ-સવદ, સોડીયમ કલોરાઇડ.

શંજસખોયા=ચકવડ, પવાડ, હરમલ, ટાંકલા, કુવાડીયા.

શંદલેઅખીઅજ=ખીંગા ચંદન, કલંખક, ખીતચંદન.

શંદલેસુખ્મ=શંદલેઅહમર, લાલ ચંદન, રતાંજળી.

શંખદ્રાવ=હાઈકોલોરીક એસીડ, મીઠાનો તેજાબ, એકવા ફોરટીસ.

પડમંથા=વળ, કપુરકાંચલી, નાહાની કરંજ.

હવાપવન, હરણ્ણીઆ પારાના જેવી સ્થીતીમાં છે, દીવસે રંગ લીલો, સુર્ય ઉદય પછી વરસાદના ધનુસ બાણ જેવો રંગ, સુર્ય અસ્ત પછી જાંબુગના રંગે છે, દરેક રૂતુમાં થોડો રંગમાં ફેરફાર થાય છે.

હનુમાનવેલ=લક્ષ્મણા, પુત્રજનની વેલો થાય છે, બકરાના જેવી ગંધવાલી વેલ. હરડે=સાત જાતની હરડે છે, વીજ્યા હરડે સર્વે કામમાં યોગ્ય છે, હરિતકી, અલાંબુ ફલના આકારે છે, હરડે અથવા મીડી ખરખોડી,

હરિયા આંબલા=લીલા આંબલા.

હરપારેવડી=એક જાતની વેવડીને હરપારેવડી કહે છે.

હવ્યાદીક=જવ, તીલ, ધુતાદીક.

હલદર=હરિદ્રા, રંજની, જર્દ ચોખ, સુફર.

હરેણું=રાજપુત્રી, હરેણ, રેણુંકા, રેણુક બીજ, સમાણ,

હરતાલ=હરિતાલ, વરગી, દગડી, હડતાલ, જરની અસફરગરગી, સમશાઈડિ ઓફ આર્સેનીક.

હલ દરવો=હરિદ્રુમ, હલદરવો, હલદી વ્રક્ષ.

હરશ રેવડી=લવલી, ખાટી આંબલી, કાચ આમલા, રાય આંબલી, મહનપામુ, વેવડીની જાતની વેલ થાય છે, તેના ફલનો રંગ રતાશવાળો હોય છે, વેવડીના ફલ જાંબુડાં હોય તે નહીં, હારશ રેવડી કપાસના ખેતરમાં થાય છે, વેલો હોય છે, ટાઢની મોસમમાં તેને ફલ આવે છે, તે ધણીજ ચીકણી છે.

હસ્તી કર્ણા=હસ્તિ કર્ણા, હાથી સુંઢા.

હરિચંદન=પીણુ, કુક માગર, ચંદન.

હજરતખોર=" ગોરોચન " ગાયના મસ્તકમાંથી નીકળે છે.

હરિતકી=હરડે, સુરવારી હરડે.

હરણુવેલ=હરણુવેલ, આસંધ, જીવંતી, હરણુદોડી, શંગ, ફગવેલો, મીડી ખરખોડી.

હરિદ્રા=દાર હલદ, દાર હલદર.

હરીપ્રિય=તુલસી.

હસ્તિદંત=ઉદ્રવારણાનો ગરલ.

હપુંસા=ઢોર સેરણી, સેરણીહોસ.

હુલીલેજઅસફર=હુલેલેજદં, હરડા, હરડે.

હજરૂલમકર=ગોરોચન,

હપઉલરસ=કવાય, કાંકલાં, રીતલચાની, ક'કોલ, કયાચની.

હરનખુરી=ખહુશલી.

હંજલ=ઈદ્રામણું.

હપારા=ફેફરા, કુવારપાડો, ઘીકુવાર.

હરતાલ=નટમંડન.

હરીનીલ=ઈદ્રામણી.

હેયુત=પારો, હરનીયો.

હપુતકલખ=ભીજામા, અગ્નિમંથ.

હરડ=ખદલે આમલઃ અથવા મીઠીખરખોડી.

હેમલતા=હેમક્ષીરી, ખરખોડી, સુવર્ણુજવંતી.

હયમાર=ધોળો કણેર.

હાથીદાંત=ગજદંત.

હાડસાંકલ=અસ્થીસૃખલા, હાડસાંકલ, ખેધારી, તણુધારી, ચોધારી થાય છે, અસ્થીસંહારી, હાડસંધી, હારસીંગર, હાડખેર, અસ્થીમાત, વલ્મંગી, વલ્મવધારી, તણુધારો કાડવેલ.

હાડખેર=સેરણી નામે ઝાડ નદી પાસે થાયછે.

હાડસંધી=સંધીના ઝાડ ઉપર વેલા થાય છે, બબે આંગળ ઉપર તેને આંકડો હોય છે.

હાંસા=ગોરટંક, હંસીઆ, આના મુળનો રંગ પીળો થાયછે તેથી લુગડાં રંગેછે.

હાલમનુખ=હપર રસાદ, આસાલખીજ, ખજૂલજીરજીર, અસેળીઓ.

હાથલા=ખદલે માનકંદ.

હાધડ્ડાસ્થાનીક આસીડ=હલાહલજેર, પૂસીક આસીડ.

હાથીસુંદા=નાગદંતી, ઇબદંતા, વીસાધીની, હસતીદંતી, ગાવસુકડાને કહે છે.

હાથીઆ=અગસત્ય વૃક્ષ, અગથીઓ.

હાલની કાંટકી=ધુસ, મોટો ઉંદર તેના હાડકાં વાટી ત્રાંખામાં નાંખવાથી તરત ઓગળેછે.

હાથી ચીકાર=અંગ્રેજી કુવારપાદાની જાત છે જેના પાંદડાંની બંને બાજુએ ધોળી કોર હોય છે, અને લાંબા કાંટા ધણા મજબુત લાલ રંગના સરખા

હોયછે.

હીંગોરાની જડ=છંચુદીના મુળ.

હીંગળો=શીંગરફ, હિંગુલ, દરદ.

હીંગ=રામઠ, વચારણી.

હીરાખેળ=ખેળ, સુરસ, હીરાખેલ, ખેલગુગળ, મવેડા, મોલેડુ ઝાડનો ગુંદર, જંગીની, પારવતી ઝાડનું નામ છે.

હીરાકસી=કાસીસ, કસક, હીરાકશી ખે જાતની છે પીળી ને ઘોળી, ગંધકના તેજબથી બનેછે.

હીરાદખલુ=ગમકી કહેછે, બીજેસારને બીયા અથવા બીબલા, કમરકસ.

હીંચપત્રી=પાફલા, બહુફલી, પાફલી.

હીંજલણ=જલવેતસ અથવા હીંગલુખેટના ફળ.

હીરા=તરમણી, હીરા, અલમાસ.

હીંગલુખેટ=છંગોરીયા, હીંગુદી, હીંગોટ.

હીવર=વીટ ખદીર. સેફયા ખદીર, ગંધી હીવર, ખેરની જાતછે.

હીના=મેંદીનું તેલ લથા મેંદી.

હીબેર=સુગંધીવાળો.

હીત્રા=જટામાસી.

હીલતીત અંગુઝ=રામઠ, હીંગ.

હુલહુલનો રસ=સુવરચકા, બ્રહ્મ વરચકા, સુર્યમક્તા, વરદાયાનો રસ, સુર્યફલ, તલવણીનો રસ.

હુરહુર=તલવણી, હીલમોચીકા, હુલહુલ.

હુરા=તીક્ષણ દુગ્ધ, મોટાં ઝાડ થાય છે, છંદ્રજવ જેવાં પાંદડાં તેનું દુધ બહુ તીખું હોયછે, ને આંખને ધ્રુજ કરેછે.

હુજહુજ=રસોત, રસવંતી, રસજાત, રસાંજન.

હેરંખ વ્રક્ષ=ખરપત્રી, વજ્રદંતી.

હેમક્ષીરી=પીળા ફુલનો કાંટાલો ધતુરો.

હેદ=કોસીકીયા, સાગરના દડા. સાગની જાતનું ઝાડછે, સાહોડા.

હેલુ=રપ હાથ ઉંચું ઝાડ થાય છે, છંદ્રજવ જેવાં પાંદડાં, જાયફળ જેવાં ફલ, આવેછે, ફલને મરાઠીમાં અલવે કહેછે.

હેનખેન=ખુરસાણી અજમો.

હેમકંદ=દુધીઓ હેમકંદ વેસો થાયછે.

હેમવંતી=હરડે ધોળીવજને નાગ ધતુરો, દારૂડી, દારૂડીના મુળને ચોક કહેછે.

હૈલકલા=કાકાલેકીઆર, બઠી ઇલાયચી, એલચા, બઠી એલચી.

હોસ. હપુયા=સેરણી, હોખેર, હપુસા, નદીમાં સર જેવા નાના ઝાડ થાયછે.

હંસપાદી=લાલ પુલની લગ્વલુ, લગ્વવંતી, રીસામણી, હંસરાજ, કીટમાતા, ત્રીપાદીકા.

હંસરાજ=લાલ લાગ્વલુ, હંસપગી, કાલીઆપ, હીમી, કાલીગંડલીનો.

ક્ષ.

ક્ષત્રી=ગોમા, કુઆ, કુંપો.

ક્ષત=ધાવ, જખમ.

ક્ષવ=ઝીંક.

ક્ષારાસ્તક=પલાસ, થોર, સાજી, આવલી, આંધીઝાડો, આકડો, તીલનાલ, જવખાર.

ક્ષાર=જવખાર, અથેડાખાર, સાજીખાર.

ક્ષારપત્ર=ચીલ, બથુતો,

ક્ષારપત્રા=તમાકુ.

ક્ષારત્રેષ્ટ=તવસાર, ખાખરો.

ક્ષીરપંચવૃક્ષ=ન્યગોદ્ર, ઉદુંબર, અસ્વતથ, રપારીસ, પલક્ષ.

ક્ષીરધ્વીય=સાજીખાર, જવખાર.

ક્ષીરવીદારી=વીદારીકંદ, વૃષ્યકંદા, ફગવેલાનો કંદ, ભોંકોલું, દુંનોખીલરીકંદ.

ક્ષીરણી=રાણુ, રાગદન, રાજન્યા.

ક્ષીત્ર=કાયફલ.

ક્ષરકાકોલી=સતાવરી, પ્રીયગુ.

ક્ષીરિણી=દુધેલી, ક્ષીર કાકોલી ને ધોળી સારીવા.

ક્ષુદ્રશ્નસ=લકુચ, બદાર ફલ, બડહર.

ક્ષુરક=એખરો, ગોખરને તીલક નામનું એક શ્વ.

ક્ષુદ્ર=મટકટૈયા, મધુમાળી, ભોંય રીંગણી.

ક્ષુધા=ભુખ.

ક્ષુપ=નાના મુળ વાળા છોડવા.

ક્ષેત્રમસા=ઉડદ, અડદ.

વનસ્પતીના ગુણ દોષ.

અ.

અતવીસ—હોડવો થાય છે, કઠવો છે, ગરમ છે, ચુંક, ઉલટી, ખુસા, કૃમી, હરસ, તાવ વીગેરેને ટાલેછે.

અરડુસી—ઝાડ થાય છે, ટાઢી, કડવીને તુરી છે, અતીસાર, ત્રીદોષ, સ્વાસ, તાવ વીગેરેને ટાલેછે.

અરણી—ઝાડ થાયછે, ગરમ, તુરી તથા કડવી છે, બાયડીયોના કેટલાક ચોની રોગને મટાડેછે.

અરડુસો—મોટાં ઝાડ થાયછે, શીતલ, તુરો તથા કડવો છે, શરીરમાં અગ્નિ દીપાવે છે; ગરમી, તાવ, ઝાડા વગેરેને ટાલેછે.

અજમો—તીખો તથા ગરમ છે, પાચન કરેછે અને તેના પાંદડાંની ભાજી પચુ કરેછે.

અગર—અંદન. ઝાડ થાયછે (ચાર પાંચ જાતના), તેના ભાકડામાં ઘણી ખશ-ભોમ્ર છે, કડવું છે, ગરમ છે, ને ચોપડવાથી શીતલતા થાયછે.

અઘેડી—એના હોડ થાયછે; કડવી ને ગરમ છે: જખમ ઉપર લગાડવાથી લોહી તરત બંધ કરેછે.

અર્જક—તે જંગલી તુલસી તથા મરવાનો ભેદ છે તીખી, કડવી, તુરી ને તીજણ છે.

અંભેડા—અંબાડા, મોટા ઝાડ કુંગરમાં તથા બગીચામાં થાયછે, તેના ફળનું અથાણું તથા મુરખો કરેછે.

અકોલ—ત્રામશળ, મોટાં ઝાડ થાયછે, તેનાં ફળ માણસ ખાય છે. વધુ ખાધાથી ગરમી કરેછે, મુગથી રોચ તથા ઉલટી થાય છે, હડકાયા કુતરાનું તથા ઉંદરનું ઝેર ટાળેછે.

અથેડો—ખરમંજરી—હોડવા થાયછે, કડવો, તીક્ષ્ણ, અને ગરમ છે, અગ્નિ કરેછે, ઉલટી તથા ઝાડો થાયછે; માત્રાથી વધારે ખાવું નહીં.

અખરોડ—પરદેશથી આવે છે, અને તેનો મગજ બદામ સરખો મીઠો છે, તે ખાવાથી બળ વધે છે, ચીકણો, ગરમ છે, લોહી વીકાર, ગરમી વીગેરે મટાડે છે, બારે છે, અને જલતરતને દાલે છે.

અગથીઓ—હાથીઆવૃક્ષ. તેના ઝાડ મોટાં થાય છે, અને ૨ જાતના છે, તેના પુલનું શાક કરે છે. પુલ મધુરને તુરં છે, એ શાક ખાવાથી રાત આંધળાપણું મટે છે, તેના પાન તથા પુલની સુંઘણી નાકમાં સુંઘવાથી ચે. થીરો તાવ મટે છે, મધ સાથે ખાએ તે આંખની ઝાંખ ગટે, પાંદડાનો રસ શરીરે લગારે તે શરીરના દરદ મટે, તેની કાચી શીંગ ત્રીદોશ દાળે, પાક્યા પછી ગરમને રક્ષ છે.

અરીકા—તેના મોટાં ઝાડ થાય છે, તેના ફળથી માથાના બાલ સાર કરે છે, તેમજ કુપડા થે. તેના કામમાં આવે છે. અરીકા, સાબુ વીગેરે બનાવે છે, તેમાં પડે છે. અરીકાના ફળમાં કાઠ પેતાં જોળી મેલી ઉપર રાખવાથી બામ્પીને પ્રસવ થાય છે. તેના તે તાવ થાય છે, અરીકાનું પાણી પાવાથી અરીકા વીગેરે જેવું થાય છે, અને શરીરે ચેપડતી વખતે તે શીલવાળા પાણીના ૧-૨ ટોળાં આંખમાં લાખતાં, અરીકાના બીજનું તેલ કાઢે છે, તે વીંછી, વરપના જેવું ઉપર કામમાં આવે છે.

અકલારો—છેડ થાય છે, તેના ઝાંડલાનું અથાણું તથા શાક કરે છે, ગરમને તીવ્રો છે, જમ ચરચરે છે, પાતુ પુછી કરે છે, વાછ, કરને સોખને મટાડે છે.

આંબ કુદામણી—પરોડ, કડવો વેલો થાય છે, તેની જે જાત છે, (કડવો તથા મીઠા ફલનો), પાંદડા ને ફલ ગરમ છે, મુળથી રેચ લાગે છે, પાચન શક્તિને વધારે છે.

આંખા હાનદર—છેડવા થાય છે, તુરી ને કડવી છે, પાચન શક્તિને વધારે છે, તથા શરીર ઉપર લેપ લગાડવાના કામમાં આવે છે.

આસોંદરો—ચંદ્રક, મોટાં ઝાડ થાય છે, તુરો, મધુરને ટાટો છે, વધારે ખાવાથી આશરો ચડે છે.

આવલ—ચરમરંગા, આવળના ઝાડ થાણી જાતના થાય છે, તેના પાંદડાં તથા મુળથી રેચ લાગે છે, તુરીને કડવી છે, તથા ઢેઢ લોકો ચામડા રંગવાના કામમાં તેને થાણું લાવે છે, પેટની કમજબી, સંધીવા, પીત વીકાર, લોહી વીકાર, વીગેરે દરદો ઉપર કામમાં આવે છે.

આકડો ઘોળો રાતો તથા ડાહરીઆ કુલનો—આકડાના દુધથી જીવાળ લાગે છે, ઉલટી તથા ઝાડો થાય છે, કડવો ને ગરમ છે, માત્રાથી વધુ ખવાતો નથી, શરીર વાદ્યથી અકડી ગયું હોય તો તેના પાંદડા ગરમ કરીને તેનો રોક કરવાથી તેમજ પાટો આંધવાથી ફાયદો કરે છે.

આંબો—આમ, સુત, એનાં મોટાં વન થાય છે, બગીચામાં પણ વાવે છે, તેમજ ડુંગરમાં જંગલી આંબા થાય છે, તેમાંથી શુદ્ધ નીકળે છે, આંબાની આંતરછાલ તુરિ, ગ્રાહી ને ટાઢી છે, આંબાના મુળનો તથા કુણા પાનનો ઉપર દરશાવેલો ગુણુ છે, આંબાના મોર તુરા છે, તેની નાની કેરી જેને ખાખરી કહે છે, તે પણ તુરી ખટાશવાળી, ને ગ્રાહી છે, કાચી કેરી ધણી ખાટી હોય છે.

આંબડા—અમરત ફલ, મોટાં ઝાડ થાએ છે, મધુરો, તુરો, કડવો, ખાટો ટાઢો છે, પીત વીકાર, ઉલટી, ઉધરસ, ગળુરણ, પ્રમેહ, તાવ, અરચી, વીગે રે ઉપર કામમાં આવે છે.

આંબલી—મોટાં ઝાડ થાય છે, ને ધણા લોકો ચટણી વીગેરેમાં વાપરે છે, તેમજ રંગવાના કામમાં પણ આવે છે, ઉલટી, પીતવીકાર, ઉધરસ, ક્ષમ રોગના દરદોના ઉપચારમાં આવે છે.

આહુ છુમાર—ફલ થાય છે, ને કાણુ તરફથી આવે છે, તે ખાટાં, તુરાં, મધુરાં ને ગ્રાહી છે, એનું પાણી સાથે સરખત કરે છે, જરદાહુ પણ કાણુ તરફથી આવે છે.

આકાશમાસી—એક જાતની સેવાળ ધરતી બીંતોપર થાય છે, ટાઢી છે, સુગંધમાસીના પણ આવાજ ગુણુ છે.

આસોપાલો—તેનાં મોટાં ઝાડ થાય છે, તેની ર જાત છે, તેમાં ફળ થાય છે, તે ખાવાના કામમાં આવતાં નથી, પણ તેની છાલ પાણીમાં વાટી તેનો રસ તથા દુધ ભેગું કરીને ગરમ કરવું ને પાણી બગાડી ગયા પછી જ્યારે એકલું દુધ રહે ત્યારે કંડુ કરીને પાવાધી બાઈડીને રક્ત પ્રદરવું દરદ મટાડે છે, આસોપાલાના ગુણુ—તુરો, કડવો, મધુરો ને ટાઢો છે.

આસંધ—અસગન, તેનાં છોડવા થાય છે, તેને થોડા આસંધ કહે છે, તેની નીચે કંદ થાય છે, તે બાધુના રોગ ઉપર આવે છે, તુરી, કમ્બી, મધુરી છે, ને રસાયન છે.

આકાશચેલ—અમરવેલ, તેના મુળ જમીનપર થતાં નથી એ સંદેહવાળી વાત છે કારણકે પુલ વગર ફળ થતાં નથી. અને મુળ વગર થડ થતાં નથી, આના વેલા થોરની વાડોમાં ધણુ હોયછે, તે વેલાના દોરા જેવા તાંતણુ હોયછે, એક જાતની પીળી છે અને બીજીની જાત કાળી છે. વેલ કડવી ને મધુરી છે, રસાયણુ છે, વાઢી ગરમ કરીને બાંધવાથી સોજને મટેછે, ત્રીજી બાજુ વીગેરેના છોડમાં થાયછે, તે જાતની વેલ ટાઢી છે, અમરવેલને કંદ સુર-ણની નાની ગાંઠ જેવું હોયછે, ને હળદર જેવું પીળું હોયછે અને બાગ્યેજ કાઢ માણુસના હાથમાં આવેછે, જેની રીતે તેલકંદ.

હંદ્રજવ—એ જાતના થાયછે, તે કડાદલીના બીજ છે, ધણું કડવાં હોયછે, ને ટાઢા છે; છાશમાં વાટીને પીવાથી હૃદયનું લોહી બંધ થાયછે, થેપલી મુકવાથી વેદના મટેછે, મીઠા બીજના પણુ થાયછે.

હિંગોરીઆ, હિંગોટ—મોટાં ઝાડ જંગલમાં થાયછે, ફળમાં જરા ગોળ જેવો રસ થાયછે, તે ચોપડવાથી મોઢા ઉપરની દાઝ મટેછે, ફળ લાકડા જેવું છે, તેની અંદરના બીજમાંથી તેલ નીકળેછે, તેના પુલ મધુરો ને ગરમ છે. ગરીબ કાળી લોઢા આના મુળ જમીનમાંથી કાઢી ઝાવીને નદી અથવા તળાવના પાણીમાં નાખેછે, જેથી તેમાંનાં માછલાં મરી જાયછે.

ઉંચરો—તેનાં મોટાં ઝાડ થાયછે, તે ૩ જાતના છે, બીજી જાતને કાળો અથવા ઢેઢ ઉંચરો કહેછે, તેના ફળ મધુર, ટાઢા, રક્ષ ને તુરાં છે, તે પીત, કદને લોહીનો વીકાર મટાડેછે, ત્રીજી જાતનો ઉંચરો નદી કાંઠે થાયછે, તેને નદી ઉંચરો કહેછે, તે ઝાડની છાલ વાટીને લગાડવાથી યુમ્મડાં મટેછે, લોહીની ઉત્તરી, લોહીનો ઝાડો, રક્ત પદર તથા નાકમાંથી લોહી વહેતું હોય તો તેને બંધ કરે છે, એવી રીતે ત્રણે ઉંચરામાં ગુણુ છે.

ઉંદરકની—ફદાંતી, એનાં જાતલાં થાય છે, કડવી, તુરી ને ટાઢી છે.

ઉંધાકુલી—તેના છોડવા થાય છે, તેના પુલ જમીન તરફ લટકતાં હોય છે, (રંગે આંસમાની હોય છે). આંખના દરદને ટાળે છે, ને પેટમાં છોડ મધ ગળેો હોય તો, તેને કાઢેછે, ઉંધાકુલીના વેલા પણુ હોય છે, પુલનો રંગ પણુ છોડવા જેવોજ હોય છે, કાંટાની વાડમાં વેલા થાય છે. એના મુળ ધસીને ચોપડવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

ચેલવાલુ--સુગંધી, તુરને હલુકું છે.

એરડો—એનાં મેટાં ઝાડ થાય છે, રાતો તથા ઘોળો એ બે જાત છે, તેના તેજથી જીવાળ લાગે છે, કડવો, મધુરો, અને ગરમ છે.

એલચી નાની—કડવી, મધુરી, ખુશબોદાર તે ગરમ છે,

એલચી મોટી—કડુ તે રક્ષ છે.

એકલકંટા—એકવીર. તેના મોટા છોડ થાય છે, અને યડમાં આછીદાર જાડા અંકાલ સરખા એક એક છેટે છેટે કાંટા થાય છે. ફળ નાનાં ઘેર સરખાં અને જુમળાં હોય છે, તે ગરમ છે, વાઇનાં દરદ મટાડે છે, પક્ષધાતને ટાળે છે, પેટ, પડખાં તથા કમરની સુળને મટાડે છે.

એખરો—તાલમખાના. તેના છોડ પાણીવાળી જમીનમાં થાય છે, તે ચીકણા છે, ધાતુપુટ્ટી કરે છે, એખરો સાકર સાથે ખવરાવવાથી બાચડોને ગરબ ન રહેતો હોય તો રહે છે, તે ટાઢો છે, લોહી વીકાર, આંખના રોગ સર્વેને ટાળે છે, તેનાં પાંદડાં ઉકાળીને નાહવાથી વાઇથી બચાવેલા શરીરના ભાગને આરામ આપે છે, તેનાં પાંદડાંનો શેક કરવાથી પશુ વાઇનું દરદ મટે છે.

એટીગણુ—મસ્તકમંજરી; જાતલા જેવા છોડ થાય છે, તેના ચીકણા બીજ ધાતુપુટ્ટી કરે છે, ગ્રાહી, દીપન, મધુરાંને તુરાં છે.

એખરાડ—તેનાં જાતલાં સુકેલ તળાવમાં થાય છે, તેને બાળી રાખ કરી મલમ સાથે મેળવી માથામાં લગાડે તો પશુવાળાં જુમડાં રહ્યાં જાય છે, મુત્રલ છે, પેશાબના રોગમાં એનો કવાથ આપે છે.

એટફલ—કરમલ, મોટાં ઝાડ થાય છે, તેના ફલને ચલતા તથા વઉફલ કહે છે, તાડફળના આકારમાં હોય છે, ફલ ઘણાં ખાટાં હોય છે.

કં.

કઉચા—બેરવશીંગ, વેલા થાય છે, એની શીંગ (ફક્તી) ઉપર રવાંટાં હોય છે તે શરીરે લાગે તો સખત ખરજ ચાલે છે, તેના બીજને કઉચાં કહે છે, તે ધાતુપુટ્ટીના એશડમાં બાપરે છે.

કડવી તુબડી—ઘણી જાતના વેલા થાય છે, તે કડવા હોય છે, તેમજ મીઠા પણ હોય છે, કડવી તુબડીના ગરબથી ઉલટી થાય છે.

કડવી ઘાશી—તીક્તતુડી, વેલા કડવા તથા મીઠા બે જાતના થાય છે, મીઠાં

ધોલાનું સાક કરેછે, કડવી ધોલીના મુળથી ઉભરી થાયછે, અને સરખ કંજ ઉપર ચોપડેછે, તથા પીવરાવે છે તેથી ઝેર ઉતરેછે.

કંચનાર—ચંપાકટી, મોટાં ઝાડ થાયછે, તે તુરો, મધુરો, ને કડવો, વાયુકરતા ટાલે છે, ઝાડને કચ્ચ કરે છે, ને તેની લાજ કરે છે.

કડા—મોટાં ઝાડ થાય છે, એની શીંગતે કઠારલી કહે છે, જાલ ઉકાલી તેને અવલેહ કરે છે, લણે કડવો અને ઝાડી છે. દુધલાકડા એના ચીરમાં ઝેર છે, માણસ ખાય તો મરી જાય, એના છદ્મજ્વ મીઠાં છે.

કપુર—ઝાડ થાયછે, તેને ટેચા-મારવાથી છીર નીકળે છે, તેમાંથી કપુર ખનાવે છે. હલકા, ખુશ બોદાર, ને શીતલ છે, મધુરોને કડવો છે, તે ધણાં કામમાં વાપરે છે, તેમજ કેળના જુના ચડમાંથી પણ કપુરની પત્રીઓ નીકળે છે.

કરીઆતા—ઝાડવા થાયછે, ટાંકુને કડવું છે, તાવના કામમાં ધણુ વપરાય છે.

કડુ—ઝાડ થાય છે, રક્ષ ટાંકો ને અગ્નિ વધારે છે, રેચ લાગે છે.

કપુર કાંચડી—વેદા થાય છે, મુળ મુગંધી છે, ગરમ, કડવી, તુરીને મધુરી છે, વધારે ખાવાથી પેટમાં અગ્નિ (જગતરા) થાય છે.

કટવો ખરખોડો—નિઘટ જીવંતી, વેદો થાય છે, કુલ કડવા, મુળ ખસીને પીએ તથા ચોપડેતો સરખ વીગેરેનું ઝેર ઉતરે છે.

કડવી ધીસોડી—કડવાં તુરીઆ, જાલી જેવા વેદા થાય છે, ૧ ફળ પલાળે રાખીને પીવાથી આંકેને ઉઘટી થાય છે, ધણું કડવું છે, ફળનો જુકો મુંઘવાથી હીકા થાય છે, અને પાણી ઝરે છે, ને ગાંધાના દરદને મટાડે છે.

કચુરા—ગંધ મુળ ઝાડ થાય છે, તેની નીચે આંખા હળદર જેવી ગાંઠ નીકળે છે, કડવો ને હરો લાગે છે, મુગંધી, દીપન, પાચન કરેછે.

કપીલા—તેના ઉમરા જેવાં મોટાં ઝાડ થાય છે, અને તેનાંજ જેવાં પાંદડાં થાય છે, તેને જળ લાગે છે, ત્યારે તે ઉપર રાતો જુકો જામે છે, બેથું કરીયે તેને કપીલો કહે છે, કડવો છે, તેમજ ગરમ છે, તે મલમના કામમાં આવે છે, એ જુકો દાખવાથી ધારાં, ચાંદા, મટી જાય છે.

કતક ફલ—નીરમલી, કડવી, મધુરી ને ચીકણી છે, તેનો જુકો કરી ખરાબ પાણીમાં નાંખે તો પાણી સાફ કરેછે, ને વીંછીના કંજ ઉપર ખસીને વળ-

ગાવી દે તો વળગી રહે છે ને વેદના બંધ થાય છે.

કનેર—ધેળાં પુલ, રાતાં પુલ, ગુલાબી પુલને પીળાં પુલવાળી કણેર, તે કડવી ને ગરમ છે, ધણુ કરીને એ ખાવાના કામમાં વપરાતાં નથી તેમાં એર છે; તે વીચાર વગર ખાવાથી માણસ મરી જાય. એનું ઘી ખીજી ઓસડ સાથે મેળવીને ખનાવે છે, એની છાલ નાક છીંકણીની તમાકુમાં પડે છે તે જરા સુધવાથી છીંક ધણી આવે છે.

કમલ—(૧) ધેળો કમલ, (૨) રાતે ઉજીડે તે રાતો કમલ, (૩) જેના નાલમાં કાંટા હોય તે નીલ કમલ, (૪) નાની જાતનો કમલ, વીગેરે ધણી જાતના કમલ થાય છે, તેમાં સફેદ પુલવાળાને પોયણાં કહે છે, રાતે ચંદ્રના પ્રકાશથી ઉઘડે છે, તેને નીસોફર કહે છે, તે ધણાં ટાઢાં છે. સફેદ કમલ મધુરું તુરંતે કડવું છે, તથા સુગંધી છે, રાતા કમલને કાંટા છે, તે સુરોદય થયા પછી ઉઘડે છે, તેમાં કમલ કાકડી થાય છે, ને ખીજી આસમાની રંગના કાળા કમલ થાય છે, એવી ખીજી ધણી જાતના કમળ છે, કમળના ફળને ઘીતેલાં કહે છે, તે માણસો ધણાં ખાય છે, મેળાં, મધુગાંને ટાઢાં છે; કમળના પુલની અંદર પીળાં કેસર જેવાં તંતુ હોય છે, તેને કમલ કેસર કહે છે, કમલ ખીજીને કમલ કાકડી કહે છે, તેને હીંદુ લોક દુરાળમાં ખાય છે, કમલ કંદને લોઢ કહે છે, એનું શાક કરે છે, અને બેટાં તરીકે વાપરે છે.

કરમદાં—મેટાં ઝાડ થાય છે, ૧૪ ખાટાં, મીઠાં થાય છે, અને ફેટલાક ઝાડના ફળમાં કડવાસ પણુ હોય છે, પાકાં ફળ ખાવાથી વામ મટે છે, તંદોષને મટાડે છે, વીષને ટાળે છે, કાલજના દરદ મટાડે છે, તેનું સુગંધસીને પીવાથી કુમી ટળે છે, ને ઝાડો સાચુ લાવે છે.

કલીની ખાખ—તેને બંગ કહે છે, તે વાલ ૧ સુધી જુદા જુદા અનુપાનથી ખવાય છે, તેથી શ્વાસ, ઉધરસ, પ્રમેહ વીગેરે દરદો મટે છે, ધાતુ પુષ્ટી, છદ્મીનું બળ વધારે છે, સીસાની ખાખના પણુ ઉપર પ્રમાણે ચુણુ છે.

કલંબ—કલમ, મોટાં ઝાડ થાય છે, તેની છાલ તાવવાળા માણસને દીએ છે, છાલના રસમાં ૩ બીજવીને ધાંટી પડેલા બાળકને તળાવે મુકે છે, તેનો રસ ૧૮કડીને અરીણ સાથે મેળવી આંખ ઉપર ચોપડે તો ગરમી મટે છે.

કરતુરી—મૃગમદ, એક જાતના હરણને મારી તેની નાભીમાંથી કાઢે છે, ૩-૪ જાતની નીકળે છે, હાથમાં પાણીમાં પલાળી રાખીએ ને જો કાષ જાતનો

રંગ ન આવે તો સમજવી કે સારી, તેમજ લસણ નીકળી હાથમાં મસળી ને પછી કસ્તુરી મસળીયે ને જો હાથમાંથી લસણની ગંધ નીકળી જાય તે કસ્તુરીની ખશભોધ આવે તો તે સારી જાણી, તે તીખી ને તીક્ષ્ણ છે, ગરમ બણી છે, ધાતુ પુષ્ટી કરે છે.

રંજ—તેનાં મોટાં ઝાડ થાય છે, તેનાં પાંદડાં અથવા જાલ પાણીમાં વાટીને પીવાથી હરસનાં દરદ મટે છે, જાલ તીખીને તુરો છે, તેની લાકડીના દાતણ કરવાથી મોટું સાફ થાય છે, દાંત મજબુત કરે છે, ફળનું ખીજ ઘસીને આંખમાં આંજવાથી ધ્રુવું કપાય છે, તેના ખીજનું તેલ કાઢે છે, તે શરીરે ચોપડવાથી ખરજ તથા આમડીના દરદ મટે છે.

ફડાચો—અરજુન મોટાં ઝાડ થાય છે, તુરો છે, ને કદને મટાડે છે, જખમ ઉપર લગાડવાથી લોહી બંધ કરે છે. હાડ લાંગેલને દુરસ્ત કરે છે, લોહીને જમાવે છે, તેના વીકરને ટાળે છે, સર્વે રોગ લેપ કરવાથી મટે છે, જાલનો છુદો આનાભાર દુધ સાથે ખાવાથી શરીરનું બળ તથા કાંતી વધારે છે, વધારે ખવાય તો વાયુનું જોર થાય છે.

કટોલા વાંજ—વેલા થાય છે, ફલ થતા નથી, ને તેને બદલે કાસ થાય છે, અને મુળની જગોએ કંદ તથા ગાંઠ થાય છે, કડવોને તુરો છે, તે ઘસીને પીવાથી ઉલટી તથા ઝાડો થાય છે, ને બણી જાતના ઝેર પણ ઉતરે છે, સરપના ઝેરને તરત ઉતારે છે, સ્થાવર જંગમ વીધને ટાળે છે, તે કંદને કાઢીને સુકવી રાખે છે, તે સફેદ ને પીળા રંગે હોય છે, સરદી વાળાને સુંઠની સાથે શરીરે ચોપડે તો ગરમી આવે છે, અને શીત મટે છે, સુવાવડી બાધડીને માથામાં નાંખે છે, ને તેમાં આંખનાં નાંખીને નવરાવે છે, આના પાંદડ તથા મુળ ખાંડીને સાકર સાથે માત્રા પ્રમાણે ખાવાથી પથરીનો નાશ કરે છે, તેથી રાત્રાતમાં થોડું થોડું ખાવાનું છે. કે તેથી ઉલટી ઝાડો થાય નહીં અને શરીરને માફક આવતો જાય તો વધારતાં જવું, તેથી પાણ્યનો નાશ કરી પેસાજ રહેતે રેતી કાઢી નાંખે છે.

કરપટ્ટી—મોટાં ઝાડ હુંગરોમાં થાય છે, ફલ આંખનાં સરખાં હોય છે તેને કરપટા કહે છે, એનું આયણું (અચાર) કરે છે તેનાં ફલ તુરાં, મધુરાં, શીતલ ને ગ્રાહી છે; કદ ને પીત ટાળે છે ને જઠરાગ્નીને દીપાવે છે.

કંચાર—મોટાં ઝાડ બે ચાર જાતના થાય છે, તેનાં ફલ નાના ચણા જેવાં હોય છે, રંગે કાળા ને કડખાં છે, ખીજ કંચારખોરડી જેવી થાય છે.

કમરખ—તેના આડ મોટાં થાયછે, તેની ર જનત છે, ખાટાં ને મીઠાં; ફલ ખાટાં હોય તેનું અથાણું કરેછે, ચટણીમાં વાપરેછે, મીઠાં કમરખ પુળી કરેછે, શ્વાદી, પીત ટાલનારછે.

કસુંબો—તેના છોડવા થાયછે, તેમાં બોં રીંગણી જેવા કાંટા હોયછે, તેના ફલ ઉપર મકાઈના ડોડાની માશક કેસર સરખાં તંતુ નીકળેછે, તેને કસુંબાના પુલ કહેછે, તેને રંગનારા લોકો ઘણા વાપરેછે, તેના ડોડવાની અંદર મીંજ હોયછે. તેને કરડ કહેછે, તેનું તેલ કાઢેછે, કસુંબાના પાંદડાં ગરમ છે. મધુરાં છે, પણ ખટાસ વાળાંછે. તેનું શાક પણ કરેછે.

કપાસ—ઘણાં લોકો તેને ખેતરોમાં વાવેછે, અને તેમાંથી ર નીકળે છે, તે એક ઘણી મોટી વેપારની ચીજ છે, તેના પાંદડાં ટાઢાં છે, લોહી વીકાર તથા પીસાળના દરદને દુર કરેછે, એનો રસ કાનમાં નાખવાથી કાનની દુર-ચાંધી, લોહી વહેતું મટેછે, ખીજન હીરવણી જનતના થાયછે, તેના પુલ કાળાં હોવાથી કાલાંજની કહે છે, હીરવણીના પાન વાટી ચોપડવાથી વાંગાનું દરદ, લોહી બંધ કરે છે, કાલી કપાસી બિદર રોગ મટાડે છે, અધોવાત બંધ હોય તેને મટાડે છે,

કોકરુંદમના—કુકરદમી, પાણી વાળી જમીનના કીનારા પાસે છોડવા થાય છે, તેના પાન નાના તમાકુના ઘાટના હોય છે, સુગંધી, પુલ પીળાં, પાંદડાં કડવાં તુરાં ને ટાઢાં છે. લોહી વીકાર, તરસ, બળતર બીજેરેને મટાડે છે, તેનાં મુળ મોઢામાં રાખવાથી ગળાની શોષ મરે, પાન વાટી ગુમડાં ઉપર લગાડે તો ગુમડું રૂઝ જાય છે.

કડવી નઈ—નાહી, કડવી ધોલી, તેના ઘણા વેલા વાડોમાં થાય છે. તેનો કંદ ધસી સોજન ઉપર ચોપડે તો સોજે મટે છે. તેને ધસી પાણી સાથે જરાક પીએ તો ઉઝડી ઝાડો થાય છે, વીકાર સોજન મટે છે, સરખ ડંખ ઉપર તરત ઉપાય કરવામાં આવે તો, આ કંદથી જીવ બચે છે, કંદ ધસીને થોડું પાણી પાતું તથા ડંખ ઉપર ચેળવું, માથામાં તાળુએ તેમજ છાતી ઉપર કંદનું પાણી ચોળવાથી ફાયદો કરેછે, ને ખીજ મીઠી ધોલી થાયછે, તેને ઘીના ઘડા કહે છે, ને છોકરાં ફલ ઘણા ખાયછે, ને તેનું શાક પણ કરે છે.

કલોંજ અરૂં—કડવું, ત્રીપું ને ગરમ છે, ને મસાલામાં વાળું વપરાય છે.

કાલીપાટ—પહાડમુઠ વેગા થાય છે, કડવીને ગરમ છે, શરીરમાં લોહીને ખીગાડ થયો હોય તો મુળ વાટીને પીવાથી મુઠરે છે, ઘણું પીવાથી ઉલટી થાય છે, જેરી જનાવરના ડાંખ અથવા કરડ ઉપર લગાડવાથી તથા પીવાથી આરામ થાય છે.

કાથફળ—કુંભી વૃક્ષ, મોટા ઝાડ થાય છે, તેના ફળ ગળ્યફળ જેવા હોય છે, અને તે ઉપરના ત્રોફાને રામપત્રી કહે છે, ફળ તથા જાલ જાડી આસડમાં વાપરે છે, ફળ તુરં, કડવું ને ગરમ છે, આ ફળ એક જાતનું જંગલી ગળ્યફળ છે, જાલને વાટીને સુંવવાથી છીંકા ઘણી આવે છે, ને માથાનું દરદ મટાડે છે.

કાકડા સીંગ—ગરમ, તુરી ને કડવી છે.

કાગ ડાલીયા—માપ પરણી, જંગલી અડદ, વેગા થાય છે, કડવું, તુરં, મધુર, વીર્ય વધારનાર, પુષ્ટી કરનાર, ગ્રાહી ને સ્ત્રીગધ છે, તેના પાંદડાં ઉપર રૂંવાટાં ઘણા થાય છે, અને ખીજ દીપડા જનાવરને ખવરાવવાથી તેનો શુભ નાશ પામે છે. ૨-૪ પાંદડાંનું સેવન કરવાથી મરદાષ કરે છે.

કાંટા અસેલીયા—એ ચાર જાતના છોડવા થાય છે, કડવો, તુરો ને ગરમ છે, તેના પાંદડા વાટી ને થેપલી ખાંધવાથી ગુમધાને તરત ફેડે છે.

કાંચ લવણ—બંગડી ખાર, કાચ ગાળતી વખતે નીકળે છે, તેને કહે છે, એ ગરમ છે, માત્રાથી વધુ ખાય તો ગરમી કરે છે.

કાળો વાળો—ગોથના વાલ જેવા ઝીણા મુળ, તે ચીયા ને થાય છે, તેના ઝીણા વાળા જેવા કાળા મુળ ને ડિસીર કહે છે, ટાટો, કડવો, ને મધુરો છે.

કાસોંદરી—કસોંદી, અગૈથ, છેડ થાય છે, તથા મોટાં ઝાડ થાય છે, કડવી ને તુરી છે, જંગલી કાસોંદરી ને તાલક કહે છે, તેના મુળ તથા તીખાં પીવાથી સરપનું જેર ઉતરે છે. મુળ રંગે કાળું છે, ને કડવું છે, મુળ વાટી ને વાથી તાવ ઉતરે છે, મુળ સુખડ સાથે ઘસી વાળા ઉપર ચોપડવાથી વાળો મટે છે. મુળ ઘસીને નાના છોકરાને પાવાથી મોટી ઉધરસ મટે છે.

કાકનાસા—કાઆડોડી, તુરી, ગરમ ને કડવી છે, તેથી ઉલટી થાય છે,

કાસડો—કાસ એક જાતનું ખડ; પાણીનાળી જગ્યામાં નદીને કીનારે થાય છે, તેના મુળ ટાટા છે; ગરમીના રોગ મટાડે છે, બળ વધારે છે, પુષ્ટી કરે છે, કાસ કુંગરમાં બર સરખો થાય છે, તેમાં ઘડુના દાણા જેવા દાણા થાય છે

તેને હીંદુ લોક દ્રાવિમાં ખાય છે.

કાંકચ—તેના મોટા ઝાડ થાય છે, તેના ફળમાંથી ૨-૩ કાંકચીઆ નીકળે છે; કાંકચું ને તુરં છે, માણસ તથા દેરને પેટમાં કીડા હોય તો તેના પાંદડાં વાટીને પાચે છે, અને તે કીડા ઝાડા રસથી નીકળે છે, બીજા ખાવાથી ખરસ મટે છે, ઉલટી તથા હેઝડીને મટાડે છે; દાંતમાં સખત દરદ હોય તો તેના બીજા વાટી કાલી મરી સાથે દાંતે ઘસવાથી આરામ થાય છે.

કાડીખાર—કાસરીક વીલાયતથી આવે છે. ગાળું કરીને ચોખી ચાંદાને સુરોખા રના ને ગંધકના તેળામાં નાખીને ખાખ કરે છે, પછી બીજા મેળવણીથી તેની સળીઉં બનાવી મોકલે છે, તે બુદાં બુદાં દરદો ઉપર વાપરવામાં આવે છે, એક રતી કાડીખારને ૩. ૨ા) ભાર ગુલાબ જળમાં મેળવી તેમાંથી બે ચાર ટીપા આંખમાં સવારે તથા સાંજે નાખવાથી આંખ દુખતી મટે છે, અને પુલાને પાણુ સારો ગુણુ કરે છે, કાનમાંથી પણ નીકળતું હોય તો ઉના પાણીની પીચકારી મારી કાન સાફ કરી તેમાં ઉપરના પાણીના ૨-૩ ટીપાં નાખવાથી દરદ મટે છે, મોઢાના ચાંદાને ધારા ઉપર તે દવા વાલ ૨) તથા ગુલાબ જળ ૩. ૨ા) ભાર સાથે મેળવીને ચોપડે તો મટે; ઇંદ્રીમાં પણ બાંધ કરના મારે અરધી રતી તે દવા તથા ગુલાબ જળનું પાણી ૩. ૨ા) ભાર મેળવીને પીચકારી મારવી તો પ્રમેહ મટે છે. શરીરના ભાગ ઉપર મચા હોય તો તે ઉપર પાણીનું ટીપું નાખી તે ઉપર કાડીખાર ઘસવું; ૨-૪ દીવશમાં મસા બળી જશે. દાદર તથા ખરજવા ઉપર પાણી લગાવીને કાડીખાર ઘસવું જ્યારે પોપડા બંધાય ત્યારે પોટીસ કરીને તે ઉપર બાંધવી એ પ્રમાણે થોડા દીવસ કરવાથી દાદર દૂર થાય છે; કુતરા વીગેરેના ઝેરી ડાંખ ઉપર કાડીખાર ઘસવો એટલે તે ભાગ બળી જશે; રતવા વધારે ફેલાવો ન કરે, તે સાથે તે ગાંઠને શરતો કાડીખારનો લીટો કરી દેવો, તેમજ પાંચ પાંચ નાંડે ગુમકું કે પાકું ચણું હોય તો તેને પણ શરતો લીટો કરી દેવો એટલે ફેલાશે નહીં, આ દવા ગુલચાંટી કાચના ઘુચવાળી આટલીમાં રાખવી, અને વગર કારણે શરીરના બીજા કોઇ પણ ભાગમાં ઘસવું કે ચોપડવું નહીં ને બરાબર તજવીજ રાખીને ઉપયોગ કરવો.

કાંતુકલીયા—તેના મોટાં ઝાડ થાય છે. તેના ફળ બમફળ સરખાં હોય છે ને પાકે ત્યારે પીળાં થાય છે, ફળ ચીકણું, તુરને મધુર હોય છે. તે બીજની અંદર કાંતુકલીયા હોય છે, તેની જાડમાં બેલ બીજામાં સરખું હોય છે, કાંતુકળી ૧

મીઠા ને પુષ્ટીકારક છે, વધારે ખાવાથી લોહીનો આડો ને મરડો કરે છે, બીજા જોવા ગરમ છે. કૃણ પછવાડે એનું ખીજ વળગેલું હોય છે.

કાકમારી—કાકશ્વ, કાંચની. તેના વેલા થાય છે, શ્વ રાતાં બોર સરખાને ઝુમખાં થાય છે, તે માથાના રોગને મટાડે છે, ત્રિદોશને ટાળે છે. તેનો ભુકો કરી ચાંદી ઉપર લગાડે છે, તેલ સાથે લગાડે તો જીવડા મરે; માથામાં નાખે તો જી મરે છે, ઘર્જિના લોટમાં કાકમારીનો ભુકો ભેલવી નલાવ નદીમાં નાખે તો માછલાં મરે છે.

કાળી મુસલી, ઘોળી મુસલી—તેના છોડવા થાય છે, એના થડમાં ઝીણા પીળા રંગના ફુલ નીકળે છે. તે નીચે આંગળા જેવું મુળ હોય છે, તેની ઉપર જાલ ભુરા રંગની, અંદર ઘેજો ગરબ, સ્વાદે મધુરી ને કડવી હોય છે; ધાતુ પુષ્ટીને બળ વધારનાર છે, ચીકણી, રસાયણ છે. કાળી મુસલીના ગુણ વીશેષ છે.

કાળીજીરી—તેના છોડ થાય છે, તેના ખીજ ઘણાજ કડવા છે; ઘોળના મસાલામાં પડે છે, ગુમડા મટાડે છે. ગરમ કપડામાં રાખવાથી કુથો ખેસતો નથી.

કીંદર,—ઈસેસ. સાલેડાના મોટાં આડ થાય છે, તેનો એ ગુંદર છે, તેને પાંદડીયો ઘુપ કહે છે.

સેસ ગુંદર—કડવો, તુરો મધુરો ને કસાયેલ છે, તે શરીરે ચોપડવાથી ચામડીના દરદ મટે છે, તેની લુગડાની પટી કરી બદ ઉપર લગાડવાથી તે દરદ મટી જાય છે; કીંદર, ઝરેર ને કાકચીયાની સાથે પીવાથી વધરાયળ મટે છે.

કીડામારી—તેના છોડવા ખેતરમાં થાય છે, વાધી શરીર અકડાઈ ગયું હોય તો અજવાન સાથે તેનો ખરડ કરે છે, તેનું મુળ ઘસીને અરીણુ સાથે પાય તો આંચકીના દરદને ગુણુ કરે છે.

કુકડ વેલ—લોમસ પત્રી, મોટા વેલા થાય છે. તેનું એક શ્વ પાણીમાં પલાળી રાખીને તે પાણી પીયે તો ઉલટી ને આડો થાય; ઊંદરના ઝેર ને મટાડે છે, તેનું પાણી કડવું ને ગરમ છે.

કુક, ઉપલેટ—એક આડનું મુગધી મુળ પરદેસથી આવે છે, કડવાં તીખાં ને મધુરાં છે; પુષ્ટીકારક ને ગરમ છે, માથા ઉપર ઘસીને લગા-

ડવાથી દુઃખતું મટે છે,

કુંભી—હરમત્ર, વાપુંગા, મોટાં ઝાડ થાય છે. તેના ફળને કુંભા કહે છે, ફળ છોકરાંને પાય છે, તેથી વાયુ, જીવડા વીગેરે મટે છે, ફળતુરાં ને ગરમ છે. ગુલમ, વીષ, આદિરો ને સુળા એ સર્વે દરદને મટાડે છે.

કુલીજન—તેના મોટાં ઝાડ થાય છે, તેના મુળને કુલીજન કહે છે, સ્વાદે તીષ્ણ છે, ઘણા લોકો તેને નાગરવેલના પાનની જડ કહે છે, પણ તેમ નથી. કુલીજન ગરમ છે. ને જઠરાગ્નીને દીપાવે છે, ને કુલીજનની જડને કણુઝર પણ કહે છે.

કુંવાર—થીકુંવાર તેના નાનાં ઝાડ થાય છે, તેકડવી, મધુરી ને ટાઢી છે, તેનો ગરમ હલદર સાથે ખાવાથી બરલ મટે છે, દાઝેલી જગા ઉપર તેનો રસ લગાડવાથી આરામ થાય છે. તે રસાયણ છે. કુંવારના રસમાંથી ઐળીયો બનાવે છે.

કુવાડીયા—ચકવડ—ઝોડ થાય છે, કડવા ને ટાઢાં છે. કુવાડીયાના બીજના સેવ નથી કેટલાંએક દરદ મટે છે.

કુઆ—કુંપો—નાના ઝોડવા થાય છે, તેના પુલ સફેદ હોય છે, કુઆની આજ લેવાથી તાવ ઉતરે છે, સ્વાદે કડવો, તુરો, ગરમ ને આહી છે, કાનમાં જીવડા હોય તો મટાડે છે; પાંદડાં રક્ષ છે, ભારે છે, ગરમ છે, દસ્ત લાવે છે; તાવ, સોળે કમળો, પ્રમેહ વીગેરે દરદો મટાડે છે.

કેસર—ખુશબોદાર છે, કડવું ને ગરમ છે ઘણું ખાવાથી કેફ આવે છે, મીઠાઈ વગેરેમાં પડે છે.

કેલ—ઘણી જાતના થાય છે, અને પરદેશથી પણ આવે છે, કાચા કેળાની જાલ ઉખેડી તેના ગરમને સુકવી તેનો લોટ કરી તેની પુરી ને શીરો બનાવે છે, દૂધ ઉનું કરી એ લોટ જાંટવાથી તેના ઉપર તર ઘણી જાડી આવે છે, એ લોટ તવખીરની જગાએ વાપરે છે, પાકાં કેલાં ધાતુ પુષ્ટી કરે છે, બલ વધારે છે, ગરમી ટાળે છે, ભારે છે, વીંચે ઉપજતવે છે, તરમ મટાડે છે, જેની પાચનશક્તિ નબળી હોય, તેને ફાયદાકારક નથી, કેળાના જુના થડમાંથી કપુરની પત્રીઓ નીકળે છે.

કેરડો—કરીલ. તેના ઘણા ઝાડ પાંદડાં વગરનાં થાય છે, ને તેમાં ફળપુલ ઘણાં શોભાદાર થાય છે, તેના પુલનું શાક કરીને અથવા કઢી કરીને ખાય છે, તુરો,

કડવો અને વાયડો છે. ઝાડો: પીશાળ સાફ લાવે છે, અનમાં રૂચી આપે છે, તેના ફળનું અથાણું કે અચાર કરે છે, તે કડવાં, તુરાં, ગરમ ને રક્ષા છે, લાકડી ઘસીને પીવાથી કફ, વા. દમ, સુખ વગેરે દરદોને મટાડે છે, લાકડું ખાગીને ખાર કાઢીને ખાય છે તેથી કફ, વાઇ, દમ મટે છે.

કેતકી—મોટાં જાડ થાય છે, તેની વચગાં એક દાંડો નીકળે છે, એ કુંવારની પેઠે થાય છે, તેનાં પાંદડાં મોટાં હોય છે, કાંટા કાળા રંગનો હોય છે, તેના પાંદડાંનેકચરીને ગરીબ લોકો દોરડાં કરે છે તેના પુલ્કથી ઉલટી થાય છે.

કાકમ—સ્વાદે ખાટાં છે, અન ઉપર રૂચી કરે છે.

કાકું, કંબીઠ—તેનાં મોટાં જાડ થાય છે, તેનાં ફળ ચટણીમાં પડે છે, સાકર સાથે તેનું શરબત કરે છે.

કોડી, મોતીનીછીપ—દરીયામાંથી લાવે છે, તેની લસમ ખાવાના કામમાં તથા લગાડવાના કામમાં લીએ છે.

ખ.

ખરખોડી મીઠી—હેમક્ષીરી. વેણા થાય છે, તેની ડોડીમાંથી પીળું છીર નીકળે છે, તેનું શાક કરે છે, ટાઢી ને સ્વાદીષ્ટ છે.

ખડસલીચો પીતપાખડો—છેડવા થાય છે, કડવો ટાઢો છે, તેની બે જાત છે, તેના પુત્ર રજે ગુલીયાટા તથા રાતાં હોય છે.

ખરંજુર—અર્ધ પુખ્તી, વેણો થાય છે, તેના પુત્ર આકડા જેવા હોય છે તેનું શાક કરે છે, તેની ડોડી મીઠી જદામના બીજ સરખા સ્વાદીષ્ટ તથા, ટાઢી છે.

ખરખોડી ત્રણ ધારવાળી મોટી—મદ્યજીવંતી, મોટા વેણા થાય છે, તેમાંથી દુધ નીકળે છે, તેના મુળને સારસાપરેલા કહે છે, તે ધણા તાકાતવાળા ને રસાયણ છે.

ખપાટ—અતીજલા. નાના જાડ થાય છે, તેની બે ત્રણ જાત છે, કડવી ને તુરી થાય છે, દુધની સાથે પીએ તો પ્રમેહ મટે છે, પીશાળ સાફ લાવે છે.

ખજુર—બે ત્રણ જાતની થાય છે, ને તે અરબસ્તાનથી આવે છે,

તે ખજુર મીઠી, ટાઢી ને ચીકણી હોય છે, ધાતુ પુછી કરે છે, વીર્ય વધારે છે, આ દેશમાં જંગલી ખજુરીયાના ઝાડ થાય છે, અને તેમાં ખજુર થાય છે, તે ખવાતી નથી પણુ ગરીબ લોકો ખાય છે, તે ઝાડનો કાચો ગરભ પણુ તે લોકોએ દુકાળના વખતમાં ખાધેલો છે, તેના ઝાડમાંથી તાડી કાઢે છે, તેનો પીવાનો દારૂ ઘણો બનાવે છે.

ખાજવણી—તેના વેલા ૨૪ બતના થાય છે, એને ખાશી તેનું પાણી કાઢીને તેની ભાજી કરે છે, એથી કાઢ, રકતવીકાર મટે છે, કડવી તુરી ને શીતલ છે.

ખારા—કાર્બોનેટ ઓફ સોડા, એ ખાવાના કામમાં ઘણો ઉપયોગી છે, વેળી લોકો તેનાથી મેલાં લુગડાં સાફ કરે છે, વધારે ખાયતો પગ માં કળાતર થાય છે.

ખાપરીયા—એ ગંધક ને જસતથી બને છે, તેથી જસતનો ખાર છે.

ખાપરીયું કાલું—એક બતના સીસમના જેરી લાકડીના કટકા આવે છે તે ઝેરી છે.

ખાખરા—લાંક: તેના ઝાડ જંગલમાં થાય છે, અને તેના લાકડાનું બહુ તણુ ઘણું કરે છે, તેના પાંદડાં ગરમ કરી પેટ ઉપર બાંધવાથી પેટ નુંદરદ મટે છે, તેના પુલ ઘણાં શોભાદાર હોય છે, પણુ તેમાં ખુશબો નથી, તેના પુલનો રંગ બનાવી કપડાં રંગે છે, પુલને ગરમ પાણીમાં બાંસી પેકુ ઉપર બાંધીને શેક કરવાથી પેશાબ બંધ થયો હોય તો તરત પેશાબ છુટે છે, બીજ થાય છે, તેને પીતપાપડો અથવા પલાસ પાપડો કહે છે તે ઘણો કડવો છે, તેમાં વિંચ છે, ઘણું ખવાય તો નુકશાન કર્તા છે, જરાક ગોળની સાથે દેવાથી કુમીને ટાળે છે, વાટીને ચોપડવાથી ચામડીના દરદ મટે છે, પીતપાપડને બાંસી કાઢી ભરમ કરી ઝીણી વાટી વાલના મુમારે ચોખાના ઘોણુ સાથે રતુના દીવસ ૪ માં દેવાથી ગરભ ન રહેતો હોય, તો રહે છે, તેનાં કુણાં કુપળાં વા તથા કુમી મટાડે છે, એના મુળનો રસ શ. પ) લાર આશરે પીવાથી સરપનું ઝેર ઉતરે છે, એના પુલના રંગની ખોટી કેશર બનાવે છે.

ખાટખટુખે—તેના મોટા વેલા થાય છે, તેના પાંદડાં તથા કુણાં ડાંડલાં

ખાટાં હોય છે, તેની કઠી કરે છે, કફ, શાકને ટાળે છે, રચી કરે છે, ગુલમ, સુળ, વગેરેને ટાળે છે.

ખીજડી—તેનાં મોટાં ઝાડ થાય છે, તેમજ નાની ખીજડીના ઝાડ નાના થાય છે, ૨ જાત છે, મોટી ખીજડીને શીંગુ (ફલી) આવે છે, તેને સાંઘર કહે છે, તેનું સાક કરે છે. અને વધારે ખાવાથી માથાના વાળ, નખ, શરીરના મવાળા વગેરેને તુકશાન કરે છે. (૧લી) શીંગ, કડવી, તુરી ને ટાઢી છે.

ખેરસાર—કાથો. ઝાડમાંથી સાર નીકળે છે, છાલ ને મુગમાંથી કાથો બનાવે છે, કડવો અને તુરો છે, શરીરમાં અગ્નિ વધારે છે, ને કાથો તુરો તથા કસાયેલ છે.

ગ.

ગળો—વેલો થાય છે, કડવી, તુરી, ને ગરમ છે, ગળોનું સત્વપણુ થાય છે, તેથી તાવ ઉતરે છે, તે ઘણા કામમાં આવે છે, ને રસાયણુ છે.

ગળી—નીલી. નાના તથા મોટા બે જાતના છેડયા થાય છે, કડવી અને ગરમ છે, રેય લાગે છે, મવાળાને લગાડવાથી સફેદ વાળ કાલા થાય છે.

ગંગેટી—નાગચલા. એના ઝાડ થાય છે, તેની છાલ દુધ ને સાકર સાથે પીવાથી પુષ્ટી કરે છે, ૧૧ ખાટા મીઠા તુગ ને ટાઢા છે.

જડલવણુ—એ વડામરાનો બેદ છે,

જાજીપર—તેચવડના વેલાના જાજ છે, ગરમ, તીખાં રક્ષ છે, જઠરાગ્ની વધારે છે

ઝાંથીપર્ણ—નીલ પુષ્પ,; સુગંધી, કડવું, તીખું ને હલકું છે.

ઝાંધક—જમીનની પેદાસ છે, તેને શેઠીને ઘણા ઉપયોગમાં લે છે, ને શરીરે ચોપડવાથી ચામડીના દરદ મટે છે.

ગરમાળો—રાજવૃક્ષ; મોટાં ઝાડ થાય છે, તેની ૧લીમાંથી મીઠો પદાર્થ નીકળે તેને ગરમાળાનો ગોળ કહે છે, તે પાણી સાથે પીવાથી દસ્ત આવે છે. કુલ, ગ્રાહી, તુરા ને વાયડાં છે, કફ ને પીત મટાડે છે.

ગરહ્ણી—હરીમલ; વેડા થાયછે, (ઘોળા તથા કાળા પુલના); કડવી, તુરી, ને ટાઢી છે, ગરમીના રોગને મટાડે છે, સરપના ઝેરને ટાળે છે, ખીજ તથા મુલથી દસ્ત આવે છે.

ગજવેલ ખાખ—મધ, ત્રીફલા સાથે ખાવાથી પાંડુ, પીત, મેદ રોગ, હરસ, સંઘ્રહ્ણી, બરલ વગેરેને મટાડેછે, ધાતુપુષ્ટી કરી શરીરનું લોહી સુધારેછે, તેની માત્રા રતી ૧થી ૯ સુધી છે.

ગાવસૂકડાં—ઇંદ્રવાણી, વેડા થાયછે, નાની તથા મોટી બે જાત છે, ફળ તથા મુળથી જીવાળ લાગેછે, કડવી ને ટાઢી છે, તેનું મુળ ઘસીને પીવાથી તથા ચોપડવોથી સરપનું ને વીંછીનું ઝેર ઉતરેછે.

ગાજર—બગીચામાં વાવેછે, તે મધુર ને તુરં છે, તેનું અથાણુ કરી ઘણા માણસો વાપરેછે, પાક થીગેરેમાં ખાવાથી ધાતુપુષ્ટી કરેછે, તેના ખીજ વાડીને ચોપડવાથી ચામડીના દરદ મટેછે, ખીજ વાડી પીવાથી ગરબને પાડેછે.

ગુગળ—ઐનાં મોટાં ઝાડ થાયછે તેમાંથી રસ નીકળેછે તેને સુકવી તેનું ગુગળ બનાવેછે. ઐના જુદા જુદા રંગ થાયછે, કમલ સરખા રંગને કુમુદ, માણેક સરખા રંગને પદમ, પાડાની ચાંખ સરખાને ભેંસાગુગળ, સોના સરખા પીળાને કનક, કાળોખેળ હોય તેને મહાનીલ કહેછે, ઘણુંકરીને ભેંસાગુગળ ખાવાના કામમાં આવેછે, ગુગળ સ્વાદે તુરો, કડવો, કસાયેલ, ગરમ ને રસાયણુ છે, ઘણા કામમાં આવેછે.

ગુંદાના ઝાડ—૨-૩ જાતના નાના તથા મોટા થાય છે, અને એક જાતનું ઝેરી ઝાડ છે, તેના ગુંદા અથવા પાંદડાં જનાવર માત્ર ખાતા નથી, કાચા ગુંદાનું અથાણું (અચાર) કરે છે, અને ખાસ ગુંદાને ઘણા લોકો ખાય છે, તે મીઠાં છે, ચીકણા છે, પાકા ફલ શાકર સાથે ખાવાથી ધાતુ વધારે છે, વધારે ખાવાથી વાયુ કરે છે, ગુંદીના પાંદડાને પીએ તો પ્રમેહ મટે છે, ગુંદી સુકવીને સાકર સાથે ખાવાથી પેશાબના દરદને મટાડે છે.

ગુલાબ—તેના ઘણા નાના ઝાડ કાંટાવાળા થાય છે, અને બાગ બગીચામાં વાવે છે, સફેદ, રાતા, પીળા, ને લાલ રંગના પુલ થાય છે, ઝાડમાં તદ્દાવત નથી, રંગનાં પુલનો તદ્દાવત છે, પુલની કળી થાય તે વખતે તેને તોડીને સુકવી રાખે છે, અને તેનું ગુલાબ જળ બનાવે છે, અત્તરમાં પણ કામમાં લાવે છે, અને રેય લેવાના કામમાં પણ તે ગુલાબની કળી વાપરે છે, પુલમાં

તુરી, કડવી ને મધુરી વાસ હોય છે, ત્રીદોષને ચટાડે છે, ગુણાબ્જના ધુલમાં ઘણી સુગંધી છે, તેથી તમામ જગ્યાએ તેને વાવે છે, અને અત્તર, અરગ, વીગેરેના કામમાં ધુલોને ઘણા વાપરે છે.

ગેરોચન—ગાયના મસ્તકમાંનું પીત હોય છે, રંગ પીળો છે, દવામાં ઘણી જગ્યાએ વપરાય છે, જખમ ઉપર લગાડતાથી લોહી બંધ થાય છે, ગર-લનો સરાવ થતો હોય તો મટે છે.

ગેાખરૂ—ઉભો તથા બેઠો બે જાત છે, મધુરો તથા શીકો છે, ટાટો છે, બળ વધારનાર છે, જઠરામી દીપાવે છે, ધાતુ પુષ્ટી કરે છે.

ધ.

ધડલો—તે ઘણો સુગંધી છે, શીતલ, તુરો, ને કડવો માત્રાથી વધુ ખવાય ને પેટ પુટી જાય છે, ને સુગંધી તેલ બનાવવામાં તેને ઘણો વાપરે છે.

ધોડાવજ—ખુરસાણી વજ, બાકા વજ, પાણી વાળી જગ્યામાં થાય છે, કડવી, તીખાસ વાળીને ગરમ છે, જઠરાગ્ની દીપાવે છે, માત્રાથી વધુ ખાય તો ઉલટી થાય છે, ધોલી વજ દુધની સાથે ઘસીને પીવાથી બુદ્ધી વધે ને હુશીયાર થાય.

ચ.

ચમાર દુધલી—મોટા વેલા થાય છે, એના ફલ ગરમ છે, જઠરામી દીપાવે છે, પીતનો કાપ કરે છે, એના પાન અજમા સાથે બારી, વાટી, ગોળી કરીને ખાય તો ઉધરસ, દમ, વીગેરે મટે છે, પાંદડાનું શાક કરીને ખાય છે.

ચવક—તેના વેલા થાય છે. તેના શ્વેતને ગજ પીપર કહે છે, તીખું ને ગરમ છે, કચ્છી વધારે છે, પાચન કરે છે.

ચણકબાખ—શીતલ ચાની, તેની ખુશમોઢ એલચી તથા મોચ સરખી આવે છે, મોઢામાં રાખીએ તો ટાટક લાગે છે, ને મોં સાફ કરે છે, જઠરાગ્નીને દીપાવે છે.

ચંદ્રસ અશવા બેરીજી—તે સરસ આડનો રસ છે, સુગંધી, તુરો, કડવો, મધુરો, સ્વીકણોને ગરમ છે, તે રંગના કામમાં પણ આવે છે.

ચણેલી—ધોળી, રાત્રીને કાળી તેના વેસા ત્રણ જાતના થાય છે, ચણેલીના બીજમાં ઝેર છે, ને તે વધુ ખાવાથી ઉલટી થાય છે, ધોળી ચણેલીના બીજના ફાતરાં કાઢી તેનો લોટ કરી દુધમાં તેની રાગ કરી સાકર નાંખીને પીવાથી ધાતુ વધે છે, ચણેલીનું તેલ લગાડવાથી મોવાળા વધે છે, ને તે યોગ્ય અનુપાનથી ઘણા લોકો વાપરે છે.

ચરેલ—કરંજની જાતનું ઝાડ છે, તેનાં પાંદડાં તીક્ષ્ણ છે, તેના પાંદડાં વાડી ને દાદર ઉપર ચોપડે તો દાદર પાકીને મટે છે, તેની છાલ વાડીને શરીરે લગાડે તો ફેડાડા ઉપડે છે, ને તે ગરમ છે.

ચળેલી—તેના વેસા લોકો બગીચામાં વાવે છે, તેના પુલ સુગંધી ધણા છે, તેથી તેનું તેલ બનાવે છે, તે તુરીને કડછી છે, ગુમગ તથા ચામડીના દરદોને મટાડે છે.

ચણા—જેને નાગ ચણો કહે છે, તેને રૂઢી આવે છે, તે રૂઢી ઘસીને પાવાથી તેમજ ડાંખ ઉપર ચોપડવાથી સરપનું ઝેર તરત ઉતરે છે, પણ તેની શીંગ ભાગ્યેજ કાઢી ઝાડમાં હોય છે, તે તરત હાથ આવતી નથી, શીંગ ૧ વેંત લાંબી અને ચપટી હોય છે, તેને તોડવાથી તમાલ પત્ર જેવાં પાંદડાં નીકળે છે, એક પછી એક એવી રીતની તે શીંગ થાય છે.

ચાંદવેલ—નારી; ઝાડને કબજ કરે છે.

ચારોલી—ચીરોંછ, તે મધુરીને તુરાસ વાળી છે, ધાતુ પુછી કરે છે, ચારોલી નું તેલ પણ થાય છે, ફળ ટાઢાં છે, ઝાડને કબજ કરે છે, ને મીઠાઇમાં મેવા તરીકે ઘણી વાપરે છે,

ચા—અંગ્રેજીમાં દી-તેના છોડવા થાય છે, તે પરદેશથી આવે છે, તેમજ હોંદુસ્તાનમાં પણ વાવે છે, તે ગરમ પાણીમાં સાકર, દુધ નાંખીને પીવે છે, ગરમ છે, પાચન શક્તીને દીપાવે છે, સુગંધી છે, ને કફ તથા ઉધરસને ટાળે છે.

ચીકાખાઇ—કડવીને ખાટી છે, એની શીંગ ખાટી છે, ચીકાશને ટાળે છે, ને માયું ધોવાના કામમાં ઘણી વપરાય છે.

ચીત્રક—ચાત્રા, તેની બે જાત છે, ધોળા પુલના મુળ વાટી થેપલી અંગ ઉપર મુકવાથી ફોડલો ઉપડે છે, અને બળતના કરે છે, કડવોને ગરમ છે.

ચીમડ—જંગલી કુલથી, તેના છોડ થાય છે, કડવી, તુરીને ગરમ છે, આંખ-

ના આંજવાના કામમાં આવે છે, માત્રાથી વધુ ખર્ચ તો નુકશાન કરતાં છે.

ચીતલ કંદ—ઝેરી સુરણ, ખાજર સુરણ, જંગલ તથા કુંગરોમાં ઘણી જાતના થાય છે, તેમાં કેટલાક ઝેરી હોય છે, તેથી તેને આંજલીના પાંદડામાં ખુચ ગાળીને પછી ઘીમાં તળીને ખાય છે, ખટાઈમાં બાફવાથી તેમાંથી ઝેર ઉતરે છે, ખટાઈ વીના આવું કંદનું ઝેર નીકળે નહીં, જંગલી સુરણ છે.

આવી રીતે શુધ્ધ કર્યા પછી ખાવાથી પાચન તથા રચી કરે છે, ગુલમ, કૃમી સર્વે દરદને મટાડે છે.

ચોપચીની—પરદેશથી આવે છે, તે સુકલ કંદ છે; મધુરી, તુરી ને પાચક છે, તેને સેવવાથી વાઇના દરદ, અપસમાર, ચાંદી, સંધીવાઈ, કમર ઝલાણી હોય તે, પક્ષવાત, સાયલ, ઝલાણા હોય તે વીગેરે દરદો ઉપર કામમાં આવે છે, આ સેવન કરનારાએ પરેશ રાખવાની છે, નહીં તો વીરજ ગુણ કરે છે.

છ.

છુવારી અજમોદ—દીવેચી અજમો, કડવો ને ગરમ છે; પુષ્ટી કરે છે, ત્રી-દોષને ટાળે છે.

જ.

જવાસો—મોટા હોડા થાય છે, તુરો, કડવો ને મધુરો છે, શીતલ, સારક છે.

જલ અગેડો—રાતા અગેડા પ્રમાણે ગુણ છે.

જવખાર—કારબોનેટ ઓફ પોટાશ, તીક્ષણ છે, જઠરાગ્ની દીપાવે છે, મરદાઇ કમતી કરે છે, પેટ દુખતું હોય તો જરાક પાણી સાથે પીએ તો તરત મટે છે.

જખાદ—જંગલી મીંદડા નોળીયાના આકારે હોય છે, તેના વીર્યની મંધ મલત હોય છે, તેને મારી નાંખી તેની નાબી કાઢી લે. છે, તેને પણ જખાદ નાબી કહે છે, અને યીચ મેગવણી સાથે કરતુરી બનાવે છે, તે ખાવાના

કામમાં વાપરે છે, અને આંચકીના દરદ ઉપર ઘણો શાયદો કરે છે, માત્ર વધુ દેવો નહીં.

જટામાસી—બાલહડ, હોડ થાય છે, કડવી, તુરી, મધુરીને ખુશખોદાર છે.

જલ જાંબવો—જળ કણેર, તેના હોડવા પાણી-વાળી જગાએ થાય છે, કડહો ને તુરો છે.

જસત ખાખ—વાલ અર્ધ એલચી સાથે દીવસ ૭ ખાય તો પ્રમેહ મટી જાય, ભસમ તુરી, કડવીને ટાઢી છે, પીત, કફને શ્વાસના દરદોને મટાડે છે, તેને મધને પીપરા મુળ સાથે ખાવાથી મરદાષ આવે છે, ૧ ચણીકીભાર ખાવી.

જયફળ—જવંત્રી, એકજ ઝાડ છે, તેમાંથી પેદા થાય છે, તીખી, કડવીને મધુરી છે, ને ખુશખોદાર પણુ છે, અને જયફળ કડવું, તીક્ષણને ગરમ છે, જ્વરાગ્નીને દીપાવે છે, ઝાડો કળજ કરે છે.

જાંબુના ઝાડ—૩-૪ જાતના થાય છે, કોઇનાં ફળ ખાટાં અને કોઇનાં ફળ મીઠાં હોય છે, અને તુરાસવાલા ફલ થાય છે, અને આ ફલ ઘણા લોકો ખાય છે, જાંબુના બીજનો ભુકો કરી દુધ અથવા પાણી સાથે ખાવાથી મધુ પ્રમેહના દરદનો નાશ કરે છે.

જાઈ—તેના વેલા ઘણા થાય છે, તે સવાદે કડવી, તુરી ને કડવાસવાળી છે, તથા ગરમ છે, માયાના, મોદાના, તથા આંખના રોગ મટાડે છે, તેના પુલ સુગંધી છે, તેનો અરક કાઢે છે, તેમજ તેલ પણુ બનાવે છે, તેના પાંદડાના કાનમાં દીપાં પાડવાથી કાનમાંથી વહેતું પર બંધ થાય છે, પીળી જાઈના મુળ દાઢમાં પકડી રાખવાથી દાઢનું દરદ બંધ થાય છે.

જામુસ—જપા, ઝાડ નાના થાય છે, તેના પુલ ઘણા શોભાદાર હોય છે, ચીકણા ને સ્વાદવાળા હોય છે, ધાતુ પુષ્ટી કરે છે લીંબુ તથા સાકર સાથે પુલનું શરબત બનાવે છે, તે ટાઢો અને પુષ્ટીકારી છે, શોભાદાર હોય છે, તેના પુલ સાકર સાથે પીવાથી પ્રમેહનું દરદ મટે છે.

જીરું—અજી, તુર, મધુર, કડવું અને સુગંધી છે. મસાલામાં તેમજ દવામાં પડે છે, પાચનશક્તી વધારે છે.

જીમ્—તેના વેલા ઘણા થાય છે, અને ઘણી જગોએ તેને બગીચામાં વાવે છે,

એના કુલમાં ધણી મુગંધી છે, કુલ ટાઢાં, કડવાં, તુરાં ને મધુરાં છે, તરસ, ગરમી, અને ચામડીના દરદ મટાડે છે.

જેહીમધ—જલપણી મુરદરી, મોટા છોડ થાય છે, જે જાત હોય છે; ખાંજે વેસો થાય છે, તે પાણીમાં હોય છે, શીતળ ને પુષ્ટીકારક છે, જેહી-મધનો શારે વીઝાયતથી આવે છે, તે મોઢામાં રાખવાથી ઉધરસ મટે છે.

ઝં.

ઝરેર—તેના નાના છોડવા થાય છે, તે રીસામણીની માફક સંકેત્યાં જાય છે, તેના પાન વાટીને પીવાથી પેશાબ બંધ થયો હોય તો છુટે છે, ઇસેસ તથા કાંકચીયાની સાથે પીવાથી વધરાવળનું દરદ મટે છે.

ઝીપટા—ઝીઝીરાટા. તેના છોડ થાય છે, તેના મુળ પાણીમાં વાટી સાકર સાથે પીવાથી લોહીનો ઝાડો તરત મટે છે, ધાતુપુષ્ટી કરે છે, કડવાં, તુરાં ને ટાઢાં છે,

ઝીલ—તેના છોડવા થાય છે, તેનાં પાંદડા વાટી સાકર સાથે પીવાથી લોહીનો ઝાડો મટે છે, તેની છડીના દાનણુ પણુ થાય છે, મોઢાની ગરમીને ટાળે છે.

ઝેરકોચલા—તેના ઝાડ થાય છે, તેના જળને ઘણી રીતે શોધવામાં આવે છે, પછી તે જળના બે ફાડીયા કરી તેની વચમાં સાફ કરીને અગ્નિનાં શેષા લેવામાં આવે છે, તેનો અરધો અંશ બળી જાય ત્યાં સુધી તેને શેકે છે, અથવા તેને દીમાં સારી પેટે તળીને લાલ કરી નાંખીને પછી ખાવાના કામમાં વાપરે છે. તેની માત્રા ૧ થી ૩ ફર્ડે ભાર છે, અને તે માણસની ઉમરના પ્રમાણમાં દેવાય છે, તેથી તે પક્ષ્તાત (લખવો) ટાળે છે, તે જળ તુરાં, કડવું, ને મદકારી છે, વધારે ખાય તો માણસ મરી જાય, ઝેરકોચલા થી ઘણા મણસો અરીણ મુકી દે છે, તેને માત્રા પ્રમાણે ખાવાથી પેટ કુલતું નથી, ઘણાખરા પેટના દરદને ટાળે છે.

ટંકણખાર—મોરાકસ. બે જાતના થાય છે, પાટીઓ તથા કુલીઓ. કુલીઓ સોની લોક વાપરે છે, અને પાટીઓ તેના નાના કટકા આવે છે તે,

ખારો કડવો અને ગરમ છે.

ટીંબરવો—જંગલી મોટાં જાડ થાય છે. તેની જાડમાં ખાર છે, તેથી અગ્નિ માં નાંખીએ તો તડતડે છે, તેના લાકડા ઇમારતના કામમાં આવે છે, જાડની અંદરનો સાર વજનદાર, કળો સીસમ સરખો થાય છે, હીંદુસ્તાનમાં તેને અખનુસ કહે છે, ખીજો કાંટાવાળો ટીંબરવો થાય છે, તેનાં ફળ ખવાતાં નથી, ખાવાથી મીઠો ચટે છે.

ડમરો—દમન, જોડ થાય છે. ધુણ સુગંધી છે, તુરો, ટાટો અને કડવો છે, ગુમડાં ન રજતાં હોય તો તેને વાટી થોપલી ચોપડવાથી મટે છે.

ડમરો—વનડમરો. તેના જોડ થાય છે, કડવો, તુરો ને ટાટો છે, તેમજ સુગંધી છે, ને મસાલામાં પણ પડે છે.

ડીકામારી—ડીકામાલી, વનસપત્રી. મોટા જાડ થાય છે, તેના ગુંદરને ડીકામાલી કહે છે, તે દુરગંધી હોય છે, કડવું ને ગરમ છે.

કુંગળી—ખાજ- તે જગીયામાં વાવે છે, અને તમામ ભોડા તેને વાપરેછે, તે તીખી દુરગંધી ને ગરમ છે, તેને લીમાં તળીને ખાવાથી ધાતુપુષ્ટી કરે છે, જળ વધારે છે, કફ, વાઇ, ખીન સર્વેને ટાળે છે, કુંગળીનો રસ શરદીયાળા ને ચોળાવાથી વાયુ મટાડે છે, તેને ખાશીને વાળા ઉપર આંધે તો મટી જાય છે, તેના ખીજા ધાતુપુષ્ટી કરે છે, તેને મુંઘવાથી માથાનું દરદ મટે છે, તે રસાયણ છે.

ત.

તજ—મીઠી ને તીખી એ જાત છે, ખુશબોદાર છે, ધાતુપુષ્ટી કરે છે.

તમાસપત્ર—પાકરજન. તીખાં, મધુરાં, ગરમ ને સીકણા છે

તપખીર—તાલજાડ—આરાઈટ. જવ, ઘઉં, ચોખા, વનગાઇનું દુધ. સીંગોડા ના ભોટનું પણ થાય છે, તે મધુર, સુગંધી ને શીતળ છે, ધાતુપુષ્ટી કરે છે.

ત્રપુસડા—કડવી કાકડી, હસ્તપરણી. મોટા વેલા થાય છે, કડવા છે, તેના ફળનો મુકો જરાક ખાધાથી ઉલટી જાડો થાય છે, આ વેલા નીચે કાંદ થાય છે, તે વાટીને ચોપડવાથી ગદીઓ, ડમર વગેરે ના તથા ભોગત મટે છે

આ વેલાને મોટી ઇંદ્રવારણી પળું કહે છે.

તલવણી—અજગંધા. ઘોળા તથા પીળા ફુલની એની એ જાત છે, તે ગરમ ને કડવી છે, તેનો રસ ગરમ કરી કાનમાં દીપાં પાડે તો ચસકા તથા કાન પાક્યો હોય તો મટે છે.

તમર—અસારન. સુગંધી ઝાડ છે, તેના ગઠોડા પરદેશથી આવે છે, કડવું ને ટાઢું છે.

તાલીસપત્ર—મધુર, તીખું ને ગરમ છે.

ત્રાયમાન—ભયનાશીની, વેલા થાય છે. તુરી, કડવી ને ટાઢી છે.

તાંદળજી—ચોલાઇ, તેના છોડવા થાય છે, તેનું શાક બણા લોકો ખાય છે, મધુરી, તુરી, ખાટાશવાલી અને ટાઢી છે, વધારે ખાવાથી દસ્ત લાગે છે, શરીરમાં કાઇ જાતનો વીકાર હોય તો તેને મટાડે છે.

તાંજલજી જંગલી—તેને દીંબડો કહે છે, તેને ખાવાથી રક્તવીકાર અને પીત્તવીકાર વગેરે મટે છે, ને મોઢું આવ્યું હોય તો તાંદળજીના રસથી મટે છે.

તાડ, તાલ—મોટાં ઝાડ થાય છે, એ ઝાડને ટોચી હાંડલું બાંધી તેમાંથી ઘોળું દુધ સરખું પાણી કાઢે છે, તેને તાડી કહે છે, તેમાં દારૂ જેવો ગુણ રહેલો છે.

ત્રાંબાની ખાખ—ત્રાંબામાં ઝેર માફક આડ અવગુણ છે, તેથી તેને સારી રીતે સુધ કર્યા પછી તેની ખાખ કરવી, તેની ખાખ મધુરીને કસા-યેલી છે, એક ચોખ્ખાભાર અનુપાત સાથે દેવામાં આવે તો કફ, પીત્ત, સુળ, ઉદર રોગ મટાડે છે, ત્રાંબાની ખાખ ૨૪ કલાક દહીં ઉપર ભંજરાવી ને રાખવી [અથવા ખાટા લીંચુ ઉપર] ને બીજી સવારે જોવું જો દહીં તથા લીંચુના રંગમાં ફેરફાર થયો ન હોય તો તે ખાખ ખરી જાણવી ને જો રંગ બદલાઇ જાય તો કાચી ખાખ જાણવી ને જાણવું કે ત્રાંબાના અવગુણ તમાં રહી ગયેલા છે.

તુલસી—લીલા તથા કાળા પાંદડાની એની એ જાત છે, તેમજ જંગલી પણ ત્રીજી જાત છે, બીજા કડવાં, તીખાં, તુરાં, ને ગરમ છે, તેમજ કુવતની દવામાં વાપરે છે.

તેજબલ—તેજવંતી, તેની જાલ પરદેશથી આવે છે, કડવી, તુરીને ગરમ છે, એનો મુંદર જખમને મટાડે છે.

થ.

થુનેર—ભરેઉર, મુગંધી, કડવું, મધુરું, તુરું, ને ટાકું છે.

થોર—વજ્ર વૃક્ષ, તેના ઘણી જાતના નાના તથા મોટાં જાડ થાય છે, હાથસો થોર, ત્રણધારો, ને ચારધારો થાય છે, થોરના દુધથી રેચ લાગે છે, માત્રાથી વધારે ખાવાથી શરીરને હાની કરે છે, તેનું દુધ લગાડવાથી વીંછી વીગેરેનાં ઝેર ઉતરે છે, તેનો ખાર પણ કાઢે છે, તે અમ્મિ સરખો છે.

દ.

દરીયાઈ મીઠું—નીમક, સોલ્ટ. પાચક છે, ખાવાના કામમાં ઉપયોગી છે.

દરભ—ડાંભ, એક જાતનું જંગલી ખડ નદી કીનારે થાય છે, મધુરું તુરું તથા ટાકું છે, જીના રૂતના રોગ તથા પુરૂપના વીર્યના રોગ મટાડે છે, તેમજ ગરભ રોગ મટાડે છે.

દરાખ—પરદેશથી આવે છે, એ ત્રણ જાતની થાય છે, દરાખ ટાઢી મીઠીને ધાતુ પુષ્ટી કરે છે, અને ઘણી વપરાય છે, ટાઢી છે, તાકત આવે છે, તરસ, તાવ વીગેરે ઘણી ખીમારીઓમાં દરાખ કામમાં આવે છે, તેમજ વીજાતમાં તેનો દારૂ જનારે છે, અને તેનો સીરકો પણ ખનાવી તે આ દેશમાં (હીંદમાં) મોકલે છે, અને પૈસા ઘણા મેળવે છે.

દારૂલદર— જાડ થાય છે, ગરમ, રૂક્ષ, તથા કડવી છે, પંચાંગને પાણીમાં પલારી ઉકાળીને એથા ભાગનું પાણી રહે ત્યારે લુગડાથી ગાળીને તેમાં અરધો ભાગ દુધ નાંખી, ઉકાળીને ઘાટું કરીને રસાજન કરે છે.

દારૂડી—મુવર્ણક્ષીરી. તેના જોડવા થાય છે, કડવી છે, રેચ લાગે છે, એમાં કપ્પ છે, તેથી ઉગકા કરે છે, એના ખીજનું તેલ કાઢી ખરજવા વીગેરે ઉપર ચોપડવાથી ચામડીના દરદ મટે છે.

દાડમ—એનાં મોટાં જાડ થાય છે, મધુરાં, ખાટાં ને તુરાશખાળાં છે, શીતળ છે,

ધાતુપુષ્ટી કરે છે, બળ વધારે છે. દાડમનો સરખત બનાવે છે.

દેવદાર--મોટાં આડ થાય છે, એની બે જાત છે, એક તેલીયો અને બીજો રક્ષ, કડવો, ગરમ તથા દુલકો છે.

ધ.

ધમાસો--છોડવા થાય છે, કડવો, ખારો, ને તુરો છે, શીત ઉષ્ણ છે.

ધતુરો ઘોળા કુલનો--તેનાં કાળા તલ જેવા દાણા થાય છે, અને તેના ડોડવા લીંડીના જેવા થાય છે, બીજાં પુલ પીળાં ને બીજાં ઘોળાં થાય છે, ત્રીજાં આસમાની રંગનાં પુલ ને બીજાં તેલીયા રંગના થાય છે, ધતુરાના ફલમાં કેક ધણો છે, માત્રાથી વધારે ખાય તો માણસ મરી જાય, કડવો, તુરો, મધુરો ને ગરમ છે, એને માત્રા પ્રમાણે ખાય તો ચેતનશક્તીને વધારે છે, આ ઝેરી ચીજ વીચારીને વાપરવાની છે.

ધાણા-કોથમીર. તુરા, મધુરા ને ટાઢા છે, જઠરાગ્નિ દીપાવે છે, ઉષ્ણ વીર્ય છે, ગ્રાહી છે, અને તે મસાલા વીગેરેમાં પડે છે,

ધાવણી-ત્રામપુષ્પી, મોટાં આડ થાય છે, કડવી, તુરી ને ટાઢી છે તેના સેવન થી ગર્ભનો પાત ન થાય, અને રહે છે.

ધાવડા--તેના મોટાં આડ થાય છે, તેનું લાકડું મજબુત હોવાથી ધમારતોના કામમાં વાપરે છે, મધુરાં, તુરાં ને કડવાં છે. પુલ ટાઢાં, તુરાં ને રક્ષ છે. આડો કબજ કરે છે, મુળ ગરમ છે, જઠરાગ્નિ દીપાવે છે, ને તેનો ગુંદર ટાઢો છે.

ધ્રી--દુબ, બે જાતની છે, દોર ખાય છે, મધુરી તુરી ને ટાઢી છે.

ધોળોચપો--તેનાં મોટાં આડ થાય છે, તેનું લાકડું પોચું છે, પાંદડાં તેડવાથી દુધ નીકળે છે, તેનાં પુલ સુગંધી, તુરાં ને કડવાં છે, આ પુલને નાગકેસર કહે છે, લુચપો જમીનમાં થાય છે, તેનાં પાંદડાં ગુલ-ખાસના જેવાં, પુલ ઘોળાં ને સુગંધી (ગુલખાસ) જેવા હોય છે.

ન.

નસોતર--સુકલ લાંડી. એના વેશા ચાર જાતના થાય છે; રેચ લાગે છે, માત્રાથી વધુ ખવાય તો સુઈ આવે છે, ને ડોકમાં બળતરા વધુ થાય છે.

નવસાર—એમોનીયા, કલોરાઈડ, તીક્ષણ ને પાચક છે.

નદીત્રક્ષ—ઉદરક, સુગંધી જાડ છે, શીતળ ને કડવું છે.

નખલો—એક જાતના દરીયાઈ કીડાના નખ હોય છે, ખુશબોદાર છે, અને તે તેલ વીગેરે ઘણાક કામમાં આવે છે.

નમડ—સમાધુ, મોટા જાડ થાય છે, તેમાં એક કાલા પાન તથા કાલી લાકડી વાળી થાય છે, ને ખીજ ને સાધારણ રીતે વાપર છે. કડવી, તુરી ને તીખ્ત છે એના પાંદડાનો સેક કરવાથી કેટલાએક વાના દરદ મટે છે. એનો કલપ પણ થાય છે,

નાગ કેસર—૨ જાત છે. ગરમ, હલકું, કડવાસ વાળું, તુરું ને રક્ષ છે.

નાલી—નલીકા. કડવી, તીખી મધુર ને ટાઢી છે, અડો સાજ લાવે છે.

નાલીઆછી—દેવનલ. બગીચામાં તેમજ ખીજે ઠેકાણે પણ ઉગે છે, એની નાલ વાંસ કરતાં પાતલી સુંગળી જેવી હોય છે, તેની ઉપર ચમરી નીકળે છે, તેના મુળ ટાઢાં, મધુરાં, કડવાં ને તુરાં હોય છે.

નારીયલ, નાલીયેર—ઉંચું જાડ વગર ઝાંડીનું થાય છે, નારીયેલ ઘણા લોકો વાપરે છે, એ જાડને ટોચીને દુધ જેવું પાણી કાઢે છે, તેને તાડી કહે છે, એનું રસ તોડી ટોપર કાઢીને તેલ પણ કાઢે છે, તેને ટોપરાનું તેલ કહે છે, અને માથામાં ચોળે છે, તેથી માથામાં થાંક રહે જ.

નાક છીકણી—તેના છોડ થાય છે, એની ગંધ ઘણીજ તીક્ષણ હોવાથી તરત છીંકા ધણીજ આવે છે, ને સળેખમ નીકળી જાય છે, ઉધરસ ને તથા દમને મટાડે છે.

નેપાળો—રેચની; મોટાં જાડ થાય છે, તેનાં મુળને દાંતી કહે છે, એથી જુલાય લાગે છે. ઘણો ગરમ છે, તેના કળના પીંજને નેપાલો કહે છે, ઘણી દવામાં પડે છે, માત્રાથી વધુ દેવાય તો તુકસાન કરક છે.

નેવરી—કડવી ખુશી, નદી કે તલાવના કીનારે થાય છે; કડવી છે. રેચ લાગે છે, સરખ વીંછીના કરડવા ઉપર લમાડવાથી ઝેર ઉતરે છે.

નેતર—ખેત, તેના પાંદડા વાંસ જેવા હોય છે, નેતરની છડી વાંસ જેવી લાંબી હોય છે, તે ટાઢી, તુરી ને કડવી છે, તેના પાંદડાં બેદી છે, કડવાં ને તુરાં

છે, કદ ને પીતને મટાડે છે, ખીજ તુરાં, ગીડાં, મધુરાં, ખટારા વાળા ને રક્ષ છે. રક્ત વીકાર તથા કદને મટાડે છે.

સ્વરી—અતી સુરંભી. જંગલમાં મોટાં આડ થાય છે, તેનાં ફુલમાં ઘણી કીડીયો રહે છે, તે ફુલ થાણું સુગંધી છે, કળ પાકે છે ત્યારે કાળા હોય છે, સ્વાદે તુરી, ટાઢી, ને કડવી છે, ત્રીદોષને મટાડે છે.

નાલવેલ—સર્પગંધા, વેગે થાય છે, કડવી, તીખી ને તુરી છે, એને વાટીને પીવાથી તથા ચોપડવાથી સરપ તથા વીંછી વીગેરેનું ઝેર તતકાલ ઉતરે છે.

૫.

પતંગ—મોટાં આડ થાય છે, લાકડું કડવું, ખાદુ, મધુરને ટાદું છે, તેમાં ચંદનના ગુણ છે.

પરી, પલવ—તૃણની જાત છે, સુગ સુગંધી, કડવાં ને તુરાં છે.

પથર ફુલ—જલરા, દરીયા કીનારે પથર ઉપરની સેવાલ; સુગંધી મસાલામાં વપરાય છે, ટાઢી ને સ્વાદીષ્ટ છે, આડથી, દરસથી ભોહી પડતું હોય તો તેને મટાડે છે.

પદમક—મોટાં આડ થાય છે, તેનું લાકડું દવામાં વાપરે છે, કડવું, તુરંને ટાદું છે, ગર્ભપાત થઈ જતો હોય તો તે પીવાથી અટકે છે.

પસ્તા, પીસ્તા—પરદેશથી આવે છે, ગરમ છે, ધાતુ પુષ્ટી કરે છે, પણ જો ખરાબ હોય તો ઉધરસ કરે છે, વાઘને ટાળે છે, તેના ખીજમાંથી તેલ કાઢે છે, લોહી વધારે છે, ગુરુમ તથ ત્રીદોષને ટાળે છે, મેવા તરીકે મીઠાઈ વગેરેમાં નાખે છે.

પ્રપૈ રીક—ગેદા, હળરીગુલ. સુગંધી આડ છે, મધુર, કડવુંને ટાદું છે.

પરપોટા—મનસોખા, ચીરપોટા, તેના જોડ થાય છે, તેમાં પરપોટા થાય છે, તેની અંદર ઘોળા ફુલ થાય છે, કળ કાચું હોય છે, ત્યારે કડવું હોય છે, ને પાકે છે, ત્યારે ખાદુ ને મધુર થાય છે, વાયુ કરે છે, કદ, ઉધરસ, દમને ટાળે છે, વીશેષ ખાપ તો તાવ આવે છે.

પાલ રાતા ફુલનો—મોટાં આડ થાય છે, તુરં, મધુર, ગરમને કડવું છે.

પાપાગુ ભેદ—પરદેશથી લાડગના કટકા આવે છે.

પાપાણુ ભેદ દેશી—ગોરખ ગાંજો. છોડવા થાય છે, તુરો, ટાઢો, મધુરોને કડવો છે, તેને વાટી સાકર સાથે પીએ તો પરમે, મુતકુલ, ને પથરીના દરદ મટે છે, લોહી અતીસારને દુર કરે છે.

પાપડી—એક જાતનાં ઝાડ થાય છે, કડવી, તુરીને ટાઢી છે.

પાન—એરકા, તે પાણીમાં ઉગે છે, એના પાન ખડના જેવા ઘણાં લાંબા થાય છે, બાજરાના જેવું લાસું હુંડું થાય છે, તેમાંથી આકડાના તુર જેવું રૂ નીકળે છે, તેને ઘાડુંડી કહે છે; તેને તેલમાં બોળી હથીયારનો મોટો ઘા વાગ્યો હોય તો, તે જખમમાં ભરી દે છે, મુળ ટાઢા ને કડવા છે, એને દોર ખાતાં નથી.

પાંડરવા—પલીતમંદાર. મોટાં ઝાડ થાય છે, તેને સડકોની જાંને બાણુએ છાયા વાસ્તે વાવે છે, તેને ખાખરાની માફક ત્રણ ત્રણ પાંદડા હોય છે, ઘુલ રાતાં ને શોભાદાર હોય છે, તેને ફળા (શીંગ) આવે છે, તે કડવી ને તુરી છે, ડાળુંમાં ઝીણા કાંટા હોય છે, આ ઝાડ જેવું બીજાં ઝાડ જંધરી-ઓ ખાખરો છે, તેના ગુણુ આ ઝાડને મળતા છે.

પારસપીપળો—ગજદંડ. મોટાં ઝાડ થાય છે, તેમાં લીંડા સરખાં પીળાં ઘુલ થાય છે, તેનું ફળ પણ લીંડા જેવું થાય છે, ફળ ખાટું તુર ને મધુર છે, તેનું મુળ તુર છે, ફળની અંદરના મીંજ મીઠા હોય છે.

પાનઆબળાં—જળઆબળાં. બગીચામાં થાય છે, ઝાડમાં કાંટા હોય છે, ફળ રાતાં બેર જેવાં કઠણુ ને ખટાસવાળાં હોય છે, એક ફળમાંથી ૫-૬ બીજ નીકળે છે.

પાતાળગરૂડી—વેવડી. તેના વેલા થાય છે, તે ઘણા વધી જાય છે, એના તાતણા ઘણા મજબુત હોવાથી ભરવાડ, રબારી વગેરે લોકો લાકડીઓ ઉપર તેના પાટા બાંધે છે, તેથી લાકડીઓ ભાંગતી નથી, તેના રસથી પાણી જામે છે, રસમાં સાકર નાંખીને પીએ તો ગરમી પ્રમેહ (પરમીયો), મુતકુલ, બગતરા, તરસ વીગેરે દરદો મટે છે, તેના મુળ કડવાં છે, તેને વાટીને પીવાથી તીષ વીકાર ટળે છે.

પાતાળતુંબડી—રાજડા ખેતરોમાં થાય છે, રાજડા ઉપર ઝીણા પીળા રંગના વીંછીના આંકડા જેવા કાંટા દેખાય છે, રાજડાની અંદર તુંબડી સરખાના રંગની પાતાળ તુંબડી હોય છે. તેમાંથી ૫-૭ ફળ નીકળે છે,

હુગની જનત છે, એ દવા ઘણી ચમત્કારી છે, જરા ઘસીને માથે ચોપડે તથા પાય તો ઘણી જનતના વીધ ટાળેછે, દાંતના જડયાં જડકાઠગયાં હોય તો અને સોજો, પરસેવો, સરદી, બકવા, સનેપાત એ સર્વે દરદોને મટાડે છે, તેમજ ખીજ જનતની તુંબડી જેમાં ગરમ પણુ કાળો હોય છે, તે ઘણીજ ઉપયોગી છે, આ ધોળા ગરભવાલી કરતાં કાળા ગરભવાલી તુંબડીમાં વધારે ગુણુ છે, પણ તે ભાગ્યેજ હાથ આવે છે.

પાણુકદા—તેના કંદ હુગની જેવા થાય છે, તે ઘણા કડવા હોય છે, ૧-૨ વાસ ઝોળાની સાથે ખાય તો કીરમ નીકળી જાય છે, વધારે ખાય તો ફેર અને મુઠા આવે છે, તેમાં ઝેર છે, વીચારીને વાપરવું જોઈએ, તેના રસથી ટેદ લોકો પાણુકારાં વગેરે હુગગંને ભીંજીની રાખે છે, તેથી હુગકુ ધાળળા જેવું સાફ દેખાય છે.

પીપર—કીડીપીપર. ઘણી તીખી ને ગરમ છે.

પીપરીમુળનાગડોડા—તીખાં ને ઘણા ગરમ છે, જઠરાગ્નિ દીપાવે છે, દરત સાફ લાવે છે.

પીલીચા—કંકુષ્ટ. રંગે પીળો ને કડવો છે, એથી જાડો ને ઉલટી થાય છે, તે રેવતચીનીના શીરા જેવું છે.

પીલુડી—મકાઈ. એનાં છોડ થાય છે, કડવી ને રસાયણ છે.

પીલુડી અથવા ખારી જાલ—એના ખીજમાંથી મીણુ જેવો ગરભ નીકળે છે તેને ખત્રી લેકો કામમાં લાવે છે તેને ખાખણુ કહે છે, ગરમ છે, વાયુ ઉપર શરીરે ચોળે તો આગમ થાય, ને ફક્ત ખાય તો જાડો સાફ આવે છે.

પીપલ—તેના મોટાં ઝાડ થાય છે, અને ૨-૩ જનતના થાય છે, તે તુરો, ટાટો ને રૂક્ષ છે, તેની મુઠી જાલને વાટીને હુકો ચુંમડા ઉપર દાખવાથી ચુંમડા ન રૂક્ષના હોય તો રૂક્ષ છે. અને તે જાલને ઉકાળો કરી તે પાણીથી ઘોઘએ તો ચુંમડા તથા સોજન મટે છે.

પીપર—મોટાં જાડ થાય છે, અને જાયા સાફ સડકોની બને બાજુએ લાવે છે. તુરી ને મચુરી છે. પાંદડાંને બારી વાટીને લગાડવાથી ચુંમડાં મટે છે, જાડ ઉકાળીને પાણીથી ઘોઘાથી સોજન, મોની રોગ, ને ચુંમડાના દરદોને મટાડે છે, અને તેના ફલનું અથાણું કરે છે, અને ગરીબ લોકો શાક તરીકે ખાય છે.

ખીજોત્ય પો—તેના મોટાં ઝાડ થાય છે, તેના ઝુલ ધણા સુગંધી છે, ઝુલ ત્રાં, ટાઢાં, કડવાં અને મધુરાં છે, ટાઢીયા તાવમાં તેની કલી નાગરવેલના પાન સાથે ખવરાવે છે, અને જાલ પણ તાવવાળાને પાય છે, છોકરા બરાણા હોય, તો ઝુલને ગાળીને પાણી સાથે ખીવરાવવાથી આરામ થાય છે.

પુષ્કર મુળ—તેને બદલે કુલીજન અથવા પાનની જડ વાપરવી, અને તેને કણ્ઝર કહે છે.

પુષ્ટપર્ણી—છોડ થાય છે, ગરમ ને કડવી છે, ખટાસવાળી તથા મધુરી છે, ધાતુપુષ્ટી કરે છે.

પુષ્પાંજન—જસતનાં ઝુલ, તે ખારા ને કસાયા છે, આંખમાં લગાડવાનું અંજન એનું કરે છે, મલમના કામમાં પણ વપરાય છે.

પુત્રજીવ—જીઆપોતા. તેના ઝાડ ઇંગોરીયા જેવાં થાય છે, તેના પ્રલના બીજની હીંદુ લોકો માળા કરે છે, તે રક્ષ, ટાટું, મધુર, કડવું, ને ખારાસ વાળું છે.

પુનાગ—તેના મોટા ઝાડ થાય છે, તેના ઝુલની સુકેલી કળીને નાગકેસર કહે છે, એના ફળ રતનજેતના ઝાડના જેવા થાય છે, તેનું તેલ કાઢે છે, ટાટો ને મધુરો છે, ગરમી તથા લોહી વીકારને ટાળે છે.

પૌપૈયા—તેના મોટાં ઝાડ થાય છે, તેનાં થડ ઘણાંજ પોચાં ને પાણી વાળાં હોય છે, વધુ જોર કરવામાં આવે તો ઝળીયું ટુટી જાય છે, તેના કાચા ફળનું અથાણું કરે છે, ને પાકા ફળને ઘણા લોકો ખાય છે, રસીકારક છે, વધારે ખાય તો કફ, વાદને કાપાવે છે, અગ્નિમાં ખારી બદ ઉપર બાંધે તો તુરત આરામ થાય છે.

૫.

ફગવેલાનો કંદ—તેને વીઢારી કંદ કહે છે, મધુર, સચીકણુ, શીતળને ભારે છે, ધાતુ પુષ્ટીને બળ વધારનાર છે.

ફણુસ—બડહર. કટહલ, એના મોટાં ઝાડ થાય છે, અને બગીચામાં વાને છે, તેના ફળને લોકો ખાય છે.

ફાલિસા—દ્રામણુ, એ ઝાડ દ્રામણુની જાત છે, એના ફળનું સરખત કરે છે,

ધાતુ વધારે છે, અરૂચીને ટાળે છે, ગરમ છે, રક્ષ છે, વધારે આધાથી ક-
બળચત કરે છે.

શીટકડી—ફટકી, તુરી છે, ને તે સોરડી માટીમાંથી બને છે, તુરી, કડવી
ખાટીને ગ્રાહી છે, એને અગ્નિ ઉપર ડુલાવ્યા પછી કામમાં વાપરે છે.

શાદિના જંગલી—પાણીવાળી જગોમાં નદી કીનારે નાના છોડવા થાય
છે, તમામ હકીકત કોકરંદા, કુકરદમ, ને મળતી છે.

અં.

બલદાણા—બલા, છોડ થાય છે, તેની મોટી ડાળીયોના સાવણું કરે છે,
મુળની જાડ ખાંડી દુધને સાકર સાથે પીએતો ઘણીવાર થતું પીશાય
અટકે છે, બીજ કડવાને મધુરા છે, ધાતુ પુષ્ટી કરે છે.

બરબર—બાબરૂ, એક જાતનો ખેર છે, તે સફેદ તથા કાળું બાબર ક-
હેવાય છે, છોકરાંને ધસીને કફના દરદ ઉપર પાય છે, ટાઢું ને કડવા
સવાળું છે.

બયોરીઓ—તેના મોટા ઝાડ થાય છે, તેના પુલ શેલાદાર હોવાથી ઘણા
લોકો તેને બગીચામાં તથા ઘેર વાવે છે, પુલ ઝીંદુરી રંગના હોય છે,
ઘોળા, રાતા, એવી ત્રણ ચાર જાતના ઝાડ હોય છે.

બ્રહ્મદંડી—તેના છોડવા થાય છે, તેના પાંદડાં તથા ફળમાં કાંટા હોય છે,
તે કડવીને ગરમ છે, કફ, વાઇને સોજન મટાડે છે, ઘોડાના મસાલામાં
પડે છે, આ વનસ્પતીના ઘણાં નામ છે, એક વનસ્પતી નકી નથી,
જુદી જુદી વનસ્પતીને પણ બ્રહ્મદંડી કહે છે.

બકાન—લીંબડાની જાત છે, કડવો ટાઢોને રક્ષ છે, ગ્રાહીને તુરે છે, બ-
કાનના પાંદડાંનો સેક કરવાથી શરીરમાંથી વાયુ હટે છે, તેના બીજમાં
થી કડવું તેલ પણ કાઢે છે, અને શરીરે ચોળે છે, તેથી ચામડીના દરદો
મટે છે.

ખાંદા—બે જાતના થાય છે, એક ખરસાણી થોરના ડીંટીયા જેવો થાય
છે, અને બીજો રાતા પુલવાળો થાય છે, જમીન ઉપર થતો નથી
ઝાડની ડાળની અંદર થાય છે, તે ઘણી જાતના ઝાડની અંદર થાય છે,

કડવો, તુરોને ટાટો છે, બાંદાનો કલપ પણ કરે છે.

બ્રાહ્મી—ખડ બ્રાહ્મી. જોડવા થાય છે, કડવી ને તુરી છે, તેનું ચુરણ કરે છે ને રસાયણ છે.

બાંગ—લઘુપાકાના વેલા થાય છે, અને તેમાં પણ કાલીપાટ જેવાજ ચુણ છે, તેના મુલને કરેંઢીઉં કહે છે.

બાબચી—સોમરાજી. મોટા જોડવા થાય છે તુર, તીખા, કડવા ને મધુરા છે, રસાયન ને પુષ્ટી કરે છે, તથા રક્ષ છે.

બીલી—ઝાડ થાય છે, કાચું ફળ ગરમ છે તુરી ને કડવી છે, જઠરાગ્નિને વધારે છે, પાચન કરનાર છે, હલકી ને ઝાડો બંધ કરે છે, પાકેલ ફલ ત્રીદોષને પેદા કરે છે.

બીડલવણુ—પ્રસારણીના પુક દ્રવ્ય બનાવે છે, ગરમ છે, ઝાડને કપ્પજ કરે છે, ઉર્વવાયુ, અધોવાયુને પોતપોતાને મારગે ચડાવે છે.

બીયા—અસન. મોટાં ઝાડ થાય છે, તેના લાકડાને વચસો ભાગ જેને સાર કહે છે, તે સાર રંગે પીજો છે, તેના લાકડાને પલાળવાથી પાણી નો રંગ કાળો ગળી જેવો થાય છે, તેના રંગથી માણસ-ખાશડીથી હાથપગમાં ત્રાજવાં પાડે છે, બીયો કડવો, ટાટો ને તુરો છે, બીયાના રંગથી વાળ કાળા થાય છે, ને વધે છે, તે રસાયણ છે, તેના ગુંદરને અંગ્રેજીમાં ગમકાઇના કહે છે, અને બીજી રીતે હીરાદખણુ કહે છે, તે ગુંદર ઘણા કામમાં આવે છે.

બેડા—કર્ષફળ. મોટાં ઝાડ થાય છે, ફળ તુરાં, મધુરાં, ને ઉષ્ણવીર્ય છે. ફલની જાલ મોમાં રાખે તો ઉધરસ મટે છે, બેડાનું બીજ ખાધાથી મીણો ચડે છે.

બોરડી—૨-૩ જાતના મોટા ઝાડ થાય છે, તેના ફળને બોર કહે છે, તે ખવાય છે, મીઠા છે, તેમજ ખાટા પણ છે, ખાટા ફલ પણ હોય છે, તેના બીજનો મગજ ખાવાથી તરસ, ઉલટી ને હેટકી મટે છે, ધાતુપુષ્ટી કરે છે. બોરડીના બીજને ઘસી આંખમાં આંજવાથી આંખના રોગ મટે છે, બોરડીના ગુંદરની લાખ બનાવે છે, તેના મુળ વાટીને પાણીથી ધોવાથી યોનીની, દુરગંધ મટે છે.

બોલસરી—તેના મોટા ઝાડ થાય છે, તેમાં નર તથા નારી એથી જાત

હોય છે, એક જાડમાં ધુલ આપે છે. ને જીજ્ઞમાં આવતાં નથી, મોલસરી તુરી, મધુરી ને ક્ષીતલ છે, વીરને ટાળે છે, તેના ધુલ ઘણા સુગંધી છે, તેને તોડવાથી તેમાંથી દુધ નીકળે છે, ફળ તુરા, મીઠા ને ટાઢાં છે, વધારે ખાવાથી પેટમાં આફરો ચડે છે, તેની જાલ મોઢે આવવાથી લોહી નીકલતુ અંધ થાય છે, અને દાંત મજબુત કરે છે, જીજ્ઞ ઘસીને સુંઘવાથી માથાનું દરદ મટે છે.

બોદાર—સીસામાંથી અને છે, તે ટાઢો છે, તેને ઘસીને ગુમડા ઉપર ચોપડવાથી ગુમડા મટે છે, એકચી, કાથો તેની સાથે વારી ચાંદી ઉપર લભરાવવાથી ચાંદી મટે છે, મલમમાં ઘણી જગોએ વાપરે છે, તેના જુલાય નાના છોકરાને આપે છે, તેથી જાડો ઉત્તરી થાય છે, વધારે ખાવાથી જીજ્ઞ દરદો ઉત્પન કરે છે.

બોડી અજમોદ—તીખો, કડવો, ને ગરમ છે, જહરાગ્ની દીપન કરે છે,

લ.

ભારંગી—દક્ષીણમાં મોટાં જાડ થાય છે, તીખી, કડવી, ગરમ, રક્ષ ને હલકી છે.

ભાંગરા—એના છોડ થાય છે, કડવો ને રસાયણ છે, એના તેલથી મોવાળા કાળા થાય છે, અને કલ્પ પણ કરે છે.

ભીલામો—મોટાં જાડ થાય છે, ફળ કડવું, તુરું ને ગરમ છે. ભીલામાને સારી રીતે શોધીને ખાવાના કામમાં લીએ છે, તેથી ધાતુ પુષ્ટી ઘણી કરે છે, અને કેટલાક માણસોને ભીલામો ઉડે છે ત્યારે શરીરમાં ફેડલા અથવા સીવસ સરખું નીકળી આવે છે, વીચારીને વાપરવું.

ભુતણ—પથર વાડી જમીનમાં તેના ખનત્રાં થાય છે, અને ઉઘાડા પગથી તેના ઉપર આવે તો પગમાં તેના કાંટા લાગે છે, કડવું, તીખાશ વાળું, તીક્ષણ, ગરમ ને રક્ષ છે, એને કાઠ જનાવર ખાતું નથી.

ભોરંગણી—ઉભી તથા બેડી—ગરમ ને કડવી છે, દસ મુળમાં વાપરે છે, જહરામી દીપાવે છે, તેના ધુલ સુકવી ભુકો કરી થોડું નાના બાળકોને મધ સાથે ચટાડવાથી, ભરાયેલા બાળકને આરામ થાય છે, તથા ઉધરસ પણ મટે છે.

લેં આમલી—છોડ થાય છે, ઝીણી ખીજડી જેવા પાન થાય છે, તેની નીચે રાધથી નાના દાણા જેવી ફળની હાર હોય છે, તે કડવી, તુરી, ખટા-સવાળી ને ટાઢી છે.

મ.

મજીઠ—છોડવો થાય છે, કડવી, તુરી, ને મીઠી છે, મજીઠનો રંગ ખત્રી લોક બહુ વાપરે છે.

મરમઠ—મોટાં ઝાડ થાય છે, રક્ષ, તુરં, મધુરં, રચી ઉપગ્રવનાર તથા પાચન કરનાર છે.

મગ જંગલી—મુદગ પરણી, વેલા થાય છે, રક્ષ, ટાઢા, મોળા, ને પુષ્ટી કરનાર છે.

મરડાસીંગી—લક્ષ્મી, મોટાં ઝાડ થાય છે, મધુર, ચીકણી, શીતળ, શુદ્ધી ને તથા શરીરના બળને વધારનાર છે.

મરી—તેની બે જાત છે, ધોળી તથા કાળી, તીખી, ગરમ, હલકી ને રચી કરનાર છે, અને સર્વેને ઉપયોગી છે.

મનસલ, જરનીખ—ઉપરસછે, જમીનમાંથી નીકળે છે, તેની અંદર સોમલ તથા ગંધક બરાબર છે, એક ઝેરી ચીજ છે, એ ગુમડા ઉપર ચોપડે તો તરત રૂઝાઈ જાય છે, ખાવાના કામમાં આવતી નથી, સોમલ, હરતાલ જેવા ઝેરી, ગુણુ છે.

મરચો—લીલા પાનનો તથા કાલા પાનનો એવી બે જાત છે, પાનનો રસ કાઢી કાનમાં ટીપું નાંખવાથી કાનમાંથી વહેતું પડ બંધ થાય છે, રસ ચોપડવાથી બીલામો ઉડ્યો હોય, તો, તેની વેદના મટે છે.

મહુડા—જંગલમાં તેના મોટાં ઝાડ થાય છે, એના ફલને મહુડા કહે છે, તેમાંથી પીવાનો દારૂ બનાવે છે, એના ખીજને ડોલ કહે છે, તેનું તેલ થાય છે, મહુડો કડવો, ટાઢો ને પુષ્ટીકારક છે.

મરખા—તેના મોટાં ઝાડ થાય છે, તેના ફળની બે શાક થઇ જાય છે, તેને નગટી કહે છે, તેની એક ફાડ દોરામાં નાખીને છોકરાને ગળામાં પહેરાવે છે, તેથી મોટી ઉધરસને ફાયદો કરે છે, તે કડવો, ખટાસવાળો, પાચન કરનાર

ઝાહી, ક્ષાર ને ચરમ છે.

મખમલ—ગુલતુરા, લાલ મુરગા, તેના છોડવા થાય છે, પાંદડાં ડાંભાના જેવા જુદા જુદા રંગે હોય છે, તેનું ફલ રાતું ને કલંગી ધાટે હોય છે, તુકું ને મોગું છે, એનો રસ ઘી સાથે પીવાથી રક્તાસી મટે છે.

મવેડી—જીંગીની, તેના મોટાં ઝાડ થાય છે, કડવી ને તુરી છે, તેની જાલ અતીસાર, ગુમડા, જાતીના દરદ, મુખની દુર્ગંધી, બીજેરે ને મટાડે છે, તેના ગુંદરને હીરાબોલ કહે છે, તેની નસ લેવાથી ખભા, હાથ વાઢથી ઝડાયેલ શરીર મટે છે, હીરાબોલના સેવનથી વાઢના ધણા દરદ મટે છે, જાલનો ભુકા તેલ સાથે મસલવાથી માથાના ગુમડા મટે છે.

મખાણા—તેના વેલા થાય છે, તેના ફલ કમલ કાકડીના જેવા છે, સેકીને ધાણા માફક ખાએ છે, કમલ કાકડીના સરખા ગુણ છે. તુરી ને મધુરી છે, હોંદુ લોકો તેનું શરાબ કરે છે.

મરેઠી—તેના છોડવા થામું છે, તેના ડોડવા મોઢામાં રાખવાથી જીભ અકલ કરા માફક ચરચરે છે, તે તીક્ષ્ણ ને ગરમ છે, કફ તથા વાને ટાળે છે, શરદી વાળા માણસને શયદાકારક છે.

મરીયાદવેલ—તેના વેલા દરીયા કીનારે થાય છે, તે ટાઢી છે. ઝાહી, સારક છે, વાયુ કરે છે, તેથી ગરભ રહે છે, મુળને ટાળે છે, વાઢ તથા જલોદર ઉપર તેનો રસ ચોપડવામાં આવે છે, અને પાય છે.

માલકાંકણા—તેના મોટા વેલા થાય છે, એના ખીજનું તેલ કાઢે છે, તે શરીરે ચોળવાથી ધણો ફાયદો કરે છે, મોટી માલકાંકણી ગરમ છે, તેથી ઉલટી થાય છે, આના ખીજ, જુદા, જુદા અનુપાનથી ખાવાથી ધણા દરદ ઉપર કામમાં આવે છે, અને તેનો કલપ પણ કરે છે.

મામેજવા—નાનું કરીયાતુ—તીક્તપત્ર, છોડવાં વરસાદની મોસમમાં થાય છે, તે ધણો કડવો છે, તે વાટીને પીવાથી તાવ, કૃમી, મટે છે, રાક્ષા ઉપર વાટીને ચોપડે ને પાટો આંધે તો મટે, ખીજ ઉપર ચોપડે તો મટે, પગે વા હોય તો, તે ઉપર ચોપડે તો પણ મટે, ગુમડા ઉપર વાટીને ચોપડે તો મટે, નાસુર ઉપર ચોપડે તો મટે, ગંભીર વા ઉપર ચોપડે તો પણ મટે છે.

માધવી—મોટા વેલા થાય છે; તેની જાડ ભુરી ને રતાસ વાળી છે, યુલસા-

રાં દેખાય છે, સ્વાદે તુરી, કડવી, મધુરી ને ટાઢી છે.

આલતી—વેલા થાય છે, તે કડવા ને તુરા છે, અને યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવાથી કફ, પીતને ચામડીના દરદ મટે છે.

માંડ—મેલી માંડ, તાડ સરખું ઝાડ થાય છે, તેના ફળ ઉપયોગી નથી. ઝાડમાં થી તાડી કાઢે છે, તે તુરીને ટાઢી છે, તરસને મટાડે, વાયુ કરે, શ્રમને ટાળે ને કષ્ટ કરે છે.

માંડવી—મગફળી, ખેતરોમાં વાવે છે, તેની શીંગ પરદેશમાં જાય છે, તે એક વેપારની જાણુસ છે, તે મેવા તરીકે ખવાય છે, હીંદુ, લોકો ફરાળમાં વાપરે છે, અગ્નિમાં શેકી, તળીને જાણુ ખાય છે, તેને પાણીમાં પત્તાળી શાક પણ કરે છે, મધુરીને તુરી છે, વધારે ખવાય તો વાયુ કર્તા છે, તેનું તેલ અને છે.

માળુફલ—પરદેશથી આવે છે. તે ઘણું તુરું ને ગ્રાહી છે, તે ફળ નથી, તેને જાલ કે બીજ થતાં નથી લગાડવાથી ચામડી શીતળ હોય તો સફેદાઈ જાય છે, ઘોળા કેસને કાળા કરવા સાર માળુફલનો કલપ કરે છે, તથા મલમ વીગેરેમાં ઉપયોગી થાય છે.

મીંદોલ—મદન. મોટાં ઝાડ થાય છે, ગરમ, તુરો, મધુરોને કડવો છે, રસ દેવાના કામમાં વાપરે છે.

મીણુ—મધમાખી બનાવે છે, મધુરું, કડવુંને ચીકણુ છે, એ મલમ વીગેરેના કામમાં ઘણું વપરાય છે, અને તેનું તેલ વાઈ ઉપર ઘણું કામ આવે છે.

મીણા હરમા—મોટાં ઝાડ થાય છે, તેના પાંદડાં ઢોર ખાતાં નથી, ખામ તો મીણો ચડે છે, તે તુરોને ગ્રાહી છે, તેનો ગુંદર નીકળે છે. તેલમાં ઘસીને વાળા ઉપર ચોપડવાથી વાળો નીકળી જાય છે, ગુંદરની અવેજમાં તેનું લાકડું પણ કામ કરે છે.

મુંડી—મહામુંડી, છોડ થાય છે, તેમાં મરેદી જેવા ડોડવા થાય છે, ગરમ, મધુરા, તુરાને કડવા છે, મુંડીનો કલપ થાય છે, અને તેને જુદા જુદા અનુપાનથી લાંબા વખત સુધી ખાય છે, તેથી બળ વધે છે, ઘરડો માણુસ જુવાન જેવો બળવાન થાય છે.

મુર—ગંધકુટી, મોરામાસી, તે સુંગંધી છોડ છે, તુર, તીખું, કડવું ને

શીતળ છે.

મુલા—વાડીઓમાં વાવે છે, મધુરાને તીખા છે, પીશાળ, ઝાડો સાફ લાવે છે, મુલાના બીજ વાટીને લેપ કરવાથી ચામડીના દરદ મટે છે.

મેંદી—હીના, તેના ઝાડ થાય છે. બગીચામાં વાવે છે, પાંદડામાં ફટફટી ભેળવીને વાટીને હાથે, પગે, લગાડવાથી રાતો રાત એસે છે, અને બળતરાં પણ મટે છે, મેંદીના પુલનું અત્તર કાઢે છે, મેંદીનો રસ તથા સાકર ક્ષય રોગીને પાય છે, તે ટાઢી છે ને ગરમીને મટાડે છે.

મેથી—તેને ખેતરોમાં વાવે છે, ગરમ ને કડવી છે, વાંછને ટાળે છે, અને લોકો મસાલામાં ઘણી વાપરે છે, તેના પાંદડાની બાજી કરે છે, જંગલી મેથી થાય છે, તેને સાંદીયા (ઉંટ) ખાય છે.

મોથ—નાગરમોથ. પાણીમાં છોડવા થાય છે, તેના મુળ છે, ટાઢી, કડવી, તુરી ને સુગંધી છે, અને પચાવે છે, શરીરમાં ગરમી વધારે છે.

મોરથુથુ—થુથા. તે ત્રાંથુ ને ગંધકના તેજબથી બને છે કડવું, ખારું, કસાયલું છે, વધુ ખવાય તો ઝેરી છે, કોઈ જાતનું ઝેર ખવાણું હોય ને તેને જો માત્રા પ્રમાણે દીએ, તો ઉલટી થઇ ઝેર ઉતરી જાય છે, ખાસ કારણ શીવાય કોઈએ ખાવી કે ખવરાવવી નહીં, એ ખરાબ ગુણવાલું છે.

મોરસીંખા—લાલમરગા. તેના છોડ થાય છે, તે ટાઢો, તુરો ને ખારો તથા હલકો છે. અતીસાર ને મુત્રક્રિયને ટાળે છે, આ છોડવાને તુરા જેવું પુલ થાય છે, જેમ મોરપક્ષીના માથા ઉપર કલગી હોય છે તેવીજ રીતે આ ઝાડના પુલનો દેખાય છે.

મુસકડસ કરતુરીની બનાવટ—જ્યાંદ તોલા ૨. સીંગીઆ વજનામ તો. ૩. કેવડીઓ કાથો તો. ૧૦૦. પાનની જડ (કુલીજન) તોલા ૧૦૦ કાશી (શુદ્ધ દાણા) ૧ તોલા રોઢી મુપારી તોલા ૧. ઇલાયચી તોલા ૨.

શુદ્ધ દાણા તથા સોપારીને પોણા ભાગ બાળી નાખવો, સોપારી, જ્યાંદ ભેગા ખડવા. વજનામ, એલચી, કાથો, જુદા જુદા ખાંડવા. શુદ્ધદાણા, કુલીજન, ભેગા ખાંડવા. પછી તમામને ભેગા કરી નાખવા. શુદ્ધરનું પાણી બનાવી, તમામ આસડ મેળવીએ તેટલું પાણી શુદ્ધરનું કરવું. પછી સર્વેની લુગદીને હાથે મશગવું, મશગીને ચાવણીમાં નાખીએ, તેમાંથી નાના ઝીણા કણ પડશે, તેને તડકામાં સુકવી આટલીમાં રાખવું. તેની પરીક્ષા

લસણને હાથમાં મસલીએ, પછી કસ્તુરીને તેજ હાથમાં મસલીએ. લસણની વાસ ખાઇ જામે અને પોતાની સુગંધી આવે તે સારું કેહેવાય છે.

સુસ્ક કસ્તુરીની બનાવટ—લીંડી પીપર, અકલકરા, સરખા ભાગે, બરાસ, આસાપરી, મરી, મેળવીએ, લવીંગ, લોદાનો કાટ, સુરમા, મેળવીએ, અજવાનના પુલ એ સરખા ભાગે લેવા, બીજામાં નંગ આઠ લેવા, તેના દીટ કાઢી નાંખવા, પછી બધા ને ખાંડી એક રસ કરવું, તેમાં ચુંદરનું પાણી નાંખી ધુંટી, ધુંટીને તડકામાં સુકવીએ પછી તેની રાઇના દાણા જેવડી, કણી પાડવી, પછી કેવડાના અંતરનું મોણુ દેવું, પછી જતનથી ખાટલીમાં ભરવું.

લવીંગ તોલા ૧, આસાપરી તોલા ૩, અકલકરા તોલા ૧, તજ તોલા ૧, સુંદ તોલા ૧, લીંડીપીપર તોલા ૧, અજવાનના પુલ તોલા ૧, ઇલમેટના પુલ તોલા ૧. હીરાદખણુ તોલા ૨, તમાકુની કળી બળેલી તોલા ૨, જવાદ તોલા ૨ અગ્નિ ઉપર શેકીને નાખવો, બરાસકપુર તોલા ૨, તજનો અરગ તોલા ૧, કપુર કાંચલી તોલા ૧, કેવડાનું અંતર તોલા ૧, કાળા મરી તોલા ૧, લોદાનો કાટ તોલા ૧, વાટેલો સુરમો તોલા ૧, બીજામાં નંગ આઠ તેના દીટ કાઢી નાખવા એ સરવેને ખરલમાં વાટીને ઝીણું કપડાં જાન કરવું, પછી ચુંદરના પાણીથી કણી પાડવી, એ કણુ ત્રણ જાતની પાડવી, અડદ જેવડી કણુ પાડવી, બાજરા જેવડી કણુ પાડવી, રાઇના દાણા જેવી કણુ પાડવી, અને કુંટા તૈયાર કરી તેમાં ભરીએ, આ કસ્તુરીની બનાવટ ખરી છે.

દુંટો કરવાની રીત—કાળા મરઘના પેટનું ચામડું લઇ તેને પલાળી તેની ચકરી હથેળી જેવડી કરી તેમાં માટીનો ગોળો લીંણુ જેવડો કરીને તે ઉપર ચામડું મઢીને લુગડે વીંટીને સુકવીએ, પછી તે માટી કાઢી નાંખીને કસ્તુરી ના કણુ ભરવા, અને તેને મોઢે ચુંદર ચોપડીને રંગાટા ચોપડવા તેને જવાદનું અથવા કેવડાના અંતરનો હાથ ફેરવી, પછી, દીનના ડાબામાં ભરી બદોબ-સ્તથી રાખીને કીમતે વેચીએ.

મમીઆઈમમઘ બને છે.—રાલ શેર ૧. બીજામાં શેર ૦૧, બંને ઝીણા ખાંડમાં, તેને તેજ શેર ૦૧, નું મોણુ દેતાં જવું, પછી માટીના લોટકામાં નાંખી, ચુલે ચડાવી, ધીમે તાપ કરવો, તેના ઉદાણુ ઉભાંરા એ આવે, ત્યારે તેમાં હી ગણેલા તોલા ૨. વાટીને નાખવો, તે લાકડીની ડંડીથી દબાવીએ, પછી ત્રીજી વાર

ઉશાણ આવે તે કાળું સાઠી જેવું થાસે ત્યારે ઉતારવું, પછી કૂરે ત્યારે લોટકા તોડીને કાઢી લેવું, માત્રા તોડા ના, ની છે, વાયુવાવાને ઘીમાં દેવું, ઉત્તરીવાલાને ઉનાં પાણીમાં દેવું, હાથકોણવાળાને ઘીમાં દેવું, મરદાષ વાસતે ઘીમાં દેવું, ઉપર દુધનો કઢો પીવો, પરેજી કરાવવી.

લોંડી પીપર રૂપૈયા ૨ ભાર, લવંગ રૂ. ૧ભાર, સુંક રૂ. ૧ભાર, તીખા રૂ. ૧ભાર, ઘે.કા આસોંદ રૂ. ૨ભાર, નાખીને કરવી, તો મોટી મમઝ બનેછે, તે દીવસ ૧૪ ખાવાથી ૮૪ વાયુ મટે છે.

ગંધા બેરીએ તથા લાખમાં પણુ ભીલામાં નાંખીને તેની મમીઆઇ કરે છે, તે આના ૧ભાર તથા ઘી રૂપૈયા ૫) ભારમાં નાંખી ઉનુ કરી તેમાં ઝીણા લુગડાને પલાળી જનાવરના ભાંગેલા હાડકા ઉપર પાટો બાંધવાથી આરામ થાય છે. હાડ સંધાએ છે.

૨.

રતનજોત—મોટી દાંતી, મુગલાઇ એરંડ. મોટાં ઝાડ થાય છે તેનું દુધ ઘણું જ ગરમ છે, તેનાથી થોરના દુધ જેવો રેચ લાગે છે, વધુ ખવાય તો શરીરનો નાશ કરે છે.

રતાંજલી—તેના મોટા ઝાડ થાય છે એના લાકડાંનો સાર રતાંજલી છે, કડવું, તુરં ને શીતળ છે.

રસકપુર—એક જાતની બેરી ચીજ છે, તે તોલો ૧ તથા ઘી શેર ના એ બંનેને લોદાની કડાઇમાં નાખી ચુલે ચડાવી તાપ કરવો, એટલે ઘી તેમાં સોસીને રસકપુર પતાસાની માફક પુલી જશે, તેને ગાડરના દુધમાં સાફ કરવાથી સ્વચ્છ થશે, તેમાં લવંગ, ચંદન, કસ્તુરી, કેસર, સરખે ભાગે નાખી, વાટીને મગ બરોબર ગોળી કરી દરરોજ ખાવાથી ચાંદી ના દરદ મટે, શરીરમાં તાકાત આવે. પુછી કરે, પરેજી રાખવાની જરૂર છે, મીઠું, મરચું, તેલ વગેરે ખાવું નહીં.

રસવંતી—દારહુદદરના લીલા લાકડા કાપી ખાંડી તેમાં દુધ નાંખી બનાવે છે, તે રસાંજન થાયછે, તે કડવું ને ટાદું છે.

રતવેલીઆ—તેના છોડ પાણી કીનારે થાય છે, ટાદો ને તુરો છે, રતવા ઉપર ચોપડે તો આરામ થાય છે, ઘણો ખવાય તો શરદી કરે છે,

ગુમડાં ઉપર ચોખવાથી ગુમડાં મટે છે.

રાતોખેર—તથા ગોરડ-કડવો, તુરો ને શીતલ છે, ખેરમાંથી કાચો બને છે.

રાહારૂઠી—જીવંતી, વેજા થાય છે, તેના કુલનું શાક કરે છે, મધુર, શીતળ ને સ્વાદીષ્ટ છે, ધાતુ વધારનાર છે.

રાતો અધેડો—ઝીપટો. તેના છોડવા થાય છે, કડવો ને ટાટો છે, વધુ ખાવામાં આવે તો ઉલટી થાય છે, આડાને કચળ કરે છે, ને તે રસ છે.

રાજખજા—પ્રસારણી; ગરમ ને ભારે છે, બન્ન ધાતુ વધારે છે, દસ્ત લાવે છે.

રાયણુ—ખીરણી, તેના મોટા આડ થાય છે, તેના ૧૪ મીઠાં ને તુરા છે, ૧૪ તોડ્યા પછી ૧-૨ દીવસમાં તેનો છીર તેમાંથી સુકાઈ જાય છે, ખાવાથી ધાતુ પુષ્ટી કરે છે, ગરમી ટાળે છે, ભારે છે, શરીર સ્થુળ કરે છે, હૃદય મજબુત કરે છે, કાચાં ફળ તુરાં છે, ને જીભને ચોટે છે, ચીકણા, ગ્રાહી ને આમને વધારે છે, પાંદડા ને જાલ ગ્રાહી છે, વાટીને લગાડવાથી ગુમડા મટે છે, તેના ખીજનું તેલ કાઢે છે, તે ખવાય છે, દીવો કરે છે, ખીજ ધરીને ચોખવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

રાસના—એલા પરણી, એના છોડવા દરીયા કીનારાની પથર વાલી જમીનમાં થાય છે, ગરમ છે, ને તે ઘણી ફવાઓમાં વપરાય છે, આ રાસના સર્વે વાષ્ણના દરદેને મટાડે છે, તેનાં મુળ મુગંધી, દડાં છે, તેનાથી જીભ ચર-ચરે છે, ને રંજે રંજુનરે છે.

રાલ—મોટું આડ થાય છે, તેમાંથી રસ નીકળે છે, તે સુકાયા પાઠ રાલ યજ્ઞ જાય છે, કડવી, તુરી, ને ટાઠી છે, મલમ બનાવવાના કામમાં ઘણુંજ વપરાય છે,

રાધ—ખેરોમાં વાવે છે, મસાલામાં તથા અધાણામાં ઘણી ઉપયોગી સીજ છે, ખર મ ને તીવ્રણ છે, પાચન શક્તીને દીપાવે છે. પ્લ.સતર મારવાના કામમાં આવે છે

રાસંગડી—ગુલમોર, મોટા આડ થાય છે, અને તેના કુલ શોભાદાર હોય છે, તેના પાંદડા દુધમાં આશી આંખ ઉપર આંધવાથી આંખ દુખતી મટે છે.

રીસામણી—એ જ્વત છે. એકમાં કાંટા થાય છે, બીજમાં થતા નથી. તુરીને કડવી છે,

રૂપાની આખ—તેના પાંના મંત્ર સાથે ચાટે છે, તેથી શરીરમાં ચેતન શક્તી વધે છે, તેની આખ મધુર છે, વાત અરધથી એક સુધી મધ સાથે ખાવાથી શરીરની શક્તી વધારે છે, ટાઢી છે, ઝાડો સાફ ભાવે છે. આખ સાકર સાથે ખાય તો જળતરા મટે છે, ત્રીશ્વા સાથે ખાય તો, વાત તથા ગરમી મટે. તજ, તમાલપત્રી, એલમ્બી, સાથે ખાએ તો પ્રમેહ મટે, શરીર પુષ્ટ કરે છે, આયુષ્ય વધારે છે.

રૂમીમસ્તકી—તેને કાચના પ્યાલામાં રાખીને તેમાં લીંછુનો રસ નાખી એ પહોર તડકામાં રાખીએ પછી તેને કાઢી લેવાથી શુદ્ધ થાય છે, તેને ખીચ દવા સાથે નાંખીને દાંતનું મંજન કરે છે.

રૂદંતી—પાલીઓ. તેના છોડવા ખારી જમીનમાં થાય છે, તથા દરીયા કીનારે થાય છે, એ છોડવા ઉપર આકળ પડે છે તે પાણીથી જમીન બીની રહે છે તેને લાણો પણ કહે છે, તે દોરને ખવરાવે છે. કડવી તુરી ને ગરમ છે, ને રસાયણ છે.

રેણુકા—તેને નગડના ખીજ તથા મેંદીના ખીજકહે છે, રેણુકા સ્વાદે કડવી ને ટાઢી છે, જઠરાગ્ની દીપાવે છે, ગરમનો પાત કરે છે,

રૌહીસ—એક જાતનું સુગંધી ખડ છે, ગરમ, તુર ને કડવું છે.

રૌહીણિ—જંગલમાં ઝાડ થાય છે, તેના ફળ કપાસના છોડવા જેવાં થાય છે. કડવાં ને તુરાં છે, તેની જાલ ચોમકું કાળું રંગવાના કામમાં આવે છે.

લ.

લત્રીંગ—સુગંધી, તીખાં, કડવાસવાળા, મધુરાં, સીત વીર્યને પાચન રચી કરનાર છે.

લસણ—તીખું છે, અને તમામ જગોએ સાધારણ રીતે વપરાય છે.

લાખ—ખેરડી વીગેરે ઝાડોમાંથી નીકળે છે, તુરી, કડવીને ચીકણી છે, ને ટાઢી પણ છે.

લામજજ—જળમાં થનાર પીળું ને સુગંધી ખડ, તેને પીજોવાળો પણ કહે છે, કડવું, ટાઢું ને મધુર છે.

લીંબડો—ટાઢો ને કડવો છે, જે માણસને તાવ આવતો હોય તેને તેની અંત-

રજાસ પાવાથી તાવ ઉતરી જાય છે, વીગેરે કામમાં આવે છે.

લીંબડો મીઠો—કીરીયાપાત, તુરો, કડવાસવાજોને ટાઢો છે, ચટણીને દાળ માં ખવાય છે.

લીંબુ—તેની ઘણી જાત છે, કાગદી, દોડીંગા, સંતરા, ચીકાતરાં, પપનાસ, નારંગી, બીજેરા એ રીતે ઘણી જાત છે, શરબત વીગેરે બનાવવાના ઉપયોગમાં લે છે.

લોદર—એ જાતના મોટાં આડ થાય છે, (૧) લોદરને (૨) પહાણી લોદર, તેની જાસ દવાના તથા રંગના કામમાં આવે છે, તે પરદેશથી આવે છે. તુરીને ટાઢી છે,

૫.

વરીયાટી—તાલપર્ણી, મધુરીને કડવી છે, જઠરાગિનીને દીપાવે છે.

વડાગરૂં મીઠું—સાંચર લુણ, દરીયાની ખારી જમીનના ભાગમાં ક્યારા બાંધી ઉનાળામાં દરીયાનું પાણી સુકવી તૈયાર કરેછે, તે દરીયાઈ મીઠા કરતાં વધારે ચુણકારી છે, તે ગરમ છે.

વજનાગ—દુધીયો તથા સીંગડીયો એટલે કાજો, એ જાત છે, કડવો ખારો. તુરો ને તીક્ષણ છે, એને શુદ્ધ કરીને દવામાં વાપરે છે, માત્રાથી વધુ ખાય તો શરીરને હાનિ કરે છે.

વડલો—તેના મોટાં આડ થાય છે, ને તેના પાંદડાંને સેકી પેટ ઉપર બંધાવ્યું કરેછે, તેની જાસ ગરમ કરી સુખડા, ચોની, વીગેરે ધોવાથી આરામ થાયછે, તે ટાઢો છે, ચુમડાના દરદોને રૂઆવનાર છે, વડલાના ફળને વડની ટેટી કહેછે, તેને ગરીબ લોક ખાય છે, અને તેમાં મસાલો નાખી શાક પણ કરેછે.

વધારક—વરધારો, સમુદ્ર સોસનું ફળ, કડવો તુરો, ગરમ, ધાતુ પુષ્ટી કરનાર ને બળ વધારનાર છે, જઠરામી વધારે છે, ને રસાયણ છે.

વાળો—ચાના છોડવા જેવો થાયછે, મધુરો, કડવો, પાચન શક્તિને વધારનાર, ને સુગંધી છે.

વાંઝ કંટોલાં—વંધ્યા કરકોટી, વેઝા કંટોલા જેવા થાય છે, તે નીચે કંદ થાય છે, કડવો ને તુરો છે, તેને ઘસીને પીવાથી ઉલટી ને ઝાડો થાયછે,

સરખ વીગેરેના ઝેરી ડંખ ઉપર ચોપડાથી ઝેર તરત ઉતરે છે.

વાશાહી કંદ—કુદર કંદ, કુંગરમાં વેગા થાય છે, તે કંદને લુગ્ડ જનાવરો ખાઈ જાય છે, તેની નાની સુરણ જેવી ચક્રાયો થાય છે, અને તેનો ગરબ થેજો હોય છે, તે મધુગ, કડવાસ વાળો, પુષ્ટીકારક, જળ વધારનાર, ગરમ ને રસાયણ છે.

વાંસ—કુંગરેમાં ઘણા થાય છે, તેની બે જાત છે, એક પોલો, અને બીજીને નકેર. તે હમારો વીગેરે ઘણા કામમાં આવે છે, એવાંસના બીજને વાંસીયા ઘટ્ટ કહે છે, વાંસ તુરો, કડવો, ટાદો ને ખટાસ વાળો હોય છે.

વાવડીંગ—વીડંગ, ગરમ, કડવા ને તીખાસવાળા છે, જઠગમી દીપાવે છે.

વાયચરણા—વરણા, બીડીના જેવુંજ મોટું ઝાડ થાય છે, તે તુરં, કડવું, મધુર ને ગરમ છે. તેના ફલ ખાવાથી ઝાડો થાય છે, બારે ને ગરમ છે, વા તથા કરને મટાડે છે.

વીંછુડા—તેના મોટા છોડવા થાય છે, અને પાંદડા ઘણાં પકનાં હોય છે, તેના ફળ કાળાં ને વીંછુના જેવા અશ્લીઘાર હોય છે, ને એનાથી નાના બચા ઘણા રમે છે, ને ફકાર લોકો તેની માળા કરે છે, એના મુળીયાં ઘણાં ઝેરી છે, ઉંટ કે બકરી ખાતાં નથી.

વીકલા—કંટાળં, મોટાં ઝાડ જંગલમાં થાય છે, વીકલાના પાન વાડી શાકર નાખી ખીએ તો કમજો મટે, પાનનો રસ આંજવાથી ડુધું મટે.

વીદારી કંદ—જેને ફાંગનો વેલો કહે છે, તે ઘણો વીસ્તારમાં હોય છે, મધુર છે, સચીકણ, સીતળ ને બારે છે, પીશાળ સાદ ઉતારે, સ્વર સારો કરે, ધાતુ પુષ્ટી કરે. જળ વધારે, ખાયડીએને કુદ વધારે, વા, પીત, વીકાર, દાહ મટાડનાર છે, ને તે રસાયણ છે.

વેલ—ડોલર જંગલી; સ્ત્રીખશીઓ તથા રાજ મોગરાની ૩-૪ જાતના વેલા થાય છે, તમામ ડુલમાં ખુશખોષ સુગંધી આવે છે, તે ડુલ મમજને થાંડક આવે છે, ને ગરમી હટાવે છે, આ તમામ જાતના ડુલોનો અરક કાઢે છે, તેમજ સુગંધી તેલ પણ બનાવે છે, અને શરીરે ચોળવાથી ખરજ, કોડ, તમામ ગરમીને મટાડે છે, અને ગુમડા, રતવા, ઉપર પણ તેના પાંદડાં તથા મુળ ઘસી અથવા વાડીને ચોપડે છે, તેથી ફાયદો થાય છે.

સ.

સવન—મોટાં ઝાડ થાય છે, કડવું છે, રસાયણ છે, ખુદ્દી વધારનાર ને પુષ્ટી કરનાર છે, ભારે ને, મુત્રલ છે.

સણ પુષ્પી—તેના ઊંડ થાય છે, કડવી, તુરી ને ખાટી છે, ખાંચ ભો ઉલટી થાય છે, સણના ખીજ ઠંડા છે, ગ્રાહી તથા ભારે છે.

સંખવેલ—ભંગ લીંગી, આંખ પુટામણી, વેલો થાય છે, પ્રલ કડવાં છે, તેથી દસ્ત આવે છે, ખાટાં, તીક્ષ્ણ ને ગરમ છે, તે શીવલીંગીને મળતું છે, અને નર તથા નારી એક જાત છે.

સહુદેવી—મહાગ્રા, બ્રહ્મહાણીની જાત છે, મધુરો છે, ને ધાતુ પુષ્ટી કરે છે.

સતાવરી—એકલક ટો, સતમુલી, વેલો થાય છે, કડવી, મધુરી, ટાટીને ભારે છે, રસાયણ છે, જહરાગિન ઠીપાવે છે, ધાતુ પુષ્ટી કરે છે.

સંચલ—સોડીયમ ક્લોરાઇડ, સાજાખાર તથા મીઠાનો બને છે, ખારો, કડવો ને રસક છે.

સરલ—મોટા ઝાડ થાય છે, તેમાંથી રસ નીકળે છે, તેને ગ ઘો બેરીંગ્સે કહે છે, મધુરો, કડવો ને ગરમ છે, એને પાણી તથા દુધમાં સોધી સાકર સાથે માત્રા પ્રમાણે ખાવાથી પરમાના દરદને મટાડે છે, એ રસ લગાડવાથી જીં મરી જાય છે.

શતપરણી—સેમજાના જેવું મોટું ઝાડ થાય છે. ડાંખલીમાં સાત પાન હોય છે, તુરં ને કડવું છે, તેની જાલનો રસ દુધ સાથે કાદના દરદ ઉપર દેવાય છે.

સમુદ્ર શીણુ—દરીયાના શીણુનો ખાર, કસાયલ, ખારં ને લેખન છે.

સંખ—દરીયાના પાણીમાં ધણી જાતના થાય છે, સંખ દવાના કામમાં પચ્ચ ધણાં આવે છે, ટાટો, ગ્રાહી ને બળ આપનાર છે.

સરંગવો—સહીજના મોટાં ઝાડ થાય છે, પુલ ઘોળાં રાનાં તથા કાળાં થાય છે, ઘોળા પુલના સરંગવાના પાંદડાં, પુલ ને શીંગ ખાવાના કામમાં આવે છે.

સરસો—ખેતરોમાં આવે છે, એના ખીજનું તેલ કાઢે છે તે અરસીકે તેલ કહેવાય છે.

સંખાવલી—તેના જાતનાં થાય છે. એક રહેદ પુલની, ને ખીજ કાળા પુલની

એવી બે જાત છે, તેને જાણીને તેની લાજ બતાવીને ખાય છે, તુરી, કડવી ને ટાઢી છે, મન ફટકા ગયું હોય તો, તેને ઠેકણે લાવે છે, તે રસાયણ છે.

સરકાંડ—સરપતાતી. જાણું થોથું. એક જાતના ખડની જાત છે, તેને તીરકાંડ, મોટા મુંઝ કહે છે, એના મોટા પાંદડા થાય છે, એની ડાંડીમાં ગાંઠ થતી નથી, એ ડાંડાનો બીજ લોકો જાણુ અથવા તીરનાં થોથાં કરે છે, મધુરા, કડવા ને ટાઢા છે, આ ખડને રામસર કહે છે.

સરખાં—ઘોળા પુલ, રાતા પુલ, કાળા પુલ, (ગુલીયાટા રંગના) એવી રીતે ત્રણ જાતના છેડવા થાય છે, તેના મુળ હાથે ખેંચાય નહીં, તે ગરમ, તુરોને કડવો છે, મુળ વાટીને પીવાથી જરહ, મુંઝાસે, ગુમગ, ગુલમ તથા બીજા વીકારને મટાડે છે, મુળની બીટી પીવાથી ઉધરસને દમ મટે છે.

સમુદ્ર ફળ—તેનું ઝાડ થાય છે, તેમાં ડાડવા થાય છે, તેમાંથી ફળ નીકળે છે, તે ગરમ છે, કડવું છે, કષ્ટ, વાઇ, માથાનું દરદ ને બીજા ઘણા દરદો મટાડે છે, એ ફળ પાણીમાં ઘસીને જરા પીએ ને આંખમાં આંજે તો ક્રમી તથા કમળો મટે છે.

સમુદ્ર ફળ વાઝ ૧ દીવસ ૭ સુધી ખાવાથી નીચેના દરદ મટે છે, આ ફળને દીવસ ૯ સુધી નગડના પાંદડાના રસમાં પલાળી રાખીએ અંતે ૭ દીવસ સુધી જાયામાં સુકવીને ઉપયોગ કરવો:—

૧. હરડે સુકી તો. ૨ સાથે ખાય તો પીત રોગ મટે દી. ૭
૨. બકરીના મુતર તો. ૨ સાથે ખાય તો અશરણુ મટે ને સરખતું ઝેર ઉતરે દી. ૩
૩. લીંબુ રસ ૩. ૧૦) લાર સાથે ચોપડે તો સોજો ઉતરે.
૪. પીપર તો. ૧ સાથે ખાય તો પીતવાઇ જાય દી. ૩
૫. તુલસીના પાંદડાં તો. ૧ લવીંચ તો. ૧ ની સાથે ખાય તો જાઇની ગરમી મટે દી. ૫
૬. ભેંસની જાંઠ સાથે ખાય તો સજેખમ મટે દી. ૩
૭. દહીં તો. ૪ સાથે ખાય તો કષ્ટાતી સ્ત્રીનો તરત છુટકો થાય.
૮. આદુરસ તો. ૨ લસણ તો. ૧ સાથે ખાય તો સનેપાત મટે દી. ૩
૯. લાંગરાનો રસ તો. ૨ સાથે ખાય તો નસ બંધ વાયુ મટે.
૧૦. મુરું કોળું તો. ૨ સાથે ખાય તો પાણીનો વીકાર મટે દી. ૭

૧૧. ગાયનું દુધ તે. ૫ અણાની દાળ તે. ૨ સાથે ખાય તે પરમેદ મટે.
 ૧૨. કાલું તે. ૪ સાથે ખાએ તે બરલ મટે.
 ૧૩. દુધ શેર ના સાથે ખાય તે જઝંધર મટે ને સંધીવા પણ મટે.
 ૧૪. ખજુર તે. ૨ જેઠી મધ તે. ૧ જ્યક્ષ તે. ૩ સાથે ખાય તે ધાતુ ક્ષીણતા મટે.
 ૧૫. સાકર તે. ૨ સાથે ખાય તે ગરમીનો તાવ મટે.
 ૧૬. મીઝી સાથે ખાય તે કળતર મટે.
 ૧૭. ઘી તે. ૧ ગોળ તે. ૧ સાથે ખાય તે હરકાષ ઝેરી જનાવરનું ઝેર ઉતરે.
 ૧૮. ઘેટીનું દુધ તે. ૪ સાથે ખાય તે મરદ થાય.
 ૧૯. ગરણીના બીજ તે. ૧ સાથે ખાય તે જુલાય લાગે.

ઝોસડ ખાવા ત્યારે પરેછ રાખવી, ખાટું, ખારું, તેલ, મરચાં વીજેરે એક માસ સુધી ખાતું નહીં.

સંઘેશરે—તેના મોટાં ઝાડ થાય છે, તે કડવોને તુરો છે, પાંદડા વાટીને ચોપડવાથી ગુમડાં, ગાંક, ગંડમાલ વીજેરે મટેછે, વાટીને પાવાથી બાષ્પથી શરીર અકાષ ગયું હોય તે, આરામ થાયછે, ત્રીદોષને ટાળે છે, તેનું સુગ વીંછી ના ડંખ ઉપર ફેરવવાથી પીડા મટે છે.

સાસપર્ણી—તેના છોડ થાય છે, ગરમ, કડવીને મધુરી છે, ધાતુ પુષ્ટી કરેછે, રસાયણ છે.

સારીવા—કપુરી કાલીવેલ, વેલો કાળો થાય છે, મુળમાં કપુર કાંચલી જેવી સુગંધ આવે છે, તે મધુર, ટાઢી ને કડવી છે, ધાતુ વધારે છે, આના મુળને પણ સારસાપરેલા કહે છે.

સાટોડી—પુતરવા, નાના છોડવા થાય છે, છાતલા થાય છે, ચાર જાતના થાય છે, મધુરી, તુરી ને કડવી છે, તેમાં ખાર છે, જઠરાગ્ની ને દીપાવે છે, ગરમ ને રક્ષ છે.

સાતલા—ચીકારવાઇ, એક જાતનો થોર છે, પીળા પુલ થાય છે, બહુ શીણ આવેછે, તુરાસ છે, ને રેચ લાગે છે.

સાજખાર—કરળોનેટ ઝોડ સોડા. કડવો, તુરો, ખારો, ને ગરમ છે,

શાહુછૂરું—સુગંધી, તુરું, કડવું ને ગરમ છે, પાચનશક્તીને વધારે છે,

માલી છે. કલોંછા છરં, શાકનું છરં ને સાદુછરં એ ત્રણેના યુક્ત થઈ
કરીને સરખા છે.

સાલોડા—મોટા ઝાડ થાય છે. ત્રણ હાંસવાળાં ફળ થાય છે, તુરાં ને
કડવાસવાળાં થાય છે, ૫ળ ટાઢાં છે, એના યુદરને કીંદર અથવા ઇસેસ
કહે છે.

સાટોડા—પથરચટી, તે કુંગેમાં પથરવાળી ધારમાં થાય છે, તેનો
પંચાંગ સુકવીને ખાંડી રાખીએ, પછી શ. ગા) બાર તે ભુકો તથા
૨.. ૧) બાર સાકર નાખી પાણીમાં પાવું, તેથી પાણી, પથરીના દરદ
મટે છે. પથરીનો ભુકો થઈ ઇંદ્રી મારજે નીકળી જાય છે.

સાગ—તેના મોટા ઝાડ થાય છે, તેના પાંદડાં ચોળવાથી હાથમાં રાતો
રંગ થાય છે, તેના ટુકા તુરા ને વાયુ કરતા છે, તેની જાલ મધુરી,
તુરી, ને રક્ષ છે, કફને ટાળે છે, સાગના ખીજને ધસીને પાણીમાં
પીવાથી પીશાય બંધ હોય તો તે છુટે છે, તેનું સાદુ મજબુત
હોવાથી મહારતમાં વાપરે છે, અને ખીજ રીતે ઉપયોગમાં વાપરે છે.
આ સાદુને વરસાદનું પાણી અથવા ઉંધ, કીડા નુકશાન કરી શકતા
નથી.

શીવલીંગી—વેત્રા થાય છે, એના ફળ ખાવાથી જીક્ષા લાગે છે, ને
સંખવેત્રને મળતા ગુણ છે.

સીંધાલુણુ—કેલોરાઇડ-ઓક્સાઇડ. હાથમાં રાખવાથી નસો બંધાઈ
ગયત્રી હોય તો છુટી જાય છે, કેટલાક મીઠાને બદલે સીંધવ
વાપરે છે.

સીંદુર—તે સીસાની બનાવટ છે, સીંદુરનો મલમ જને છે, ખાવાના કામમાં
આવતું નથી.

સીરીસ—સરસોડા. મોટાં ઝાડ થાય છે, તે ટાટો, તુરા ને કડવો છે,
તેના ખીજનું તેજ આંખમાં આંજવાથી આંખના દરદ મટે છે.

સીસમ—૨૩ જાતના મોટા ઝાડ થાય છે, તુરં ને કડવું છે, તેના પાંદડાં
વીજેરે વધારે ખાવાથી ગરબપાત થાય છે.

સીંદુરી—જલરસટકાયુ. તેના છેડ થાય છે. કુલ ત્રણ સીંદુરી રંગે હોય

છે, બીજા રાતાં છે, તે પ્રાણીમાં નાંખવાથી રાતો રંગ થાય છે, તે કડવી, ટાઢી, હલકી ને તુરી છે.

સીતાખ—એના છેડવા બગીચામાં વાવે છે, એના પાંદડાં વાટીને પીવાથી કંદ, ગરમી મટે છે, વાયુ ટાળે છે, છોકરાં ભરાઈ ગયાં હોય તો પાંદડાં વાટીને પાવાથી તરત આરામ થાય છે.

સીસાનીખાખ—સુળ, પ્રમેહ ઉધરસ, ઉલટી, વાઇ, સંત્રહણીના દરદોને જુદા જુદા અનુપાનથી મટાડે છે, ધાતુપુષ્ટી કરે છે, ક્ષય રોગ મટાડે છે, જઠરાગ્ની દીપાવે છે.

સુડીયા—મોટા છેડવા થાય છે, ત્રણ ધારવાળી નાની ડોડી થાય છે, શાક કરે છે, તેના મુળ, પેટપીડ, વધરાવળ, મુત્રકુચ, વગેરે દરદોમાં પીવાથી શાયદો કરે છે.

સુવાદાણા—સુવાના છેડવા થાય છે, તીખાં ને કડવાં હોય છે, ગરમ છે, જઠરાગ્ની દીપાવે છે, બીજા જંગલી સુવા પણ થાય છે.

સુરોખાર—સોલ્ટપીટર. મુતરલ છે, અને પ્રાણીમાં પીવાથી પીશાબનો જુલાબ લાગે છે, બંદુકનો દારૂ પણ બને છે.

સુખડ—ચંદન. એની સાત જાત છે.

૧ સુખડ, ૨ સખર, ૩ પીતચંદન, ૪ પતંગ, ૫ રતાંજલી, ૬ ખરખર, અને ૭ હરીચંદન. ટાઢું છે, એનો લેપ કરવાથી ગરમીના રોગ મટે છે, સુખડનું શરબત પણ બનાવે છે.

સુરમો—કાળો, રાતો, ઘોળો ને લીલો; તે એક જાતની ધાતુ છે, તેમાં ગંધકનો ભાગ છે, સુરમો ટાઢો, મધુર ને કસાયલ છે, લેખન કરે છે, નેત્રના રોગ ઉપર ઘણો ગુણુ કરે છે, તે ખાવાના કામમાં લાગ્યેજ આવે છે.

સુરમો, નીલાંજન—સુરમાને જાંબીરીના રસમાં ૧ દીવસ લીંબળીને તડકે સુકવીએ સુધ થાયે. પછી સુરમાને પોટલીમાં બાંધીને કાંઠામાં ડોલકા જાંત્રે પકવીએ સુધ થાયે છે.

સુરમો, સીતલ છે, ટાઢી છે, આંખો મીરોગી કરે છે, ક્ષય, પીત, રક્ત, કંદ, તેને હણે છે.

૧. કેસર, અરીજીમાં સુરમો વાલ ૧ આપે સંઘ હણી અતીસારને દહે છે, (મટાડે છે).
૨. આંખના દરદ ઉપર, પારા, સીસા, અને સરખા બાને લેવા, અને ગરોળ-૨ સુરમો લેવો, પારાનો પાંચમો ભાગ કપુર લેવું, એ સરવેને ખરબ કરી ને અંજન કરે તો, નેત્ર રોગ, આંખના દરદ મટે છે.
૩. સુરમો, સીંધાલુણ, ઉપલેટ, કુવાડીઆના ખીજ, વાવડીંગ, સરસઈ, કાંજ માં વાદીને ચોપડે, તો મંડલ, કુસ્ત, દાદર, એને મટાડે છે.
૪. સુરમો, ઘી સાકર સાથે ખાએ તો પેટ પીડ મટે છે.
૫. સુગમો, હરડે, ગોળ, સુંકમાં ખાએ તો કફ મટે છે.
૬. સુરમો રતી ૧, સોનાના વરગ બેગા વાદીને માખણ, મધમાં, ખાએ તો ક્ષય રોગ મટે.

મુરજ પુલ—મુરજ મુખી, એના વેલા તથા નાના ઝાડ થાય છે, હોડવાના પુલ ખીજા થાય છે, અને વેલામાં પુલ આસમાની રંગના થાય છે, કડવું ને તુરું હોય છે.

સેહારસ—તે ઝાડનું ચીક છે, એટલે એક જાતનો પાતળો ગુંદર છે, ચીકણો ને સુગંધી હોય છે, કડવો ને ગરમ છે, જોસડના અનુપાનથી ખાવામાં આવે તો ધાતુ વધારે છે, અને કેટલાક રોગને મટાડે છે.

શીતુત—એ જાતના થાય છે, નાના તથા મોટાં ખાટા તથા મીઠાં, ખાવાથી પુષ્ટી કરે છે, શીતળને બારે છે, હાડો સાર લાવે છે, તેનું સ્વરજાત પશુ ખનાવે છે, આ ઝાડના પાંદડા રેશમના ઢીંગા ખાય છે.

શેરડી—રસાલુ, શેરડી, ખેતરોમાં વધાય છે, તે માણસોને ઉપયોગી છે, તેને પીણીને રસ કાઢી સાકર, જોળ, ખાંડ, દારૂ વીગેરે ખનાવે છે, શેરડીનો રસ ખાવાથી ધાતુ પુષ્ટી કરે છે, છત્રીએને તૃપ્ત કરે છે, સ્ત્રીગ્ધ છે, ગરમી, લોહીના વીકારને દાબે છે, શરીરની કાંતી કરે છે, પીશાબ આદિ આવે છે, શેરડી નામનો વેલો થાય છે, તે રસાવશ્ય છે.

સેમશો—તેના મોટા ઝાડ થાય છે, તે તુરો, મંબુરો, દાદોને પુષ્ટી કારક છે, રક્ત પીત દાબે છે, ચીકણો, જળકર્તા રસાવશ્ય છે, તેના ગુંદરને મોચરક કહે છે, તે ગુંદર ખાવાથી પારાનો વીકાર શરીરમાંથી મટે છે, આ ગુંદર ન મળે તો, તેની અવેજમાં સોપારીના પુલ આપે છે.

સેદરી—તેના ઊંચા થાંડી જગ્યામાં થાય છે, તેના પાંદડાં રામ તુલસી જેવાં છે. તેના મુળની ટોપી કરી માથે રાખે તો તાવ ઉતરે છે, ને તેને વાટીને પીનાથી પણ તાવ ઉતરે છે, કાશી સેદરીનો રસ શરીરે લગાડવાથી આમડીના દરદ મટે છે, માથે બાંધવાથી તરત નીંદ્રા (ઉંઘ) આવે છે.

રોવાલ—નદી તળાવમાં પાણી ઉપર તરે છે, જે જગ્યાએ પાણીનો અપ નથી ત્યાં રહે છે, તે ટાટી છે, ગરમી તથા ગુમડા ઉપર બાંધે છે, તેથી ગરમી મટે છે.

સોનામુખી—ગંધક તથા લોહાના સંયોગથી થાય છે, ગંધકના સખબથી પીળો રંગ થાય છે, તેથી સોનામખી કહે છે, તેની લસમ તુરીને કડવી છે, તે અનુપાનથી ખાવાના કામમાં આવે છે, બે ઘાતુન મળતી હોય તો, તેને મેળવે છે, રસાયણ છે, રૂપામુખી પણ તેના સરખી છે.

સોપારી—પુંગી ફળ, ધણા દેશોથી આવે છે, તેની ૫-૬ જાત છે, તુરીને મધુરી છે, રચી તથા પાચન કરનાર છે.

સોનાગેરૂ—તે એક જાતની રાતી માટી છે, ગેરૂ ટાઢો છે, ચોપડવા તથા ખાવામાં આવે છે, તુરોને મધુરો છે, રંગવાના કામમાં પણ આવે છે.

સોમવટી—થોરની જાતનો વેલો છે, આ વેલાની ૨૪ જાત છે, વેલાના પાંદડા અજવાળાયા પક્ષમાં ૧૫ આવે છે, અને અંધારીયા પક્ષમાં ખરી પડે છે, કડવી છે, રસાયણ છે, ત્રીદોષને ટાળે છે, ગરમી, બળતરા, તરસ, સ્તેપ ને મટાડે છે, પાચન કરે છે, હીંદુ સોડા આ વેલાને પવીત્ર ગણે છે, ને તેને માને છે.

સોનાની ખાખ—તે વગર મારેલું પણ ખચાય છે, તેના પાના મધ, શાકરને માખણ સાથે ખાવાથી ક્ષય રોગ મટે છે, તેના વરગ આંખજાના ચુરણુ ને મધ સાથે ખાવાથી ઘણો ગુણુ કરે છે, સોનાને ઘસીને પાણી પાય છે, સોનાને ઉકાળી તેનું પાણી પાય છે, તેથી સનેપાત વીગેરે દરદોને ગુણુ કરે છે, તેની ખાખ રતી ૧) ખાવાથી અનાજ ઉપર રચી કરે છે, આયુષ્ય, બુદ્ધી, વીર્યને મળ વધારે છે, આંખનું તેજ પણ વધારે છે.

સોમલ ખાખ—સોમલ સફેદ, રાતો, પીળો, કાળો, ફટકીયો તથા લીલા રંગનો એની રીતે ૬ જાતના છે, તેમાં ઘોળા તથા પીળા સોમલને મુખ

કરી તેની ખાખ કરી જુદા જુદા અનુપાનથી ખાય છે, તેથી શરીરમાંની સરદી મટે છે, મરદાંગ કરે છે, દમના દરદને ટાળે છે, ઘણા લોકો શ્રોણા સોમલને કાચો પણ ચોખા ૧ભાર ઘી, માખણને કુવારના ગરબ સાથે ખાય છે, તેથી ઉપલા દરદો મટે છે, અને ઘણા લોકો તેની ખાખનો ઉપ-યોગ કરે છે, માત્રાથી વધુ ખાવામાં આવે, તો તેને આંચકી તરત થાય ને માખણના છવનો નાશ કરે છે, માટે આ ઝેરી ચીજને વગર વીચારે ખાવાની નથી.

૬.

હલ્દીદર—છેડવા થાય છે. ગરમ, કડવી, તુરી, ને રક્ષ છે.

હરડે—હરીતકી. મોટાં ઝાડ થાય છે, ખારાસ વીના ખીજ પાંચ રસનો સ્વાદ આવે છે, છદ્મીઓના ખળને વધારે છે, અને જુદા જુદા અનુપાનથી તેને ખાય છે.

હાથુસા—ઝાવ, તેના મોટાં ઝાડ નંદીમાં ધણા થાય છે, કડવું, તીખું, ગરમ છે, તેનું મુળ ધણું ઝેરી છે, ખાવામાં આવે તો આંધળો થઈ મરી જાય.

હરીચંદન—તે ધણું સુમધવાળું છે, ને પથ્થર ઉપર ધસવાથી કેસરના રંગ સરખો દેખાય છે, કડવું ને ધણું શીતળ છે, તેથી તરસ તત્કાળ મટે છે.

હળરીઝુલ—ગેંદાના ઝાડ. સ્થળ પદમણી, કડવું, તુરું, ટાકું ને હલકું છે, જેણે અરીણુ ખાધું હોય તો તેને એક બે પુલ વાટીને પાવથી ઉલટી થઈ આરામ થાય છે.

હંસરાબ—મોખારખા. તેના છોડ પાણીવાળી જગ્યામાં ધણાં થાય છે, ન્યાં સુરજનો તડકો પડતો નથી ત્યાં થાય છે, તે ઘણો ઠંડો છે, રતવ ધીંગેરે ધણી ગરમી ઉપર ચોપડે છે, તથા સાકર સાથે પાય છે, તુરો, કાંછો ને રસાયણ છે.

હરતાલવરકી—બે જાત થાય છે (૧) હરતાલ વરકી (૨) ખીજ જાતના કટકા આવે છે. તેમાં બે ભાગ સોમલ ને ત્રણ ભાગ ગંધક આવે છે, તે સુધ કરીને તેની ખાખ કરે છે, ને પછી જુદા જુદા અનુપાનથી

ખાવાના ઉપયોગમાં લે છે, તેથી કાઢનું દરદ મટે છે, શરીરમાં તાકત આવે છે, ને દમના રોગને પણ મટાડે છે. તેમાં ઝેર છે, તેથી વગર સોથેલી તેમજ કાચી ખાવામાં આવતી નથી, તેને બણી રીતે સુધ્ધ કરીને તેની ખાખ ખનાવે છે, ને પછી-ઉપયોગમાં લે છે, કાચી ખાવામાં આવે તો માણસના જીવનો નાશ કરે છે, તેનો ઝેરી ગુણ સોમલ જેવો છે.

હાડસાંકળી—વજ્રવલરી. થોરની જાતના વેલા થાય છે, બેધાર, ત્રણધાર, ને ચારધારવાળી છે, એથી રેચ લાગે છે, તથા ગરમ ને કડવી છે.

હીરાબોળ—એક જાતના ઝાડનો ગુંદર છે, કડવો, તુરો ને મધુરો છે.

હીંગ, વધારણી—મોટા ઝાડ થાય છે, તે તીખી ને બણી ગરમ છે, પાચનશક્તીને વધારે છે.

હીરાકસી—લોદું ને ગંધકના તેજામથી બને છે, તુરી, ખાટી, ખારી, ને ટાઢી છે, તે બણા કામમાં બપરાય છે.

રસાયણ જેવા ગુણ ધરાવનારી દવા—કાલી મુસલી, ગજો, ઘી કુઆર, કુંગળી, ખાખચી, બ્રાહ્મી, ભાંગરો, મીઠી ખરખોડી, સેમલો, શેરંડી નામ નો વેલો થાએ છે, વીકારી કંદ, અ.સોંદ, વીંગેર.

અમલ દવા (ખાટી) સીત વીર્ય છે—૧. આંખલી, ૨. કોઠ, ૩. ચણાનો ખાર, ૪. નારંગી, ૫. ખીન્નેર, ૬. લીંબુ, ઉપરની દવામાં દીપન, પાચન, ગુણ છે.

૧. આંખા, ૨. આમળાં, ૩. ચાંગેરી, ૪. જાંબુ, ૫. દાડમ, ૬. દ્રાક્ષ, આ દવામાં દીપન, પાચન, શક્તિ નથી.

અમલ વિરૂદ્ધની દવા, તે ખટાસને દુર કરનારા ખાર છે.

૧. સંખ, ૨. સંચલ, ૩. સાદું મીઠું, ૪. ચીત્રક ખાર, ૫. ટંકણ ખાર, ૬. સાજીખાર, ૭. સીંધવ, ૮. અધેડા ખાર, ૯. પાપડ ખાર, ૧૦. નવસાગર, ૧૧. જવ ખાર, ૧૨. વડાગર મીઠું, ૧૩. ચીંચાખાર.

ઉષ્ણ દવા, શરીરમાં ચેતન કરનારી—અકલકરો, અજમો, આકડો, ઉષલેટ, ગજ પીપર, જયફળ, કુંગળી, તેજામલ, પીપર, અગર, અરણી, આદુ, કપુર, જટામાસી, જાર, તજ, દસમુળ, પીપરી મુળ, અધેડો, અરીઠા, ઇસેસ, કાયફલ, જવખાર, જવત્રી, તુલસી, નાગરમોચ, ભારંગી, ભીંતમો, લવીંગ, સુંદ, અખર, માલકાંકણા, ડસણુ, હીંગ, કરતુરી,

રાસના, સમુદ્ર ફળ, હીરાખોલ.

૩૮ લાવનાર, વેણુ લાવનાર દવા—૩૮ લાવનાર ટંકણ ખાર, નવસાર, એલીઆ, જુમ, સીતાખ, હીરાખોલ.

વેણુ લાવનાર—ટંકણ ખાર, લાંગુલી.

કંદુ પૌસ્ટીક—શરીરમાંથી તાવ દૂર કરે તે ચેતન શક્તિ લાવે છે, દવા કડવી છે, અતોવીસની કલી, કડવી નંદ, કલંબો, કાલીપાટ, વળખો, અરકુસો, કરીયાનું, કાંકરા, ત્રાયમાણ.

કંદુ દન, કંદુ તોડનારી દવા—અગથીઓ, અરણી, છંસેસ, કાંટા ચસેળાચો, જવખાર, તાલીસ પત્ર, પીડવણુ, સરપંખો. સીકેખામ, અધેડો, આકડો, ઉનાખ, કાયફલ (જાલ), જેડીમંદ, તુલસી, ભોં રીંગણી, સમુદ્ર ફલ, હીરાખોલ, અરકુસી, આંખા હળાર, કાકડા સીંગી, કુખો, જંગલી ચ્યજ, દેવદાર, વજ, સાલવણુ.

કંદુ સામક, ઉધરસ કમ કરે છે તે દવા—મનસીલ, ધતુરો, વંસભોચન, અરીણુ, ખેર, લોખાન, મધ, સીતાખ, તમાકુ, વઘ, સીસારસ.

પારો શરીરમાં ચડે છે—પારો શરીરમાં ચડવીએ તો ૪ વરસ સુધી કુચત રહે થાક લાગે નહીં, ટાઢ લાગે નહીં. ૧, માખણીઓ લીડો તેનું આડ દાય એકનું થાએ, લીંડાના જેવા પાન થાએ, એલમીના ડોડવા જેવા ડોડવા થાએ, તેના રસમાં પારો તોડા ના નીત હાથે ધસે તો ચડી જાએ, એમ દીવસ ૮ ચડવીએ, ને દીવસ આઠ મોઘુ ખાવું, દુધ ન ખાવું, પછી કરી નહીં. ૨, પીલા કુડની ખપાટના પાંદડાથી પણ ઉપર પ્રમાણે થાએ છે.

સરપના ઝેરનો ઉપાય—૧, ઘોલીનું લાકડું, દાયમાં રાખવાથી સરપ, આવે નહીં, જુન, પક્ષીન આવે નહીં. ૨, ઘોળા ચંપાની શીંગ ધસીને પાણીમાં પાવાથી સરપ ઝેર ઉતરે છે.

ખાવાનો લગાડવાનો ઉપાય—૩. કડવા લીંબડાના પાન વાટી કરડેલી જગો ઉપર લગાડવા, તમા તેની લુગદી ખાવાથી ઝેર ઉતરે છે.

આંજવાનો ઉપાય—૪, સમુદ્ર ફલ, લસણમાં ધસીને આંખમાં અંજન કરવાથી ઝેર ઉતરે છે.

પાવાનો ઉપાય—૫, ગસેનું કાંદ દુધમાં ખાઈને રાખવું. સરપ કરડેલ હોય

ત્યારે ધસીને પાવું, માથુસને શુધ ન હોય તો, તેના તાળવા ઉપર ધસવું,
અને દોરને કરડેલ હોય તો, દોરની જીભ ઉપર ધસવાથી આરામ થાય છે.

ચોપડવાનો ઉપાય—૬, ઊંટકટાના મુલ ધસીને ચોપડવાથી સરપ તથા વીછીનું ઝેર ઉતરે છે.

ચોપડવાનો—૭, ઘોળા કણ્ઠેરની જડ ધસીને ચોપડવાથી સરપ તથા વીછીનું ઝેર ઉતરે છે.

નાકમાં સૂંઘણી—૮, ઘોળા કણ્ઠેરના ડુલ સુકાવી તેમાં કડક તમાકુ મસલી એકચીના ડોડાનો ભુકો મેળવી, તે ચુરણુ કપડ જાત કરી, તપખીં ર જેવું નાકમાં સૂંઘાડવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૯, કડવીઘોળા, તેના મુક્કનો અરક કાઢી મધ સાથે પીવાથી હિલટી મધ તમામ જાતના ઝેર ઉતરે છે.

લગાડવાનો—૧૦, ધસ વગરના કંટોલાના ગુણુ તે સરપના અજીમાનને ઢરનાર છે. રતવા તથા ઝેરને મટાડનાર છે. આથી જેને સરપ કરડ્યો હોય તે જીવે છે,

ઝેર ઉતારવાનું અંજન—૧૧, નેપાલો (જમાલ ગોટા) ના ધસના ફાટરા કાઢી, મધ્યના મીજને લીધુના રસથી ૨૧ લાવનાદેવી, ઝીણું ખરલ કરી જવ જેટલી લાંબી ગોલી કરવી, તે ગોલી, મેઢાના મુખની રાલમાં ધસીને આંખમાં અંજન કરવું, સરપના ડંખે ચડેલું ઝેર ઉતરીને માથુજ દુરીયાર થાય.

પાવાનો ઉપાય—૧૨, અકોલના આડના મુક્કીઆ વાટીને ભુગદી કરવી, મધ મેલવી ચોખાના ધોવણુમાં પીધાથી અનીસાર, વજનાગ, વીગેરે ઝોચડોનું ઝેર, અને સરપ ડંખનું ઝેર દુર થાય છે.

પાવાનો ઉપાય—૧૩, કડવા કંટોલાના મુળ, પાહાડ મુળ, (હાલીપાટના મુળ) બીલ મુળ, એ ત્રણમાંથી જે મળે તે મુળો વાટીને ભુગદી કરવી, થી, સાથે મેળવી પીધાથી વજનાગ વીગેરે ઝોસડનું કે સરપ ડંખનું ઝેર ઉતરે છે.

પાવાનો ઉપાય—૧૪, સફેદ મીરચ, સફેદ આકડા, અને મોરથુયાનો ભુકો ઝીણો, ત્રણ જણુસ મરોખર ખરલ કરીને ગોલી એક માસાની બાંધવી, તે પાણી સાથે ૧ ગોલી ખાવા દેવી, તો ઝેર દુર થાય, માથુસની ઉમર પ્ર-

માણે ગોઠી વધારે ઘટાડે આપવી છે, મોરથુથાને અગની ઉપર સેકવો અગાઉથી.

નાકમાં સૂંઘણી—૧૫ મોરથુથાને અગની ઉપર સેકી લેવો, આકડાની નડ બે સરખા વજને લાગ્ર ઝીણા જુકો કરવો, બંને નાકમાં છ છ માસા જુકો ભરી લાકડાની અથવા કાગલની ટુંકણીથી નાકમાં ટુંક મારવી, દવાઇ ઉપર ચડશે તો તરત છીંક થાશે. અને અરધા કલાકમાં દરદીને આરામ થાશે.

પાટો બાંધવો—૧૬, એક ઊંદરને મારી તેનું પેટ ફાડી, જે જગાએ સરખનું ડાંખ હોય તે જગા ઉપર, ઊંદરનો પેટ ફેડેલ છે, તે ડાંખ ઉપર રાખી દેવું એટલે ઝેર ઉતરે છે.

સરખ ધરમાંથી લાગે છે—૧૭, હોલાની હુગાર, માથાના મવાજા માણસના ગાયનું સીંગડું, મોરપીછનો અગ્ર ભાગ, સાથવો, ધાણુંફેતરા, કપાસીઆના ખીજ, ને ઊસીત માલા, એટલી જલુચુનું ધુપ ધરમાં કરવો, તેથી સરખ ભાગી જાય.

આંઝવાનો ઊપાય—૧૮, સરસડાના ટુલના રસમાં સરગવાના ખીજને છ પુટ દેવા, પછી તેનું અંજન કરેથી ઝેર ઉતરે છે.

૧૯, અરીઠાનું પાણી દઇ ઉભરી કરાવવી, અરીઠાનું શીણ માથે, તાલવે, ચોપ કે આરામ થાય.

ઝેર ઉતારવાનું મંત્ર—૨૦, પુછે મહમદ સુને ખુદા એ સાંપુકા ખીસ કેસા હે ઉકે મહમદ આંખદીઓ જાદેખો ધર બેડા હે. ૩ વાર હથેલી પર મોઢાથી પડી, અને ખજર દેનાર અથવા ખીમારના મોઢા ઉપર અથવા ખીમારની પીઠ ઉપર થપડ મારવી, એટલે સરખ ઉતરે છે. મંત્ર અગાઉથી સીધ કરવું.

૨૧, ઉભી રાંગણીના ૫૬ આંડીએ જુગડે પુટ સાત દેવા તે જુગડાનો કટકો પાણીમાં પલાળીને તે જુગડાનાં ટીપાં ૪-ચાર નાકમાં પાડીયે તો હુસીઆર થાયછે.

૨૨, અણસીઆ (કેચવા) કાળી મરીને પાણીમાં વાટીને પીએ તો સરખનું ઝેર તરત ઉતરે છે.

સરખ નાશી જાય—૨૩, વજની ધુણી દીએ તો સરખ ધરમાંથી તરત ભાગી જાય.

માવાનો ઊપાય—૨૪, મોરથુથા, વજ, મીંચોજ, ગાયના દુધમાં પાએ તેથી

સરપ ઝેર ઉતરે છે.

૨૫, મરી, ઘી, પીવાથી સરપ ઝેર ઉતરે છે.—૨૬, મુઘ પારો, ગંધક સરખા ભાગે, હલદર તથા ટંકણુ ખાર સરખા ભાગે લઘ કુકડવેલના રસમાં ખરલ કરી એક રૂપીઆ ભાર ખાએ માણસના મુતર સાથે તો, ઝેર તરત ઉતરે છે.

૨૭, —૧૪ વગરના કંટોલાને ગાયના ઘી સાથે પીવાથી તમામ જાતના ઝેર ઉતરે છે.

૨૮, ત્રીસુલી એટલે સીવલીંગી તથા ભોંપાયરી પણ ઝેરને બિતારી દીએ છે.

મોરથુથાને વાટીને દરદીને નાકમાં સુંઘવીએ તેથી ઝેર ઉતરે છે.

૨૯, કાસોદરીની જડ વાટીને પાણીમાં પાવું અને તેના બીજને ધસીને આંખોમાં આંખવું અને ડુંગળી ખવરાવીએ તો તેનું ઝેર ઉતરે છે.

૩૦, કપાસીઆના મુળની છાત્ર વાટી ભુકો કરી સીતલપાણીમાં પાવું તો સરપનું ઝેર ઉતરે છે.

૩૧, સફેદ વીસણકાંતાની જડ, કુકડવેલની જડ, પાણીમાં વાટી નાસ દીજે, સરપ ઝેર ઉતરે છે.

૩૨, દહીં, મધ, માખણ, પીપર, અધરખ, કાલી મરી, ખાંડી એનાથી આઠમો ભાગ સીંધાણુ નાંખી ખાવાથી સરપ ઝેર ઉતરે છે.

૩૩, પાણી સાથે ટંકણુખાર પીવાથી, આકડાના મુળ પીવાથી, અથવા માણસના મુતર સાથે સીંધવ વાટી પીવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૩૪, ઇંદ્રામણા મુળ, ઘોળી સાટોડીના મુળ, વાંઝ કરકોડાના મુળ, તાલ મુળ, અથેડાના મુળ, આ પ્રત્યેકને ચોખાના ઘોણુ સાથે પીવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૩૫, ગોખર, અને હળદર, ખાંડી કાઢો કરી પીવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૩૬, ભાંગરાની જડ, સીવલીંગી (ત્રીસલી) ની જડ, તાંદલખની જડ, પાણી સાથે પીવાથી ઝેર ઉતરે, અથવા ચોખાના ઘોણુ સાથે પીવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૩૭, બાખચી, વચનું ચુરણુ કરી ગાયના મુતરની ભાવનાદેવી તે, ખાવા થી ચર, અમર, ઝેર ઉતરે છે.

૩૮, સફેદ ચણોડીના મુળ, મોઢામાં રાખવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૩૯, લખવંતીના મુળ અથવા નીલના મુલ સાફપાણીથી વાટી પીએ

તો મોટું ઝેર ઉતરે છે.

૪૦, ડાળા કાનનો મેલ ડાળેલ જગેએ લગાડવાથી ઝેરનો વેગ ઉતરે છે.

૪૧, સ્થાવર ઝેર, એટલે ઝાડના મુળ, કંદ, પાંદડાં, શુંદર, વિગેરેને કહે છે.

૪૨, જંગમઝેર, એટલે જનાવર, વનચર, જલચરના ઝેરને કહે છે.

૪૩, પાતાલ તુળડી ઘસીને માથે ચોપડે અથવા પાય તો ઘણી જાતના ઝેર ઉતરે છે.

૪૪, કડવી ઘુણી, (નેચરી), વાટી માથે ચોપડે તથા પાયે તો ઘણી જાતના ઝેર ઉતરે છે.

૪૫, જીઆપોતા અથવા પુત્રજીવક નામના ઝાડનું ખીજ ટાઢા પાણીમાં વાટીને ખાએ, પીએ, અથવા લેપ કરે, આંખમાં આંજે, તો તેથી સરવે પ્રકારના ઝેર ઉતરે છે.

૪૬, સાલવણ, સુષ્ટકંઠુખાર, મોરચુથુ. કાયશલજાલ, હળદર, વચ, માણસના મુતરમાં વાટી નાસ દેવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૪૭, સહદેવીના પાંદડાં તથા મુલ, અને કુકડવેલ અથવા સફેદ પુલની વીસજીકાંતાની જડ, માણસના મુતરમાં વાટીને નાસ દેવાથી ઝેર ઉતરે છે,

૪૮, ત્રીકુટ (સુંકે, મરી, પીપર), તથા કુકડવેલને વાટી નાસ દેવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૪૯, બ્રહ્મદંડીની જડ, મધની સાથે ખાવાથી, અથવા સફેદ અકાલની જડ મોઢામાં રાખવાથી, અથવા કપાળમાં ટીંજી કરવાથી અથવા જાયામાં સુકવેલા ઐરડાના મુલ મોંઢામાં રાખવાથી ઝેર દૂર કરે છે.

૫૦, ટંકણ, કુકડવેલ, પાણીમાં વાટી પીવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૫૧, ઘોળા પુલની વીસજીકાંતા (સંખાવલી)ના પુલ તથા મુલ અને વાટીને પીવાથી ઝેર તરત ઉતરે છે.

૫૨, ઘોળા અપરાજીનાની જડ દુધ સાથે વાટી પીવાથી સ્થાવર ઝેર ઉતરે છે.

૫૩, સીધાલુલુ તથા કાંજી પીવાથી સ્થાવર ઝેર ઉતરે છે.

૫૪, સેમરસીંગની ઘુણી દેવાથી સરપ ભાગી જાય છે.

૫૫, નરસાગર અને રાહ વાટીને સરપ ઉપર નાખે, તો, સરપ તરત મરી જશે.

૫૬, અકચકરાની ઘુણી દેવાથી સરપ તરત ભાગે છે.

૫૭, સરપના દરમાં વાટેલી રાઇ નાખે, તો, સરપ જ્યાં જાયે ત્યાં મરે છે.

૫૮, બકરીના મુંઝડને ધુમાડો દેવાથી સરપ ભાગી જાય છે.

૫૯, રીસામણીના મુલને ઝીણું વાટીને બંને હાથમાં લેપ કરવો, પછી મુલ હાથમાં બાંધીને સરપ પકડે, તો, તેને સરપ કરડે નહીં.

૬૦, વજ, હોંગ, વાટીને બંને હાથમાં લેપ કરીએ, પછી સરપને પકડીએ તો, કરડી શકે નહીં.

૬૧, વજ વાટીને અગ્ની ઉપર ધુણી કરીએ, તેથી સરપ ભાગે છે.

૬૨, ગળેનું મુળ લાવીને સનમુખ ગળે બાંધીએ તો સરપ બચ મટે છે, તે કરડી શકે નહીં.

૬૩, અરીઠા શેર ૧, તેને ઢલીયા સુધાં ખાંડીને તેને કાચના સીસામાં ભરીને તે શીશાને મોઢામાં જસતની પાતળી ભુંગળી ભરીને તેને વાલેથી ખુબ મજબુત કરીને પછી તે શીશાને માથે મેટની કપડ મટી કરીને તેનું તેલ કાઢવું, તે તેલ, સરપ તથા વીંછુના ડંક ઉપર લગાવીને, આંખમાં આંખીને ઉપર પાણી છાંટવું, તેથી તુરત તેનું ઝેર ઉતરી જશે, વીંછી સાથે આંખનું નહીં.

૬૪, હોકાના મેરનો ગુલ અથવા તે નળીનો મેલ, આંખોમાં આંખવાથી સરપ ઝેર ઉતરે છે, અને તે પાણીમાં નાંખી સરપ ઉપર નાંખે તો, તે મરે છે.

વીંછીનો ઉતાર—૧, વીંછુ તથા ભમરીના ડંખે ધુંગળીનો રસ ચોપડવાથી આરામ થાય છે.

૨, ઢાલી તુલસીના પાન વાટી ડંખ ઉપર ચોપડવાથી વીંછીનો ઝેર ઉતરે છે.

૩, વછનાગ ઘસીને ડંખ ઉપર ચોપડવાથી વીંછીનો ઝેર ઉતરે છે.

૪, સુકા રતાળુ ઘસીને ચોપડવાથી વીંછીનો ઝેર ઉતરે છે.

૫, ખરસાડી (થોર)નું દુધ ચોપડવાથી વીંછીનો ઝેર ઉતરે છે.

૬, કંથારના પાંદડાં ચાવી રસ ઉતારી જવાથી આરામ થાય છે.

૭, જવ દાણા ચલમમાં પીવાથી આરામ થાય છે.

૮, ખડનાશીરીઆની ધુણી ડંખે દેવી, ને તે ઉપર ફોકલ નાંખે, તો, આંકડો નીકળી જાય.

૯, મોરખીંજ, બાજરો, સોપારીનો ભુકો, એ ત્રણ, ખાંડીને ચલમમાં ધુવાડો પીએ તો પીડા મટે છે.

૧૦, લસણ, મુલાનો રસ, ડંખ ઉપર લગાડવાથી ઉતરે છે.

૧૧, ઘોળા [સફેદ] આકડાની જડ અને કાનોમાં ખોસવાથી ઝેર ઉતરી જાય છે.

૧૨, સંધેસરાના આડ થાય છે, તેના મુળ વીછી કરડેલ હોય તે ઉપર ૭ વાર ફેરવવાથી ઉતરી જાય છે.

૧૩, અધેડાની છાલ તથા મુળ ઘસીને ડાંખ ઉપર ચોપડવાથી આરામ થાય છે.

૧૪, આમલીના ખીજ ઘસીને ડાંખવાળા જગો ઉપર ચોટાડવાથી ઝેર ચુસીને ઢીલીઆ પોતાની મેલે હેઠળ પડશે.

૧૫, એલચીના ડોડવા આવીને કાનમાં ડુંક મારવી એટલે વીછીનો ઝેર ઉતરે છે.

૧૬, કપુરનો કાંકરો નાગરવેલના પાનમાં રાખીને ખાવાથી વીછીનો ઝેર ઉતરે છે.

૧૭, ખપાટના મુળ ઘસી ડાંખ ઉપર ચોપડવાથી વીછીનો ઝેર ઉતરે છે.

૧૮, ઘોલીના વેલા થાય છે, તેના પાનનો રસ ચોપડવાથી આરામ થાય છે.

૧૯, જમાલ ગોટાના ખીજને ઘસી ડાંખ ઉપર ચોપડવાથી આરામ થાય છે.

૨૦, ઘોડાવજને આવી ફરદીના કાનમાં ડુંક મારવાથી વીછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૨૧, અધેડાના પાનનો રસ ડાંખ ઉપર ચોપડે તથા અધેડાની પતી રા.) એલમાં મેળવી ખાવાથી ઝેર ઉતરે છે, રાતો અધેડો થાય છે તે.

૨૨. નવસાગર, કલી ચુનો, ટંકણખાર, ત્રણે વાટી મેળવીને નાકમાં સુંઘવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૨૩, ઇદ્રામણા કે જયપ્રણ, હરતાલ, અને ઘસી ડાંખ ઉપર લગાડે તો ઝેર ઉતરે છે.

૨૪, ઘોળા સારોડી અને કપારીઆનું મુળ રવીવારે ઘરમાં લઇ આવીને રાખવું, પછી ત્યારે કામ પડે ત્યારે તે મુળ ચાવવાથી વીછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૨૫, હોંગ, પાણીમાં ઝિકાળી લેપ કરવો તેથી ઝેર ઉતરે છે

૨૬, ધતુરાના મુળ અથવા આકડાનું મુળ ઊકાળી લેપ કરવો, તેથી

વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૨૭, પલાસ પાવડને આકડાના દુધમાં ધસી ડાંખ ઉપર લગાડવાથી આરામ થાય છે.

૨૮, વીંછીનું ઝેર ચડતો બાંધ કરવા સાફ ફટકડીનો ગાંગડો દીવા ઉપર તપાવી રસ થવા લાગે, એટલે તે રસ તરત જ્યાં ચડતો હોય ત્યાં, લગાડવો, એટલે તરત પીડા બાંધ થાય છે.

૨૯, આકડાનું લાકડું ધસીને લેપ કરવો, અથવા આકડાના પાંદડા વછનાગ અને રાઇ વાટીને લેપ કરવો દરદ મટે છે.

૩૦, વીંછી ઉતારવાનું મંત્ર—“કામ શીરા ઊન ગરક સુદે,” ત્રણ વાર પડીને ડાંખવાળી જગોએ પૂંકડું એટલે ઉતરે છે. મંત્ર અગાઉથી સિદ્ધ કરવું.

૩૧, જંગલી ઉભી રીંગણીના મુળ કાઢી મુઠીમાં પકડીને દરદાને દેખાડી તરત મુઠીમાં બાંધ કરવું એટલે પીડા દેખાડવાથી ઉતરે છે, ધડી ધડી મુળ દેખાડવા અને મુઠીમાં બાંધ કરવા અને છેલ્લી વખતે તે મુળને પાણીમાં ધસીને ડાંખ ઉપર ચોપડવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૩૨, જાંબાકાના છોડવા વરસાદમાં થાય છે, તેના મુળ ધસીને ચોપડવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૩૩, ઘી, મધ, માખણ, પીપર, આદુ, મરી, સીંધાણુ, તમામ વાટીને પીએ તો ઝેર ઉતરે છે.

૩૪, નવસાર, હરતાલ પાણીમાં વાટી લેપ કરવાથી તરત વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૩૫, બકરીના દુધમાં સીરસના ખીજ, પીપર, વાટી ચોપડે વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૩૬, સરપાંખાની જડને ડાંખની જગોએથી હેઠે રાખવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે, અને ડાંખથી ઉપર રાખવાથી ઝેર વધે છે.

૩૭, હાથીની લાદ, ધાણા, મોટા ગુંદા તમામને વાટી ગોલી બનાવી ગોલી હાથમાં લેનાજ વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૩૮, અકલકરૈં ૧, પીપર ૧, મરી ૧, આનાબાર, તેને ઝીણા વાટીને ધતુરાના રસના પટ દીઠે, પછી ચોખા ૧ બાર તાતા પાણીસું દીઠે તો ખટાસનું ઝેર ઉતરે, વીંછીનું ઝેર ઉતરે, દાંતે ધસીએ તો જડ ઉધડે છે.

૩૯, મુળીની સીંગો કે જાતરાં કે પાંદડાનો રસ કાઢી વીંછી ઉપર નાખીએ

તે વીંછી મરી જાય.

૪૦, તુલસીના પાંદડાં કે તેનું પાણી વીંછી ઉપર નાખવાથી તેની અક્ષર એવી લાગે છે કે વીંછી મરી જાય છે.

૪૧, ઇંછુદર એક મારી તલના તેલમાં પકવીને તેલ લગાડવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૪૨, અધેડાનું મુળ જમણા કાને બાંધવાથી વીંછીની દહેસત મટે છે ને પછી ડાંખ મારતો નથી.

૪૩, વેવડીનું મુળ ઘસીને ડાંખે ચોપડવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૪૪, ભોં દુધસી, (નાગલી) પાણીમાં વાટી ડાંખ ઉપર ચોપડે તો વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૪૫, તેપાલાનું જીજ ઘસીને ડાંખે ચોપડે તો વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૪૬, સાંજખાર વાટી ને ડાંખે ચોપડવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૪૭, ઉંધાકુલીના ઝૂલ ઘસીને ડાંખ પર ચોપડવાથી આરામ થાય છે.

૪૮, નવસાર તથા ચુનો બને મેલવીને સૂઝાંવીએ તેથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

૪૯, સોમલ સંખીઓ, પાણીમાં વાટીને ડાંખ ઉપર ચોપડવાથી વીંછીનું ઝેર તરત ઉતરે છે.

૫૦, સાકર કોલાનો દીટ ઘસી ચોપડે અથવા ભોંપાથરી (ભુંજાતસી) નો મુળ ઘસી ચોપડે ઉતરે છે.

૫૧, લાલ ડાંડલીના અધેડાના પાંદડા ખાવાથી વીંછીનું ઝેર ઊતરે છે.

૫૨, સુરોખાર, નવસાર, તથા ગંધકના તેજ્યમાં પાણી મેલવી ડાંખે ચોપડે વીંછી ઝેર ઉતરે છે, ચોખો તેજ્ય લગાડે, તો, ફેડડો તરત થાયે, માટે પાણી મેલવી લગાડવું.

૫૩, મીઠું, (તીમક) નું પાણી કરી આંખોમાં છાંટવું તેથી વીંછી ઝેર ઉતરે છે.

હુડકવાયા કુતરાનો ઊપાય—૧, તીડ અનાજને તુકશાન કરે છે તેને વાટી તેનું પાણી પાવાથી આરામ થાય છે.

૨, સારા કુતરાના કાનની બગાઇ ૬-૭ પકડી તેને ગોળમાં વાટી તેની ઝેળી કરી મોટા માણસને ખવરાવવાથી આરામ થાય છે.

૩, પીણના પાંદડાં અથવા મુળ ઘસીને પાતું.

૪, સારોડીનો રસ પાતો.

૫, અથ્રેડાનું મુળ તોલો ૧ વાટી મધ સાથે ખાનું. કુંવાર અને સ્ત્રીધન કરડેલ જગોએ ખાંધવું. ત્રણ દીવસે ઝેર ઊતરે છે.

૬, મેરથુથુ અગ્ની ઊપર સેકવો વાલ ૧, તથા કેવડીઓ કાથો વાલ ૧, અને ઝીણું વાટીને રાખવું. વાપરતી વખતે ઊના પાણીમાં એક ચણોડી જેટલું નાખીને દરદીને પાણી પાવું એટલે ઝીણટી થઇ આરામ થઇ જશે, દરદીની ઊંમર પ્રમાણે થેલું પ્રથમ આપવું.

મેડામાં ગરમી થાય તો સાકરનું ચુરમું ખવરાવવું તો તરત આરામ થશે, હડકવા બાંધ થાય, અરીણનું ઝેર પણ ઊતરે છે.

૭, કુકડાની હગારનો લેપ કરવાથી તેનું ઝેર ઊતરે છે.

૮, તલનું તેલ, તલનો છુટ્ટો, ગોળ તથા આકડાનું દુધ, સરવે સરખા ભાગે લઇ એકઠા કરીને પીવું તેથી કુતરાનું ઝેર ઊતરે છે. તરતનું કરડેલું હોય, અને ઉંપાય કરે તો ઝેર તરત ઊતરે છે.

૯, ધતુરાનો રસ નો. જ્યાર, આકડાનું દુધ તો જ્યાર, ઘી તો. જ્યાર, તેને ખારીક વાટી કરડેલી જગો ઊપર લેપ કરવો તો ઝેર ઊતરે છે. હડકાએલા કુતરાનું તથા સીયાલનું.

૧૦, ધતુરાના મુલ્લીઆ દુધમાં વાટીને પીવાથી કુતરાનું ઝેર ઊતરે છે.

૧૧, અઢાલના મુલ્લીઆ દુધમાં વાટી અથવા ઘીમાં મેલવીને પીવાથી કુતરાનું ઝેર ઊતરે છે.

૧૨, થોડાની લીંડી નંગ ૨) મરી અઢી, એ પાસેર પાણીમાં મેલવીને પાણી પાવું મટે છે. ગરમાલાનો પાનનો રસ ૪ પૈસાજ્યાર ત્રણ દીવસ પાવાથી આરામ થાય છે.

૧૩, રીંગણાના રસમાં ઘી નાખીને તે પાવું મટે છે, કાજરની હગારનો લેપ કરડેલ જગોએ કરવો, ભોં પાથરીના રસમાં ઘી નાખીને તે પાવું.

૧૪, બકાન લીંબાના મુલનો રસ કાઢી તે પાવું.

૧૫, ગોળ, તેલ અને આકડાનું દુધનો કરડેલ જગો ઊપર લેપ કરવો.

૧૬, ઝેર કાચલાને ધસી કરડેલ દાઢ ઊપર લેપ કરવો.

૧૭, કાલા જીંજરાના મુલ તથા ધતુરાના ૫૯ ચોખ્ખાના થોવણ માં વાટી લેપ કરવો તેથી કુતરાનું ઝેર ઊતરે છે.

૧૮, ચુડ, તેલ, આકડાના દુધનો લેપ કરવો.

૧૯, કુંવાર પાદનો ગરજ, સીંધાનુસુને વાટીને ૫ દીવસ પાટો ખાંધવો.

ઉતરે છે.

૨૦, ચોલાઇની જડ, તલસીની જડ, વચ, ને ચોખાના ધોવણમાં વાટી ને દીવસ ૭ પાતું તેથી ઝેર ઉતરે છે.

૨૧, ધતુરાનો રસ, કુલ, ફલ, ને ગોળ તથા જીમાં મેળવીને પીએ તો હડકાયા કુતરાનો ઝેર ઉતરે છે.

૨૨, ધતુરાના ડોડવા બીજ સાથે ચોખાના પાણીમાં વાટી લેપ કરવાથી હડકાયા કુતરાનું ઝેર ઉતરે છે.

૨૩, ગોબીનો રસ ચોપડવો અથવા મેતકળ ધસીને ચોપડવું તેથી કુતરાનું ઝેર ઉતરે છે.

૨૪, વડ, લીમડો, સમી વૃક્ષ (છોડરાવૃક્ષ) ત્રણ આડની છાલનો કાઢો કરીને લેપ કરવાથી જેટલા ઝેરી જનાવર છે તેના નખ તથા દાંતનું ઝેર ઉતરે છે.

૨૫, એક ગોબીને મધની સાથે ચોખાના પાણીથી વાટીને લેપ કરવાથી વમામ ઝેરી જનાવરનું ઝેર ઉતરે છે.

૨૬, બે જાતની હલદર તથા ગેરને વાટીને લેપ કરવાથી નખનું તથા દાંતનું ઝેર ઉતરે છે.

૨૭, ઝીંઝણીના પાંદડાં પેસા ૧ ભાર તેને વાટી ગોળી કરવી, પછી ખાજરાનો રોટલો અરધ લઇ તે મધે તેજ શેર ૦ નાખી ચોળીને ખવરાવીએ તો હડકવાનો રોગ તતક્ષણ જાય. નીશ્ચે કરીને જાય.

સોમલના ઝેરનો ઉતાર.—કાથો ટાઢા પાણીમાં ત્રણ વખત પીએ તો ઝેર ઉતરે.

૨, કુકડાની હુગાર પાણીમાં મેળવીને પાતું ઉત્તટી થઇ ઝેર નીકળી જશે.

૩, ચીમેડ ચત્રમમાં ભરીને દેવતા ચડાવીને ધુમાડો ગળી જાય દીવસ (૭) તો ચાંદા પડેલા સુકી જાય, ને સોમલનું ઝેર ઉતરે.

૪, લીંબુનો રસ તથા સાકર પીવાથી તથા ઘી ખાવાથી તથા કેળના થડનું પાણી અને સાકર પીવાથી તેનું ઝેર ઉતરે છે.

૫, આકડાનું મુળ પાણીમાં ધસીને પાણી તો ઝેર ઉતરે છે.

૬, સાકર તાંદલજાના રસમાં પીએ તો ઝેર ઉતરે છે.

૭, ઝીપટો તેના પાંદડાનો રસ કાઢી સાકરમાં મેળવી સરખત ખનાવી દીવસ ત્રણ પીતું તો વમામ ઝેર ઉતરે છે.

૮, હળ્મરીગલના પાંદડાંનો રસ પીવાથી ઝેર ઉતરેછે.

૯, મરવાના પાંદડાંનો રસ કાઢી પીવાથી ઝેર ઉતરેછે.

૧૦, નાની લીલી દુધલીના રસમાં કાળાં મરી વાટી પીવાથી ઝેર ઉતરેછે.

૧૧, ગળીનાં પાંદડાં ૩૧. ૫ ભાર પાણીમાં વાટીને તે પાણી પીવાથી સોમલનું ઝેર ઉતરેછે.

૧૨, ઘી ઉનું કરી પીવું તથા દુધ સાકર પીવાથી સોમલ ઝેર ઉતરેછે.

૧૩, દુધ પળી ૧ એરંડીયું તેલ પળી ૧ પીવું તેથી ઝેર ઉતરેછે.

૧૪, જંગલી તાજલળનો રસ કાઢી પાચે તો ઝેર ઉતરે છે.

૧૫, ચોલાઇની ભાજી ધઉંની રોટલી સાથે ખાચે ઝેર ઉતરે છે.

૧૬, નરમા (વણ)નો રસ કાઢીએ, ન નીકળે તો પાણી નાંખીને રસ કાઢી એ, અને તે રસ શેર ૦૧ કાઢી પાચે, ઝેર ઉતરે છે.

૧૭, ભોંપાતરીના પાંદડાં ખાંડી રસ કાઢી શેર ૦૧ પાચે તો ઝેર ઉતરે છે.

૧૮, ફટકડી તોલો એક ખાચે સોમલ ઝેર ઉતરે છે, ઘી, સાકર, ચોખ્ખા તે ઉપર ખાચે.

૧૯, એક તોલો ફટકડી વાટીને પાણીમાં પાચે અને તે ઉપર સોમલ ખાચે તો સોમલનો ઝેર ચડતો નથી.

૨૦, અંજીર સુકા ૩૧. ૫ ભાર તથા અખરોટનું મગજ ૩૧. ૫ ભાર ખાનાર માણસને સોમલનો ઝેર અસર કરતો નથી.

૨૧. ટીકોરાં શેર ૨ના ફળ કાચાં ખવરાવે તો ઝેર ઉતરેછે.

૨૨. કાળો કંદ ખાય તો ઝેર ઉતરેછે.

હરતાલનું ઝેર ઉતરે છે—૧ ચણાની દાલ દુધમાં વાટીને સાકર ભેળવી પીએ તો ઉતરેછે.

૨, સાકર પીવાથી હરતાલનું ઝેર ઉતરે છે.

૩, જીલના મુળ, તાંજલળના મુળ, હીરવણીના પાન, નજોડના પાન, સરખંખાના મુળ, એ બધે પૈસા ભાર લેવા, પાણી શેર ૨ માં ઉકાળવું, શેર ૦૧ રહે ત્યારે ઉતારી, તેમાં મધ નાંખીને પીવું, એમ દીવસ (૭) પીએ તો ઝેર ઉતરેછે.

પારાના વીકારનો ઉતાર—૧, બકરીનું દુધ ને બકરીનું ઘી પીવું, ને ઘી ચોખડવું તો મટે.

૨, નાગરવેલના પાંદડાનો રસ શેર ૧, તથા ભાંગરાનો રસ શેર ૧, તથા તુલસીનો રસ શેર ૧ એટલા રસ બકરીના દુધમાં નાખ્યા, દીવસ ૭ શેર ૦૧ પાણી પીવું તથા શરીરે ખરડ કરવો તો મટે છે.

હીંગલાનું ઝેર ઊતરેછે—મધ, ઘી, પીવું તો ઊતરેછે.

રસ કપુરના વીકારનો ઉતાર—૧, બેંસના છાણુનો રસ, ધાણા, સાકર, પાણીમાં ખાએ તો વીકાર મટે છે.

૨, ગોપીચંદન, એલચી, તેમાં સાકર મેલવીને ચુરણુ ખાવું તે ઉપર લી ચાટવું તેથી રસ કપુરનો વીકાર મટે છે.

પારો, હીંગળો, રસકપુર, શરીરમાં બગાડ કર્યો હોય તે મટે.
૧, પીપલાની નીકી બીજ પૈસા ૨ભાર, નીત પાણી શેર ૧ મેલી ઉકાલીએ, તે ટાંકટ રહે ત્યારે ઉતારીએ, પછી પીવું એમ દીવસ ૭ તથા ૧૪ કરે, તો મટે, શરીરમાંથી નીકળી જાય.

ઘાત માતરનો ઉતાર—૧, સાટોડીનો રસ પીવાથી ઘાત માતરના વીકાર મટે છે.

૨, ગંધકને ૭ વાર દુધમાં સોધીએ, પછી વાલ ૧ દરરોજ મધમાં ખાએ તો વીકાર મટે છે.

૩, ખસખસ ટાંકટ રાતે પત્તાળી ઘુંટીને તેનો સત્વ કાઢવો, ધૂંકોનો સત્વ ટાંકટ, દુધ ટાંકટ, ઘી ટાંકટ, એની રબડી પાતળી પાણીમાં કરીને પીવું, પછી તરત ગોઠડા ૨) ઓઢીએ, મોટું ઢાકીને સુવું પોર ૧) પરસેવો ખુબ વલશે, તેમાં ઘાત સરવે નીકળી જશે, તે શરીર સાફ થશે, એમ દીવસ ૫ તથા ૭ કરવું.

૪, ચમાર દુધલીનો રસ પૈસા ૬ભાર, સાકર પૈસા ૬ભાર, દીવસ ૭ સુધી પીવું, તેથી તમામ વીકાર મટે છે.

૫, સાકર, ઘી, દુધ, ખાવું તેથી પણ તમામ વીકાર મટે છે.

સીંદારનો ઝેર ઊતરે—અકલકરો અને વજ પાણીમાં ઘસીને પાવું તો ઝેર ઊતરે છે.

ત્રાંબાનો ઝેર ઊતરે છે.—વરીઆળી તથા સાકર પીવાથી ઊતરે છે.

અબ્રકનો વીકાર ઊતરે—આંબળા પાણીમાં વાટી દીવસ ૩ પીએ તો મટેછે.

અફીણના ઝેરનો ઉતાર—હીંગ ૧ ચણા જેટલી પાણીમાં વાટી પીએ ઉતરે છે.

૨, લીંણના રસમાં ચુનો નાંખી પાવાથી આરામ થાય છે.

૩, કપાસના મુલને પાણીમાં ધસીને પાવાથી આરામ થાય છે.

૪, રાઇનો લુકો કરી પાવું.

૫, અરીઠાનું પાણી પાવું.

૬, ઘીમાં ટંકણુઆર નાંખી પાવું ઉલટી થઇ નીકલી જશે.

૭, મેરથુધાને અગની ઉપર સેકવો પછી લીંણના રસ સાથે રાખી ચુઅ જું તેની ઉલટી થઇ નીકલી જશે.

૮, નાના બચાને હુંગળી ભાંગીને તેની ગંધ સુંઘાડવી, દેશી કેરા કાગળ પાણીમાં ઘોષ્ટને પાવાથી અફીણનું ઝેર ઉતરે છે.

૯, લુણ પાણીથી પાએ તો અફીણ ઉતરે છે.

૧૦, આંબલીની છાલ ખાંડી પાએ અફીણ ઉતરે છે.

૧૧, સરસગની અંતરછાલ વાટીને તેનું પાણી તરત પાવું તેથી અફીણનું ઝેર તરત ઉતરે છે.

૧૨, હઝરી ગુલ (ગંદા) ના ડુલ વાટીને પાણી પાવું તેથી ઝેર ઉતરે છે.

ધતુરાના ઝેરનો ઉતાર—૧, સરસગનું મુળ પાણીમાં વાટીને પીએ, ને તાળવે માખણ અથવા ઘી ઘસવું, તો ઉતરે.

૨, સાકર અને દુધ પીવાથી આરામ થાય.

૩, આમલી તથા છાસ બંનેનો સરળત બનાવી પીવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૪, તાંજલગના મુળ અથવા ગળો, અથવા કપાસના પંચાગને પીએ તો ઉતરે છે.

૫, રીંગણાના ફળનો રસ તથા ખીજ પાએ તેથી ઝેર ઉતરે છે.

૬, મીઠું પાવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૭, આવળના પાંદડાં તથા ડુલનો રસ પાએ ઝેર ઉતરે છે.

લીલામાનો ઉતાર—૧, મોદામાં ગરમી કરે તો મુળાનો કાંદો ખાએ તો મટે, અંગમાં ડુટે તો, લીંબડો ઉકાળીને તે પાણીએ નવરાવીએ તો મટે.

૨, મોઢું મુજ ગયું હોય તો, મરવાનો રસ, ને મધ, ખાએ, ને જીરું, ને દુધ, ચોપડીએ, તો મોઢું તરત વળે.

૩, શરીરમાં ઝુટ થઇ હોય તો, સાથુ પાણીમાં ચોપડીએ, પોર, પછી ઘોઘ નાંખીએ તો તરત મટે.

૪, ભીલામુ ઉડે તો જંગલી જાણુની રાખ, એકચી, કાથો, વાટીને ગામના દુધમાં ચોપડે તો મટે.

૫, લીંબજના પાન ઉકાળીને તે પાણીએ નાવું. તે સોપારી બાળીને રાખ દાખવી તો મટે.

૬, ચોલાઇની ભાજીનો રસ તથા માખણુ ન્યાં ભીલામો ઉડેલો હોય ત્યાં લગાડવાથી સોજો ઉતરે, અને આરામ થાય.

૭, ઘીને ૧૦૦ વાર ઘોઘને તેનું મરદન કરવાથી ઉતરે.

૮, તલ તથા કાળી માટીને વાટી ચોપડીએ તો ભીલામાનો સોજો મટે છે.

૯, ભેંસના દુધમાં તલ વાટીને તેમાં ભેંસનું માખણુ મેળવીને ચોપડે તો ભીલામાનો સોજો ઉતરે છે.

૧૦, જેડીમધ, દુધ, તલ, માખણુ વાટીને લેપ કરવાથી સોજો મટે છે.

૧૧, સાલ નામનું ઝાડ થાય છે, તેના પાંદડાં વાટી લેપ કરવાથી ભીલામાનો સોજો મટે છે.

૧૨, અખરોટનું મગજ, ચાર પાંચનું ખાએ તો ભીલામો ઉતરે છે.

૧૩, સંખજીરા, ભેંસના માખણુમાં મેળવી, શરીરે ચોપડે તો ભીલામો ઉતરે છે.

૧૪, ટોપડું ખાવું દીવસ (૭) તો ઉતરે છે.

નેપાલા (જમાલ ગોરા)નો ઉતાર—ધાણા, સાકર, દહીં, ત્રણે ભેગા પીવાથી પેટની પીડા મટે છે.

કણ્ઠરનું ઝેર ઉતરે—૧, સાકરમા ભેંસનું દહીં મેલવી પીવાથી આરામ થાય છે.

૨, હલદરને બારીક વાટી દુધમાં મેલવી તેમાં સાકર નાંખી પીવાથી ઝેર ઉતરે છે.

થારનું ઝેર ઉતરે—૧, આવલની જાલનો કાદો કરી પીવું એટલે ગળાની અંદરની પીડા, બળતરા, ચકરી. બંધ પડશે.

૨. ટાદા પાણીમાં સાકર મેલવી પીવાથી આરામ થાય છે.

આકડાના ઝેરનો ઉતાર—૨, તોલા સાકર, ૧, તોલા તલ અથવા ૩, તોલા સાકર, અને ૨, તોલા તલ ખાવાથી ગલા (ડોક) ની તથા પેટની પીડા મટે છે.

૨, હાલદી, તલ, ઘેા, એને બકરીના દુધમાં ખારીક વાટી શરીરે લેખ કરવો તેથી બળતરા મટે છે.

કઉચા, ભેરવ સીંગનો ઉતાર—૧, ઘીનું મરદન કરવું તથા લેંસનું છાણુ શરીરે ચોપડીનાહાવાથી શરીરની બલતરા મટે છે.

૨, આંબલીના પાંદડા તથા મીઠું ભેલુ કરી વાટીને શરીરે ચોપડે બલતરા મટે છે.

૩, મરડા સીંગીના પાંદડાનો રસ ચોપડવાથી બલતરા મટે છે.

વછનાગનો ઝેર ઉતાર—૧, ગુગળ ઉકાલીને પાય તો ઝેર ઉતારે.

૨, કપુર પાણીમાં મેલવી ખીવાથી તેનું ઝેર ઉતારે છે.

૩, હીરવણીનો રસ, સાકર મેલવી ખીવાથી આરામ થાય છે.

ભાંગનો ઉતાર—સુંકનો ભુકો કરી ગાયના દહીં સાથે ખાએ તો આરામ થાય છે.

ચણાડીનો ઉતાર—તાંજલાળના રસમાં સાકર નાંખી પીવું તે ઉપર દુધ પીવું તેથી આરામ થાય છે.

દારૂડીના મુલ પીવાથી ઉલટી ઝાણ થાય છે—અયકળનો કટકો ખાય ઘી, પીચે, અને ઘી, ખીચડી, ખાય તો બંધ પડે છે.

અઘેડાની બળતરા મટે છે—ખેરડી અથવા ગનસવંદીના પાનનો રસ પીવાથી તેની બળતરા બંધ પડે છે.

લોઢાની ભસ્મનો વીકાર મટે છે—અગથીઆના રસમાં વાવડીંગ ને વાટીને તડકામાં સુકવીએ ૬-૭ વાર પછી તે ચુરણ ખાવાથી વીકાર દુર થાય છે.

વીપ ઉતારે છે—સીંધવ ૧, મરી ૧, લીંબોળી ૨, ભાગ લઇ વાટી મધ અથવા ઘી સાથે ખાએ તો સરવે સ્થાવર જંગમ વીખ ટળે છે.

૨, બીપટાના પંચાગ પણ ઉપર પ્રમાણે ગુણુ કરે છે.

૩, સરસડાનો પંચાગ ગામના મુતરમાં વાટી લેખ કરવાથી સ્થાવર ઝેર ઉતારે છે.

૪, જેટલું વીપ પેટમાં ગયું હેત તેટલો ટંકણખાર ખાવો

ઉતરે છે, અને વીપ વધારે ખવાણું હોય તો, ધી ને ટંકલુખાર પીવું તેથી ઉતરે છે.

૫, સુંઠ પાણીમાં ઉકાળીને પીવું અથવા ધીમાં સીંધાલુણ નાખી પીવું અથવા આકડાનું મુળ અથવા ધતુરાનું મુળ પાણીમાં ઉકાળીને પીએ તેથી ઉતરે છે.

દડકાનો ઝેર ઉતરે.—સરસડાના ખીજને થોરના દુધમાં ખારીક વાટીને લેપ કરવાથી ઉતરે છે.

લમરીનો ઝેર ઉતરે.—સુંઠ, કબુતરની હાગર, બીંજુનો રસ, હરતાસ, સીંધવ ખાર, ખારીક વાટીને પાણી સાથે લેપ કરવાથી ઉતરે છે.

મધમાખીનો ઝેર ઉતરે.—કેસર, તગર. સુંઠ, ખારીક વાટી પાણી સાથે લેપ કરવાથી ઉતરે છે.

કેસર, તગર, સુંઠ, કાલી મરી તમામને વાટીને લેપ કરવાથી ઝેર ઉતરે અથવા ધી, સીંધાલુણ વાટી લેપ કરવાથી પણ ઉતરે.

ખુરસાણી થોર તથા આકડો.—ચમાર દુધીના પાંદડાનો રસ અગાઉ પીતથી, તેમજ બેડી ખીજડીની છાલ તથા મુળ સાપીને પછી થોર, આકડો, ખાએ સુજે તેડલો, તો હરકત કરતા નથી.

ઊંદરનો ઝેર ઉતરે.—ધમાસો, મચ્છ, હજદર, સીંધવ ખાર, પાણીમાં ખારીક વાટી લેપ કરવાથી ઉતરે છે.

૨, સરખાંબો પંચાગ લાવી વાટીને પાએ ઝેર ઉતરે, પાટો ડાંખે પણ બાંધવો.

૩, ઘરના ધુમાડાની ધુંસ, મચ્છ, હજદર, સીંધાલુણનો લેપ કરવાથી ઊંદરનું ઝેર ઉતરે છે, અથવા તેરછ અથવા ખાંડનો લેપ કરવાથી ઊંદરનું ઝેર ઉતરે છે.

કાનખજુરાના ડાંખનો ઉપાય.—કરડેડી જગો બિપર મીકાના પાણીની પોટલી મુકવી એટલે પીડા નરમ પડી આરામ થશે.

૨, દીવાનું તેજ ચોપડવાથી કાનખજુરાનું ઝેર ઉતરે. હજદર, દારહજદર, ગેર, મણસીસનો લેપ કરવાથી કાનખજુરાનું ઝેર ઉતરે છે.

૩, કાનખજુરો કાનમાં ગયો હોય તો તે મરે છે, કાનખજુરો કાનમાં જાય તો હોકાનું પાણી કાનમાં નાખવું, તે પાછું કાઢવું, એમ ૫-૬ વાર કરીએ તો ખજુરો મરેલો બહાર આવશે.

શુદ્ધિ પત્ર.

પાત્રું.	સાધન.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨	૩	છડોલીનુ	છંડોલીનુ
,,	૫	ચુકા	અથવા ચણાનો ખાર.
,,	૨૮	ટાકુ	ટાકુઆકરમ.
૭	૧૨	અંગાર ચુસપ	અંગાર પુષ્પ.
૧૧	૨	આલુર	આલુસ્યાહ.
,,	૫	આગીઆ	તીક્ષાભા, અગનભુટી.
,,	૬	તીક્ષાભા, અગનભુટી	પદ્મકાર્ટ.
,,	૧૩	સુરંજી	સુરંગી.
,,	૨૪	આભલ	આગ્નસ.
,,	૨૫	આભદરખત	આગ્નદરખત.
૧૨	૧૪	આપસતખીમની	આપસતખીમની.
૧૩	૧૬	છંદુની, હીગણુવેક્ષ	છંદુદી, હીગણુબેટ.
૧૫	૧	ખરખરી ભેદ	ખરખરી ભેદ.
,,	૨૩	ઉસકેઆ	ઉસ્ક. આરખીક.
૧૬	૨૬	એકોનાજીટ	એકોનાજીટ.
૨૦	૧૨	કરમ હદક	કરમ રદક.
૨૮	૧૪	હીકવૈયાના	હી: કવૈયાના.
૩૧	૧૫	પક્ષીનુ	પક્ષીનું
૩૪	૨૫	કરડા	કેરડા.
૩૫	૧૦	ધ્યાપાના	ધ્યાપાના.
૩૬	૧૪	અસેલીઆ	અસેલીઆ તથા બોલક
૪૦	૨૦	ભીતની	ભાતની.
૫૩	૧	પ્રલના	પ્રળના.
૬૬	૨૨	જૈના	જેવા.

૭૦	૨૯	નાભમાયા	નાગયાદા.
૭૬	૪	મત્ર	મુળ.
૭૯	૨૪	કીસમીસ	કાસમીર.
૮૧	૫	એસદગ	અસલુક.
૮૫	૧૮	અલ્પસ્ટીક	અલ્પસ્ટીકા.
૮૮	૨૫	ચરસ	ચરસ.
૯૬	૧૩	તુરખજીર	તુરખજીલુ, યજરલજીલુ.
,,	૨૫	મુસખરસકોતરી	મુસખરસર, સકોતરી, એલવા.
,,	૨૬	મુગલ	ગુગલ.
,,	૨૭	જલુ	જહા.
૧૦૪	૫	સરમીરા	ચીરચીરા.
૧૦૫	૧૯	લોહું ગજવેત્ર	લોહું ગજવેત્ર, ખાખ, ભસમ.
૧૧૨	૨૭	લક્ષમી	લક્ષમી.
,,	૨૯	ઉરફ સખીઅદ	ઉરફ અખીઅદ.
,,	૩૦	માતપર્ણ	સાતપર્ણ.
૧૧૬	૧૩	લર્કરા	સરકરા.
૧૧૯	૧૧	રકુરકુ	કુરંકુ, સીતી વારક, રાન ભાથ.
૧૩૬	૫	રંજ	કરંજ.
૧૪૮	૬	છે	ને.
૧૬૬	૨૧	મુસકસ	મુસક.
૧૮૪	૩૦	માવાનો	પાવાનો.

નોટ—કેટલીક જગોમાં અક્ષરો ઉપર અનુસ્વાર નથી તેનું કારણ કે ઘણા લોકો શુદ્ધ અને અશુદ્ધ રીતે બોલે છે, અને કેટલીક જગોમાં અક્ષરો ઉપર જાગજોમાં અનુસ્વાર ઉઠેલા નથી, જેથી ઇદ્રામણાને ઘણા લોકો ઇદ્રામણા કહે વીગેરે.

૧

૧ ૫૭૪૩૯૩૦.

પાટલી
૨, ...
૩, મણુરી.
૩, કાન ...
નવે તો હોકાનું પાણી
મણુરો મરેલો બા.